GÜÇ ve MASUMİYET

Rollo May

Çeviren: Mihriban Doğan

SAY

"... Luger marka tabancayı alarak içine bir şarjör koydum ve kuduz köpeği vurmak için dışarı çıktım. Şimdi bu öykünün ana fikri, benim elime bir canlıyı vurmak için silah almamın, beni psikolojik açıdan tamamen farklı biri yapmasıdır. Bu ölüm aletine sahip olduğum için herhangi birine ölümü verebilirdim; mantık dışı, düşman bir adam olup çıkmıştım. Benim silaha sahip olmamdan çok silah bana sahipti: Ben onun aracı *olmuştum."*

Rollo May, "Güç, her insanın doğuştan hakkıdır ve güçsüzlük de en az güç kadar zarar verici olabilir," diyor. İnsanoğlunun yaşam mücadelesinin özünü oluşturan güç, günlük hayatta farkında olmadan başvurduğumuz bir savunma sistemi. Gücün farklı alanlarda ve farklı kişilik yapıları üzerinde kullanılmasıyla ortaya çıkan sonuçları değerlendiren yazar, gücün sadece yıkıcı özelliğinden değil, kişinin gücü kullanmasının kaçınılmaz olduğu gerçeğinden de bahsediyor. Kitabı, karşılaştığı vaka örnekleriyle zenginleştiren ve güç ile birlikte var olan şiddet temasının da aslında güçsüzlüğün bir ifadesi olduğunu belirten May, gücün, güçsüzlüğün, güç karşısındaki masumiyetin, şiddetin ve değişen rollerin portresini çiziyor.

internet satış:
www.saykitap.com 17,50 TL
ISBN 978-605-02-0292-2
SAY YAYINLARI

PSİKOLOJİ DİZİSİ

GÜÇ ve MASUMİYET

Şiddetin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme

Rollo May (21 Nisan 1909 - 22 Ekim 1994)
21 Nisan 1909 tarihinde ABD'nin Ohio eyaletinde doğdu. Varoluşçu felsefenin yanı sıra klinik psikoloji alanında da önemli isimlerden biri olan Rollo May, 1930 yılında Oberlin Koleji'nden mezun oldu. Bir süre Yunanistan'da eğitmenlik yaptıktan sonra eğitimine devam etmek için tekrar ABD'ye döndü. 1938'de Union Theological Seminary'de teoloji bölümünü bitirdi. White Institute'da psikanaliz üzerine çalıştıktan sonra Columbia Üniversitesi'ne girdi ve 1949'da burada psikoloji doktorasını tamamladı. May, 22 Ekim 1994'te hayatını kaybetti.

GÜÇ ve MASUMİYET

Şiddetin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme

Rollo May

İngilizceden çeviren:
Mihriban Doğan

say

Say Yayınları
Psikoloji Dizisi

Güç ve Masumiyet - Şiddetin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme / Rollo May
Özgün adı: *Power and Innocence - A Search for the Sources of Violence*

ISBN 978-605-02-0292-2
Sertifika no: 10962

Copyright © 1972 by Rollo May

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İngilizceden çeviren: Mihriban Doğan
Editör: Levent Çeviker
Sayfa düzeni: Mehmet İlhan Kaya

Baskı: Kurtiş Matbaası
Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 613 68 94
Matbaa sertifika no: 12992

1. Baskı: Say Yayınları, 2013

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

1. KISIM

I- Delilik ve Güçsüzlük 15
1. Güçsüzlük Mahveder 20
2. Delilik ve Toplum 25
3. Güçsüzlük ve Uyuşturucular 31
4. Önem Verilme İhtiyacı 34
5. Bu Kitabın Savı 39

II- Masumiyet ve Bir Çağın Sonu 47
1. Amerika'nın Yeşilliği ve Kuraklığı 51
2. Diğer Masumiyet Çeşitleri 59

III- Dil: İlk Kayıp 69
1. Kelimelerin Güvenilmezliği 72
2. Adaba Aykırılık ve Şiddet 77
3. Kelimeler ve Semboller 79
4. Kelimeler ve Deneyim 81

2. KISIM

IV- Siyah ve Aciz: Mercedes'in Hayatı 87
1. Kayıp Öfke 90

2. Yeniden Doğum Ayinleri 98
3. Yaşamı Yok Edici ve Yaşam Verici Olarak Şiddet 101

V- Gücün Anlamı 107

1. Gücü Tanımlamak 107
2. Güç ve Entelektüeller 110
3. Güç Çeşitleri 114
A. İstismarcı 114
B. Manipülatif 114
C. Rekabetçi 116
D. Besleyici 118
E. Bütünleyici 118
4. Güç ve Sevgi 122

VI- Olma Gücü 131

1. Çocuklukta Gücün Kökenleri 133
2. Oliver'ın Hayatı 137
3. Öz Olumlama 151
4. Kendini Ortaya Koyma 156

VII- Saldırganlık 163

1. Saldırganlığın Anlamı 164
2. Saldırganlığın Çeşitleri 169
3. Saldırganlığın Psikolojisi 172
4. Yıkıcı Saldırganlık 175
5. Yapıcı Saldırganlık 176

VIII- Coşku ve Şiddet 183

1. Edebiyatta Şiddet 188
2. Savaşta Coşku 191
3. Fark Edilmeyi İstemek 199

IX- Şiddetin Anatomisi 201
1. Şiddetin Psikonörolojik Yönleri 202
2. Şiddetin Çeşitleri 206
3. Yıkıcı Şiddet 208
4. Yapıcı Şiddet 213

3. KISIM

X- Masumiyet ve Cinayet 221
1. Kent State'teki Trajik Gün 223
2. Muhafızlar 225
3. Billy Budd'ın Trajik Kusuru 228
4. Bakireler ve Ejderhalar 236

XI- İsyankârın İnsanı Tarafı 245
1. Uygarlığın İsyankârlara İhtiyacı Var 248
2. İsyankâr ve Toplum: Bir Diyalektik 253
3. İsyankâr Olarak Sanatçı 261
4. İsyankârın Sınırları 265

XII- Yeni Bir Topluma Doğru 271
1. Masumiyete Veda 271
2. "Bir Dile Gelebilseydim" 276
3. Sevgi ve Güç 280
4. Yeni Bir Etiğe Doğru 285

Notlar 295

Dizin 311

Önsöz

Gençken masumiyet benim için çok önemliydi. Hem kuramda hem uygulamada güçten hoşlanmaz, şiddetten nefret ederdim. Otuzlu yaşlarımın başında tüberküloza yakalandım, o zamanlar bu hastalığın tedavisi yoktu. Bir buçuk yıl boyunca yaşayıp yaşamayacağım belli değildi. Elimden geldiğince doktorların bana söylediklerini yapmaya çalıştım. Bu da, daha sonradan yorumladığım kadarıyla, istirahat programını kabul edip iyileşmemi başkalarına teslim etmek anlamına geliyordu. Odamın tavanındaki ışık desenlerini izleyerek öylece yatağımda yatıyor, akciğerlerimdeki boşluğun büyüyüp büyümediğini gösterecek aylık röntgeni bekliyordum.

Ancak basilin tam da benim masumiyetimden yararlandığını büyük bir şaşkınlık içinde fark ettim. Bu masumiyet benim acizliğimi edilgenliğe dönüştürmüş, bu da basilin vücuduma şiddet uygulaması için açık bir davet oluşturmuştu. İlk başta tüberküloza yakalanma nedenimin de umutsuzluğum ve yenilgiyi kabul etmem olduğunu anladım. O zamanlar masumiyetimin akla uygun hale getirdiği kendimi olumlayıp ortaya koyamamam, ancak tek bir yönde ilerleyebilirdi. Sanatoryumda benimle birlikte bulunan masum hastalarda görebildiğim kadarıyla, hastalığın karşısında pasif bir biçimde güçsüzlüğü kabul etmek ölmek anlamına geliyordu.

Bir "mücadele", tüberkülozlu olanın *ben* olduğuma dair kişisel bir sorumluluk hissi geliştirene, yaşamak için irademi ortaya koyana dek kalıcı bir gelişme gösteremedim. Meditasyon gibi bir iç yoğunlaşmayla vücuduma kulak vermeyi, ne zaman egzersiz yapıp, ne zaman dinleneceğim hususunda rehberlik almayı öğrendim. Şifa ve tedavinin benim bizzat katılmam gereken aktif süreçler olduğunu öğrendim.

Bu gerçeği iyileşirken tecrübe etmeme rağmen, hiçbir zaman kesin ve açık olarak ifade edemediğim için çok yararlı olmadı. Gelgelelim, daha sonraları psikanaliz sürecindeki hastalarımın benzer süreçleri tanımladığını görünce konu hakkında enine boyuna düşünmek zorunda kaldım. Neredeyse hepsi yardım almak için gelmişlerdi, çünkü ya kendilerini çaresiz hissediyorlardı ya da çaresizlerdi. Yaşamlarındaki belirli insanlara etkili bir biçimde ulaşabilecekleri bir köprüleri yoktu; diğerleri (benim analojimdeki tüberküloz basili gibi) onlara şiddet uygularken tek yapabildikleri pasif kalmaktı. Freud, diğer belirli kişilerle aramızda bulunan bu köprüyle direkt olarak uğraşmamıştı. Sullivan buna dikkat çekti, fakat bu köprünün doğasının ayrıntılarına hiç girmedi. Aslına bakarsanız, bu köprü *güç*tür. Ancak bu güç, savaş alanındaki bir generalin askeri gücüne veya bir şirket başkanının ekonomik gücüne değil, kişinin tüberkülozu yendiği şifa gücüne benzerdir.

Daha sonra güçle olan kendi ilişkimle yüzleşmek zorunda kaldım. Artık, güç sahibi olanlara karşı duyduğum kıskançlığı, masumiyetimin ardında daha fazla gizleyemezdim. Bunun kültürümüzdeki genel yordama uyduğunu keşfettim: Güç büyük ölçüde gıpta edilen ve nadiren kabul edilen bir şeydir.

Genellikle güce sahip olanlar, bu gerçeğin farkında olmalarını bastırırlar ve "kadın gücü", "siyahi güç" gibi hareketlerle temsil edilen, toplumumuzdaki yoksun bırakılmış kişiler, yapabildiklerinde meseleyle direkt bir yüzleşmeye zorlanırlar.

Bu yüzleşmeye katıldığımızda –ki besbelli yapmalıyız– hemen şiddet meselesiyle mücadele ettiğimizi görürüz. Şiddetin masumiyetle de bir ilgisi olabilir mi veya daha sonra bu kitapta da sorduğum gibi, masumiyet kendi cinayetini davet ediyor olabilir mi? Bu bizi, ne kadar enteresan olsa da zor sorulara götürür. Şu var ki, Jacob Bronowski'nin sözlerinin (*The Face of Violence*'daki) doğru olduğunu kabul edebiliriz:

Şiddet burada,
Akıllının dünyasında,
Ve şiddet bir belirtidir.
Bunu başarısız olmuş erkeklerin pervasız ağlamalarında duyuyorum.
Çocukların korkunç rüyalarında görüyorum
Ki yeniyetmelikleri tarihin tekerrüründen ibarettir.

Gelgelelim, bu ağlayan erkek ve rüya gören yeniyetmeler güçlerini hayata geçirdikçe, bir dereceye kadar, şiddetlerini yapıcı kullanıma, rüya ve vizyonlarını toplumun ve kendilerinin yararına dönüştürebilirler. Güç ve şiddet sorunlarının *etrafından* değil, *içinden* geçen yollar önermeyi umut ediyorum.

Gücü ve şiddetin kaynaklarını anlamak için, alışılmış olandan daha kapsamlı sorular sormalıyız. İnsan olmanın ne anlama geldiği meselesini derinlemesine incelemeliyiz.

Bu kitabı yazmanın zorluğunu ve yalnızlığını atlatmamda, konuları benimle tartışan veya bölümleri okuyan veya her ikisini birden yapan bazı arkadaşlarım yardımcı oldu. Anthony Athos, arkadaşlığın gerektirdiğinin çok ötesinde temaya bizzat dahil oldu; konuyu benimle tartıştı. Ayrıca değerli fikirleri dolayısıyla, Alberta Szalita, Daphne Greene, David Bazelon, Leslie H. Farber ve Stanley Kunitz'e müteşekkirim. Yale'de ders verdiğim bu konu hakkındaki bir seminere katılan öğrenciler, içgörüleri sayesinde gücün psikolojisinin diğer boyutlarını su yüzüne çıkardılar. Hastalarım –her zaman olduğu gibi– benim en zengin öğrenim kaynağımdır, onlara çok şey borçluyum.

Rollo May
Holderness,
New Hampshire

1. KISIM

I

DELİLİK VE GÜÇSÜZLÜK

Nerede bir canlı gördüysem, orada bir güç istenci gördüm.

Friedrich Nietzsche
Böyle Buyurdu Zerdüşt

Güç, bütün canlılar için gereklidir. Özellikle, çok uzun zaman önce, dünyanın kıraç toprağına atılan insan, hayatta kalma umudu ve gereksinimi içinde, dünyayla ve hemcinsleriyle olan mücadelesindeki her noktada güçlerini kullanması ve karşıt kuvvetlerle uğraşması gerektiğini keşfetti. Çağlar boyunca tehlikede olmasına, kısıtlama ve zayıflıklarla boğuşmasına, hastalıklarla ve nihayet ölümle alt edilmesine rağmen insan, güçlerini yaratıcılıkla ortaya koydu. Bunun ürünlerinden biri de medeniyettir.

Güç (power) kelimesi, Latince "muktedir olmak" anlamındaki *posse* kelimesinden gelir. Gücün ortaya çıkmasının belirtilerini, bebek dünyaya gelir gelmez, beslenmek için ağlamasında ve kollarını hareket ettirmesinde görebiliriz. Varoluşun işbirlikçi, sevecen yanı; üstesinden gelme ve güçle

yan yanadır. Ancak yaşamın tatmin edici olması için ikisi de ihmal edilmemelidir. Dünyadan zevk almak ve hemcinslerimizin desteğini kazanmak istiyorsak, güçlerimizden feragat etmemeli, işbirliğine yönelik kullanmalıyız.

Bebeğin gereksinimlerle başa çıkma kapasitesi, gelişen yetişkinde, özsaygı ve bir kişi olarak önem hissini elde etme mücadelesi haline gelir. Bu ikincisi, bebeğin biyolojik yaşam nedenine karşın yetişkinin psikolojik yaşam nedenidir. Farkına varılmak için ağlamak esas psikolojik ağlama haline gelir: *Ben*'im diyebilmeli, kendimi ortaya koyma yeteneğimle anlam verdiğim, anlam *yarattığım* bir dünyada kendimi olumlayabilmeliyim. Ve bunu doğanın benim mücadelelerimin karşısındaki fevkalade kayıtsızlığına rağmen yapmalıyım.

Nietzsche'nin "güç istenci" sözünde, günümüzün rekabetle ilgili "güç" veya "istenç"i değil, kendini gerçekleştirme ve öz güncellemeyi kastettiğini akılda tutmamız önemlidir. Eğer gücü yalnızca aşağılayıcı anlamda düşünmezsek, Nietzsche'yi daha iyi anlarız.

Gücü, düşmanlarımız için geçerli olan b[illegible] istismar ifadesi olarak değil, (yani *onları* güdüleyen güç, *bizim* motivasyonumuz ise iyilikseverlik, sağduyu ve ahlaktır), yaşam sürecinin asli bir yönünün tanımı olarak kullanıyorum. Gücün bizzat yaşamla özdeşleştirilmesi gerekmez, insanın varoluşunda güçle bağlantılı olabilecek veya normalde bağlantılı olan çok şey –merak, aşk ve yaratıcılık gibi– vardır, ancak bunlara özünde güç denmesi gerekmez. Oysa günümüzde gücün yanlış kullanımın yıkıcı etkilerine karşı verilen tepkide olduğu gibi, güç faktörünü göz ardı edersek, bir insan olarak varoluşumuz için elzem değerleri kaybederiz.[1]

İnsan yaşamının büyük bir bölümü, bir tarafta güç (diğer insanları ikna etmenin etkili yolları, kişinin insan ilişkilerinde değer hissini elde etmesi gibi) ile diğer tarafta güçsüzlük arasındaki çatışma olarak görülebilir. Bu çatışmada, hem "güç dürtüleri"nin çağrıştırdığı kötücül anlam nedeniyle, hem de güçsüzlükle yüzleşmek çok acı verici olduğu için, her iki tarafı da bloke ettiğimiz için daha çok zorlanırız. Aslında insanların güç meselesiyle yüzleşmekten kaçınmalarının asıl nedeni, güçle yüzleştiklerinde, güçsüzlükleriyle de yüzleşmek zorunda kalacak olmalarıdır.

Güçsüzlüğe, daha kişisel olan acizlik veya zayıflık olarak atıfta bulunulduğunda, birçok kişi bunun yükü altında ezildiğini hissedecektir. "Aslında, günümüzde hiçbir sosyal duygu, kişisel güçsüzlük inancından, rahat bırakılmama, üstüne gelinme, eziyet edilme hissinden daha yaygın değildir," diye yazmıştır Arthur M. Schlesinger Jr.[2] Hans Morgenthau politik bir yorumda bulunur: "İnsanların uğruna yüzyıllardır mücadele verdikleri çoğunluk egemenliği, 150 yıl öncekine göre insanların hükümetlerini etkilemede daha aciz ve güçsüz olduğu bir durum yaratmıştır."[3] Devletin dayanılmaz yıkıcı gücü, size veya bana hiç aldırış etmeden ezer geçer. Artık halk yığınları, "Amerika dünyanın en güçlü devletidir" gibi olağan bir güven duygusu olmadan yaşamaya alışmak zorunda kalıyor. Bu güven duygusu uygunsuz olsa da birçok insan, geçmişlerinin anlamı adına buna dört elle sarılıyordu.

Güçsüzlük hislerimizi kabul etmek; birçok insanı etkileyemediğimiz, fazla bir önemimiz olmadığı, anne babamızın yaşamlarını adadıkları değerlerin bizim için temelsiz ve değersiz olduğu, W. H. Auden'ın ifade ettiği gibi, kendimi-

zi "meçhul diğerleri" gibi hissettiğimiz, diğer insanlar için önemsiz olduğumuz, dolayısıyla kendimiz için de çok değerli olmadığımızı kabul etmek gerçekten de zordur. Geçtiğimiz kırk yılda, bireyin yetenek ve potansiyelleri hakkında *bu kadar çok* laf edildiği ve bireyin psikolojik veya politik olarak bir fark yaratma gücü hakkında bireye *bu kadar az* güven duyulduğu başka bir zaman olduğunu hatırlamıyorum. Bu laflar en azından kısmen, güç kaybımızı fark etmemizle yaşadığımız rahatsızlığın bir belirtisidir.

Bu sebepten, birbirimizi gezegen üzerinden yok edecek gücün parmak uçlarımızda bulunduğu bu geçiş çağında, bazı kişilerin insanlar üzerinde yapılan deneylerden vazgeçmemizi önermeleri anlaşılabilir bir şeydir. Dr. Kenneth B. Clark, Amerikan Psikologlar Derneği'ndeki başkanlık konuşmasında şöyle demiştir: "İnsanların kişisel ruh haline veya seçimlerine güvenemeyeceğimiz çok tehlikeli zamanlarda yaşıyoruz... Artık iktidardaki adamları kontrol edemiyoruz, bu yüzden liderlerimizi kontrol altında tutmak için sakinleştiricilere başvurmalıyız."[4] Dr. Clark'ın bu önerinin dürtüsünün kaynağı olan, Harlem ile siyahların güçsüzlüğüne dair geçmişinden gelen bilgilerini dikkate aldığımızda, bu umutsuzluğu anlayabiliriz. Ancak aynı zamanda, modern insanın saldırganlığını tedavi ettiği ve "işbirliğine yönelik" bir kişilik geliştirdiği iddia edilen yeni kimyasalların keşfini üzülerek okuduğumuzda, bu ilaçların kullanımının kişilik kaybı ile kişisel sorumluluk duygumuzun kaybına yol açtığını da idrak ederiz. Aslında bu alternatif, kişinin insanlığından gitgide feragat etmesi anlamına gelir.

Kendimizi kontrol etmede çok başarılı olamadığımıza dikkat çeken başka psikologlar, işlemsel şartlandırma uygulamasıyla bizim yerimize kontrol etmeyi öneriyorlar. Çocuklarımızı saldırgan eğilimlerinden kurtarıp, uysal ve söz dinler kılacak yeni yetiştirme yöntemleri olduğunu duyuyoruz. Acaba umutsuzluğa kapılmış bu insanlar, H. G. Wells'in "Zaman Makinesi"nde, insanların iki gruba ayrılıp; edilgenliğe mahkûm edilmiş, uysal, koyun gibi, eti yumuşak çoğunluğun, mühendislerden oluşan diğer sert grup tarafından yendiğini unuttu mu acaba, diye dehşet içinde kendime sormadan edemiyorum.

Cesaret kaybı teorileri, güç kullanımının modern dünyaya çok büyük zarar verdiğinin gözlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Önerilerin çekiciliğinin nedeni, aynı anda hem güce karşı tepkiyi ifade etmeleri hem de bir ütopya vaat etmeleridir. Bunlar, güçsüzlük tehdidi altında olan, gücün yerine bir şey koymaktan umudunu kesmeyen insanlar arasında güçlü taraftarlar bulacaktır. David McClellan'ın dediği gibi: "Amerika'nın, gücün olası yanlış kullanımı hakkındaki endişesi zaman zaman nevrotik bir takıntıya doğru gidiyor."[5] Gelgelelim asıl soru, bu teorilerin doğru veya yanlış olup olmadıkları değildir. Kendimizi saldırganlık eğilimlerinden kurtarmaya çalışarak, insanlığımız için elzem değerleri –öz olumlama ve kendini ortaya koyma gibi– gözden mi çıkarıyoruz? Böylece güçsüzlük hissimize çok büyük katkıda bulunup, o ana kadarki her şeyi gölgede bırakacak bir şiddet patlamasına zemin hazırlamış olmuyor muyuz?

Çünkü şiddetin gelişme alanı zayıflık ve duyarsızlıktır. Saldırganlık sıklıkla tırmanarak şiddete dönüştüğü için, insanla-

rın saldırganlıktan vazgeçmeleri ve korkmaları anlaşılabilir bir şeydir. *Anlaşılamayan* şey ise duyarsızlığa yol açan ve yukarıda sözü geçen, saldırganlığın kökünü kazıma planlarının yol açabildiği güçsüzlük halinin şiddetin kaynağı olduğudur. İnsanları güçsüzleştirdikçe, şiddet duygularının kontrolünü sağlamaktan çok artırırız. Toplumumuzdaki şiddet eylemleri büyük ölçüde, öz saygılarını oluşturmaya, benlik saygılarını savunmaya ve kendilerinin de önemli olduğunu göstermeye çalışanlar tarafından yapılır. Bu motivasyonlar ne kadar raydan çıkmış, ne kadar yanlış kullanılmış veya dışavurumları ne kadar yıkıcı olursa olsun, kişiler arası ilişkilerdeki pozitif ihtiyaçların göstergeleridir. Yeniden yönlendirilmeleri zor olsa da bu ihtiyaçların potansiyel olarak yapıcı oldukları gerçeğini göz ardı edemeyiz. Şiddet güç fazlalığından değil güçsüzlükten doğar. Hannah Arendt'in çok iyi bir biçimde ifade ettiği gibi, şiddet zayıflığın ifadesidir.

1. GÜÇSÜZLÜK MAHVEDER

Birkaç yıl önce psikoterapist olarak çalışmaya ilk başladığımda, güçsüzlük ile psikoz arasındaki ilişki beni çok etkiledi. Psikoterapistler, zihinsel açıdan sorunlu kişide uç davranışları ve hepimizin deneyimlerini görebilirler. Bu durum Edgar Z. Friedenberg'in sözlerini doğrular: "Bütün zayıflıklar mahvedebilir, acizlik ise kesinlikle mahveder."[6]

Genç bir müzisyen olan Priscilla benim ilk hastalarımdan biriydi. Onun Rorschach testini yapan kişiye göre, "bir ayağı şizofrenide, bir ayağı da muz kabuğundaydı". Benimle olan seanslarında Priscilla, New Brunswick'den gelen trenin çıkardığı seslerin renkleriyle, Newark'dan gelen trenin çıkardığı

seslerin renklerini uzun uzadıya kıyaslardı. Çoğunlukla neden bahsettiği hakkında en ufak bir fikrim bile olmazdı. O da bunun farkındaydı. Ancak başarılı olsam da olmasam da, bana, dinleyen, anlamak isteyen ve anlamaya çalışan biri olarak ihtiyaç duyuyor gibiydi. Ayrıca oldukça ağırbaşlı ve mizah duygusu gelişmiş biriydi ki bu özelliklerinin bize sonsuz faydası dokunuyordu.

Ancak asla öfkelenemiyordu. Ne bana ne anne babasına ne de başka birine. Özsaygısı o kadar zayıf ve belli belirsizdi ki neredeyse yok gibiydi. Geçmişte, kendisiyle aynı koroda yer alan genç bir adam ona birlikte konsere gitmeyi teklif etmiş, o da kabul etmişti. Fakat ertesi gün aniden kendinden şüpheye düşünce adama telefon açmış, eğer istemiyorsa kendisiyle gitmek zorunda olmadığını söylemişti. Birinin kendisiyle konsere gitmekten *hoşlanabileceğine* inanacak kadar kendini olumlayamıyor veya kendini ortaya koyamıyordu. Sekiz, dokuz yaşlarında, kendisinden biraz daha büyük bir çocukla futbol oynarken çocuk ona sertçe çarpıp yaralamıştı. Başka birisi olsa çocuğa bağırır, kavga başlatır, ağlar veya oyunu bırakıp giderdi. Bunların hepsi, iyi veya kötü, baş etme yollarıdır. Oysa Priscilla bu yöntemlerin hiçbirini kullanamıyordu; yere oturup çocuğa bakarak, o kadar sert çarpmaması gerektiğini düşünmekten başka elinden bir şey gelmemişti.

Sık sık olduğu gibi, cinsel veya maddi yönden istismar edildiğinde, kendisine güç verecek bir savunma mekanizması, kati bir şekilde "hayır" diyebileceği bir sınır çekme yöntemi, bir öfke duygusu yoktu (insan böyle kişilerin neredeyse istismarı davet ettiği gibi bir izlenim ediniyor ve bu durum onlara en azından bir ilişki ve önem hissi kazandırıyor). Öf-

kelenememesinin yanı sıra, doğal olarak, derin bir güçsüzlük deneyimi ve ilişkilerinde de diğer insanları neredeyse hiçbir şekilde etkileyememesi de söz konusuydu.

Ancak böyle bir kişinin, o zamandan bu yana çalıştığım sınırdaki birçok hastada doğruladığım gibi, tamamen farklı bir yönü de vardır. Priscilla'nın rüyalarında poşetlere konmuş kesik bedenler, kan ve savaşlar vardı; yani bilinçli hayatı ne kadar halim selimse rüyaları da o kadar *şiddet yüklüydü.*

O zamandan bu yana, kısmen de bu genç kadın nedeniyle, güçsüzlük ve delilik arasındaki ilişki üzerinde çok düşündüm. *Deli* kelimesinin her iki anlamına da bilerek vurgu yapıyorum: kişisel yönden şiddet noktasına kadar giden kızdırılmışlık anlamı ile tarihi açıdan psikozun psikiyatrik anlamı. İkisi arasında bir ilişki var ve bu terimin çift yönlü kullanımı bizi sorunun merkezine götürebilir.

Bütün akıl hastalarının ortak özelliklerinin güçsüzlük olduğunu ve bunun beraberinde, acizliğin hem nedeni hem de sonucu olan sürekli bir endişenin var olduğunu biliyoruz. Hastalar değersizliklerini o kadar derinden benimsemiş ve kanıksamışlardır ki ne çeşit değer duygusu olursa olsun alabilmek için, yaşamlarını acıklı ve acınası davranışlarda bulunarak geçirirler. Bir yeniyetme kız gün ortasında, üstünde çemberli etekli bir gece elbisesiyle muayenehaneme gelmişti, büyük olasılıkla bu elbise sahip olduğu en güzel şeylerden biriydi. Bu benim dikkatime ve ilgime ne kadar ihtiyacı olduğunun bir göstergesiydi. Kız ise bunun uygunsuz olarak görülebileceğinin farkında değildi.

Priscilla gibi bir kişi artık böyle bir yaşamı sürdüremediğinde içinde bir şeyler "kırılır" ve sonunda delirdiği bir ruh

haline sürüklenebilir. Bundan sonra kişi daha öncekinin tam tersi görünür. Priscilla'nın rüyaları gibi, rüyalardaki şiddet artık uyanık yaşamının özü haline gelir. Kişi *katıksız* deli gibi görünür ki kuşkusuz bu nedenle yüzyıllar boyunca psikoza delilik denmiştir. Artık kendi dahil herkese öfkeli olan kişi, intihar etmekle tehdit eder veya intihara teşebbüs eder; bileklerini keser, görevli ve stajyerlere olan ihtiyacını dramatikleştirmek için kanını kapılara sürer. Kendisine ve yansıttıkları dahilindeki herkese aleni şiddet uygular.

Aynı davranışı diğer hastalarda da görürüz. Hannah Green, kendi yaşadığı şizofrenisi hakkında yazdığı otobiyografik romanı *Sana Gül Bahçesi Vadetmedim*'de, on altı yaşındayken Chestnut Lodge'a kabul edilir. Uysallık ve sükûnet timsali olan Hannah asla öfke belirtisi göstermez. Ne zaman ihtiyaç duysa, özel ruh dünyasının mitolojisine çekilip mitsel figürlerle konuşur. Chestnut Lodge'da onu tedavi eden psikiyatrist Dr. Frieda Fromm-Reichman bu mitolojiyi saygıyla ele alarak, ihtiyacı olduğu müddetçe bunu ondan almayacağı hususunda Hannah'yı temin eder. Ancak Dr. Fromm-Reichman bir yaz Avrupa'ya gittiğinde onun yerine genç bir doktor atanır. Doktor pervasızca onun mitolojik dünyasını yıkmaya çalışır. Sonuç felaket olur. Hasta şiddet patlaması esnasında, ömür boyu izini taşıyacağı bir şey yaparak, kendisini ve eşyalarını ateşe verir. Genç doktorun hatası, mitolojinin Hannah'nın varlığına ne gibi bir anlam kazandırdığını takdir edememesidir. Önemli olan bunun teorik olarak doğru veya yanlış olması değil, Hannah için işlevidir. Herhangi bir saldırgan eylemde bulunamazmış gibi görünen bu uysal hasta uysallıktan sınırsız şiddete atlar.

Bu eylem hastane görevlilerine güç gibi görünebilir veya hissettirebilir, ama aslında bu bir *sahte* güç, bir zayıflık ifadesidir. Hastaya artık "deli" denebilir ki bu ifade, toplumumuzda kabul edilen kıstaslara uymadığı anlamına gelir, bütün toplumlar gibi bizimki de uysal, boyun eğen bir "yüzü" tercih eder. Şiddetin, hastanın güçsüzlüğüne dayalı sürekli bir korkuyla birleşmiş, bastırılmış öfke ve hiddetin sonucu olduğunu anlamamız önemlidir. Deliliğin sahte gücünün ardında genellikle bir değer hissi, bir fark yaratmak ve bir özsaygı oluşturmak için mücadele eden bir kişi bulabiliriz.

Priscilla benim tedavim altındayken, memleketinden, köyündeki bir adamın intihar etmiş olduğunu yazan bir gazete aldı. Bana şöyle dedi: "Eğer köyde yalnızca bir kişi daha onu tanımış olsaydı, intihar etmezdi." Dikkat ederseniz, "*o* birini tanımış olsaydı," değil de "birisi *onu* tanımış olsaydı," dedi. Bence bana, onunla ilgilendiğim müddetçe hayatına acı bir son vermeyeceği mesajını veriyordu. Ancak aynı zamanda bir insan için son derece önemli bir şeyi de tanımlıyordu; *kendisini dinleyip, anlayıp, tanıyacak bir insan ihtiyacını*. Bu bir kişiye önemi olduğu, insan ırkının bir parçası olarak var olduğu inancını verir. Ayrıca bir konumlandırma, anlamsız bir dünyada anlam bulabileceği bir nokta verir.

Priscilla bana öfkelenebilse bu benim için unutulmaz bir gün olacaktı, çünkü o zaman dış dünyada diğer insanlarla olan ilişkilerinde kendisini korumaya başlayabileceğini bilecektim. Dahası artık seven olduğu kadar, kendine özgü ve sevilebilir biri olarak da kayda değer yeteneklerini sonuna kadar yaşamaya cesaret edebilecekti.

2. DELİLİK VE TOPLUM

Priscilla'da görmüş olduğumuz bu edilgenlik/delilik kalıbının, çağımız toplumundaki insanlarda kritik bir sorun haline gelmiş olan şiddetle nasıl bir ilgisi vardır?

Ne psikanaliz tedavisi gören ne de psikozlu olan bir arkadaşım, eşiyle kavga ettikten sonra öfkelenmenin nasıl bir his olduğunu şöyle anlatıyor:

> Bu hiddet geçici bir psikoza o kadar yakın ki! Çok uzak görünen bir kaldırımda, cadde boyunca yürürken kafamı toparlayamıyorum; sersemlemiş haldeyim. Ancak dıştan bulanık, içte ise aşırı canlı, sanki aydınlanmış bir dünyadaymışım, her şey çok gerçekmiş gibi her düşünce ve duygunun aşırı farkındayım, aşırı canlıyım. Tek sorun, içteki bu aydınlanmanın dış dünyayla neredeyse hiçbir bağlantısının olmaması.
>
> Dış dünyaya ilişkin olarak biraz utanmış hissediyorum; utanmış ve savunmasız. İnsanlar benimle alay etmeye veya aniden benim açımdan önemli bir şey istemeye kalksa (diyelim caddede bir kaza olsa) tepki veremem. Veya tepki versem, "deliliğimden" çıkmam, "deliliğimi" yarıp geçmem gerekecek.
>
> Caddeler yabancı; her zaman olduğu gibi üzerinde insanlar yürümesine rağmen boş görünüyorlar. Caddeleri (binlerce kez görmüş olmama rağmen) pek tanımıyorum.
>
> Sarhoş gibi yürüyorum; ayaklarımı kaldırıyor, utanarak indiriyorum. Restorana gittiğimde kasiyer kızın beni tanımayacağından –farklı bir tendeyim– veya bir sorun olduğunu düşüneceğinden korkuyorum. (Beni tanıyor ve her zaman olduğu gibi dostça davranıyor.)
>
> Erkekler tuvaletine giriyorum; pisuvarın üstündeki yazıyı öylesine okuyup geçiyorum. Hâlâ birilerinin benden bir şey istemesinden, bana saldırmasından ve kendimi savuna-

mamaktan korkuyorum. Yerime geri dönüyor, restoranın en ucundaki pencereden dışarı bakıyorum. Dünyayla bağımın belli belirsiz olduğunu hissediyorum. Bana yemek getiriyorlar; yemek veya tadını almak beni pek ilgilendirmiyor; hareketlerimin belli belirsiz farkındayım.

Kavgamızın ayrıntılarını hatırlamaya çalıştığımda pek hatırlayamıyorum. İki üç şey büyük bir canlılıkla öne çıkıyor; geri kalanı karmakarışık. Biraz bir şeyler yiyorum.

Orta yaşlı Çinli bir garson gelip, bana şöyle diyor: "Çok düşündüğünüzü görüyorum," eliyle alnını işaret ediyor, "bir sorununuz mu var?" Gülümseyip başımla onaylıyorum. Devam ediyor: "Bugünlerde herkesin bir sorunu var." Sözleri tuhaftır ki rahatlatıyor. Kafasını sallayarak uzaklaşıyor. Bu dış dünyanın ilk girişi. Kendime gülmeme yol açıyor ve tasavvur edebileceğinizden çok daha fazla faydası dokunuyor.

Bu hal nispeten kalıcı olduğunda insanların kendilerine nasıl zarar verdiklerini, örneğin bir arabanın önüne atıldıklarını anlayabiliyorum. Bunu çoğunlukla etraflarındaki gerçek dünyanın farkında olmadıklarından yapıyorlar. Keza intikam almak için de yapıyorlar. Veya bir silah alıp birilerini vuruyorlar.

Böyle bir hiddete kapılma deneyimi, "deli" olmanın tarihi deneyimine çok yakındır.

Örneğin böyle durumlarda "deli"nin anlamı Harlem'deki genç bir siyahi tarafından şöyle ifade edilir:

> Beyaz aynasızlar çok sadist ... Onları Harlem'de istemiyoruz! ... herkesten çok daha fazla şiddet uyguluyorlar... Eve gidemediğimiz için yollarda dans ettiğimizde, bir polis gelip herkesi kovalamaya kalkıyor. Ve adam, bildiğin deliriyor. Gerçekten deliriyor! ... Mahalleye iyice fenalaşmış ve delirmiş bir halde geliyor.[7]

Bu siyahi genç, polisin *deli*liğiyle Harlem'deki şiddet arasında bir ilişki olduğunu söylüyor. Polis, şiddet yüklü bir tepkiyi kışkırtarak, kanun ve düzen olarak gördüğü şeyi muhafaza etmek için kendi öfkesini bir uyarıcı olarak mı kullanıyor? Bir erkeğin polis memuru olmayı seçmesinin nedenlerinden biri bu mudur? Kültürel açıdan kabul edilmiş bir psikoza tutunup, bunu statükoyla ittifak etmek için mi kullanıyor? Böylece görevi başında kendi şiddetini açığa vurabileceği, cop ve silah taşıma hakkını mı kendine veriyor?

Kriminoloji Profesörü Hans Toch'un yazdığı *Violent Men*'deki harfi harfine tutulmuş raporlarda bu soruları daha detaylı olarak ele alabiliriz. Toch örneğin şuna inanıyor:

> Siyahi çocukların ve beyaz polislerin; gurur, korku, yalıtılmışlık, kendilerini kanıtlama ihtiyacı, her şeyden önemlisi saygı talepleri, tuhaf bir biçimde benzer: Onlar kontrol etmedikleri ve edemedikleri artan bir çatışmanın kurban ve mahkûmları.[8]

Polisler kendi raporlarında görüldüğü gibi "kanun ve düzen"i muhafaza etmek zorunda olduklarını düşünüyor ve bunu kendi özsaygı ve erkeklikleriyle özdeşleştiriyorlar. Zamanla polisin "kanun ve düzen" kavramına yaydığı ve yansıttığı, kendi içindeki bir iktidar-iktidarsızlık savaşında mücadele ettiği açığa çıkıyor. Polisler kendilerine yapılmış hakaretleri kanunlara yapılmış hakaretler olarak görüyorlar. Böylece "şüphelilerin", otorite ve güçlerine saygı göstermelerinde ısrar ediyorlar. Erkekliklerine meydan okunduğunu ve özsaygılarının dayandığı itibarlarının tehlikede olduğunu hissediyorlar. Tipik bir örnek: Bir aile kavgasına çağrılan bir

polis, arabada oturan siyahi bir adam gördüğünde, onun kavga hakkında kendisine bir şeyler anlatabileceğini düşünür:

> Memur siyahi adamdan arabadan çıkmasını ister. Adam cevap verir: "Benden böyle bir şey isteyemezsiniz, ben özel mülk içindeyim." "Adam iğrenç görünüyordu," diye rapor eder memur, "Yaklaşımı beni rahatsız etti."
>
> Adam en sonunda arabadan çıkar, ama ellerini yağmurluğunun cebinden çıkarmaz. Bu durum memuru rahatsız eder ve ellerini cebinden çıkarmasını ister. Adam elini çıkarmamakta diretince de memur başka bir polisi çağırır ve ellerini zorla cebinden çıkartırlar.
>
> Polis bu durumu otoritesine yönelik affedilmez bir saygısızlık olarak görür. Polis otoritesini ne olursa olsun ortaya koymalıdır ... ("Adamın ellerini cebinden çıkarmanın zorunlu olduğunu gördüm... Adamı yakaladığımızda küfretmeye başladı ... Tutuklayıp devriye arabasının arka koltuğuna oturttuğumuzda, koltuğa işeyeceği tehdidinde bulunup cama tekmeler savurdu.")[9]

Bu vakadaki siyahi adam, beyaz düzenin gücü ve bütün siyah ırkın düşmanı olarak gördüğü polisin kendisini keyfi olarak aşağıladığına inanıyordu. Ve aslında, polisin kendi otoritesini korumak adına onu yıldırması gerektiği anlamında haklıydı. İkisi de "şiddete eğilimli adamlar"dır. Bu vakadaki Mavi Güç, Siyah Güç parasının diğer yüzüdür. İkisi de benlik saygılarını, "erkek" olma kavramlarını korumakla uğraşıyor. Ancak polisin kendisini kanun yürütme, silah ve rozetle özdeşleştirmesi nedeniyle özel bir avantajı vardır. Kolluk kuvvetindeki "şiddete eğilimli adamlar", diye yazar Toch, "kişiler arası karşılaşmaları patlamaya hazır durumlara çe-

virmede ustadırlar." "Şüpheli" devamlı olarak engellendiğini hisseder; "düello"daki hasmı rozetinin ve silahının arkasına saklanır ve çoğu kez "şüpheli" memura rozetini çıkartıp, meseleyi "erkek erkeğe" halletmeleri konusunda meydan okur.

Ellerin kişinin üzerine konması, fiziksel temas ve diğer *dokunma* çeşitleri özellikle önemlidir. "Şüpheli" vücudunun dokunulmazlığını korumak zorundadır. Polis, "şüpheli"nin kendi otoritesine boyun eğmesini sağlamak için, "şüpheli"nin vücudunu ihlal etmesi, gereksiz bir sertlikle itip kakması gerektiğini hisseder.

Böyle polislerin neredeyse her zaman siyahların kimliklerini istediklerini rapor etmeleri önemlidir. Artık kimlik son derece kişisel bir şeydir. Kimlik istemek, psikolojik açıdan bir kişiden fiziksel olarak soyunmasını istemek gibidir; zaten aşağı olduğu söylenmiş birine kişisel bir aşağılanma hissi de verir. Siyahların hakaret görme duygusunu kışkırtır ve polis de basit bir kimlik isteme yüzünden durumu bir isyanın eşiğine sürüklediğini fark eder.

Bu şiddet vakalarında dikkate değer olan şey, genelde sonunda hapse atılan adamın sadece benlik saygısını, itibarını veya haklarını korumaya çalıştığıdır. Neredeyse herkes bir şekilde özsaygısını, bir kişi olarak değer hissini oluşturmak veya korumak için uğraşıyor. Hem polis hem de "şüpheliler" kendi içlerinde bir iktidar-iktidarsızlık savaşı veriyor. Herkes bunu tamamen zıt da olsa kendince yorumluyor. Bu güç savaşının, hakaretin sadece kafada kurulup paranoid boyutlara sıçrayabileceği veya çocukça bir kabadayılık ya da başka bir sapma halini alabileceği doğrudur. Ancak şiddetin köklerini anlamak için bu psikolojik dinamiklerin altına inmeli ve kay-

nağını, kişinin özsaygısını oluşturma ve koruma mücadelesinde aramalıyız. Özünde bu pozitif bir ihtiyaçtır, potansiyel olarak yapıcıdır. Toch'un verilerine göre, hapishaneler suçluları caydırmaz, çünkü "şiddet düşük özsaygı ve kendinden şüphe etmekten beslenir ve hapishane insanlıktan çıkarıp canavarlaştırır; şiddet, istismar ve istismarcılığa dayanır ve hapishane de güç merkezli bir cengeldir."[10]

Polis ve gardiyanlar ile mahkûmların aynı kişilik tipinde olduklarını gösteren kanıtların sayısı gitgide artıyor gibidir. Toch şöyle yazmış: "Araştırmamız, kanuni yaptırım zümrelerinin de Şiddete Eğilimli Adamlar'dan payını aldığını gösteriyor. Bu memurların kişilik, görünüm ve davranışları, örneğimizdeki diğer adamlarınkine (tutuklanan adamlar) benzerdir. Aynı korku ve güvensizlikleri, aynı kırılgan, ben merkezli perspektifleri yansıtıyorlar. Diğer deneklerinkiyle aynı kabadayılık ve atıp tutmaları, ürkü ve acımasızlığı, hınç ve kini sergiliyorlar... Polis şiddetinin çoğu çocukluk sorunlarından çok, polis işlerinin tatbikinden çıksa da pratikte sonuç neredeyse aynı."[11]

Özsaygı mücadelesinin başka bir ifadesi olan iktidar ihtiyacı hepimizde ortaktır. İktidarın pozitif yönünü New York, Attica'daki hapishanede çıkan isyanda görürüz; isyan edenlerin lideri şöyle demiştir: "Artık bir istatistik, bir sayı gibi görülmek istemiyoruz... Bize insan gibi davranılmasını istiyoruz, bize insan gibi *davranacaklar*..." Ondan daha yaşlı olan başka bir mahkûmun bakış açısı daha gerçekçiydi: "Eğer insan gibi yaşayamazsak, en azından adam gibi ölmeye çalışırız." Kayıtlara göre, birkaç gün sonra eyalet polisi hapishaneye hücum edip ateş ettiğinde, yirmi sekiz mahkûm öldü.

Ancak –her ikisi de "hapishanede" olan ve aynı kişilik tipine sahip gardiyan ve mahkûmlar arasında tuhaf bir ortaklık vardır– yine kayıtlara göre, bazı mahkûmlar gardiyanları korumak için vücutlarını siper ederken öldüler.

3. GÜÇSÜZLÜK VE UYUŞTURUCULAR

Madde bağımlılığı güçsüzlüğün başka bir olası etkisidir. Güçsüzlük inancı özellikle gençlerde çok derindir ve madde bağımlılığı da en çok gençlerde yaygındır. Onların bağımlılıkları şiddetin bir şeklidir, her şeyden önce burada birey kendi zihnini ihlal eder, ki aslında bu uyuşturucunun hedefidir ve bunun ardından madde bağımlıları ufak tefek suçlardan büyük suçlara doğru yol alır.[12]

Bağımlılığın temelinde "çokça zayıflık" ile "engellenmiş öfke" vardır.[13] Zayıflık, "Ailemin taleplerini karşılayamıyorum", "İş bulamıyorum", "Cinsel açıdan yetersizim", "Ben bir hiçim" biçimini alır. Öfke, bağımlının, onu acı verici zayıflık durumuna sokan ailesinden ve dünyadan öç almasının yerine geçer. Cinsel yetersizlik uyuşturucu almadan önce mevcuttur, bağımlıların büyük çoğunluğu erken veya hızlı boşaldıklarını veya ereksiyon olmada büyük zorluk yaşadıklarını bildiriyorlar. Bir kadını tatmin edecek kadar "erkek" olamamaktan korkarlar.

Eroin, bu sürekli devam eden rahatsızlık verici zayıflık hissini yok eder. Kısmen kimyasal kısmen de psikolojik araçlarla kişiyi uyuşturur ve sürekli devam eden derin acının yerine tam bir rahatlık hissi verir. Artık aşağılık duygusu, iş dünyasında başarısız olmaktan endişe duymak, kavgada ödleklik-

ten korkmak, anne babayı hayal kırıklığına uğratmak yoktur; bütün bu bunaltıcı hisler uçar gider.

Tipik bir madde bağımlısı beyaz genç vakası aşağı yukarı şöyledir: Bağımlı banliyöde yetişir, annesi kendi endişesini gidermek için sürekli onu besler ("Ye, bebeğim, ye. Beni seviyorsan yersin" sendromu). Babası para kazanmada başarılı, diğer yönlerden zayıftır; iki Cadillac'ı vardır, evde ağırlığını, ağzını bozarak veya zayıflığını örtbas eden başka şeyler yaparak hissettirir. Oğul askere yazılır, Vietnam'a gidip orada bir şekilde uyuşturuculara bulaşır. Eve dönüş yolunda, savaşın yararsızlığına ve saçmalığına inanmasının bir sembolü olarak, madalyalarını Pasifik Okyanusu'na atar. Eve döndüğünde iş bulamaz, altı ay aylak aylak dolaşır ve ailesiyle ilişkisi gitgide bozulur. Gitgide daha değersiz hisseden genç eroin kullanmaya başlar. Eroinin kendisine büyük rahatlık verdiğini keşfetmesinin yanında, hayatta bir amacı da olduğunu keşfeder: uyuşturucu için ailesinden para çalmak. Babası en sonunda oğlunun uyuşturucu bağımlısı olduğunu gördüğünde, onu evden atar ve "temizleninceye" kadar eve dönmemesini söyler. Bütün bu acıklı hikâyede en çok öne çıkan, genç adamın güçsüzlüğü ve bir amacının olmayışıdır.

Bu güçsüzlük hissinin kaynağı genellikle gencin güçlü babasıyla bir ilişkisinin olmamasıdır. (Bazen bu durum, çok sık olmasa da, annesiyle ilişkisine dayandırılabilir.) Kendisini özdeşleştirebileceği bir erkek figürüne sahip olmayan gencin, babanın dış dünyadan getirmesi gereken bir düzeni ve yönü, kendisini yönlendirebileceği veya isyan edebileceği bir değerler kümesi yoktur. Siyahi adam vakasında ise bu güçlü baba eksikliği kanıksanır. Siyahların eroin kullanmak için

daha gerçekçi nedenleri vardır: Sorunlarını dışa vururlar, bu nedenle madde bağımlılığı beyazlarda olduğu gibi ciddi bir hastalığı temsil etmez. Madde bağımlısı beyaz genç, gelişme için yapıcı bir dinamik verebilecek olan, babayı geçme mücadelesinin Oedipus güdüsüne sahip değil gibidir, fakat oğul bağımlılık vasıtasıyla babadan öç alacaktır.

Eroin bağımlılığı genç insana bir yaşam tarzı verir. Sürekli amaçsız olmaktan dolayı acı çeken gencin yaşamı, şimdi artık polislerden nasıl kaçacağı, ihtiyacı olan parayı nasıl elde edeceği, bir sonraki dozunu nerede alacağı gibi şeylerle doludur. Tüm bunlar daha önceki plansız dünyasının yerine yeni bir enerji ağı sağlar.

Tedavi yöntemi bu güçsüzlük durumundan çıkarılır. Synanon'da olduğu gibi, Phoenix House tedavi merkezinde de büyük miktarda güç, karşılaşım gruplarında serbest bırakılır; güç mutlak otantiklik isteğine doğru yönlendirilmiştir. Birlikte yaşayan bu grupların, dürüstlükten sapmadan, birbirlerine karşı mümkün olduğu kadar direkt olmaları (fiziksel şiddet uygulamadan) teşvik edilir. Örneğin "keş" lafı kullanılır, çünkü içinde ima yoktur; odalarını nasıl düzenledikleri gibi meselelerde bile nesnel gerçekler hafifçe örtbas edilse dahi birbirlerine sözlü olarak saldırırlar. Açıkçası bu onlara geçiştiremeyecekleri bir yapı sunar; babanın yerine geçen güçlü kişi, liderde veya grupta bir kişide ortaya çıkar. Bulundukları yerde her birinin bir pozisyonu olması gerekir; yükselebilirler, ödül ve cezalara karşı da çok hassastırlar.

Bu durum kişinin gücünü ve gücünü nasıl kullanacağını yeniden keşfetmesini özetler gibidir. Beş on yıl önce çok tutulan, adı çıkmış serbestliğin modası geçti, kişisel güç verenlerse

moda oldu. Hatta nefret edilen *mücadele* ve *rekabet* sözcükleri geri geldi. Tedavinin şekil verildiği örste, bağımlıda bir güç hissini geri getirecek her şey kullanılır ki bu bağımlının iyileşmesi için gereklidir. Bağımlının öfkesi ve enerjisi birbiriyle bağlantılıdır; bağımlı daha çok öfkelenebildikçe, ki bu intikam veya diğer dolaylı yollardan ifade edilmeyen dolaysız öfke anlamındadır, iyileşme olasılığı da artar. Bağımlı çok enerjisi olan ama bu enerjisi uyuşturucularla körelmiş biridir. Uyuşturucudan kurtulduğunda, çok öfkelenme eğilimindedir; *iyileşmesi bu "öfke enerjisi"ne bağlıdır*. Ancak bu, gücün bastırılan sosyal yönüdür. İstenen vurgu, Alfred Adler'in "sosyal ilgi" kavramına uyar gibidir.

4. ÖNEM VERİLME İHTİYACI

Belirtmiş olduğum gibi, güç ve önem hissi iç içe geçmiştir. Birisi aynı deneyimin nesnel formu, diğeri de öznel formudur. Güç genellikle dışa dönükken, önem dışa dönük olmayabilir fakat meditasyon ve diğer içe dönük, öznel yöntemlerle gösterilebilir (ve başarılabilir). Kişi tarafından bu bir güç hissi olarak deneyimlenmese de, diğer insanlarla bütünleşmesinde katkısı olur ve dolayısıyla ilişkilerinde daha etkili olmasını sağlar.

Güç her zaman kişilerarasıdır; eğer tamamen kişiselse buna "metanet" deriz. Bundan dolayı Hannah Arendt, Bertrand Juvenal'ın gücün sosyal olduğunu ve "uyum içinde" hareket eden gruplardaki kişileri içerdiği iddiasında haklı olduğunu öne sürüyor. İşte bu nedenle psikanaliz kültürel okulunun kaynağı olan, Harry Stack Sullivan'ın kişilerarası bakış açısı görüşü bu kadar önemlidir. Sullivan, eşlerle ilişkilerde

etki yapma anlamında güç hissinin, özsaygının korunması ve olgunluk süreci için çok önemli olduğuna inanıyordu. Önem hissi kaybolduğunda, kişi önemin yerini doldurabilmek için dikkatini gücün farklı ve genellikle sapkın veya nevrotik formlarına yönlendirir.

Tarihte bu noktada, Amerika'ya özgü problemimiz bireysel önem hissinin geniş ölçüde kaybolmasının yaygınlaşmasıdır; bu kayıp içsel olarak acizlik olarak algılanır. Günümüzde etrafımızdaki şiddetten daha trajik olan bir durum da birçok kişinin güce sahip olmadığını ve olamayacağını hissetmesidir ki öz olumlama bile onlardan esirgenir, ortaya koyabilecekleri bir şey kalmaz, dolayısıyla şiddet yüklü bir patlamanın yer almadığı bir çözüm söz konusu olamaz. Columbia Üniversitesi'nden radikal bir öğrencinin sürekli gördüğü bir kâbusu ele alalım. Carl adındaki bu öğrencinin rüyası şöyledir:

> Okuldan eve gelir, evinin zilini çalar. Annesi ona, onu tanımadığını ve oraya ait olmadığını söyler. Kuzeninin evine gider, orada da ona aynı şeyleri söylerler. En sonunda ülkeyi baştanbaşa yürüyerek, babasının California'daki evine gittiğinde, babası da onu tanımadığını ve oraya ait olmadığını söyler. Rüya çocuğun Pasifik Okyanusu'nun sularına gömülmesiyle son bulur.[14]

Tedavide böyle rüyalarla –"Annemle babam beni tanımadı; kapıyı yüzüme kapadılar", "Ben hiçbir yere ait değilim"– ne kadar sık karşılaştığımıza baktığımızda, bunlar zamanımızı anlama konusunda önemli bir ipucu gibi görünüyor. Bu rüyayı gören öğrenci, devrimci bir hareketin bir üyesiydi.

Şiddet veya buna yakın eylemler kişiye bir önemsenme, değerli olma, güç hissi verir (o duygunun asıl duygunun yerine geçip geçmediği o anda önemli değildir). Bu da bireye bir önem hissi verir.

Hiçbir insan önemli olduğu hissi olmadan uzun süre var olamaz.[15] İster caddede yürüyen rasgele bir kurbanı vurarak, ister olumlu bir çalışmayla, ister isyanla, ister bir hastanede psikotik taleplerde bulunarak, ister Walter Mitty fantezileriyle olsun, bu benim-bir-önemim-var hissini ve önem hissettiren şeyi *sonuna kadar yaşayabilmelidir*. Birçok şiddet eyleminin altında, bu önem hissinin olmaması ve bunun mücadelesi yatar.

Robert Kennedy ve Martin Luther King, Jr. suikastlarının ardından, tarihçi Richard Maxwell Brown, başkanın atadığı Şiddetin Nedenleri ve Şiddeti Önleme Ulusal Komisyonu'na yazdığı raporunda Amerika'daki şiddet hakkında aydınlatıcı tespitlerde bulunuyor:

> İlk ve en belirgin sonuç, muazzam miktarda şiddet yaşanmış olmasıdır. O kadar sık şiddete başvurduk ki uzun zaman önce "silah delisi" insanlar olduk... Şiddet, yalnızca cürüm, linç çetesi ve kan davası gibi tarihimizin negatif özellikleriyle karışmış değildir. Bilakis şiddet, Amerikan tarihinin bazı en soylu ve olumlu bölümleriyle kusursuz bir ağ örmüştür...[16]

1968 politik suikastlarından sonra, şiddetin nedenleri ve bunların çareleri hakkında, çoğunluğu, *insan doğasını* vurgulayanlar ile *yetişme koşullarını* vurgulayanlar arasındaki tartışmalardan ibaret olmak üzere, çeşitli görüş ve araştırmalar ortaya çıktı (çoğunlukla Freud'a dayanan). İlk gruptakiler sal-

dırganlığın, içgüdüsel ve insanın genetik yapısının bir parçası olduğu ve insanların doğası gereği saldırgan oldukları görüşünü savunuyorlardı. Bu görüşe göre, bu dayanmamız gereken bir musibet, insanların kaçınılmaz olarak ahlakını bozan, günaha olan doğal eğilimin bir ifadesidir. Bu noktada dileyebileceğimiz en iyi şey, kalplerimizdeki bu şeytanı kontrol etmek veya savaşla ve kültürel yönden kabul edilebilir diğer şiddet formlarıyla salıvermektir.

Yetişme koşullarıyla ilgili diğer görüşe göre ise saldırganlık, kitle iletişim araçları, yanlış eğitim ve özellikle televizyonun neden olduğu –veya en azından arttırdığı– kültürel bir fenomendir. Eğitim yöntemlerimizi değiştirerek ve televizyondaki programları kontrol ederek bununla mücadele etmeli ve bertaraf etmeliyiz.

Çok sık olarak, insanı bıktırırcasına göz ardı edilen nokta ise, bu iki yaklaşımın birbirini dışlamadığıdır. Saldırganlık insanın temel yapısının bir *öğesidir*, ancak aynı zamanda kültürel olarak oluşturulur, ağırlaştırılır ve en azından kısmen yeniden yönlendirilebilir. Kültürümüz sadece sorgusuz sualsiz kabul edilen bir şey değildir, o aynı zamanda *biz*dir. Edna St. Vincent Millay'in sonesinde dediği gibi, biz "sapiens *denilen* homo", büyük miktarda televizyon ve diğer kitle iletişim formlarını *yaratan* ve bu araçları kullanarak, çocuklarımıza gizlice saldırganlık öğreten bir canlı türüyüz. Aynı zamanda durmadan saldırganlığın aleyhinde nutuk çekeriz. Bunun yol açtığı çelişki, herkesin hissettiği acizlik hissine ve kültürümüzdeki güç meselesini kuşatan ikiyüzlülüğe katkıda bulunur.

Ancak bu ya/ya da açıklamalarının birçoğuna karşı öne sürülen asıl argüman, bunların sorunda en önemli şeyi, yani hem insan doğası hem de yetişme koşullarında kök salmış olan değerler meselesinin saldırganlık ve şiddetle ilişkili olduğunu tartışmanın dışında bıraktıklarıdır

Richard Maxwell Brown, Şiddeti Önleme Komisyonu'na verilen raporda, karşılaştığımız iki probleme değinerek, kendi bölümünü sonuçlandırıyor: "Bir tanesi kendini tanıma sorunudur... Bunu yaptığımızda ... şiddetin yalnızca aramızdaki kabadayı ve ırkçıların yaptığı eylemler değil, en düzgün ve saygıdeğer insanlarımızın da taktiği olduğunu idrak etmeliyiz. Kendimizi tanıdığımızda bir sonraki problem, gerçek (fakat kabul edilmemiş) Amerikan değer sisteminden şiddeti kati olarak temizlemek olur."[17]

Ancak bu sözlerde alenen bir çelişki yok mu? Eğer şiddet "en yüce ve en idealist girişimler"in önemli bir öğesi ve "en düzgün ve saygıdeğer" insanların taktiğiyse, bu insanların şiddette, belki de bilinçsizce değer verdikleri bir şeyler bulup bulmadıklarını araştırmamız gerekmiyor mu? Dahası kişi bir değer sistemini, bahçeden yabani otları yolar gibi, değişmesini isteyerek veya başka bilinçli yollarla asla değiştiremez. Değerlerin kökleri toplumun arketipik, bilinçdışı sembol ve mitlerinin derinlerinde yatar. Değer sistemini değiştirmek her şeyden önce meselelerin derinine inmeyi gerektirir: Şiddetin bireye *faydası* nedir? Birey saldırganlık ve şiddet yoluyla hangi hedeflerine ulaşır?

İnsan davranışlarından tüm güç ve saldırganlıkları çıkarma gibi ütopik bir amaçta, kendini ortaya koyma, öz olumlama ve hatta olma gücünü çıkarma riski vardır. Başarılı olursa,

boyun eğen bir ırk, pasif hadımlar doğuracak ve şu ana kadar meydana gelmiş bütün şiddet patlamalarını gölgede bırakacak bir şiddet patlamasına zemin hazırlayacaktır.

Nitekim meseleyi fazla basitleştirerek, seçme şansımız sadece saldırganlık ve bir hadımlar ırkı arasındaymış gibi konuşuyoruz. Bunun yol açtığı çelişkiye düşen bizlerin kötü rüyalardan uyanıp bizi insan yapan ve bunlar olmadan yaşamamızın bir nedeni olmadığı benlik özümüzün, öz olumlama ve kendini ortaya koymanın bizden alındığını görmemiz şaşırtıcı olmaz. Göremediğimiz nokta ise, saldırganlığın, olumlu tarafta, hayatın bu değerlerinin hizmetinde olduğu ve gözden çıkarılırsa bizi bunlardan yoksun bırakacak olmasıdır.

Uzun zamandır, saldırganlık ve şiddeti anlamak için bu sorunun temeli olarak *gücün* görülmesi gerektiğine inanıyorum. Ayrıca derinlik ruhbiliminin sağladığı verilerin, insandaki güç, saldırganlık ve şiddetin kaynaklarına özellikle ışık tuttuğuna da inanıyorum. Güçle olan meselemde, *hem* insan doğası *hem de* yetişme koşulları teorilerinin, *hem* içgüdü *hem de* kültür argümanlarının ötesinde bir seviyeye ulaşmaya çalışıyorum. Şu sorunun cevabını arıyorum: Bireyin, saldırganlık ve şiddetle *eline ne geçer*?

5. BU KİTABIN SAVI

Her insanın yaşamında potansiyel olarak beş güç seviyesinin olduğunu ileri sürüyorum. Birincisi *olma gücüdür*. Bu güç yeni doğmuş bebekte görülebilir: Bebek açlığının veya diğer ihtiyaçlarının karşılanması talebiyle ağlayarak, kollarını şiddetle hareket ettirebilir; bunlar kendi içindeki rahatsızlığın belirtileridir. Hoşumuza gitsin gitmesin, güç bu bebeğin bizim kişi-

lik dediğimiz gelişiminde esastır. Her bebek güç varyasyonlarını –yani gücünü nasıl bulabildiği ve kullanabildiği– aslında nasıl güç *olduğunu* yansıtan şekillerde bir yetişkin olur. Bu, doğum eyleminde, bu itibarla kültürle değil, bebeğin *yaşadığı* yalın gerçeğiyle verilir. Eğer bebek hareketlerinin etrafındaki insanlardan yanıt alabileceği bir deneyimden mahrum bırakılırsa –René Spitz'in, Puerto Rico'da hemşire veya diğer anne temsilcilerinden ilgi görmeyen zavallı yetim bebeklerle ilgili yaptığı çalışmada gösterildiği gibi– bebek yatağının bir köşesine çekilir, konuşma veya diğer işlevler yönünden gelişmez, fizyolojik ve psikolojik açılardan kelimenin gerçek anlamıyla solar gider.

Olma gücü ne iyi ne kötüdür; bunlardan öncedir. Ancak tarafsız *değildir*. Sonuna kadar yaşanmalıdır, yoksa nevroz, psikoz veya şiddetle sonuçlanabilir.

İkinci aşama *öz olumlamadır*. Her canlının yalnızca olma değil, kendi varlığını olumlama ihtiyacı da vardır. Bu insan organizması için özellikle önemlidir, çünkü insana öz bilinç yeteneği bahşedilmiştir veya buna mahkûm edilmiştir de diyebiliriz. Bu bilinç doğuştan mevcut değildir, bebekte birkaç hafta sonra gelişmeye başlar ve birkaç yıl boyunca değil aslında bebeğin yaşamı boyunca gelişmeye devam eder. *Önem hissi* sorunu ile özsaygı veya onun yerine geçecek bir şeyin son derece önemli olan uzun arayışı, yokluklarındaki acıyla birlikte daha sonra ortaya çıkar. Artık insanlarda ana mesele sadece fiziksel olarak hayatta kalmak değil, *saygınlıkla* hayatta kalmaktır.

Farkına varılma isteği bu öz olumlama ihtiyacında esas istek haline gelir. Eğer önem verme ve farkına varma ailede

doğal bir şey olarak kabul edilirse, çocuk bu değerleri benimser ve dikkatini diğer şeylere yönlendirir. Ancak –günümüzde olduğu gibi, çocuklar kadar anne babanın da kafası karıştığında– öz olumlama engellenirse, kişiyi hayatı boyunca güdüleyen zorlayıcı bir ihtiyaç haline gelir. Veya çocuğun kendini olumlaması, anne babanın "*ancak* bize itaat edersen seni severiz" kalıbının karşısında güçleşebilir. Dolayısıyla çocuk rekabetin yıkıcı yönlerine kapılır, kendini ve dünyayı alıp satmaya çalışır: Öz olumlaması diğer insanlar tarafından zayıflatılmak olarak algılanır ve o da diğerlerinin öz olumlamasıyla zayıflatılır. Bunun gibi birçok şekilde öz olumlaması çarpıtılır veya bütünüyle engellenir.

Öz olumlama dirençle karşılaştığında daha çok çaba gösteririz, ne olduğumuz ve neye inandığımıza açıklık getirerek duruşumuza güç veririz; şimdi artık karşı çıkılmasına karşı kendimizi ifade ederiz. Bu üçüncü aşama olan *kendini ortaya koyma*dır. Davranışın daha güçlü bir formudur ve öz olumlamadan daha alenidir. Hepimizde bulunan, saldırıya tepki verdiğimiz bir gizil güçtür. Şöyle bağırırken başkalarının bizi görmesini kaçınılmaz kılarız: "Ben buradayım; beni fark etmenizi talep ediyorum!"

Arthur Miller'in oyunu *Satıcının Ölümü*'nde, Willy Loman'ın karısının konuşması buna iyi bir örnektir: "İlgilenilmeli ..." Hatta: "Willy Loman hiç çok para kazanmadı. İsmi gazetelere çıkmadı ... o bir insan ... Öyleyse onunla ilgilenilmeli." Kadının başka birisi için kendini ortaya koyuyor olması *onun* kendini ortaya koyduğu gerçeğini değiştirmez. Bazılarımız başka biri adına yaptığımızda, kendimizi daha sağlam ortaya koyabiliriz. Bu yalnızca kendini ortaya koymanın başka bir formudur;

genellikle nezaket kurallarıyla gerekli hale gelir veya "böbürlenmemektir".

Dördüncü aşama *saldırganlıktır*. Kendini ortaya koyma bir süre engellendiğinde –Yahudiler ve bütün azınlıklar için yıllarca olduğu gibi– bu güçlü tepki formu gelişmeye meyleder.

Selanik'te geçirdiğim üç yıl sırasında, orada yaşayan 100.000 Sefaret Yahudisinin –şehrin nüfusunun üçte biri– bizatihi şehrin kültür entelijansını oluşturduğunu keşfettim. Avrupa'nın geri kalanı ve Amerika'da olduğu gibi, burada Yahudi karşıtı bir önyargı hiç yoktu. Ayrıca bu ülkede Yahudilerle ilişkili saldırganlık da hiç yoktu. Selanik'te şöyle bir özdeyiş vardı: "İki Yahudi'nin hakkından gelmek için bir Yunanlı, bir Ermeni'nin hakkından gelmek için de iki Yunanlı lazımdır." Totem direğinin en altında yer alan Ermeniler ise saldırganlık ile keskin bir pazarlık kavramı geliştirmiş olan gruptu.

Belli bir noktada sınır çizip, "Bu ben'im, bu ben'im," diye direten kendini ortaya koymaya karşılık, saldırganlık, gücün, prestijin pozisyonlarına veya başka birinin alanlarına geçmek ve birazını kendin için sahiplenmektir. Güdüler haklı bir nedene dayanabilir. Frantz Fanon'ın *The Wretched of the Earth* kitabında yazdığı gibi, Afrika'daki yerlilerle ilgili eski bir yanlışı düzeltmek, özgürlük tutkusu, gurur veya binlerce şeyden biri olabilir. Güdü şu anda bizi ilgilendirmiyor; güdüyü yalnızca her insanda bir potansiyel olarak var olan bir davranış aşaması ve doğru durumda harekete çevrilebilecek bir şey olarak vurguluyoruz. Birey, saldırgan eğilimlerinden bir süre tamamen men edilirse, bunlar bilincin ruhsuz bir şe-

kilde körelmesi, nevroz, psikoz veya şiddetle sonuçlanarak büyük zarar verirler.

En sonunda, saldırganlığa yönelik tüm çabalar etkisiz kaldığında, *şiddet* olarak bilinen nihai patlama meydana gelir.[18] Şiddet çoğunlukla fizikseldir, çünkü usa vurma ve ikna gibi diğer aşamalar fiilen engellenmiştir. Tipik vakalarda, çevreden bireye aktarılan uyaran, beyin devre dışı bırakılarak, direkt vahşi dürtü güdüsüne çevrilir. İşte bu yüzden bir insan şiddetli bir öfkeye kapıldığında, genellikle iş işten geçinceye kadar ne yaptığını tam olarak idrak edemez.

İnsanların önem kazanmasının neredeyse imkânsız kılındığı durumlarda bu durum gerçekten trajik bir hal alır. Kuşkusuz siyahlar buna en iyi örnektir. Birkaç yüzyıllık kölelik ile bir yüzyıllık fiziksel özgürlük ancak psikolojik baskı sırasında, beyaz olanın esas suçu siyahları öz olumlamanın olanaksız olduğu durumlara sokmasıydı. Fiziksel kölelikte ve daha sonraki psikolojik kölelikte şiddet içermeyen aşamaların her biri ya zor ya da imkânsızdı. Siyahların, yalnızca beyazın duygularının uyarılması için şarkıcı, dansçı, eğlendirici veya beyazların tarlalarında veya daha sonraları, arabalarının yapımında işçi olarak kendilerini olumlamalarına izin veriliyordu. Bu durum duyarsızlığın yaygınlaşmasına ve daha sonra da radikal patlamalara yol açtı ki bu kimseyi şaşırtmamalıdır. Bir örnek de Harlem'deki bir siyah adamın sözlerinde bulunabilir:

> Zamanı geldiğinde, iş işten geçmiş olacak. Her şey patlayacak, çünkü insanlar şimdi büyük gerilim altında yaşıyorlar; artık dayanamayacakları bir noktaya doğru gidiyorlar. Bu noktaya geldiklerinde...[19]

Cümlenin sonunu tamamlamıyor, neler olabileceğini tasavvur edebilmemiz için gayet doğru bir biçimde bize izin veriyor, çünkü –yukarıda gösterildiği gibi– şiddetli patlamadan önce neler olabileceğini bilemeyiz. İnsanlar böyle yarı insani bir durumda kalmaya zorlandıklarını hissettikleri müddetçe saldırganlık ve şiddet olacaktır.

Eğer diğer davranış aşamaları engellenirse, o zaman patlayıp şiddete yönelme, birey ve grupların bu dayanılmaz gerilimden kurtulup, bir önem hissi kazanmalarının tek yolu olabilir. Genellikle şiddete eğilimin bireyin *içinde* biriktiğinden bahsederiz, ancak bu aynı zamanda dış şartlara da bir tepkidir. Şiddetin kaynağı hem iç hem de dış tezahürlerinde görülmelidir, şiddet diğer tüm tepki yollarını engellediği hissedilen bir *duruma* tepkidir.

Yukarıdaki beş aşama *ontolojiktir*; yani insan olarak insanın öğesidir. Varlık olmanın özelliklerini varlık olarak tanımlamak ontolojinin uğraşıdır; bizim örneğimizde bu insan olmanın özelliklerini insan olarak tanımlamaktır. Üç yaşındaki bir çocuğun patlaması şiddetle sonuçlanabilir ki bu durum, altmış yaşındaki adamda öfke nöbeti halini alabilir ve adamı daha sert yargılasak da, davranış potansiyel olarak her ikisinde de mevcuttur. Ontolojik görüş gelişmeyi yadsımaz, fakat incelemesini daha derin bir seviyeye çeker. Bu görüş, şiddetin "insan doğası" teorisiyle, daha önce tartışılan "yetişme koşulları" teorilerinden daha fazla özdeşleştirilemez. Ontolojik inceleme hem insan doğası hem de yetişme koşullarının köklendiği yapıya yönlendirilir.

Psikoterapik yaklaşımın, şiddet ve saldırganlık araştırmasında en verimli alanlardan birini sağladığına inanıyorum.

Dünyamızdaki "deliliğin" tohum ve köklerini, Priscilla, Carl veya Hannah Green'in hastalıklarını göz önüne aldığımızda görebiliriz. Toplumu bireyle çok yakından özdeşleştirmenin tehlikelerinin farkındayım, ancak bu ikisi arasındaki ilişkiden tamamen kaçınmak da bunun kadar yanlıştır. Sosyal ve psikolojik problemler artık birbirinden yalıtılamaz. Örneğin, şiddetli güç ihtiyacı içindeki Priscilla ile diğerlerinin bana uzun zaman önce öğrettiği bağlamda, modern sosyal saldırganlık ve şiddeti anlamaya çalışmanın önemli olduğuna inanıyorum.

II

MASUMİYET VE BİR ÇAĞIN SONU

> Şu veya bu şekilde kötülükle olan suç ortaklığımızı algılamak dayanılmaz bir dehşet, daima ve sonsuza dek yapılan bir savaştır. Dünyayı, etrafta gördüğümüz tamamen masum kurbanlar ile korkunç şiddetin tamamen kötücül kışkırtıcıları açısından görmek çok daha rahatlatıcıdır. Ne pahasına olursa olsun, bu durum masumiyetimizi rahatsız etmez. Ancak bir ülkedeki en masum yer neresidir? Akıl hastanesi değil midir? ... Masumiyetin en mükemmel hali aslında deliliktir.
>
> Arthur Miller,
> *With Respect for Her Agony – but with Love*

Bir çağın sonuna geldik. Ortaçağın alacakaranlığında doğmuş, Rönesans'la başlamış çağ artık kapanmak üzere. Akılcılık ve bireyciliği vurgulamış bu çağ, iç ve dış dönüşüm sancıları çekiyor ve şimdilik, yeni çağın nasıl olacağını bildiren yalnızca kısmen bilinçli, sönük haberciler var. Rönesans'ın öne çıkan Kolomb ve Macellan gibi yeryüzü kâşifleri ile Kopernik gibi gökyüzü kâşiflerini hatırlayın. Bunlarla kıyaslanabilir keşiflerimiz yakın zamanda aya yapılan yolculuklar-

dır. Ancak neredeyse hiç kimse ayda yürüyen astronotların isimlerini hatırlamıyor. Hatırladığımız şey makinelerdir; ay yolculuğunun kahramanı birey değil roketti ve insanlar bu roketin bakıcılarıydı.

Gelgelelim kimse bundan yeni çağda insanın teknolojiye tabi olacağı sonucunu çıkarmasın. Tam tersi olabilir: Teknolojinin gelişimi, eski kölelerinkine benzer bir rol oynayarak, bizi günlerimizin boşluğunu dolduracak düşünsel ve ruhsal içeriği bulmaya zorlayabilir.

Günümüzde çağlar arasındaki boşlukta, güç, kalıtsal eksenlerinden ilişiği kesilmiş, karmakarışık olmuş ve "herkese açık" hale gelmiştir. Tepkisiz, tali gruplarda bulunanlar –siyahlar ve Meksika kökenliler, kadınlar, öğrenciler, akıl hastaları, mahkûmlar– canlanıyor, varlıklarını ilan ediyor ve taleplerini sunuyorlar. Güç, yalnızca bu gruplar için değil, toplumumuzda kendini toparlamaya ve kargaşa içinde yerini bulmaya çalışan her birey için yeni ve acil bir mesele haline geliyor. Böyle dönemlerde –genellikle yabancılaşma ve acizlik adı altında anılan– güçsüzlük çok acı verir.

Bununla birlikte kişinin, güçsüzlüğünü erdem gibi göstererek, bu güçsüzlüğüne göğüs germesinin bir yolu vardır. Bu, birey tarafından, gücünün bilinçli olarak elden çıkarılmasıdır; bu durumda güce sahip *olmamak* bir erdemdir. Ben buna *masumiyet* diyorum. Bu kelime (innocence) Latince *in* ve *nocens*'ten geliyor, *zararlı olmayan*, suç veya günahtan uzak, art niyetsiz, saf ve davranışlarında da "kötücül etki olmayan veya kötü niyetten kaynaklanmayan" anlamına geliyor.

Öncelikle iki masumiyet türünü birbirinden ayırmalıyız. Biri, bir imgelem niteliği olarak, şair veya sanatçının masumi-

yetidir. Bu, yetişkinlikte çocuksu açıklığın korunmasıdır. Her şeyde bir tazelik, saflık, yenilik ve renk vardır. Bu masumiyetten huşu ve merak doğar. Bu, ruhsallığa götürür: Bu Aziz Francis'in, Sermon to the Birds adlı konuşmasında yansıttığı masumiyetidir. Tahminen, İsa'nın şu sözleri söylerken kafasından geçenlerdir: "Ancak küçük çocuklar gibi olduğunuzda cennetin krallığına gireceksiniz." Kişinin kötülük algısının gerçekliğini veya Arthur Miller'in dediği gibi "kötülükle suç ortaklığını" gözden çıkarmadan, çocuksu tutumunu olgunlukta da sürdürmesidir. Bu *otantik masumiyettir.*

Böyle bir masumiyet, ihtiyaç durumunda gerçek bir koruma olabilir. Savaş mağlubu Almanya'da büyümüş bir kadın, kasabasını ele geçiren galip Fransız ve Faslı askerlerin birkaç günlük "özgürlükleri" sırasında, ellerine geçirdikleri her kıza tecavüz ettiklerini anlatmıştı. On üç yaşında olmasına rağmen (askerler dokuz yaşındakilere bile tecavüz ediyorlardı), bir grup askerin arasından tacize uğramadan geçip gitmişti, çünkü ne cinsel ilişkiye dair ne de askerlerin yaptıkları şey hakkında bir bilgisi vardı. Katıksız masumiyetinin kendisini kurtardığına inanıyordu; eğer herhangi bir deneyimi olmuş olsa, kirpikleri kırpışabilir veya belki de korkudan şöyle bir bakabilir ve köpeklerin korkularını hissettikleri insanları ısırmaları gibi, askerler de onu da yakalarlardı.

Melville'in, kısa romanı *Billy Budd, Foretopman*'da ima ettiği gibi, başka tür bir masumiyet daha vardır. Billy'nin masumiyeti ruhsallığa götüren değil, daha çok at gözlüğünden ibaret bir şeydir; başka bir deyişle *sahte masumiyettir.* Saflıktan yarar sağlanan bu masumiyette, hiç bitmemiş bir çocukluk, geçmişe bir çeşit takılma söz konusudur. Çocuk ruhluluktan

çok çocuksuluktur. Atom bombasının atılması gibi, çok büyük ve korkunç sorunlarla karşı karşıya kaldığımızda, böyle bir masumiyete çekilme ve güçsüzlük, zayıflık ve acizliği erdemleştirme eğilimine gireriz. Bu sahte masumiyet ütopyacılığa yol açar; artık asıl tehlikeleri görmemiz gerekmez. Bilinçdışı bir niyetle gözlerimizi gerçekliğe kapatır ve kendimizi kaçtığımıza ikna ederiz. Böyle bir masumiyet, otantik masumiyetin yaptığı gibi diğer şeyleri parlak ve aydınlık kılmaz; sadece basit ve kolay görünmelerini sağlar. Kötülükle yaptığımız suç ortaklığımızdan önce ise güçten düşer. Bu, kişinin kendi içindeki ve diğer insanlardaki yıkıcılıkla uzlaşamayan bir masumiyettir ve dolayısıyla Billy Budd'da olduğu gibi bizatihi öz yıkıcı hale gelir. Şeytani olanı içermeyen masumiyet kötücül olur.

Bu masumiyet, nevrozdaki masumiyete benzerdir. Hiç yaşanmamış; ancak düşmanca, sevgisiz veya hükmeden anne babaya karşı tek korunma olarak tutunulmuş çocukluğa yönelik bir saplantıdır. Böyle bir zayıflıktan yararlanma hususunda karmaşık bir kalıp geliştirmiş olan, tedavi gören genç bir adam bir keresinde rüyasında kendisinin tavşan olduğunu ve kurtlar tarafından kovalandığını görmüştü. Ancak tavşan aniden durumu tersine çevirmiş ve kurtları kovalamaya başlamıştı. Meğer tavşan, tavşan postuna bürünmüş bir kurtmuş. Böyle insanların çocukken zorunluluktan öğrendikleri tek strateji, genellikle durumlarının gerektirdiği aşikâr güçsüzlüğü kabullenmek ve sonra güçlerini üstü kapalı araçlarla elde etmektir.

Bu, bu bölümün başındaki Arthur Miller'in sözlerinde kastettiği şeydir: "Kusursuz masumiyet, doğrusunu isterse-

niz, deliliktir." Oysa Arthur Miller'in bu alıntıdan çıkarılmış bir cümlesi daha var (ki ben katılmıyorum): "Orada [akıl hastanesinde] insanlar yaşamın içinde tamamen masum bir halde, hiçbir şekilde kendilerini göremeden sürüklenip gidiyorlar." Önceki bölümden de anlaşılabileceği gibi, ben bunun ne "kendilerini görememek" ne de "tamamen masum" olmak olduğuna inanıyorum. Bu, yalnızca dıştan bakıldığında masumiyettir. Onlar bağlantısız masumiyetleri içinde, Hannah Green gibi, ruhlarla konuşurlar, çünkü kendilerini anlamak isteyen ve anlayabilecek birilerini bulamazlar.

Bu kitapta bu terimi genellikle sahte masumiyet anlamında kullanacağım çünkü bu, kişinin kendi gücünü kabul etmesine veya karşı koymasına karşı genel bir savunmadır.

1. AMERİKA'NIN YEŞİLLİĞİ VE KURAKLIĞI

Amerika'da sahte masumiyetin, ülkenin tarihi kadar uzun bir tarihi vardır. Bir grup "Seçilmiş İnsan" Avrupa'ya sırtını dönerek, İngiltere'den denize açıldı; çünkü Avrupa günahı, adaletsizliği, aristokratik istismarı ve dini inançlar nedeniyle zulüm görmeyi simgeliyordu. Bu insanlar, Amerika'da bunların tam tersini, dürüstlük, adalet, demokrasi ve vicdan hürriyetini bünyesinde barındıracak bir ülke kurmaya çalıştılar. Yeni ulusun kurulması, uzak bir gelecekte değil, "Seçilmişler"in gözleri önünde bir gerçeklik olarak, Yeni Kudüs mitinin yasalaşmasıydı. Amerika, Richard Hofstadter'in dediği gibi, "kusursuzluğa inançla" yola koyuldu, sonra kendini gelişmeye adadı. Fakat kusursuzluğun ötesinde nasıl gelişirsiniz?

Peki, Yeni İngiltere'de bile kısa sürede peyda olan, dini inançlar yüzünden zulüm görmeye ne demeli? Kızılderili

soykırımının başlamasına ne demeli? Daha sonra ister istemez, idealler ve gerçeklik arasındaki uzun savaş başladı; mükemmel devlete çok yaklaşan, çayırında yılan olmayan yeni Cennet Bahçesi idealist Amerika, Kızılderililerin zulüm görmeleri ve yok edilmeleri gerçeğine karşı savaştı. Hakikaten ahlaki bir ikilem! Bunun yol açtığı karmaşa ve ikiyüzlülük, Benjamin Franklin'in yazılarında ironik bir biçimde gösterilir: "Eğer bu vahşi adamların kökünün kurutulması, çiftçilere yer açmak için Tanrı'nın bir inayetiyse, belirlenen aracın içki olması olası görünmüyor. İçki zaten, daha önceden sahillere yerleşmiş bütün kavimleri ortadan kaldırdı." Franklin, vatandaşların Tanrı'nın inayeti, takdiri ilahiyi, kendi çıkarlarına göre nasıl tanımladıklarını gösterir. Amerikalılar "çiftçi", Kızılderililerin soykırımı da –henüz yüzleşmediğimiz bir suç girişimi– takdiri ilahidir. Bu, sahte masumiyetin özelliğidir: kendi çıkarlarını daima Tanrı'nın takdiriyle tanımlamak. Dr. Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr'ün çıkarsamış olduğu gibi:

> Muhtemelen bütün uluslar, geçmişin travmalarını yaratan bir çeşit tarihsel hafıza kaybına uğramaya veya seçici belleğe eğilimlidir. Kuşkusuz bağnaz Protestanlar tarihsel olarak kendilerini, Yeni Kudüs'ü oluşturmak için yabana kutsal bir görevle gönderilmiş modern "Seçilmişler" olarak gördüklerinden Amerikalılar da öyledir.[1]

Dahası anayasa kurucuları sömürge gücünden ölesiye korkuyorlardı; gerçi Amerikalılar bundan daima korkmuşlardır. Kanun maddelerini, bu gücü hiçbir grubun asla elde edememesi gayesiyle yaptılar; sömürülmekten o kadar kor-

kuyorlardı ki kanun maddelerindeki gücün anlamını, *bütün* güçleri kapsayacak şekilde genişlettiler. Amerikalıların, artık alenen gücü istemediklerine, ahlaki düşünme ve ahbaplarına hizmet etme yeteneklerinin, güce olan ihtiyaçlarını giderdiğine inanma gibi zor bir etik vazifeleri vardı. Kendilerini, muhtaç insanları Avrupa'dan kurtaran insanlar olarak görüyorlardı. Özgürlük Anıtı, kaidesindeki ibare vasıtasıyla halen bir vaatte bulunur:

> Bana bıkkınlarınızı, yoksullarınızı verin,
> Nefes almaya can atan sıkışık kalabalıklarınızı,
> İnsan kaynayan sahillerin sefil dökünütülerini,
> Gönderin bunları, evsizleri, fırtınadan harap olmuşları.
> Ben altın kapının yanında lambamı tutuyorum.

Bu ülkede, gücün açıkça yadsınmasıyla beraber Cennet Bahçesi miti, sürekli olarak çok miktarda şiddetle birlikte var olagelmiştir. Amerika'daki cinayet oranı, Avrupa ülkelerindekinden üç ila on kat fazladır; görünüşe göre büyük şehirlerdeki Amerikalıların çoğu bugünlerde geceleyin caddelerde yürümekten korkuyor. D. H. Lawrence Amerika seyahatinde şöyle yazmıştı: "Esas Amerikan ruhu sert, yalıtılmış, acıya dayanıklı ve katil."[2] John Lukacs da sorunu şu başlıkla ele alıyor: "Amerika'nın İlleti Şiddet Değil Vahşettir."[3] Bu şiddet ne tuhaftır ki Amerikan karakterinde, dikkate değer bir hassasiyet ve içtenlikle yan yana yer alır. İster istemez, şiddet ve hassasiyetin aynı anda var olması için, Amerikan bilincinde bazı özel çelişkilerin var olması gerektiği sonucuna varırız.

Bence, öncelikle şiddet ve ikinci olarak da hassasiyet, gücü bilinçli olarak yadsımamızla ve bu yadsımaya eşlik eden sahte masumiyetle bağlantılı. Belirtmiş olduğum gibi, şiddet güçsüzlükten doğar; acizliğin patlamasıdır. Güç arzumuzu, yoğun miktarda gücü örtbas etme çabasıyla yadsıdığımızda, bu içte bir çelişkiye yol açar: Bu takdirde güç, *güçsüzlük hislerimizi* gidermez. Bu durum hakiki gücün zorunlu kılması gereken sorumluluk hissine yol açmaz. Sahip olduğumuzu *kabul etmediğimiz* bir şey için sorumluluk hissi geliştiremeyiz. Güce sahip olmaktan hep biraz suçluluk duyduğumuz için, direkt olarak güce göre hareket edemeyiz. Kabul edecek olsak, suçluluk duygumuzla yüzleşmek zorunda kalırdık. İşte bu yüzden güç, Amerika'da âdetten olduğu üzere paraya dönüştürülür. En azından para dışsaldır. "Nakit parayı" diğer insanlara ve ülkelere verebiliriz ve bol bol hayır kurumlarıyla paylaşarak paraya sahip olduğumuz için duyduğumuz suçluluk hissini gösteririz. Böylece tavşan postuna bürünmüş kurtlar ulusu gibi davranırız.

Ayrıca bir ulus olarak Amerika, uygun bir trajedi hissi de geliştirememiştir, ki bunu yapabilmiş olsak düşmanlarımızla empati kurabilir, zalimliğimizi azaltabilirdik. Dünyanın şerrinden yalıtılmışlığımıza dair kanıt görmek istiyorsanız, Çinhindi'ne bomba yağdıran adamların raporlarını okumanız yeter: "Aşağıdaki kadın ve çocukları düşünmüyorum," diyor pilotlar. "Sadece yapmam gereken bir işim olduğunu düşünüyorum ve bu işi iyi yapmaktan zevk alıyorum." "İki dünya savaşı da [Amerikalılarda], Eski Dünya insanlarında neredeyse içgüdüsel olan bir günah hissini ya da kötülük bilincini uyandıramadı..."[4] Kendi suç ortaklığının farkında olmayan çoğu Amerikalıda merhamet de yoktur; ki bu duygu,

bu dünyada bir insanlık düşüncesiyle yaşamanın pekâlâ *olmazsa olmazı* olabilir.

Bu masumiyet, Charles Reich'ın kitabı *The Greening of America*'da görüldüğü kadar etkileyicidir. Bu kitabı eleştirmek, kitabın hedeflerine ve ruhuna çok sempati duyduğum için bir ikileme düşmeme yol açıyor. Reich'ın birleşik devlet analizinin yer aldığı, kitabın ilk yarısının zengin ve önemli bir içeriği olduğunu düşünüyorum. Reich Amerikan rüyasını ve hatta Amerikan tarihinin ilk yüzyıllarındaki masumiyet sorununu bile doğru bir biçimde tespit ediyor. İçindeki güçsüzlük hissinin insanlarımızın kendilerine güvenlerini ve harekete geçme yeteneklerini yiyip bitirdiği tutumu, "Amerikan yaşamındaki gönüllü cahilliği" ve "kötülüğü yasaklayarak kötülükten kurtulmaya" çalışma eğilimimizi anlıyor.

Ancak ne gariptir ki kitabın ikinci yarısında gençlere ve hepimize verilen vaat apaçık sahte masumiyettir. "Düşman filan yok ... diğer tarafta bir şey yok ... Düzen hariç kimse savaş istemiyor. Hatta iş adamları bile özgürleşir özgürleşmez, çimenlerde yuvarlanıp güneşin altında uzanmak isteyeceklerdir. O halde Amerika'da herhangi bir grupla savaşmaya da gerek yoktur."[5] Woodstock'a, artık bütün huzur ve ihtişamı içinde gerçekleşen yeni çağın bir miti olarak değinilir; akıbetine, yani Altamont'ta, şarkıcılar için koruma olarak işe alınan Hell's Angels üyelerinin cinayet işlemesinden hiç bahsedilmez. Tüm o masumiyet parıltısı, dışarıda rock müziğe koşan çocukların duydukları huzur ve sevinçle, Cennet Bahçesi'nin empresyonist bir tablosudur; düşüşten önceki, şüphe veya suçluluk duygusu araya girmeden önceki çağdır. Fakat hey-

hat! Bu yetişkinler değil çocuklar içindir. Bilinç III'ün* bir yanıt olması şöyle dursun, herhangi bir bilinci doğuran, "evet" ile "hayır", iyilik ve kötülük arasındaki diyalektik hareket olmadığı için, bilinç falan da olmayacaktır. Reich şöyle yazmış: "Çetin sorular –bununla kast edilen politik ve ekonomik örgütse– önemsiz, hatta konu dışıdır."[6] Hepsi de "başarılı olmak için şiddete ihtiyaç duymayan ve şiddet vasıtasıyla direnilemeyecek" olan Bilinç III tarafından yapılacaktır. Daha sonra biz, eski Yunan vazolarının üzerindeki resimlerde, Olympos Dağı'nda tembel tembel oturan tanrıların sahip olduğu gibi bir mutluluk ve huzura kavuşacağız.

Gerçekten düşman yok mudur? Berrigan biraderleri bir hatırlasak? Soledad biraderleri? Angela Davis'i? Katliamdan sonra, iki sıra halinde durdurulup aralarından çıplak koşanları dövmeye zorlanan Attica'daki mahkûmları? Vietnam... Evet, Vietnam'daki yeşil örtünün kimyasallarla yok edilmesi ve insanlık dışı zulmü? Reich ülkemizde halihazırda rahatlıkla fark edilebilir olan tüyler ürpertici faşizmi hiç anlamıyor: gençlerin babalarına düşman olması, entelektüalizm karşıtlığı, kitlelerin güçsüzlük hissine eklenen şiddetin artışı, bütün insani duyguların fırsatçılıkta boğulmasıyla birlikte, bürokrasinin mekanik olarak nelerin işe yaradığı temeline dayalı kararlar alma eğilimleri...

Reich, ayrıca yalıtılmışlığı, yalnızlığı, özellikle birçok gencin uyuşturucu kullanmasını güdüleyen umarsızlığı da hiç anlamıyor. Bir keresinde Big Sur'de bir hippi düğününe git-

* Bilinç III, Charles A. Reich'ın *The Greening of America* kitabında, 1960'ların kişisel özgürlük, eşitlik ve keyif için alınan uyuşturuculara odaklanan, karşı kültür dünya görüşünü temsil eder. (Çev. n.)

miştim; herkes sanki *Carmen* operasından bir sahne oynanıyormuş gibi rengârenk giyinmişti. Ancak neredeyse herkesin gözünde o yalıtılmışlığı gördüm, masumiyet ve neşeye düşkün kalabalığın içinde bile yabancılaşmış ve yalnız görünen gençlerdi onlar. Reich'ın kitabının, "kehanet" edebiyatının bir örneği olduğu ve Amerika'nın ihtiyacı olan vizyonu bize verdiği söylenmiştir. Oysa kehanet edebiyatı, örneğin bol miktarda bulunduğu Eski Ahit'te, daima bir kötülük hissi barındırır ki Reich'ın kitabında bu hiç yoktur. Kitaptaki tehlike yeni dünyaya "şiddetin direnemeyeceği" güvencesinde yatar ki bu, ülkemizde zaten çok belirgin olan duyarsızlık eğilimini artırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Bu kitap bana, birkaç yıl önce California'daki bir konferansta başımdan geçen bir olayı hatırlattı. Kahvaltıda; on dokuz, yirmi yaşlarında, saf bakışlı, mavi gözlü, temiz yüzlü, çiçek çocuklardan bir gencin yanında oturuyordum. Konuşmamız sırasında bana, memleketindeki zorunlu askerlik kurulu başkanına göndereceği bir mektubu gösterdi. Bu mektup sayesinde askerlikten muaf tutulacağından emindi. Zorunlu askerlik kurulunun başkanına ilk ismiyle hitaben başlayan mektupta şöyle yazmıştı: "Ben öldürmeye inanmıyorum"; sonra buna benzer birkaç cümle daha vardı ve en sonunda, "Larry" imzasıyla bitiyordu. Larry'ye mektubun bir kopyasını çıkarıp çıkarmadığını sordum. "Hayır, gerekli olduğunu sanmıyorum, kurul başkanı bunu okuyacaktır," dedi. Genci şimdi düşündüğümde, gözleri ve yüzünün fazla içten ve saf göründüğünü hatırlıyorum. Onun ve arkadaşlarının sürüklenmekte oldukları akıbeti sezdim; altında ezilecekleri ağır çizmeleri sezdim; sahiden de çiçekler gibi ezilecekler, çizme-

leri giyenler çizmelerin kendisinden daha fazla bir şey hissetmeyeceklerdi. Bu gençlerin kafalarının ezileceğini gördüm ve şöyle bağırmak istedim: "Güvercinler kadar zararsız olsanız dahi, iblislere ait bilgeliğiniz nerede?"

Bu hataların esası gene Reich'ın gücü yadsımasında görülür. Bu kelimeyi sık sık ama neredeyse daima olumsuz anlamında kullanır: birleşik devletin gücü, ordunun gücü; totalitarizm de saf güç olarak tanımlanır. "İyi" güç yoktur; güç daima doğru yoldan saptırır. Reich nihayet gücü kınarken öyle coşar ki şöyle yazar: "Kötü olan gücün yanlış kullanımı değil, bizzat gücün *varlığıdır*." Yine masumiyet ve güç yadsıması arasında bir paralellik görürüz. Bu sözler kırk dört yaşındaki bir hukuk profesörüne ait olduğuna göre, bunun sahte masumiyet olduğu sonucuna varmalıyız.

Günümüzde masumiyet, "hiç düşman olmadığı", bütün sefalet, suç ve endişelerden kurtulmuş bir toplum olan yeni bir Cennet Bahçesi'ne taşınabileceğimiz umududur. Ancak bu aynı zamanda sorumluluktan kurtulmak anlamına da gelir; suçluluk hissi yalnızca ahlaki bilincin diğer yanı olduğundan –"bilgi ağacının meyvesini yedik"– bilincin doğumundan öncesine de gitmek anlamına gelir. Çaresizlik, suç duygusu ve kaygının, yası tutulmayan bir geçmişin öğeleri olacağı bir toplumu kolayca yaratmamızın, sadece "anahtarı" bulmamıza bağlı olduğuna kendimizi cesurca inandırmaya çalışırız.

Yası tutulmayan ve incelenmeyende, çağımızda tarihe olan ilgisizlik ve tarihi incelemeyi reddetme yatıyor. Bu masumiyet tanımına tutunmak için, tarihi *yadsımalısınız*. Çünkü diğer birçok şeyin yanı sıra, tarih demek, insanın günah ve kötülüklerinin, savaşlar ve güçle uğraşmalarının ve insanın

büyük ve derin bir bilince doğru yaptığı uzun mücadelesinin diğer tüm göstergelerinin kaydı demektir. Nitekim yeni neslin çoğu, tarihe yararsız diye sırtını dönüyor; tarihten hoşlanmıyor, onun bir parçası değiller, yeni kuralları olan yepyeni bir oyunun içinde olduğumuz konusunda ısrar ediyorlar. Ve bunun *kibrin* uç noktası olduğunun hiçbir şekilde bilincinde değiller.

Böyle bir masumiyet Amerika'da özellikle caziptir, çünkü aslına bakarsanız uzun bir tarihimiz de yok. Yerin, köklerin ve anayurdun kutsallığına dair çok az bir hissimiz var. De Tocqueville, *Democracy in America* kitabında bu bağlamda güçlü bir tespitte bulunuyor: "Birleşik Devletler'de bir adam, yaşlanınca oturacağı bir ev yapar, çatısı konmadan da satar ... bir yere yerleşir, kısa süre sonra aradan ayrılarak, değişken arzularını da başka yere taşır ... Mutluluğunu silkip atmak için bin beş yüz mil yol kat eder." Bu durum, binlerce yıl aynı şehirde yaşamış ve şehrin etrafındaki duvarları, inançlarını ve kültürlerini kazandıkları yüzlerce yıllık mücadelelerine delalet eden Avrupalılarınkine tamamen zıttır.

2. DİĞER MASUMİYET ŞEKİLLERİ

Şu anki açmazımıza dair öne sürülen birkaç nedeni gözden geçirelim. Bizzat bu nedenler bu masumiyeti örnekliyor. Bir tanesi, muhafazakâr politikacıların en sevdiği düstur olan, "kanun ve düzen"i koruyamama nedeniyle çağımızda oluşan huzursuzluk hakkında yapılan yaygın açıklamadır. Bu açıklama masumiyetimizi iki şekilde gösteriyor. Biri, her şiddet veya saldırganlık eyleminin, test edilip onaylanan yöntemle ele alınabileceğidir; yani Amerika'daki on dokuzuncu yüzyıl

mitinin ardından, polis, ulusal muhafız ve askerlere daha çok donanım ve personel aktarılması yöntemidir. Bu görüşün saflığı, narsisizme indirilmiş sürekli bir şok olan, Vietnam'daki tecrübeyle gösterilmiştir.

Masumiyetin ikinci ve daha önemli ifadesi, "kanunun" günümüzde toplumumuza özgü "düzenle" yavan bir biçimde özdeşleştirilmesinde yatar. Bu nedenle benim *düzenim, doğru* hale gelir; bu ister beyaz üstünlüğü ister Kızılderili soykırımı isterse dar görüşlü diğer kibir çeşitleri olsun eşleştirildiği kanun kadar ebedi, Tanrı hükmü düzeyindedir.

"Adaletle" eşleştirildiğinde, kanundan, halkın yararına sürekli gelişen yaratıcı ilkeler seti olarak da yararlanılabilir. Ancak "kanun ve düzen" sloganında "düzenle" eşleştirilmiş "kanun", statükonun sürekli doğrulanması haline gelir. Bizimki bir geçiş çağında ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken tek şey statükoya sıkı sıkıya bağlılıktır, çünkü dönüşümle değiştirilmesi ve yenilenmesi gereken tam da bu statükodur. Bir geçiş dönemini sonuna kadar yaşamanın tek yolu, değişikliğe esneklikle uyum sağlamaktır – ve maalesef değişikliklerin baş döndürücü hızından kaygılanan çoğu insan buna sahip olmadığını hissediyor.

"Kanun ve düzen"e vurgu yapmak kişinin onuru ve öz saygısı için yıkıcı olabilir. Başkan Johnson son ulusa sesleniş konuşmasında (Şubat 1968) "sokaklardan suçu temizlemek" için daha çok çaba gösterilmesini önerdiğinde, konuşması sırasındaki en fazla ve en yüksek alkışı aldı ki bu da Johnson'ın sözlerinin anlamı olan "kanun ve düzen"in, iki meclisin üyelerinin de fazlasıyla hoşuna gittiğini gösterir. Ancak insanları sokaklardan temizlemenin nasıl olacağını ele alalım isterse-

niz. Aşağıdaki yazı Harlem'deki bir siyah tarafından kaleme alınmıştır:

> Dün gece 125. Cadde'de polis bazı kişileri durdurdu ... "Ya sokakları boşaltın ya da içeri girin," dedi. Havalar artık çok ısındı. Bizim buralardaki evlerde ... klima yok. Peki, biz nereye gidebiliriz? Oysa polis elinde copla ortaya çıktı, insanların kafalarına vurmak istiyordu ... Adamın birini tutukladı. Başka biri de şöyle dedi: "Pekâlâ, gidiyorum ama benimle böyle köpekle konuşur gibi konuşman gerekmiyor." ... Bence hepimiz birlik olmalıyız ... Ne zaman biri bize bir şey yapmak için copunu çıkarsa veya içimizden birinin kafasına vursa, copu elinden alıp, kafasına vuralım; o da görsün bakalım kafaya vurmak nasıl oluyormuş veya gerekirse öldürelim. Evet, gerekirse öldürelim.

"Kanun ve düzen"e vurgu yapmak bizzat şiddete katkıda bulunabilir ve bir devrimi daha da kanlı yapan şeylerden biri olabilir.

Gurur ve özsaygı güç gösterisinden incinir. Ayaklanmayı kışkırtabilecek şeylerden biri tam da yüzlerce polisin caddede dizilmesidir. Bu durum hem korunanları hem de kimlere karşı korunuyorlarsa onları incitir; çünkü bu hepimizi "meçhul" kılar. Hiçbir ayaklanmada yer almadım ama ne zaman bir yığın polis görsem, ayaklanmak için içimde garip bir dürtü hissediyorum, sanki bu bir şekilde gerekir, beklenirmiş gibi. Bu eylemin kışkırtıcı bir niteliği var: Belli bir noktadan sonra polis sayısının artması ancak insanların bir şeylerin patlaması gerektiği inancına katkıda bulunabilir.

"Kanun ve düzen" sözünün içindeki keskinliğin kaynaklarından biri, genellikle kişinin kendi suçluluk duygusuna karşı

duyduğu tepkidir. Örneğin ben sözde yasal yollardan para kazanmış olabilirim, sonra da başkalarının benden bu parayı almalarını önlemek için güvenilir bir vatandaş olarak "kanun ve düzen" namına ortaya çıkarım.

Düzen, en iyi anlamında ve kendi başına, birlikte yaşamımızı ve çalışmamızı belirleyen usul ve gelenekler demek olmalıdır; düzen ideal olarak barışın, fiziksel güvenliğin sekteye uğramamasıdır ki fiziksel güvenlik, kişinin zihinsel, duygusal ve ruhsal hedeflerini gerçekleştirmeye çalışması için gereken psikolojik güvenliği sağlar. Ancak düzen kanunla eşleştiğinde, eski eylem yöntemlerine sıkı sıkıya bağlılığı ima eder, bu da tam içinde yaşadığımız geçiş çağının gerekli kıldığı değişikliklere engel olur.

Kanun ve düzene bu kadar masumca bağlı kalanlar esasen yaşlı nesildir. Ancak açıkçası masumiyet, güçsüzlükle yüzleşmekten kaçınmak için yeni nesil tarafından da kullanılıyor. Nesiller arasındaki sözde savaşın o kadar abes yönleri var ki bu çatışmanın daha derin anlamı gözden kaçırılabilir: gençlerin sürekli öğretmen ve anne babalarının günahlarını dile getirmesi, durmadan başkalarını suçlaması, artık kullanılmayan "otuz üstü" deyimi. Gerçi genç neslin de büyükleri suçlamak için birçok gerekçesi var. Hannah Arendt genç nesille ilgili şunları yazmış:

> Anne babalarının neslinden, kriminal şiddetin politikaya muazzam ölçüde girmesini miras aldılar, lise ve üniversitede toplama ve imha kamplarını, soykırımı ve işkenceyi, savaşta sivillerin toptan katledildiğini öğrendiler. ...[7]

Ancak bunu, yaşlı genç çatışması haline getirmek tablonun bütününü karıştırmaz mı? Babalarının zamanındaki ta-

rihi koşulları ve uymak zorunda oldukları düzeni göz önüne aldığımızda, babalarının yerinde olsalar onlar ne yaparlardı acaba? *Yalnızca* bir nesil sonra doğmuş olmanın kendi içinde herhangi bir doğruluğu garantilediğinde ısrar etmek tarih karşıtı bir görüştür. Dahası, kılık değiştirmiş halde, kültürümüzün mitlerinin en az soylu olanlarından birini –gençliğin pohpohlanması, "her şey gençken daha iyi" yanlış inancı– benimsemektir.[8]

Gençler değerleri ve yeni dünyanın merkezinin ne olması gerektiği konusunda sorgulandıklarında, böceklerin üstüne basmama ve plastikten yapılma hiçbir şeyi atmama gibi önemsiz veya bencilce şeyler söylüyorlar. Bu apaçık masumiyetin kullanılmasıdır. Asıl problemlerin ciddiyet ve sorumlulukla üzerlerine gidilmesini –genellikle boşu boşuna– bekleriz: güç, ulusal gruplarda örgütlenme, kişisel yaşamda sadakat.

İnsan, genç neslin bu itibarla egemen çevrelere saldırarak, özellikle tatmin olduğunu düşünüyor. Bu aslında anne babalarının servetinden duydukları rahatsızlık ile geçinmek için anne babalarına bağımlı olmalarından duydukları suçluluk duygusuna bir tepki mi? Ancak bu gereksiz bir savaş, çünkü egemen çevreler nasıl olsa yok olup gidiyorlar. Bugünkü üniversite gençliği, bütün yapıtaşlarının –seks, evlilik ve dinde– ya tehdit altında olduğu ya da kaybolduğu bir çağda dünyaya geldiler. En çok seks, evlilik ve kadınların rollerinde belirgin olan, yeni bir etiğimiz var. Yeni bir elektronik teknolojisinin ekonomik ve iletişim sistemlerimizi hızla kökten değiştirdiğinden kimsenin şüphesi yok. Dini uygulamalarda da derin değişiklikler var; Budist, Yogi ve Hindular dört bir yanda cirit

atıyor. Bir çağ sona erdi ve yenisi de henüz doğmadı, hem gençleri hem yaşlıları kapsayan bizim çağ Araf'ta kaldı.

Nihayet, teknolojinin şu anki durumumuz için hangi dereceye kadar bir günah keçisi ve dolayısıyla sorumluluktan bir kaçış aracı olarak kullanıldığını da sormamız gerekiyor. Kamboçya'nın işgali sırasında protestolara katılan bir öğrenci terapi seanslarında, protesto gösterileri isyan aşamasına geldiği sırada üniversitede parkta boş boş dolandığından bahsetti. Arkadaşlarından biri şöyle bağırmıştı: "Haydi, bilgisayarları halledelim!" Öğrenci bana şöyle dedi: "Ömrüm boyunca bir bilgisayarı parçalamak istemiştim." Şimdi, üniversitelere gittiğimde ne zaman bu öyküyü anlatsam, öğrenciler kahkahayı basıyorlar ve bu öyle bir kahkaha ki içlerinde bilinçsiz bir dürtünün salıverildiğini hissediyorsunuz.

Neden teknolojiye karşı böylesine bir garez, bir *intikam* isteği var? Bir kere gençler teknolojinin korkunç sonuçlarının –örneğin hava, toprak ve suyun hızla kirlenmesinde olduğu gibi– tümüyle farkındalar. "Teknolojik gelişmenin birçok örnekte direkt felakete yol açar göründüğünü, teknoloji ve makinelerin yaygınlaşmasının, sadece bazı sınıfları işsizlikle tehdit etmesinden öte, bütün ülkelerin ve muhtemelen insanoğlunun varlığını da tehlikeye attığını"[9] görüyorlar. Bu kesinlikle doğrudur. Ancak teknolojiyi ciddi bir biçimde ele almak karşı sava da götürecektir, yani teknolojinin ülkeler ve muhtemelen insanoğlu için geniş kapsamlı değerleri olduğu savına. Öyleyse neden genç yetişkinler diğer savı kabul etmiyor veya en azından görmüyor?

Bu yadsımanın kendi bilinçlerini korumak için kullanıldığına inanıyorum. Teknoloji, insan bilincini genişletmesi gere-

ken karmaşık bir araç sisteminden ibarettir. Bunun basit bir örneği, bir şempanzenin bir değnekle çekemediği bir muzu kafesine çekebilmek için iki değneği bağlamasında gösterilebilir. Oysa günümüzde –yani genç nesil öyle düşünüyor– teknoloji tam tersini yapıyor: İnsanın varlığını köreltiyor, değerini azaltıyor ve kişiliksizleştiriyor. Gençler, teknolojinin yıkıcı gücünün, onların protestolarına hiç aldırış etmeden kendilerini nasıl ezdiğini acı tecrübeler sonucu öğrendiler. Hem sessiz sedasız hem de yüksek sesle feryat ettiler: "Makineleri durdurun!" Charles Reich'ın bu metaforunun, 1964'te Berkeley'deki ilk isyanda, Mario Savio'nun metaforuyla tıpatıp aynı olması enteresandır: "Ne kadar dişli, çark, manivela, makine varsa önüne geçip bunları durdurmak zorundasınız..."

Makinelere engel olmanın meditasyon, komünler, doğaya dönüş hareketleri gibi çeşitli yolları vardır. Ancak en önemlisi, öznellik değerinin yeni bir anlayışının ortaya çıkıp, nesnellik üzerindeki aşırı vurgumuzu düzeltmesidir. Bu durum, Yoga, Zen Budizm ve kısmen de İsa meraklılarını açıklar ve günümüzde doğaüstüne olan muazzam ilginin yapıcı tarafıdır. Werner Heisenberg'in, eski bir Çinli meselinden alıntılayarak yazdığı gibi, makinelere bağlanmak bizim,

> Makine gibi davranmamıza yol açar. Kim işini makine gibi yaparsa makine gibi bir kalbi olur. Kimin göğsünde makine kalbi varsa sadeliğini kaybeder. Kim sadeliğini kaybederse ruhunun dürtülerinden emin olamaz. Ruhun dürtülerinde belirsizlik hakikatle bağdaşmayan bir şeydir.[10]

Yeni neslin birçok üyesi, "ruhun dürtülerinin" kendileri için, anne babalarından miras aldıkları dünyevi mallardan

daha değerli olduklarını keşfediyor. Bu keşiflerin hakikaten son derece değerli olduğuna kimse karşı çıkamaz. Ancak gene burada, tanımı karıştıracak şekilde, masumiyet üzerinde bir çeşit ticaret ortaya çıkıyor. Günümüzün gençleri, az veya çok, bizim gibi, yaşamları ne kadar basitleşirse basitleşsin, teknolojinin nimetlerinden yararlanıp keyfini sürüyor. Toplumumuzdaki, genellikle daha radikal gençlerin anne babalarının yaşam tarzlarında bulunan refah sayesinde, gençlerin radikal davranışlarına hoşgörü gösterilir ve çoğu kez komünler oluşturabilirler. Komünlerde, *Easy Rider* filminde Peter Fonda'nın, işlenmemiş, sert, kuru toprağa buğday saçıp, "Bunlar yetişecek!" demesi gibi, abes durumlara düşüyorlar. Peter Fonda'nın kanıtladığı tek şey, biraz tarım bilgisi olmadan, dünyadaki bütün iyi niyetlerin, kış geldiğinde komün üyelerinin açlıktan ölmesine engel olamayacağıdır. Bu komünlerin çoğunun başarısız olması ve hepsinin zorluk çekmesi, doğanın sesinin bir kanıtı olarak onların manevi değerlerini hafifletmez ve dünyevi mal mülkün arabozucu yükünü, hepimize keskin bir şekilde hatırlatır.

Ancak "yüksek amaç" yeterli değildir. Birkaç komünü gözlemleyen biri, başarısızlığa mahkûm olan komünlerin, grubun kendisini geliştirmesinden başka bir amacı olmayanlar olduğunu; başarılı olanların ise üyelerinin kendilerini aşan bir hedefi veya değeri –örneğin özel bir dini bağlılık gibi– olduğunu söylüyor. Bu amaç veya değer; onların istedikleri şeye kavuşmaları için istemelerinin yeteceği, doğanın asırlık tarafsızlığından feragat edip, onların etiğine uyacağı (Cennet Bahçesi'nde olduğu gibi) ve kişinin hayatın trajedi ve karma-

şıklıklarından sadece basit olmakla kaçabileceğine inanmanın masumiyetinden kurtarıyor.

Masumiyetin nesilleri aştığını gördük. Bir yığın seçimle karşı karşıya kalıp, acizliğimizi hissettiğimizde; bu çözümsüz ikileme karşı bir kalkan, bir koruma, bizden bu imkânsız sorumluluğu alacak bir kişi veya teknik aranırız. Savunma yöntemlerinden biri masumiyettir. Çocukta masumiyet hakiki ve hoştur; oysa büyüdükçe karşılaştığımız gerçekliklere, farkındalıkta veya deneyimde kendimizi kapatmamamız gerekir.

Eski tutumların ebedileştirilmesi olarak masumiyet; çiçek çocukların, fazla kolay olan herkesi sevme programının, kaygı veya suçluluk duymadan çıplak olmanın, sanki kişi hâlâ çocukmuş gibi dürüstlük ve samimiyetin aşırı basitleştirilmesinin masumiyeti, bunların hepsi cazip gelebilir ama aynı zamanda çağımıza uyarlanmaları da mümkün değildir. Bu, Larry'nin temiz, açık, saf yüzünde kendini gösteren, doğanın ihtiyaçlarımızı duymasını ve bizi zararlardan korumak için kadim tarafsızlığını bırakmasını bekleyen bir masumiyettir. Sorumluluk barındırmayan bir masumiyettir.

Bu tarz masumiyet, silahlı kuvvetler gibi dış güç formları veya statü ve prestij gibi iç güç formları dahil, güç gerçeklikleriyle yüzleşmek zorunda kalmaya karşı bir savunmadır. Masumiyetin böyle ekstra masumiyet amaçları için kullanılması onu şüpheli kılar. Sorumluluğa karşı bir kalkan olarak masumiyet aynı zamanda büyümeye karşı da bir kalkandır. Bu bizi yeni farkındalıklar edinmekten, insanoğlunun sevinçleri kadar acılarıyla da özdeşleşmekten alıkoyar ki bunların ikisi de sahte masum kişide kapalıdır.

III

DİL: İLK KAYIP

> Bir şairin yalnızca tek bir politik görevi vardır, o da dilini yozlaşmaya karşı korumaktır. Bu sorun günümüzde daha da ciddidir. Dil çok çabuk bozuluyor. Dil bozulduğunda insanlar duyduklarına olan inançlarını yitiriyor, bu da şiddete yol açıyor.
>
> W. H. Auden

Bir çağ derin dönüşüm sancıları içindeyse, bütünlüğü ilk bozulacak şey dildir. Bu durum, Auden'ın doğru bir şekilde tespit ettiği gibi, doğrudan şiddetin artmasına yol açar. Billy Budd gemi zabitini yumruğuyla öldürdükten sonra mahkemede şöyle haykırmıştır: "Kendimi ifade edebilmiş olsam ona vurmazdım... Yalnızca yumruğumla konuşabiliyorum." Kendini ifade edemeyen Billy (ağır kekemeliği yüzünden) tutkusunu ancak fiziksel dışavurumla ifade edebiliyordu.

Şiddet ve iletişim söz konusu olduğunda, birinin olduğu yerde diğeri olmaz. Basitçe ifade edecek olursak, düşmanınız olduğu müddetçe birisiyle konuşamazsınız; eğer onunla konuşabiliyorsanız, o artık düşmanınız değildir. Süreç karşı-

lıklıdır. Bir kişi başka birine karşı şiddet içeren duygular hissettiğinde –bir öfke patlamasında veya hemen intikam alma gereksinimi doğuran bir gurur incinmesinde– konuşma yeteneği, adrenalin salgılayan ve ilkel savaşma hazırlığı olarak, kaslara enerji sevk eden nörolojik mekanizmalar tarafından otomatik olarak bloke edilir. Kişi orta sınıftansa, şiddet duygusunu kelimelere dökebilecek kadar kontrol altına alana dek hızla volta atabilir; eğer avamdansa sağa sola yumruk yağdırabilir.

Harry Stack Sullivan, bebeklerdeki gücün kökeniyle ilgili olarak şuna dikkat çekiyor:

> Bebeğin en güçlü aracı ağlamaktır. Ağlamak; ağız organları olan dudaklar, ağız, boğaz, yanaklar, ses telleri, kaburgalar arası kaslar ve diyaframın performansıdır. Bu ağlamadan, insanın hemcinsiyle olan güvenliğinin gelişiminde kullandığı çok güçlü araçlar evrilir. Lisan hareketlerini, kelimeler dahil işlemleri kastediyorum.[1]

Dile neyin olanak sağladığını göz önüne aldığımızda, bu fenomenlerin nedenlerini de görebiliriz. Dil, anlayış potansiyelinin temelinde yatan ağdan, insanlar arasındaki empatik bir bağdan, paylaşılan bir yapıdan, başkasıyla özdeşleşebilme yeteneğinden doğar. Bu anlayış potansiyeli salt kelimelerden çok daha fazlasıdır: Bir biz-lik hali ima eder ki bu potansiyel olarak insanları birleştiren bir bağ, anne karnındaki gebeliğin ve sonraki doğum süreci olgularının onun için olduğu ilk örnektir. İçinde embriyo olarak büyüdüğümüz rahim olmasa, dil mümkün olmazdı ve doğum olmasa dil de gerekli olmazdı. İçine ve dışına hareket edebildiğimiz, başkalarıyla olan

bu diyalektik bağdan, yüzyıllar boyunca derin ve karmaşık şekillerde dil yeteneği evrilmiştir. Birey aynı anda hem başkalarına bağımlı hem de onlardan bağımsızdır. İnsanın bu ikili doğasından, dilin temeli olan ve insanlar arasındaki boşluk üzerinde, bağı tekrar kurmak için bir köprü vazifesi gören semboller ve mitler doğmuştur.

Sembolün "köprü" fonksiyonu, *sembol* kelimesinin Yunanca "ile" ve "atmak" kelimelerinden geldiğini göz önüne aldığımızda, daha açık görülebilir. Tam olarak "bir araya getirmek" anlamına gelir. Bilinç ve bilinçdışı, bireysel ve sosyal, geçmiş ve şimdi gibi deneyimin farklı yönlerini bir araya getirir. *Sembolik* kelimesinin karşıt anlamlısı "ayırmak" anlamındaki *şeytani*dir. Dolayısıyla "kötücül" işlevler; bir araya getirmek, bağlamak ve birleştirmenin aksine ayırmak, yabancılaştırmak, ilişkileri bozmaktır. Modern insanlar gibi eski insanlar da dilin bozulmasının yol açtığı tehlikelerin farkındalardı. Platon, *Phaedo*'da Sokrates'e şöyle dedirtir: "Dilin yanlış kullanımı, özünde hoş olmamasının yanında, aslında ruha da zararlıdır." Günümüzde sosyal huzursuzluğu eleştirenler de benzer şekilde şunları söylüyorlar: "Güçlü bir toplum, ortak dil ve kavramlara dayanır ve şurası açıktır ki Amerika'daki siyah ve beyaz topluluklar artık aynı dili konuşmuyor ve neler olduğu konusunda aynı anlayışı paylaşmıyorlar."[2]

Semboller anlamların birleşmesinden oluştuğu için, büyük miktarda enerji de salıverirler. Örneğin, genç neslin uzun saçları ve hippi tarzı kıyafetleri, Amerika'nın tümden rekabetçi, gözü doymaz ekonomisine karşı muhalefetlerinin sembolleridir. Bu nedenle bu ülkede Nixon, Agnew ve diğerleri bu saç biçimine ve kot pantolona böylesine öfkeyle tepki veriyorlar.

Saç ve kot pantolon kendi içinde zararsızdır, ancak başkan ve başkan yardımcısının Amerika'yı özdeşleştirdiği değerlere karşı gençliğin tepkisinin sembolleri olarak gerçekten güçlüdürler.

İnsanlar arasındaki bağ yok olduğunda –yani iletişim olasılıkları bozulduğunda– saldırganlık ve şiddet meydana gelir. Dolayısıyla dile duyulan güven sarsılırken saldırganlık ve şiddetin ortaya çıkması aynı durumdan kaynaklanır.[3]

1. KELİMELERİN GÜVENİLMEZLİĞİ

Dile karşı duyulan derin güvensizlik ile kendimizin ve ilişkilerimizin fakirleşmesi –ki bunlar hem neden hem de sonuçtur– günümüzde aşırı boyutlara varmıştır. Hissettiklerimizi ve düşündüklerimizi diğer insanlara aktaramamanın çaresizliğini yaşıyoruz ve daha kötüsü, kendimiz bile neler hissettiğimizi ve ne olduğumuzu tanımlayamıyoruz. Bu kimlik kaybının altında, kimlik ve dilin dayandığı sembol ve mitlerin telkin gücünün kaybedilmesi yatıyor.

Dilin bozulması, Orwell'in *1984* adlı romanında çok açık ve net bir biçimde betimlenir; insanlar "çiftdüşün" sürecinden geçmekle kalmazlar, bir de kelimeleri tam zıt anlamında kullanırlar; örneğin *savaş*, *barış* anlamına gelir. Beckett'in, *Godot'yu Beklerken* adlı romanında sanayici Pozzo, kölesi entelektüel Lucky'ye, "Düşün bakalım, domuz!... Düşün!" diye emrettiğinde benzer şekilde etkileniriz. Lucky hiç ara vermeden, üç sayfa boyunca devam eden uzun cümlelerden ibaret bir laf salatasıyla nutuk çekmeye başlar. En sonunda da sahnede yığılır kalır. Bu sahne, dil boş bilgi dışında bir şey iletmediğinde olacakların canlı bir betimlemesidir.

Bozulma, öğrencilerin dinlemek zorunda kaldıkları "laf, laf, laf"ı protestoları, tekrar tekrar aynı şeyleri duymaktan mutsuz olmaları ile öğretim üyeleri ve diğerlerini "laf süprüntüsü" veya "sözel mastürbasyon" yapmakla suçlamalarında kendini gösterir. Burada yapılmak istenen genellikle ders verme yönteminin eleştirisidir. Ancak gerçekte ne oldukları –veya olmaları gereken– konuşmanın, bir kişiden diğerine "olmayı" aktarmayan özel bir ders *çeşidi* olduğudur. Bunların hepsinin çok sıklıkla akademik yaşamın bir özelliği olduğu kabul edilmelidir. Bu durum da öğrenciyi yararsız bilgilerle dolu eğitimi protesto etmeye teşvik eder. Üniversite kütüphanelerinin rafları kitaplarla dolup taşar, çünkü hiç durmadan yeni kitaplar yazılır. Yemeğin eti gitgide azalır, ta ki kitapların hakikatin heyecanıyla bir alakası kalmayıp yalnızca statü ve prestijle alakalı görününceye dek. Ve akademik dünyada da bu iki değer gerçekten güçlü olabilir. Genç şairlerin konuşma konusunda hayal kırıklığı yaşamalarına ve San Francisco'da yapılan sevgiyle ilgili toplantıda olduğu gibi, en iyi şiirin, "boş bir kâğıt parçası" olduğunu iddia etmelerine fazla şaşmamak gerek.

Böyle bir yabancılaşma ve yalnızlık zamanında, başka bir insana duygularımızı basitçe ve dolaysız ifade etmeyi, karşımızdakini görüp hissetmek için yalnızca gözlerinin içine bakmak veya sessizce yanında durmak gibi, o kişinin varlığıyla direkt bağlantı kurmayı arzularız. Engeller olmadan, kendimizin ve onun ruh hallerinin ve duygularının dolaysız ifade edilmesinin özlemini duyarız. İnsanın evrimi kadar eski, fakat tekrar cennete gitmiş çocukların masumiyeti kadar bize yeni gelen bir masumiyet ararız. Genelde samimiyetin zaman

aldığı birbirini tanıma süresini kısaltmak için, vücutlarımız vasıtasıyla samimiyetin dolaysız ifade edilmesinin özlemini duyarız; yalnızca kısmen olduğunu bilsek bile, karşımızdakiyle hemen özdeşleşmeye geçmek, vücutlarımız vasıtasıyla konuşmak isteriz. Kısacası, bütün semboller/sözel-lisan takıntısını atlamak isteriz.

Bu nedenle günümüzde, konuşma tedavilerine karşın hareket tedavilerine doğru büyük bir eğilim var ve ölü kavramların içinde kaybolmaktansa, kas dürtülerimizi ve deneyimlerimizi sonuna kadar yaşadığımızda, hakikatin ortaya çıkacağına –eğer o da çıkarsa– dair bir inanç var. Dolayısıyla karşılaşım grupları, maratonlar, çıplaklık terapisi, LSD ve diğer uyuşturucuların kullanımı çok yaygın. Bu, özetle, *bir ilişki olmadığında* vücudu bir ilişkiye sokmaktır. Ne tür bir ilişki olursa olsun, bu kısa ömürlüdür: Bugün gayet renkli ve parlak bir şekilde patlar, yarın da genellikle denizköpüğünün elimizden buharlaştığı nemli bir yer olur.

Niyetim bu terapi çeşitlerini küçümsemek veya vücudun kullanımını hor görmek değil. Vücudum, benliğimin kendini ifade edebildiği bir araç olarak kalır –bu anlamda *ben* vücudumum– ve kuşkusuz bu takdir edilmelidir. Ancak *ben* aynı zamanda lisanımım da. Hareket terapilerinin, tam olarak, lisanı es geçen üstü kapalı girişimlerinde görülen yıkıcı eğilime dikkat çekmeyi diliyorum.

Çünkü bu terapiler şiddetle yakından bağlantılıdır. Aşırılaştıkça şiddetin kıyısında gezinirler, hem grup içindeki hareketlerde hem de katılanların dışarıda anti-entelektüalizm için hazırlanmalarında. Bunlara özlem duymak gerçekten de umutsuzluğa sevk eder; anlaşılmama, iletişim kuramama

veya sevememenin moral bozuculuğu... Bu, samimiyet için gereken süreyi atlama gayreti, karşımızdakinin umut, hayal ve korkularını hemen hissetme ve deneyimleme çabasıdır.[4]

Ancak samimiyet bir geçmiş gerektirir, bu geçmişi iki kişi yaratmak zorunda olsa bile. İnsanın sembol yaratan bir varlık olduğunu unutuyor ve bundan zarar görüyor. Eğer semboller (veya sembol kalıpları olan mitler) yavan ve cansız görünüyorsa, bunları yadsımak yerine bunların yasları tutulmalıdır. Sembollerin yenilgisi olduğu gibi görülmelidir: umarsızlık yolunda bir ara durak.

Dile güvenmemek, "araç mesajdır" fenomeninin deneyimlenmesiyle içimizde gelişir. Televizyondaki konuşmaların çoğu, düpedüz yalancılık anlamında değil de (bu durumda söz için kalan biraz saygıyı ima ederlerdi), bir anlam iletmekten çok, konuşmacının kişiliğini satmak için kullanılan sözler anlamında yalanlardır. Bu, sözün *anlamını* değil de, *halkla ilişkiler değerini* vurgulamanın daha incelikli bir şeklidir. Sözler, kişisel samimiyetin özgünlüğüne dair bir şey paylaşmak için yani otantik, insancıl amaçlarla kullanılmaz. O zaman araç düpedüz mesajdır; araç işe yaradığı müddetçe mesaj yoktur.

Savaş zamanında aşikâr olsa da diğer zamanlarda da var olan "güven açığı" ifadesi, kişinin salt aldatma niyetinden daha derine iner. Haberleri dinlediğimizde, hakikatin ne olduğunu ve bize neden söylenmediğini merak ederiz. Günümüzde aldatmaca çoğu kez iletişim aracı olarak kabul edilmiş gibidir. Bu karışıklıkta sosyal yaşamımızda daha ciddi bir rahatsızlık vardır: Dil, ele alınan meseleyle gitgide daha az ilişki taşır. Altında yatan mantıkla herhangi bir ilişkisinin

yadsınması söz konusudur. Dilin köklerinin, paylaşılan bir yapı içinde olduğu olgusu tamamen göz ardı edilir.

Bunu bir örnekle daha iyi anlatabiliriz. Laos'un işgalinden altı gün sonra, olay henüz bizim ülkede duyurulmamışken, Savunma Bakanı Laird yanında Silahlı Hizmetler Komitesi olduğu halde toplantıdan çıktığında, her zaman olduğu gibi bir grup gazeteci yanına geldi:

GAZETECİLER: Efendim, Laos'u işgal etmek için planlar yaptığımıza dair etrafta söylentiler var. Bu doğru mu?

BAKAN LAIRD: Az evvel Silahlı Hizmetler Komitesiyle bir toplantı yaptık, tasarıyla ilgili görüşmemizin değerli ve uyumlu olduğunu belirtmek isterim.

GAZETECİLER (*karşı çıkarlar*): Sorumuz bu değildi, efendim. [Ayrıca] *Izvestia* işgali çoktan bildirdi.

LAIRD [*gülümser*]: *Izvestia*'nın doğruları yazmadığını biliyorsunuz. [*Gazeteciler ilk soruyu tekrar sorarlar.*]

LAIRD: Çocuklarımızın savaş alanında yaşamlarını korumak için gereken ne varsa yapacağım. Başka yorum yapmayacağım. [*Oradan yürür gider.*]

Şimdi, kimse Bakan Laird'in doğru olmayan bir şey söylediğini iddia edemez: Açıkçası söylediği her şey gerçeklere dayanıyordu. Tek farkla: kullandığı dil iletişimin bütün yapısını yadsımaktadır. Verdiği cevapların sorulan sorularla bir ilişkisi yoktur. Bu durum aşırı ve kalıcı şekilde olursa şizofreninin bir türüdür, fakat günümüzde buna politika denir.

2. ADABA AYKIRILIK VE ŞİDDET

Kelimelerin parçalanmasında bir ara aşama vardır. Bu adaba aykırılıktır. Gücünü, bilinçdışı beklentilerimize şiddet uygulamak, bağlama desteklerimizi yıkmak ve alışkın olduğumuz ilişki biçimlerinin altını oymak için kelimeleri kullanmaktan alır. Sözler bizi biçimsizliğin güvensizliğiyle tehdit eder. Adaba aykırı laflar daha önce yasaklanmış olanları açıklar, daha önce açığa çıkmamış olanları açığa çıkarır. Bu sebeple dikkatimizi ısrarla talep eder ve alır.

Bu, yapıcı veya yıkıcı olabilir. Ezra Pound,

Kış geldi,
Lut "Kahretsin"i söyler...
Kahretsin, söyle: Kahretsin,[5]

şeklinde yazdığında uyandırdığı şok yüzünden hemen dikkatimizi çekiyor: Beklentilerimiz, ortaçağın İngilizce şiirlerine benzer güzel bir şeyler duymak yönünde. Böyle bir dil bütünüyle savunulabilir: Şair "içgüdüleri" olan bir dil geliştirmek zorundadır. Adaba aykırılık, kutsal olana saldırma sürecidir ve kelime kutsal özelliğini yitirirken vuku bulur. Kelimelerin anlamlarına olan bütün köklerini zaten yitirdikleri ve boş şekillerden başka bir şey olmadıkları genelde doğrudur.

Aynı şey modern sanatta da geçerlidir. Birçok ressam, kan ve bu etkileri taşıyan heyecan verici renkler kullanarak feryat ediyor: "*Bakmalı, dikkat etmeli, farklı bir şekilde görmelisin.*" Şok olsak da, bu gerçekten de bize yalnızca bakmayı değil görmeyi de öğretebilir.

Dildeki bozulma soldaki radikallere göre çok barizdir. Jerry Rubin, *Do It* adlı kitabında şöyle der: "Artık kimse gerçekten kelimelerle iletişim kurmuyor. Kelimeler duygusal etki, samimiyet, şok uyandırma ve flört etme becerilerini yitirdiler."[6] "Ancak bir kelime var ki," diye devam ediyor, "Amerikalılar onu bozmadılar. Duygusal gücünü ve saflığını koruyan tek bir kelime var." Tahmin etmiş olduğunuz gibi, bu kelime "*fuck*".* Bu kelimenin saflığını korumasının tek nedeni yasa dışı olmasıdır, der Rubin; bu nedenle bir saflığı, bir etkisi kalmıştır.

Bu kelimenin duygusal gücü olduğunu kabul ediyorum. Ancak gücü kelimenin *anlamıyla* bağlantılı mıdır? Hayır, tam tersiyle bağlantılıdır, yani orijinal anlamı olan, iki insan arasında şefkat ve nezaketle birlikte, fiziksel ve psikolojik olarak kendini bırakmakla nitelenen bir ilişki değil de, bir patlama ve saldırganlık ifadesi olarak. Doğrusu "*fuck*" kelimesi tam olarak benim anlatmak istediğimi, yani kelimelerin *zıt* anlam kazanacak şekilde çarpıtıldığını kanıtlar. Bir kelime bozulduğunda saldırgan bir anlam kazanır: Orijinal anlamını kaybeder, adaba aykırılıkta saldırgan bir biçim kazanır ve daha sonra unutulabilir.

Dil, insanların saldırganlık hislerini uyandırmak için kullanıldığında fiziksel güç kadar şiddetli olabilir. Kamboçya'nın işgalinden sonra, New York'ta, Wall Street'te savaşı protesto eden öğrencilerin özel bir sloganları vardı: "Bir, iki, üç, dört / Sizin *lanet olası [fucking]* savaşınızdan bize ne." Üst-orta sı-

* (Argo) İngilizcede düzmek, becermek, cinsel ilişkiye girmek anlamlarına gelen, yerine göre "lanet olsun!", "s*ktir!", kahretsin!" şeklinde de kullanılabilen kelime, fiil, ünlem. (Ed. n.)

nıftan bir borsacıya sürekli bu lafları söylediğinizde, onu ilk bölümdeki akıldışı, şiddetli bağlamında delirtebileceğiniz –kafasına copla vursanız ancak bu kadar olur– olgusuna karşı öğrenciler tümüyle ilgisiz görünüyorlardı. Borsacının öfkesinin savaşla da hiçbir ilgisi olmayacaktı. Herkesin içinde kullanılması veya kullanılmamasıyla ilgili katı inançlarının olduğu "*fuck*" kelimesi yüzünden olacaktı.

Adaba aykırılık manevi şiddetin bir şeklidir ve büyük bir etkiyle kullanılabilir, insanları ölümcül fiziksel şiddete kadar kışkırtabilecek bir silahtır. Kişi bunu kullanırken bilincinde olmalıdır. Bir anlaşmazlık halinde iki tarafın da şiddet içeren bir dil kullanması zamanımızın bir özelliğidir. Bu, şiddeti yenmek için şiddeti kullanmak demektir ki ister polis ve yönetim isterse gençler tarafından yapılsın hiçbir zaman işe yaramaz.

3. KELİMELER VE SEMBOLLER

Evrim geçiren bir kültürdeki dilin önemi, kendimizi gösterebildiğimiz ve başkalarının bize kendilerini gösterdiklerini *sembolik formları* sağlamasıdır. İletişim kurmak birbirimizi anlamanın bir yoludur; böyle yollar olmasa, her birimiz bir rüyada yabancı bir ülkede dolanıp da, söylenenlerden bir şey anlamayan veya yanındaki kişiden bir his alamayan birine benzeriz. O kişinin yalnızlığı doğrusu çok büyüktür.

Aya inilen hafta sonu, televizyon muhabiri inişten hemen sonra Central Park'taki kalabalıktan bazılarıyla röportaj yaptı. Muhabirin, neyi bekledikleri sorusuna içlerinden birinin cevabı şöyleydi: "Araç dışı faaliyeti görmek." Şimdi bu "araç dışı faaliyet" sözü insanı düşündürüyor. Son derece teknik

bir ifade, birçok teknik ifade gibi, astronotların ne yapacaklarından çok, ne *yapmayacaklarını* (araç *dışı*) anlatıyor. "Faaliyet" kelimesi yeryüzündeki herhangi bir eylem –yüzmek, uçmak, emeklemek, dalmak vs.– olabilir. Cümlede bir *şiirsellik*, teknik olmayan, kişisel olan bir şey yok. Nihayet, "ayda yürümek" ifadesini keşfediyoruz. Ancak bu *şiirsel* bir ifadedir. Doğrudan kendi yaşamlarımızdan gelen, (yürümeyi öğrendiğimiz bir yaşından), ayın romantizmiyle ilişkili bir ifade. Aslında, bir soyutlama değil, benim, sizin gibi insanlar tarafından yapılacak bir eylem ifade etmesi anlamında bilimsel karşılığından çok daha doğrudur.

Anlamlı kişisel iletişimde paralel bir gelişim göstermeden teknikleştikçe daha da yabancılaşıyoruz. Böylece iletişimin yerini bildiri alıyor.

İletişimin bozulması ruhsal bir şeydir. Kelimeler, iletişim güçlerini sembollere iştirak etmelerinden alırlar. Bir sembol, anlamları bir geştaltta bir araya getirerek, kendinden daha büyük bir gerçekliğe işaret eden esrarlı bir nitelik kazanır. Sembol kelimeye, bir insanın duygularından diğer insana bir anlam taşıma gücünü verir. Bu nedenle sembolik bozulma ruhsal bir trajedidir. Sembol daima bildirdiğinden daha fazlasını ima eder; esasen çağrımsaldır. Dolayısıyla kelimeler, sembolik oldukları kadarıyla, belirli bir biçimde söyleyebileceklerinden daha fazlasına işaret ederler; önemli olan sonraki etki, göle atılan bir taş gibi görünen anlam dalgacıkları, kelimelerin düz anlamsaldan çok çağrımsal yönüdür. Şairin kullandığı geştalta benzer bir şeydir. Tam da kelimelerin söylenmesinden bir form ortaya çıkar. İşte bu yüzden insanlar

stres altındayken bir şey söylediklerinde daha şiirsel konuşma eğilimindedirler.

Kuşkusuz bunların hepsi de bize öğretilenlerin tam tersidir. Bize, bir kelime ne kadar belirli ve sınırlıysa o kadar doğru konuştuğumuz öğretiliyor. Evet, daha doğru ama hakikate daha uygun değil. Çünkü bu bakış açısıyla dilimizi, ta ki tümüyle bilimsel terimlerle konuşana dek, gitgide daha teknik, gayri şahsi, nesnel hale getiriyoruz. Bu, iletişimin meşru yollarından biridir ve şüphesiz bir teknoloji çağında çok iyi gelişen bir yoldur. Ancak bunun sonunda bilgisayar dili vardır ve kırlarda benim yanımda yürüyen arkadaşım hakkında gerçekten bilmek istediğim şey, sanki biz iki vakum tüpündeymişiz gibi, mevcut değildir.

4. KELİMELER VE DENEYİM

Can alıcı bir sorun da, *deneyim* ile genç neslin "salt düşünce" veya "salt kelimeler" dedikleri arasındaki ayırımdır. Bu bizim için özellikle önemlidir çünkü tarihsel açıdan "deneyim" de masumiyetin tam karşısına yerleştirilmiştir. "Masum" bir kız bakire olduğu halde, cinsel ilişkiye girmiş bir kız veya kadın deneyimlidir.[7] Deneyim "fikirler"in karşısına yerleştirilir. Örneğin varoluşçuluk genellikle yanlış anlaşılır ve düşünmenin yadsınması olarak kabul edilir. Bu akımın yeni taraftarları, varoluşçu Sartre ve Tillich'in çok güçlü düşünürler ve mantıkçılar olduklarını okuduklarında çoğu kez şaşırıyorlar.

Deneyim vurguyu, bir şeyin sonuna kadar yaşanmasıyla veya Archibald MacLeish'ten alıntılayacak olursak, "kişinin ağzındaki elmayı tatması gibi" hissedilmesiyle, harekete geçer. Bir şeyi deneyimlediğimizde anlamının bize tüm seviye-

lerde nüfuz etmesine izin veririz: hissederek, hareket ederek, düşünerek ve en sonunda karar vererek, çünkü karar vermek kişinin tüm benliğini riske atma eylemidir. Deneyim tutkusu, kişinin kendisini daha fazla resme dahil etme çabasıdır; kişi bir bütünlük olarak deneyimler. Deneyim herhangi kısmi bir insan panoramasının üstündedir. Örneğin davranışçılık kesinlikle deneyimin bir parçasıdır, ancak davranışçılık insanı anlama yöntemine ve bir yaşam felsefesine dönüştürüldüğünde –ki bu entelektüel naifliğe karşılık gelir– yıkıcı olur.

Kişi deneyim hakkında *derinlemesine düşünebilir* ve *düşünmelidir de*. Bu yalnızca düşünmeye güç vermekle kalmaz, olmayı da aktarır. Ben öğrenciyken benim için en önemli ve ilginç deneyim, Paul Tillich'in dersleriydi. Alman Tillich birinci sınıf bir bilgindi ve ders vermeye inanıyordu. Ancak aynı zamanda yaşama ve hakikate de kendini adamış biriydi ve büyük mantık yeteneğini rahatlıkla kullanan bir düşünürdü. Nitekim her ders Tillich'in varlığının bir ifadesiydi ve benim varlığımı uyarıyordu. Onun dersleri, benim bir dersin nasıl olması gerektiğine dair idealim haline geldi.

Derinlemesine düşünmenin, deneyimin bir parçası olduğunu söylemek keyfi ve kafa karıştırıcıdır; düşünme işlevini kendi içinde tutmalıyız. Yanlışlık, deneyimi, düşünmeyi kapatmak için kullanmak veya tarihin çıkarımlarından kaçmak için "anlık" deneyimi kullanmaktır. Genç nesil "salt" düşünceye, "salt" kelimelere vb. saldırmakta haklı, fakat "yaşamı deneyimlemek" kisvesi altında, "salt" duygulara, "salt" hareketlere veya insanın diğer kısmi işlevlerine sarıldıklarında onlar da aynı hatayı yapıyorlar. Bu durumda "deneyim" bir entelektüel tembellik, baştan savmanın bahanesi oluyor.

Kültür, insanlar arasındaki iletişimin bir sonucu, yavaş bir inşa süreci, on binlerce yıl almış zor kazanılmış bir edinimdir. Kültürün içinde iletişim ve kavramsal düşünce birliktedir: Biri diğerini işaret eder ve yardımcı olur. Konrad Lorenz şöyle diyor:

> İnsanlar yaşamaya devam etse bile kültür ölebilir ve bugün bizi tehdit eden de budur, çünkü bu muazzam bilgi birikiminin büyümesi, genişlemesi, beyin, kitap ve gelenek gerektirir. Kültür insanların kafalarının üzerinde süzülen bir şey değildir, kültür insanın kendisidir.[8]

Rousseau, asil vahşi adam yanılsamasıyla çok büyük zarar verebilir, der Lorenz. Bu asil vahşi adam en iyi ihtimalle ahmak olabilir. Her şeyi bırakıp en baştan başlamak isteyen gençlerin, bunun, Taş Devrinden önceki Kro-Maynon insanına gitmek demek olduğunu idrak etmesi gerekiyor.

> Geleneksel dillerin evrilmesi binlerce yıl sürer. Dil birkaç nesilde kaybolabilir. Günümüzde zaten dil ve bunun sonucunda mantıksal ifade yetisi de zayıflamaktadır.[9]

Kavramların içinin boşaltıldığı böyle bir devirde, kavramsal düşünmeyi reddetmeye karşı anlaşılabilir bir eğilim vardır. Ancak kavramsız otantik deneyim ve deneyimsiz yaşamsal bir kavram da olamaz. Kavram deneyime form verir; fakat kavrama içerik ve hayatiyet vermek için de deneyim var olmalıdır.

2. KISIM

IV

SİYAH VE ACİZ: MERCEDES'İN HAYATI

> Siyahilerin asıl trajedisi, kimse onları ciddiye almadığı için kendilerini ciddiye almamalarıdır. Siyahiler açısından şimdi umut verici olan, gerçekten bir insan olduklarını ortaya koymaları, insan olma haklarını talep etmeleridir. Eğer bu hakları elde ederlerse kendilerine saygı duyacak ve güvenecekler, ancak beyazların yaygın yadsımasına rağmen, kendi insanlıklarına saygı duymadan ve değer vermeden saygınlık hakkını kazanamazlar.
>
> – Kenneth Clark, *Dark Ghetto*

Bu bölüm, özsaygısı ve saldırganlık yeteneği neredeyse hiç olmayan genç bir siyah kadının psikoterapideki gelişim öyküsüne ayrılmıştır. O bir güçsüzlük hali içinde yetiştirilmişti. Hem siyah hem de kadın olması tesadüf değildir, bu iki koşul bildik güçsüzlük hissini kesinlikle artırırlar.

Bir kadın için güçsüzlüğün en ileri şekli çocuk doğuramama olabilir. Bundan böyle Mercedes diyeceğimiz kadın tek bir arzusunun bilincindeydi; kocasının da paylaştığı bir arzu:

bebek sahibi olmak. Ancak ne zaman hamile kalsa ya düşük yapıyor ya da çeşitli nedenlerden ötürü bebeği aldırmak zorunda kalıyordu. Üreme, birçok şeyin yanında, kişinin gücünün özel bir göstergesi, benliğinin bir uzantısı, türünün yeni bir üyesinin, yeni bir varlığın meydana gelmesidir. Bu durum kadınlarda özellikle belirgindir, birçok kadın ancak çocuk sahibi olduğunda kendine güven duymaya başlayıp canlanır. Fakat aynı zamanda bu, erkeklerin erkekliklerinin doğrulandığı bir deneyimdir de. Babalıktan gurur duyma bir klişedir ama bundan dolayı küçümsenmemelidir.

Mercedes'i ilk gördüğümde otuz iki yaşındaydı, Batı Hint Adalıya benziyordu; görünümü çarpıcı ve egzotikti. Dörtte bir Cherokee Kızılderili'si, dörtte bir İskoç ve yarı yarıya da siyahi olduğunu anlattı. Sekiz yıldır bir beyazla evliydi, kocasının terapisti onu bana göndermişti. Evlilikleri, kısmen Mercedes'in sözde frijitliğinden ve kocasına karşı hiçbir cinsel ilgi duymamasından ötürü çökmenin eşiğine gelmişti.

Mercedes'in yardımı hak ettiğine dair hiçbir inancı yoktu fakat sorunlarını kaderci bir anlayışla kabullenmiş gibiydi, her zorluğu kaçınılmaz akıbetin bir göstergesi gibi görüyordu. Kabullendiği ve herhangi bir kuvvet hissettiği tek problem, hamileliğini sürdürememesiydi. O zamana kadar sekiz kez ya düşük yapmış ya da bebeğini aldırmıştı.

Diğer iki terapist, yeterli motivasyonu olmadığı, sorunları hakkında yeterli iç çelişkiyi üretemediği gerekçesiyle analiz edilemediğine hükmetmişti. Uzun dönemde sorunlarını detaylı biçimde ele almaya kendini verecek kadar içine dönemediğini veya sorunlarını hissetmediğini düşünmüşlerdi.

Mercedes sorunlarını bastırıyor gibi görünmüyordu, sadece sorunları hakkında bir şeyler yapabileceğini aklı almıyordu.

Onu kabul etmemin nedenlerinden biri, benim inancıma göre, "tedavi edilemez" etiketinin, hastanın durumunu değil, bir psikoterapistin yöntemlerinin sınırlarını göstermesiydi. Bir psikoterapistin, kişinin sorunlarının kapısını açacak kişiye özgü tedavi biçimini bulmaya çalışması önemlidir.

Mercedes ilk seansta bana, üvey babasının onu on bir yaşından yirmi bir yaşına kadar sattığını söyledi. Annesi işten eve gelmeden önce, üvey babası haftada birkaç kez, okuldan sonra eve erkek getiriyormuş. Görünürde annenin olup bitenlerden haberi yokmuş.

Mercedes'in, bu fahişelikten ne elde ettiği konusunda bir fikri yoktu; birkaç istisna dışında cinsel heyecan duymamış, sadece arzulandığını hissetmişti. Üvey babası ne kadar para alırsa alsın, onun cebine giren bir şey olmamıştı. Ancak üvey babasına hayır diyememiş, hatta onun beklentilerini reddetmek aklının ucundan bile geçmemişti. Daha sonra mahalle okuluna gitmişti; bir IQ testinde 130 ila 140 puan aldığını hatırlıyordu. Üniversitedeyken bir kızlar birliğine katılmış, orada kendisine yapılan bütün davranışlara katlanmıştı. Bu esnada fahişelik durumu devam etmişti. Ancak yüksekokuldan sonra hemşirelik okuluna başlayıp annesinin evinden ayrıldığında üvey babasından da kopmuştu.

Mercedes, ailede uyumu sağlayan rolünü oynayan "iyi", uysal birine benziyordu. Zenci mahallesinde büyümüş biri olarak, neredeyse aldığı ilk nefesten itibaren, herkesi memnun etmeyi, pasif olmayı, yaşamın ona getirebileceği her türlü kurban rolünü kabullenmeyi öğrenmişti. Ailesiyle bir-

likte yaşayan büyükannenin bakımını sadakatle üstlenmişti. Büsbütün muhallebi çocuğu değildi, çevresindeki herkes gibi o da dövüşmeyi öğrenmişti. Yalnızca okul ve sokaktaki kavgalarda kendini savunmak için dövüşmekle kalmamış –ki bu kavgalarda gözü dönerdi– küçük erkek kardeşi büyürken onu da korumuştu.

Bir seviyede fahişelikten nefret etmiş olması gerektiğine dair tahminim, daha sonra terapide hatırlayacağı bir çocukluk anısının yüzeye çıkmasıyla doğrulandı. Virginia'daki akrabalarını ziyarete gittiğinde, orada öyle kayıtsızca duran bir kısrağa penisini sokmaya çalışan bir eşeği izlemişti. "O eşekten *nefret ettim*!" demişti. Bu duruma verdiği tepkinin şiddeti ve içtenliği, Mercedes'in, fahişeliği her zaman kendisine karşı yapılmış iğrenç bir suç olarak gördüğünü gösteriyordu. Ancak birkaç ay boyunca bu kanısına dair ondan herhangi bir bilinçli farkındalık tepkisi almam mümkün olmadı.

Mercedes'in, görünen yüzeyin altında çok çaresiz, hissiz ve kronik depresyonda olduğunu biliyordum. Onun durumunda olan herhangi biri benzer bir depresyonda olacağı için bu tip teşhis sözlerinin bize pek yararı dokunmaz. Mercedes'in yaşamının iç dinamiklerinden daha fazla görmemiz gerekiyor.

1. KAYIP ÖFKE

Mercedes'e, bu terapiden ve benden ne beklediğini sorduğumda bir süre cevap veremedi. En sonunda, sık sık dua gibi şu sözleri söylediği aklına geldi: "Bir çocuğum olsun, iyi bir eş olayım, cinsellikten zevk alayım, bir şeyler *hissedeyim*."

İkinci terapi seansında bana iki rüyasını anlattı. İkisi de genelde kendisini özdeşleştirdiğini söylediği köpeği Ruby'yle ilgiliydi.

> Köpeğim Ruby yaralanmış. Bir kesik herhalde, çünkü bende de kesik var. Onu eve götürüyorum ama kaçıp tekrar altgeçide giriyor. Orada bir adam bir tazıyı koruyor. Ona, "Ruby nereye gitti?" diye soruyorum. Büyük bir polisin onu vurduğunu ve ambulansla götürdüklerini söylüyor. "O benim köpeğim," diyorum, ama içeri girip onu görmeme izin vermiyorlar.
>
> Ruby gene kaçıyor. Arkasından koşuyor, bağırıyorum. Ruby'yi bir adamdan kurtarıyorum. Bu yüzden adama borçlanıyorum. Adam beni tanıyor, beni egzersiz yaparken görmüş. Adamı yemeğe davet ediyorum. Bana cinsel amaçlı dokunuyor. Onu tekmelemeye çalışıyorum ama arkamdan darbe alıyorum. Ne zaman onu tekmelemeye çalışsam ona doğru itildiğimi hissediyorum. Arkama döndüğümde annemin beni ona doğru ittiğini görüyorum.

Bu rüyalar son derece çaresiz bir kadının canlı bir portresini sunuyor. İlk rüyada, köpek vurulup götürüldüğünde, otoriteler onun kendi köpeği olduğuna dair feryadını duymazdan geliyorlar; "beyaz adamın yükünü" despotça boşaltan egemen çevrenin üyelerinin canlı bir betimlemesidir bu. Mercedes'in duygularına veya haklarına hiçbir saygı göstermiyorlar, hiçbir duygusu ve hakkı olmadığını farz ediyorlar. Rüyasında yansıttığı ve yarattığı bu tip durumlar yeni oluşmakta olan özsaygı hissini –eğer Mercedes'te varsa– yok etmeye yeterdi. Yaralı köpeğine ulaşmak –veya kendini kurtarmak– için yaptığı hiçbir şey işe yaramaz; dünya böyledir işte.

Bu rüyaları aşağı yukarı terapiye başladığı sırada görmeye başladığı için, Mercedes'in ikinci rüyasında, terapisti olan bana karşı tutumunu mu ortaya koyduğunu sormamız gerekiyor. Tüm bu belirtiler beni işaret ediyor olarak okunabilir: Köpeği vuruyorum (veya *Mercedes*'i, çünkü kendisini köpeğiyle özdeşleştiriyor); onun duygularına hiç saygı göstermiyorum; Ruby'yi benden kurtarıyor, ben "bir şeyler borçlu olduğu" ve kur yapan adamım. Terapiye atlamamış olmasına şaşmamak lazım! Bu çıkarımların bana yönelik olduğunun hiçbir şekilde bilincinde değildi (bunları not ettim fakat su yüzüne çıkarmak için çok erken olduğuna hükmettim). Ve bu iki seansta, bu tutumunu açıklayabilecek hiçbir şeyin meydana gelmediğinden son derece eminim. Erkeklerle olan tüm ilişkilerini, özellikle de beyaz erkeklerle olanları, erkeklerin kazananlar, kendisinin de aciz bir kurban olduğu bir güç mücadelesi olarak gördüğünü farz edebiliriz.

Ben-yalnızca-bir-hizmetkârım tutumu ikinci rüyaya da taşınır: *Mercedes, Ruby'yi bir adamdan kurtardığı için, adama bir "iyilik" borçludur.* Başka insanların her tür hakka, kendilerinin ise hiçbir hakka sahip olmadığını kabullenmeye zorlanmış böyle insanlarda tuhaf bir "adaletsizlik mantığı" vardır. Bu, kişinin bir insan olarak değeri varsayımının tam tersidir; kendini kurtarması bile adama bir karşılık vermesini gerektiren bir eylemdir. Vermenin tek şekli, erkeklerin onda arzuladığı, sahip olduğu tek değer cinselliktir; bu, erkeklerin ödeme olarak talep ettikleri bir istismardır. Bu durumda ödeme, her şeyden önce, onun sahip olması gereken bir şey içindir. Hayır derse, kendisine ait olanı alırsa, dünyadan bir şey alıyor demektir.

Ancak bu rüyada en önemli unsur annesinin rolüdür. Annesi kızı adama doğru itiyor. Rüya, annenin neler olup bittiğini bilmekle kalmayıp –kızının satıldığını biliyor– suça ortaklık ettiğini de söylüyor.

Mercedes terapiye başladıktan kısa süre sonra hamile kaldı. Bundan sonra son derece ilginç bir fenomen dikkatimi çekti. İki haftada bir vajinasından kan geldiğini bildirmek için geldiğinde –bu durum düşüğün tıbbi açıdan bir semptomu olduğu gibi aynı zamanda kendi değerlendirmesiydi de– rüya gördüğünü de söylüyordu. Rüyasında annesi, sık olmamakla birlikte babası ve başkaları ona saldırıyor ve öldürmeye çalışıyorlardı. Bu tip rüyaların ve düşüğün habercisi kanamanın aynı zamanda meydana geliyor olması birden kafama dank etti.

İlk başta, genç kadının suikastçılarına karşı hissetmesi gerektiğini farz ettiğim öfkeyi ortaya çıkarmaya çalıştım. Mercedes orada oturup benimle hemfikir olabilir, ama aslında hiçbir şey hissetmeyebilirdi de. Annesine, üvey babasına veya onu öldürmek isteyen başka insanlara karşı herhangi bir bilinçli öfke duyamadığı gün yüzüne çıktı. Bu durum da yine mantığa tamamen zıttır: Birisi sizi öldürmek istediğinde öfke *duymalısınız*; öfke biyolojik olarak bunun için vardır, birinin sizin olma gücünüzü yok etmesine karşı duygusal bir tepkidir.

İkinci rüyasından aldığım ipucuyla, annesiyle mücadelesinin sürekli yaşadığı düşüklerin nedeni olduğunu, bebeği olsa, annesinin (veya üvey babasının) kendisini öldürmesinden gizli gizli korktuğunu varsaydım. Bir bebek sahibi olmak onların ellerinden ölümü davet etmek demekti.

Ancak burada, bekleyemeyecek pratik bir sorunla karşı karşıya kalmıştık: Ne kadar doğru olursa olsun, bir teorinin hasta için pratik açıdan inandırıcı ve etkili olması genelde birkaç ay sürer. Düşük olasılığıyla karşı karşıyaydık. Öfkenin ifade edilmesi gerekiyordu ve odadaki tek kişi bendim. Böylece tam olarak bilinçli olmasa da, onun yerine ben *öfkemi* ifade etmeye karar verdim.

Ne zaman vajinal kanaması başlasa ve böyle bir rüya görse, onu öldürmeye çalışanlara sözlü saldırıda bulunuyordum. Zaman zaman başka kişiler olsa da, en çok annesine saldırdım. Bu bilmem ne insanlar, bebek sahibi olacağı için onu öldürmeye çalışarak ne elde etmeye çalışıyorlardı? Cadaloz annesi onun satıldığını başından beri biliyordu herhalde ve rüyada olduğu gibi onu buna teşvik etmişti. Mercedes'i, kocasını elinde tutmak için –veya kim bilir başka hangi sömürü amaçlı– kocasına bağlılığı uğruna sürekli olarak feda ediyordu. Ne de olsa Mercedes (ben devam ediyordum) herkese hizmet ederek, cinsel istismara dahi boyun eğerek elinden geleni yapmıştı. Ve işte bu insanların hâlâ onun istediği tek şeye –bir bebek– sahip olmasını engelleyecek güçleri vardı!

Kızın, kendisine hiçbir zaman ifade etmek için izin vermediği öfkeyi açığa vuruyordum. Her insanda olduğunu farz etmemiz gereken bir parça özerk unsurla ittifak ediyordum, her ne kadar bu Mercedes'te ilk başta neredeyse yok idiyse de.

İlk başlarda Mercedes, ifade ettiğim öfkeye biraz şaşırmış halde, sessizce oturmaya devam etti. *Ancak kanaması kesildi.* Ne zaman bir düşük uyarısı olsa ve böyle bir rüya görse, hemen saldırıya geçiyor, ifade edemediği veya hissetmeye ce-

saret edemediği saldırganlığı ifade ediyordum. Hamileliği sırasında gördüğü rüyalardan bazıları şöyleydi:

> Babam bebeğimi düşürmem için beni yumrukluyor. Bebeğimin olması onu çıldırtmış. Kocam gelip yardım etmiyor.
>
> Bir kadınla dövüşüyorum. Felç oluyorum. Sesim kısılıyor, duygularımı kontrol edemiyorum. Babam bana rahat vermiyor. Anneme ve babama bağırıyorum... Anneme şöyle bağırıyorum: "Bana yardım edeceksen et. Etmeyeceksen rahat bırak."

Üç, dört ay sonra, rüyasında ona saldıranlara karşı saldırganlık hissetmeye başladı ve öfkesini ifade etti. Sanki öfkesinin yansımasını benden devralmış gibiydi; bu anlamda benim öfkem onun ilk öz olumlamasıydı. Ayrı ayrı, anne babasını –annesi, gerçek babası ve üvey babasını– telefonla arayarak, bebeği doğana kadar hiçbir şekilde kendisini telefonla aramamalarını veya başka bir şekilde temas kurmamalarını söyledi. Bu davranışı beni şaşırttı –beklediğim bir şey değildi– ancak memnun olmuştum. Bunu Mercedes'in yeni kazandığı, kendini ortaya koyma ve haklarını talep etme becerisi olarak onayladım.

Bebek doğmadan bir ay önce, doğum yapmasının olumlanması belirdi. Rüyalarından birinde, Lynda Bird [o zamanki başkanın kızı] doğuruyor, başka bir tanesinde de, bir iş buluyordu. O noktada üvey babayla ilgili bir rüya gördüğünde –"Üvey babam kızıp eline bir bıçak alıyor"– görünüşe göre ondan çok az korkmuş, "Ne olmuş yani?" deyip geçmişti.

Bebek sağ salim zamanında doğduğunda, Mercedes ile eşi çok sevindiler. İnsanoğlunun tarihinde yeni bir başlangı-

ca işaret eden "Prometheus" gibi bir isim seçtiler. Gördüğüm kadarıyla, Mercedes ile eşi bunun öneminin bilinçli olarak farkında değillerdi. Fakat doğrusu bunun çok uyduğunu düşündüm; yeni bir insan türü doğmuştu!

Öfkemle ilgili birtakım şeylerin açıklığa kavuşturulması gerekiyor. Rol yapmıyordum; anne ve üvey babasına sahiden *öfke duymuştum*. Terapideki ilişki bir manyetik güç alanına benzetilebilir. Bu alanın içinde hasta ve terapist olmak üzere iki kişi vardır. Bu alana bir rüya girer. Rüyadaki yok edicilere karşı biraz öfke gereklidir. Eğer hasta öfkeyi gösterebilirse tedavi için daha yararlı olur. Ancak –bu vakada olduğu gibi– gösteremezse, aynı öfkeyi hisseden terapist de öfkeyi ifade edebilir. Mercedes'i sadece, öfkelenebileceği "alışkanlık kalıplarını" oluşturması için "eğitmiyordum". Hayır, kalıcılık –cenini rahminde tutmak– için uğraşıyorduk. Ne de bilinen anlamlarında sadece "duygusal boşalma" veya "dışa vurup rahatlama" söz konusuydu. Tehlikede olan yaşamın –bebeğin yaşamı– kendisiydi.

Bu kadın ne için savaşıyor? Neden rüyalarında kanlı bıçaklı büyük bir mücadele var? Yanıt hem basit hem de özlüdür: Var olma hakkı için savaşıyor; birey olmanın ayrılmaz bağları olan özerklik ve özgürlükle, birey olarak var olmak için. *Olma* hakkı için savaşıyor; tam anlamında kullanırsam, var olmak için. Hatta Pascal'ın dediği anlamda, bütün evrene karşı. Bu ifadeler –olma hakkı, kişinin kendi varlığı için mücadelesi– zayıftır ama elimizde olanlar bunlar.

Savaş; bıçak ve yumrukla tanımlanır ki bunlar Mercedes'in yetiştiği sokakların dilidir. Mercedes, kaba kuvvet dışında,

kendi varlığını ortaya koymasına izin verilmediğinin farkındadır. Daha sonra, terapi olmasa annesiyle mücadele edemeyeceğini söyledi –"Anneme karşı koyma gücünü senden aldım"– ancak besbelli o *kendi* gücüydü ve karşı koyan da *kendisiydi*.

Oysaki başka bir nokta var. Psikanalizdeki alışıldık hastalardan farklı olan Mercedes, rüyalarının ayrı bir dünyaya ait olduğunu farz edebiliyordu (ve onu reddeden analistlerin onda eksik buldukları nokta da buydu). Bu, bazı hastaların "sihirli dünyası"na benzer. Mercedes böylece aslında öfke duymuyormuş gibi hayatına devam edebilirdi. Bütün bu süreçte, öfkeyle bağlantılı hiddet ve endişe, ciddi bir bedel –Mercedes'in kısırlığını– dayatıyordu. Bu öfkeyi bilinçli olarak *kabul etmek* baş edemeyeceği bir tehdit olacak, annesinin onun can düşmanı olduğunu kabul etmek anlamına gelecekti.

Annesi aslında o küçük bir kızken onu *kurtarmıştı*; yani gerçek babası onları terk ettiğinde aileye o bakmıştı. Böyle bir düşmanlığı kabullenemeyeceğinden, orta sınıf hastalarının karakteristik bir özelliği olan, çifte açmazlarının altındaki çifte yaşamı sürdüremezdi. Sonuçta benden aldığı yalnızca suçlanmadan var olma mücadelesini ifade etmenin *izni* değil, otorite sahibi birinden alınan, daha önce kendisinde olmayan kendi haklarının ve kendi varlığının (ilk rüyaya bakacak olursak) öncel *deneyimiydi*. Öfkemi açığa çıkarmam, onun hakları olan bir kişi olduğuna sonuna kadar inanmam demekti. Bunu söylememe gerek yoktu, çünkü bunu benim davranışlarımdan görebiliyordu.

2. YENİDEN DOĞUM AYİNLERİ

Ne var ki oğlunun doğumuyla birlikte Mercedes'in sorunları ancak yarı yarıya çözülmüştü. Doğumdan sonra altı aylığına psikoterapiye ara verdi, çünkü bebeği kimseye bırakamıyordu (veya bırakmak istemiyordu). Bu isteğini kabul ettim, çünkü psikoterapinin mümkün olduğu kadar onun isteklerine göre yönlenmesini istiyordum. Döndüğünde onu ilk geldiğinden çok daha iyi halde gördüm. Sonu gelmez ayrıntıları doldurdukça annesinden hâlâ nefret ediyordu ("Annem bana hamileyken beni düşürmeye çalışmış"; "Beni öptüğünde dudakları sert, kupkuru"; "Oynadığım bütün okul piyeslerine geç kaldığı gibi, mezuniyet törenime de geç kaldı"; "Ortalıkta bir Fransız fahişe gibi dolanır"). Ancak nefreti artık o denli güçlü değildi, semptomlara yol açmıyordu ve nefretini idare edebiliyordu.

Gel gör ki Mercedes bütün hayatını, mavi gözlü, kızıl saçlı, hareketli, güzel oğluna adama eğilimindeydi. Oğlunun nefes alıp verişinde bir düzensizlik olsa kaygılanıyordu; geceleyin uyansa yanına koşup onu avutuyordu. Oğlunun doktorunu bile şaşırtan bir sebatla oğlunu uzun süre emzirdi. Biraz da oğlu için aşırı endişelendiğinden uyku sorunu vardı. Tüm bunların sonucunda çoğunlukla bitap haldeydi.

Bir gün bakıcısı gelmeyince oğlunu muayenehaneme getirdi. O sırada iki yaşında olan oğlu hemen komutayı eline alıp, annesine "buraya, hayır, oraya; hayır, öbür sandalyeye otur", demeye başladı (Mercedes de her dediğini yapıyordu). Ara sıra bana da teklifsiz emirler verdi. Bu arada Mercedes bana sürekli olarak onu övüyordu: "Anaokulunda çok başarılı"; "Özel bir çocuk"; "Böyle harika bir çocuğumuz olduğu

için öyle şanslıyız" vb. Bu yorumlar genelde doğru olsa da çocuğuna olan bağımlılığını gösteriyordu ki bu aslında asıl sorununun bir parçasıydı.

Asıl mesele çocuğundan övgüyle söz etmesi değildi, bunu bütün anne babalar yapar zaten; Mercedes'in de bunu yapmak için birçok nedeni vardı. Ancak o bunu kişi olarak kendisini ortaya koymanın yerine yapıyordu; kendisi gücü benimsemekten kaçındığı için ona güç veriyordu. Terapinin bu bölümünde gördüğü rüyalarda o ve oğlu aynı kişiydi. Kendisini oğlunun hizmetçisi olarak görüyordu (oğlunun götürdüğü anaokulundaki bazı anneler öyle zannetmişlerdi). Bu sözden hoşlanmıyordu fakat bununla yüzleşmesi için sürekli bu sözü kullanıyordum. Oğlunun aracılığıyla yaşamasının kendi sorunlarından kaçmasının incelikli bir yolu olduğuna ve bunun ileride oğlunu psikanalizin bir numaralı adayı yapacağına dikkatini çektim.

Bu sözlerimi aşağı yukarı, benim annesine yönelik eleştirilerimi dinlediği gibi dinledi; o şekilde söylemesem de. Sanki bir hakikati dile getiriyormuşum ama bu henüz onun için gerçek değilmiş gibiydi. Görünüşe göre Mercedes'in bir *deneyim* yaşaması gerekiyordu.

Bu deneyim, Mercedes dişçiye gittiğinde meydana geldi. Diş hekimi gazın kötü olmayacağı hususunda onu temin ettiği için gaz verilmesini kabul etmişti. Ancak gaz onun çok kötü hissetmesine yol açmış, kendini ölüyormuş gibi hissetmişti. Öleceğine inandığı için sürekli olarak kendi kendine şöyle söylemişti: "Ölüm yaşayanlar için, yaşam ölenler için." Orada yatarken sessiz sessiz ağlamıştı. Mesele, o korkunç deneyimi yaşarken bundan diş hekimine söz etmeye cesaret

edememesiydi. Karşı çıkamıyor, kaderine katlanıyor, otoriteler ondan ne isterse onu yapıyordu. En sonunda gaz uygulamasından çıktığında, diş hekimine bundan söz etmiş, diş hekimi de daha önce bir şey söylememesine şaşırmıştı.

Birkaç gün sonra bu olay kafasına takıldığında iyice üzülüp kederlenmişti. İki gün sonra muayenehaneme geldiğinde ise hâlâ ağlıyordu.

İlk kez ölümü hissettiren bir deneyim yaşadığı için yaşamın değerini anlayabiliyordu. Ayrıca yine ilk kez, herkes kadar yaşamaya hakkı olduğu gerçeğini tecrübe etmişti.

O andan itibaren bütün yaşamında ve psikoterapisinde köklü bir değişiklik meydana geldi. Bu deneyim, oğlunun doğumuyla büyük ölçüde hafiflemiş olsa da, yaşamını sürekli zehir eden depresyondan çıkmasını sağlamış gibiydi. Artık ölüp ölmemesi *önemliydi*, varoluş kişinin sadece katlandığı yıllar yığını değildi. O andan itibaren, kendi deyimiyle, "sadece mutlu" hissetmeye başlamıştı. Zaman zaman kocasıyla kavga ettiğinde, eskiden olduğu gibi ezilmiyordu. Kendi deyimiyle "diş hekiminin koltuğundaki ölüm" deneyiminden yaklaşık üç ay sonra, şaşkınlıkla kendine olan güveninin halen mevcut olduğunu keşfetti. Grip olduğunda dahi sabah uyanıp kendine, "Kendimi kötü hissediyor muyum?" diye soruyor ve kendini *hasta* hissetmesine rağmen *kötü* hissetmediğini gördüğünde şaşırıyordu.

Bu deneyim ne kadar basit görünse de çok önemlidir. Mercedes gazla kendinden geçtiğinde sürekli olarak tekrarladığı o gizemli cümlenin –"Ölüm yaşayanlar için, yaşam ölenler için"– anlamı nedir? Bana göre anlamlarından biri, ölümün yaşam, yaşamın da ölüm *için* olduğu. Yani ölüp yeniden do-

garsınız. Yeniden doğmak için öldüğü, hayata katıldığı bir deneyimdir bu ve farklı kültürlerde vaftiz ayiniyle kutlanır. Ayrıca dirilme miti ve ayinidir de: tekrar yetiştirilmek için ölmek. Terapistler her gün, bu dirilme mitinin çeşitli derecelerde sahnelendiğini görürler. Genellikle bu, kişinin kendini ortaya koyma hakkını deneyimlemesinin başlangıcıdır.

Bu öykü, psikoterapinin saldırganlığı hafifletmeye değil, bilakis insanların bunu *ortaya koymalarına* yardımcı olduğunu gösterir. Terapiye gelen çoğu insan, o kadar belirgin olmasa da, Mercedes gibidir – saldırganlıkları çok fazla değil, çok azdır. Olma haklarını bulup kendilerini onayladıklarında, kendi içlerinde olduğu kadar başkalarıyla olan ilişkilerinde de *daha* yapıcı olacakları inancıyla, saldırganlıklarını şartlı olarak teşvik ederiz. Bu kuşkusuz saldırganlık teriminin genelde anıştırdığından farklı bir saldırganlık anlamına gelir.

3. YAŞAMI YOK EDİCİ VE YAŞAM VERİCİ OLARAK ŞİDDET

Peki, Mercedes'in varoluşundaki şiddetle ilgili ne söylenebilir? Çok belliydi ve bol miktardaydı. Rüyalarında o kadar çok şiddet vardı ki insan kendini volkanın üzerinde oturuyormuş gibi hissediyordu. Şiddetinin çoğu kendini savunmaya yönelikti: Rüyalarında öldürülmemek için yumruk yumruğa ve bıçakla dövüşüyordu.

Gelgelelim keşfedilmesi gereken birtakım değerli noktalar var. Bunlardan biri, bütün akılcı işlevleri atlayacak şekilde, şiddetin tüm yönlerde patlaması eğilimidir. Mercedes okuldaki veya sokaktaki kavgalarda ne yaptığını bilmeden vahşileşmişti. Kocasıyla ara sıra yaptığı histerik kavgalarda

olduğu gibi tüm kontrolleri bırakmak, bu kavgalarda işe yaramışa benziyordu. Az bir eğitim almış olsa da çok zeki olan Mercedes'in deneyimini incelemek, bu bakımdan yararlı olabilir.

İlk seansa dönelim, bu seansta bir gece önce gördüğü iki rüyadan bahsetmişti. Ertesi gün terapiye başlamayı planladığı için, bu rüyaların en azından kısmen terapiyle ilgili olduğunu düşünüyorum.

> Percy'den [kocası] veya erkek kardeşimden yardım istiyorum. Yardım alamıyorum. İstemem yetmeliydi. Uyandığımda kızgındım, ona vurmak istiyordum.
>
> Köpeğimiz Ruby evde ve yeri olduğu gibi dışkısıyla pisletmiş. Ben yeri temizliyorum. Belki de Percy'den yardım istiyorum.

Dışkının kendisine ait olduğunun ve başına gelenleri kendisinin yaptığının farkındaydı. Ne var ki rüyalarında, benden sihirli bir yardım istediği mesajı da vardı: "İstemem yetmeliydi."

Bu, güçsüzlük hisleri altında ezilen insanların ortak savunmasıdır. Gidişatı değiştirmek için başka bir güç olmalıdır, çünkü besbelli bu insanlarda o güç yoktur; *onların* davranışlarının gerçekte bir önemi yoktur. Güçsüz insanlar harekete geçememelerinin yol açtığı boşluğu doldurmak için genellikle sihirli ayin uygulamalarına bel bağlarlar. Örneğin Mercedes kilo aldığından endişelendiği için, daha az yemesini sağlamam için onu hipnotize etmemi istedi. Bunun kendi sorumluluğunu ondan alacağı için isteğini reddettim, hem kendisi neden kendi hipnotizmacısı olmayı öğrenmiyordu? Ertesi se-

ansta bu isteğini reddetmeme çok kızmış olduğunu söyledi. Sihre bel bağladığını fark etti.

Sihre bel bağlama; siyahların, sömürülen halkların ve her türden azınlığın yüzyıllardır baskı altında tutulmalarına dek uzanır. Siyahların, tehditle ve bazen de yargısız infazla, pasif, uysal ve çaresiz kılınabilecekleri ve bu şekilde tutulabilecekleri farz ediliyordu. Ancak sahte sükûnette, sormamız gereken bastırılmış bir soru vardır: Bir bireyin, kölelikte olduğu gibi, sosyal ve fiziksel olarak kendini savunması etkisiz kılındığında gücü nereye gider? Ölümü isteyerek tam bir acizliği kimse kabullenemez. Kişi kendisini açıkça ortaya koyamıyorsa, bunu üstü kapalı yapar. Dolayısıyla sihir –gizli, okült bir güç– güçsüz insanlar için mutlak bir ihtiyaçtır. Sihrin yayılması ve okülte bel bağlamak, içinde bulunduğumuz geçiş çağında acizliğin yayılmasının bir belirtisidir.[1]

Ancak sihir tek belirti değildir. Mercedes kendi kendine zarar veriyor; şiddeti kendine dönüyor. Bu durum, köpeğin –ki köpeğin kendisi olduğunu kabul etti– ortalığa dışkısını bıraktığı ikinci rüyada açıkça bellidir. Bunun, başkalarına karşı düşmanlığın (çünkü genelde dışkı ilkel bir semboldür) bir göstergesi, saldırganlık yüklü bir intikam, benim çöpümün sizin halınıza, döşemenize boşaltılması olabileceği doğrudur. Ancak –ve bu "ancak"ın içinde bastırılmış azınlıkların çok trajedisi vardır– dışkı *onun* döşemesindeydi. Saldırganlık dürtüsü, bastırılmış öfke içe döner ve kişinin kendisine karşı olarak dışarı çıkar. İntikam dürtüsü, hasmane taşkınlık mantığı atlar ve çıkışını kaslarda bulur; bu anlamda *mantık dışı*dır. Yakınında patlayabileceği başka birisi yoksa kişinin kendisine karşı patlar; şiddetin yönü ve hedefi ikincildir, o

anda yalnızca patlama önemlidir. Bu, bastırılmış saldırganlık eğilimlerinin şiddete dönüştüğü noktadır. Açıkçası şiddetin nesnesi önemli değildir.

Açıkça öz yıkıma yönelik bu tuhaf fenomen özellikle Mercedes'te görülebilir. Oğlunun doğumundan yaklaşık on ay sonra Mercedes şu rüyaları görüyordu:

> Herkes beni takip ediyor; onları öldürmek, yaralamak, bir şekilde engel olmak zorundayım. Aralarında odadaki oğlum bile var. Herkese bir şey yapmak zorundayım, yoksa beni öldüreceklermiş. Oğlumu kıstırmam, onu engellemeye yetiyor. Fakat diğerlerini yumruklamak zorunda kalıyorum. Her defasında bir tane, böylece benim üstüme atılamıyorlar. Sanki parçalanıyormuşum gibi korkunç bir hisle uyanıyorum.
>
> Percy ve başka bir adamla birlikte arabada gidiyorum. Bir adam arabaya binmeye çalışıyor. Daha sonra başka bir yerde, bir ofisteyiz; orada bir hemşire ve sıra var. Sıranın altına giriyor, elime bir bıçak alıyorum. Adam benim sıranın altında olduğumu görüyor. Bıçağımı arıyorum ama bıçağım yerinde yok. Sonra elime başka bir bıçak alıyorum. Şimdi artık oğlum ve büyükannemle dövüşüyorum. Bu durumu hallediyor, bıçaklarını bertaraf ediyorum. Sonra dövüştüğüm şey bir kadına dönüşüyor ve beni yaralamaya çalışıyor.

Mercedes, oğlunun yanı sıra, çocukken kendisine bakan ve gerçekten sevdiği büyükannesiyle de dövüşür. Dört bir yandan gelen bu vahşi vuruşlar mantık dışı şiddetin paradigması gibidir. Burada getto isyanlarının nedeninin önemli bir unsuru görülebilir; yakma, yağmalama, öldürme ki bunlar çelişkili bir biçimde isyancılara en yakın olan ve en sevdikleri kişilere karşı dönebilir.

Mercedes'in dövüştüğü bu insanların ortak noktası nedir? *Bunlar kendisini bağımlı kıldığı kişilerdir.* Oğlu ve büyükannesinde olduğu gibi, ister iyi nedenlerle veya görünüşte annesinde olduğu gibi ister kötü nedenlerle olsun, uğurlarına kendisini ikinci plana ittiği kişilerdir. Bu bakımdan, kendi özerkliğini kazanması için dövüşmesi *gereken* kişilerdir. Bu, Arnold L. Gesell'in "karşı irade" adını verdiği, çocuğun en çok bağımlı olduğu kişilere karşı çıkarak kendini ortaya koymasına benzerdir. Bu nedenle yaşamı yok edici şiddet, aynı zamanda yaşam verici şiddet olur. Bunlar bireyin kendine güven, sorumluluk ve özgürlük kaynaklarıyla iç içe geçmişlerdir.

"Gören adam" da ben olabilirim, yani terapist, neden kendi özgürlüğünü ortaya koyarken benimle de dövüşmesin ki? Bu, terapi gören herkesin ister istemez içinde bulunduğu muğlak durumdur, görünürde terapist yardım etmeye çalışıyor olmasına rağmen ve daha yakından bakarsak, tam da yardım etmeye çalıştığı neden *yüzünden*, bir yerde terapistle de savaşmalıdır. Bunun bir nedeni, yardım istemeye gelmekle sahip oldukları özerkliğin bir kısmını geçici olarak teslim etmeleri, bir nedeni yardım istemek zorunda kalmanın utancı, başka bir nedeni de terapisti bir tanrıya dönüştüren aşırı aktarımın karşı dengelenmesidir.

Demek ki tam olarak öz yıkıcı şiddette bir öz olumlama vardır. Nihayetinde kişi eğer tercih ederse, kendi elinden ölme hakkının sergilenmesinde olumlama ifade edilir. Eğer ülkemizdeki eğilimde olduğu gibi, bir insandaki çığırından çıkmış bütün şiddet olaylarını kınar ve şiddetin olasılığının dahi kökünü kazımaya çalışırsak, kişinin insanlığı için zorunlu bir öğeyi ondan almış oluruz. Kendine saygı duyan bir

insan için şiddet daima nihai olasılıktır ve bastırılmak yerine kabul edilirse daha az başvurulacaktır. Beden üzerinde olduğu kadar, ruh üzerinde de egemenlik kuran dayanılmaz bir tiranlık veya diktatörlük tarafından bütün diğer yollar kapatıldığında, özgür adam için imgelemde son çıkış olarak kalır.

V

GÜCÜN ANLAMI

Hayatta olmak güçtür,
Kendi içinde var olmak,
Başka bir işlev olmadan,
Her şeye kadirdir.

– Emily Dickinson

1. GÜCÜ TANIMLAMAK

Güç, değişikliğe yol açma veya değişikliği önleme becerisidir. İki boyutu vardır. Biri, potansiyel olarak güç, yani gizil güçtür. Bu henüz tam olarak gelişmemiş güçtür; gelecekte bir zamanda bir değişikliğe neden olma becerisidir. Gelecekteki bu değişikliğe olasılık (*possibility*) deriz, güç (*power*) kelimesiyle birlikte aynı kökten, "yapabilmek" anlamına gelen *posse* kelimesinden gelir. Diğer boyut eylemsellik olarak güçtür. Bu bölümde gücün bu yönünü ele alacağım.

Antik Yunan filozofları gücü "olmak" olarak tanımlamışlardır; yani güç olmadan olmak mümkün olmaz. Ve güç, değiştirme becerisi olduğu için, Herakleitos olmanın sürekli bir akışta olduğunu ileri sürdü. Bu tanım, çağlar boyunca fel-

sefenin ana akım ve kollarından, gücü benzer şekilde "olma gücü" olarak tanımlayan Paul Tillich gibi çağdaş varlık bilimcisi düşünürlere dek gelmiştir. *Güç istenci* tanımıyla Nietzsche ve *élan vital* (yaşam gücü) tanımıyla Bergson gibi yaşam filozofları güç unsurunu bütün canlılarda vurgularlar.[1] Güç onlar için yaşam sürecinin bir ifadesidir.

Nietzsche ve Bergson'ın tanımlarındaki tehlike, gücü yaşam sürecinin kendisiyle özdeşleştirme hususunda aklımızı çelmeleridir. Bu bizi yoldan çıkarabilir. Yaşam sürecinde güçle ittifak edebilen ama onunla özdeşleştirilemeyecek çok şey –bilinç, arzu, merak gibi– vardır. Güç ve sevgi ittifak edebilirler fakat aynı zamanda tezat da oluşturabilirler; aralarındaki ayrım iyi yapılmalıdır. Güç yalnızca ilk baştaki olma gücüyle tanımlanabilir ki buradan da olmak başlar.

Güç ilk başta sosyolojik bir terimdi, daha çok ulus ve orduların eylemlerini tanımlamak için kullanılan bir kategoriydi. Bu konuyu araştıranlar gücün, duygular, tutumlar ve güdülere bağlı olduğunu gitgide daha çok idrak ettiklerinden, konunun açıklığa kavuşturulması için psikolojiye başvurdular.[2] Psikolojide güç, diğer insanları etkileme, kontrol etme ve değiştirme becerisidir. Her insan, manyetik alan kuvvetine benzer bir kişiler arası ağda bulunur ve her biri diğerini iter, geri püskürtür, bağlantı kurar ve özdeşleşir. Dolayısıyla statü, otorite ve prestij gibi etkenler güç sorununun esasıdırlar. "Önem hissi" ifadesini kişinin önemli olduğu, diğer insanlar üzerinde bir etkisi olduğu ve hemcinslerinden kabul göreceğine dair inancını belirtmek için kullandım.

Güç ile kuvvet arasındaki ilişki nedir? Kuşkusuz, gücün en küçük ortak paydası olan kuvvet, Amerika'da büyük oran-

da güçle özdeşleştirilmiştir; bu ülkede çoğu insanın güçle otomatik ilk ilişkisi budur. Bu, gücün, "pis bir kelime" olarak hor görülüp kötülenmesinin ana nedenidir. John Dewey, zorlayıcı kuvvetin, enerji olarak güç ile şiddet olarak güç arasındaki orta nokta olduğuna inanıyordu. "Kuvvete bağlı olmamak ve kuvvetten yararlanmamak gerçek dünyada tutunacak yeri olmamak demektir."[3]

Kuvvet, zorlama veya baskı, gücün ayrılmaz bir parçası olduğunda, gücün bazı halleri olur. Savaş onlardan biridir. Hastalar veya çocuklarda, baskı veya zorlama diğer kişinin kapasite veya bilgi eksikliğiyle orantılı kullanılmalıdır. Oğlum üç yaşındayken, Broadway'de yürüdüğümüzde elini sıkı sıkı tutardım; büyüyüp kendisi karşıdan karşıya geçme sorumluluğunu alacak kadar trafiğin inceliklerini öğrendiğinde, bu hal biraz daha gevşedi.

Ancak kuvvetin uygulamasında nihai limitler vardır. Eğer bir hayvan türü, tüm kuvvetini çevresindeki diğer bütün hayvanları öldürmek için kullanırsa, ihtiyacı olduğunda yemek için onları bulamayacağı açıktır. Bu "doğa dengesi", çeşitli hayvan ve bitkilerin birbirleriyle ilişkisi yönünden kuvvetlerinin incelikli bir şekilde birbirlerine örülmesidir. Bu denge altüst olduğunda, ürkütücü olasılıklarla karşı karşıya kalırız; modern ekolojide öğrenmekte olduğumuz gibi. Bu nedenle öz yıkımdan korunmak için güç kuvvetle, yalnızca diğerinin kimliğini yok edebileceği noktaya kadar ittifak kurabilir. Batı'da ateşli silahların kullanıldığı bir savaşta, düşmanın kimliğini yok etmek tamı tamına ateş etmenin hedefidir. Dolayısıyla bunu, kuvvetle ittifak kurmuş gücün özünü yok edici etkisinin bir örneği olarak ele alıyorum. Öldürülen kişi,

kuşkusuz varlığını kaybettiği için, topluma sunabileceklerini verebilecek, bağlantı kurulabilecek bir kişi olarak artık mevcut değildir ve dolayısıyla biz daha kötü durumdayızdır aslında.

Aynı şekilde, diğer kişinin kendiliğindenliği de, yok edicinin bir kaybı olmadan yok edilemez. Bu durum, beyin yıkama, şartlandırma ve hipnozda zorlama ve baskının aşırı formlarındaki tehlikedir. Kişi mekanizmaya benzeyen bir şeye dönüştürülse bile biraz kendiliğindenliği muhafaza edebilir, fakat tümüyle bir mekanizmaya dönüştürülürse artık süreçte bir kişi olamaz. Dolayısıyla güç, karşılaştığı kişinin kendiliğindenliğinin onaylanmasıyla ilerlemelidir, bu durum uzun vadede daha başarılı olmasını sağlayacaktır. İşte bu yüzden ilk başlarda neredeyse hiçbir güç hissi, kendiliğindenliği veya seçimi olmayan Mercedes'in, psikoterapi seanslarına istediğinde gelmesine izin verdim. Bu yalnızca kendi kendiliğindenliğini kullanmasına izin verme süreci değil, aynı zamanda bunu kullanmasını talep etme süreciydi de.

Gücü, kuvvet, zorlama veya baskıdan tümden ayırmaya çalışmak ütopik olsa da bütün güç türlerini bunlarla özdeşleştirmek de kinik bir bakış açısıdır.[4]

2. GÜÇ VE ENTELEKTÜELLER

Entelektüeller arasında gücü yadsıma ve güçten feragat etme eğilimi vardır. Bazıları bunu şu deyiş altında yapmışlardır: "Entelektüeller ile güç bağdaşmaz."[5] Diğerleri ise şöyle demiştir: "[gücü] Açık bir şekilde yeniden tanımlamalı mı, yoksa büsbütün söküp atmalı mıyız? Bende uyanan ilk tepki tümden söküp atmak yönünde."[6] Doğrusu Marksist çevreler

dışında konu ne yazık ki genellikle sökülüp atılmıştır. Sanki Faust'a benzermiş gibi, meseleden tümden şüphe edilir: Gücü kim arıyorsa ruhunu çoktan şeytana satmıştır zaten.

Bazı entelektüeller, *etkiyle* ilgilendiklerini ve "etkinin, tercihleri yeniden yapılandırma ve değiştirme yönünden güce zıt olduğunu" öne sürerler. Bu entelektüeller, gücün "tercihleri değiştirmeden davranışı yeniden yapılandırma olduğuna, tercih ettiğiniz eylem şekli olup olmadığına bakmaksızın bir şeyin size yaptırılması" olduğuna inanırlar.[7]

Ancak bu güç ile etki arasındaki ayırım aslen yanlış değil midir? Eğer üniversiteyi ele alacak olursak, lisansüstü bir öğrenciye profesörlerinin onun üzerinde bir gücü olup olmadığını soracak olsak öğrenci bizim saflığımıza güler. Tabii ki profesörlerin gücü vardır, bazı lisansüstü öğrencilerin geçip geçmeyeceklerine dair bitmez tükenmez endişeleri buna yeterli bir kanıttır. Profesörlerin gücü daha da etkilidir, çünkü bilimsel bir kisveye bürünmüştür. Bunlardan çıkanlar, prestij, statü ve diğer insanlara ustaca baskı uygulamaktır. Bu profesörlerin bilinçli amaçları yüzünden değildir; daha çok üniversitenin organizasyonuyla ve öğretmenlerin bu organizasyonda yer almalarının bilinçdışı motivasyonlarıyla ilgilidir. Öğretmen kendini ne kadar güçsüz hissederse, etkisi, anlaşılması güç ve üstü kapalı olsa dahi, o kadar yıkıcı olur.

Etki kuşkusuz bir güç şeklidir: entelektüel bir güç, ancak sonuçta güçtür.[8] Tercih edilen davranış olduğuna bakıp bakmaksızın, bir şey yapmaya zorlanmanın gücün bir şekli olduğunu kabul ediyorum (gerçi kırmızı ışıkta beklemekten, vergi ödemeye hepimizin alışkın olduğu ve günde yüzlerce kez kabul ettiği bir türdür). Ancak "tercihleri değiştirmek" üze-

rindeki vurgu, Tocqueville'in Amerikalıların özelliği olarak tanımladığı hale yol açma yönünde aslında zararlı olabilir. Bedensel yönden Avrupalılardan daha özgür, ancak entelektüel açıdan daha kuralcı ve ruhsal yönden daha bağımlıyız.[9] Birçok akademik sınav da bu kategoriye girer; öğrenci açısından, sınava girmesi gerektiği, bundan hoşlanmadığı ve bunun idrakiyle çalışması gerektiğini anlaması psikolojik olarak daha sağlıklıdır. Öğrenci bundan hoşlandığına kendisini ikna etmeye çalıştığında ise bütünlüğüne zarar gelir. Yapmak zorunda olduğunuz şeyden hoşlandığınız fikri bir illüzyondur ve bu bakımdan sağlıksızdır. Eğer yapmak zorunda olduğumuz şeylerin bir kısmından hoşlanıp seçebilsek ve kendimizi kandırmaya çalışmadan mecbur olduğumuz için diğerlerini yapsak, özerkliğimizi ve insanlığımızı daha etkin bir biçimde korumuş oluruz.

Profesörün gücünü yadsımak sahte masumiyetin bir örneğidir. Profesör bir fikir öne sürer, dolayısıyla gücü vardır. Kendinin değil de, fikrin güçlü olmasına izin vererek sorumluluktan kaçınır. Sanki şöyle der gibidir: "Ben söyledim, ancak davranışımdan ben değil 'o' sorumlu."[10] Bu sendromun, anti entelektüalizm, sınırdaki entelektüellere güvenmeme yönündeki genel Amerikan eğiliminin hem neden hem de sonucuyla ilgili olduğuna şüphe yok. Ancak insan masumiyeti o kadar kolay satın alamaz. Anthony Athos'un dediği gibi, gerçeklikle eşleşmeyen fikirler çok az ürün verirler.

Entelektüel kendisinin, "[gücün] savaş alanından gitgide itilip uzaklaştırıldığını"[11] fark ettiğinde, bunun nedeni ilk başta kendini savaşın dışında tanımlamış olması olabilir. Eğer entelektüel; politikacı, iş adamı, askeri liderin gücünden

farklı olsa da, gücü olduğunu kabul edecek olursa bu durum şüpheleri giderir. Dahası modern toplumun açıkça entelektüellere ve onların rehberliğine ihtiyacı vardır; tekelci iktidarın, toplumdaki diğer reddedilmiş gruplarla birlikte, onlarla paylaşılması gerekir. Beckett'in *Godot'yu Beklerken* oyununun ilk perdesini hatırlayacak olursak, Lucky şahsındaki entelektüel, güç adamı olan sanayici Pozzo'nun, boynundan çektiği bir iple sahnede belirir. Oysa ikinci perdede artık *kör* olan Pozzo'ya, sağır olan (bunun önceden çok konuştuğuna dair bir alegori olduğuna şüphe yok) Lucky yol gösterip bakar. Bu, günümüzde entelektüelin rolünün ve entelektüelin ifade edebileceği besleyici gücün canlı bir alegorisidir.

Güç ve entelektüel arasında bir bağdaşmazlık olduğu görüşüne karşı çıkıyorum. Ancak güç ve bilinç arasındaki çekim formuna bürünen *yaratıcı* bir gerilim vardır. Bu yüzden yoğun bir bilince sahip insanlar –Nietzsche, Kierkegaard, Pascal– dünyanın keşmekeşinden, en azından zaman zaman özgür kaldıkları inzivaya çekilirler. Bu olmak bilincinin işlevi, Sokrates'in kendini tanımlarken söylediği gibi, "devlete bir at sineği" olmaktır. Bilinç, egemen güç çevrelerini rahatsız edebilir. Bu, yeni bir entegrasyona dönüşebilecek çelişkilere yol açar. Bilincin işlevi, imgelemimizi işlev görür halde, bizi de tetikte, daima merakta, sonsuz olasılıkları araştırmaya hazır vaziyette tutmaktır. Güç, karar vermeyi ve işi bitirmeyi gerektirdiği halde; bilinç, kontrollerin gevşemesini, ruhun dilediği yerde dolaşma özgürlüğünü, bilginin sınırlarında olabilen yeni varoluş formlarının keşfini gerektirir. Bir sonraki bölümde ele alınacak son güç şekli olan bütünleyici güç, gücün bilinçle ittifak yapmasının bir örneğidir.

3. GÜÇ ÇEŞİTLERİ

A. *İstismarcı:* Bu, en basit ve insani açıdan ele alacak olursak en yıkıcı güç çeşididir. İnsanları, gücü elinde tutan kişiye yarar sağlamaları için buyruk altına almaktır. Kölelik kuşkusuz bariz bir örnektir – bir kişinin, birçok kişinin bedenleri, aslında bütün organizmaları üzerinde güç sahibi olması. İstismarcı güç, gücü kuvvetle özdeşleştirir. Çığır açan Amerika'da, fiziksel kuvvetin çoğu örneğinin yanı sıra, diğer insanları cansız enkazlara dönüştürmek için kurşunların kullanılması da bu kategoriye girer. Bu anlamda ateşli silahların kullanımı, hasbelkader bir silah sahibi olan kişi keyfine göre kullandığında, istismarcı gücün bir şeklidir.

Günlük yaşamda bu tür güç, tamamıyla reddedilen, yaşamları çok kısır olduğu için diğer insanlarla istismar dışında ilişki kurma yolu bilmeyen insanlarca uygulanır. Hatta bu bazen kadınları cinsel açıdan idare etmenin "erkeksi" yolu olarak ussallaştırılır. Ortaçağda saray aşkının, bu tür güce karşı, aşkta hiçbir zaman kuvvet kullanılmaması kuralıyla korunması enteresandır. Aksi takdirde şövalye ve bakire kız toplumunda bu güç gemi azıya alırdı.

İstismarcı güç daima şiddeti veya şiddet tehdidini gerektirir. Açıkça ifade etmek gerekirse, bu tür güçte kurbanlar için seçim veya kendiliğindenlik söz konusu değildir.

B. *Manipülatif:* Bu, başka bir insan *üzerindeki* güçtür. İlk başta manipülatif güce kişinin çaresizliği veya kaygısı yol açmış olabilir. Mercedes üvey babasının kendisini satmasına boyun eğdi, çünkü çaresizdi ve elinden bir şey gelmiyordu. İlk baştaki bu boyun eğişten sonra, kişide çok az kendiliğindenlik

veya seçim kalır (her ne kadar Mercedes lezbiyen ilişkilere girmeyi reddetmiş olsa da).

İstismarcı gücün manipülatif güç olarak değişmesi, silahlı adamın yerini "sahtekâr" adamın almasında görülebilir. David Bazelon'ın dikkat çektiği gibi, tüm o namussuzluğuna ve Protestan ahlakını kötüye kullanmasına rağmen, "sahtekâr" adam, başka hiçbir nedenden olmasa dahi, kurbanını canlı bıraktığı için silahlı adamın kaba kuvvetinden daha az yıkıcı bir güç sergiler.[12]

B. F. Skinner'ın ileri sürdüğü edimsel koşullama manipülatif gücün başka bir örneğidir. Hayvanlarla yapılan araştırmalara dayanan edimsel koşullama, zihinsel engelli çocuklar, bazı geç kavrayan psikozlular ve sınırlı çevreler içindeki nevrotikler gibi halihazırda zihinsel açıdan sınırlı olanlarda işe yarar. Ve kolayca kandırılan insanlarda kesinlikle işe yarar. Bunlar kendiliğindenliğin büyük oranda zaten engellenmiş veya etkisiz kılınmış olduğu gruplardır ve manipülatif güç ilkesi bunlar için gereklidir. İnsan yaşamının büyük oranda çıkarcı olduğunu öne süren Skinner, manipülasyondan sosyal açıdan haklı görülebilecek hedefler için yararlanılması gerektiğini öne sürer. Kanaatimce hiç kimse yukarıda belirtilen noktalara karşı çıkamaz.

Bilimsel bakış açısından baktığımızda yapılan hata ise, hayvanlarla yapılan sınırlı çalışmalardan geliştirilmiş bir sistemin, insan toplumuna ve doğrusu istenirse, insan deneyiminin tüm alanlarına uygulanmaya çalışılmasıdır. Her şey bu manipülasyon sistemine uydurulmalıdır ve eğer Dostoyevski romanlarında olduğu gibi uymazlarsa, sonuçta yeni Skinner dünyasından atılırlar. "Gelecekte kimse onları okumayacak,"

der Skinner. Ancak Skinner'ın verilerini elde etmek için fare ve güvercinleri kullanmasındaki keyfi tercihi insan özgürlüğünü ve saygınlığını ister istemez göz ardı eder. Eğer davranış bilimciler gibi gülümsemeyi tanır, gülümseyeni tanımazsanız –yani eylemi yapan kişiyi dahil etmezseniz– gülümseyen, somurtan, ağlayan, öldüren ve seven bir canlı toplumunu –aslında *insan* olan canlıları– kapsamayı nasıl bekleyebilirsiniz ki?

Skinner kendisi aslında kendi güç ihtiyaçlarıyla bilinçli olarak yüzleşmeyen bireyin canlı bir örneğidir. Skinner bu güç ihtiyaçlarına "kontrol etme tutkusu" diyor. Örneğin *Walden Two* adlı kitabında Farris güvercinlerine şöyle der: "Hizaya gel, lanet olası! Hizaya gel!" Ne var ki hangi isim altında görünürse görünsün, bunun aslında güçlü bir güç ihtiyacı olduğunu göstermek için çetrefil bir psikanalize gerek yok.

Sık sık, 1933'den önce Almanların ekonomik durumları yönünden ümitsizliğe ve gelecek endişesine kapıldıkları için, endişelerini gidermek umuduyla Hitler'in manipülatif gücüne teslim olduklarına işaret edilir. Benzer bir tehlike de, tarihi dönemler arasındaki bu geçiş zamanında yaşayan insanların çaresizlik ve kaygıları göz önüne alındığında, günümüzdeki insanların kaygılarından kaçmak umuduyla Skinner'ın ütopik önerilerine yönelme olasılıklarıdır.

Manipülatif kaygıyla alakalı önereceğim ilke, bazı durumlarda gerekli olsa da, mümkün olduğunca nadir kullanılması gerektiğidir.

C. *Rekabetçi:* Üçüncü güç türü, bir başkasına *karşı* olan güçtür. Bu gücün negatif formunda, kişi yaptığı bir şey veya sahip olduğu bir erdem yüzünden değil, rakibi *alçaldığı* için

yükselir. Bunun sanayi ve üniversitelerde birçok örneği vardır, örneğin sadece bir pozisyon ve başvuran çok kişi vardır ve bir başkan veya yönetici atamak gerekir. Aynı zamanda bu güç türü, not sistemi yüzünden öğrenci rekabetinde de görülebilir; öğrencilerin karşılıklı sevgi ve işbirliğine yönelik dürtülerinin tam zıddı olan yıkıcı kişisel etkileri artırır.

Bu tür güce yönelik ana eleştiri bu gücün sahip olduğu cemaat sistemidir: Manipülasyonda olduğu kadar çarpıcı olmasa da, kişinin yaşadığı topluluğun alanını sürekli küçültür.

Ancak bu noktada, yıkıcı güçten yapıcı güce doğru çok ilginç bir dönüşüm görürüz. Çünkü rekabetçi güç insan ilişkilerine çeşni ve canlılık katabilir. Teşvik edici ve yapıcı olan rekabet türüne atıfta bulunuyorum. Taraflardan birinin üstünlüğünü hemen kurduğu bir futbol oyunu hiç de ilginç değildir. Rakiplerimizin hırsımızı sınamalarını isteriz; çok kolay kazanmak sıkıcıdır. David McClellan, bu tür rekabetin iş dünyasında birçok insanın sandığından çok daha fazla olduğunu; iş adamlarının başarılarının (bunu güç alanına dahil ediyorum), rekabet duygularının onları itmesiyle, daha iyi sonuçlar, daha etkili faaliyetler elde ederek yaşadıkları tatmin duygusunda yattığını vurguluyor.

Eshilos'un *Oresteia* gibi büyük oyunlarının, Sofokles'in *Oedipus* üçlemesinin ve Euripides'in birçok eserinin rekabet güdüsü içinde üretildiğini unutmamak lazım. Buradaki çıkarıma göre yıkıcı olan rekabet değil, rekabetçi gücün *türüdür*.

Anthony Storr'un dikkat çektiği gibi, aya gitme veya daha iyi ve ucuz teknoloji formları üretme yarışındaki ülkeler arasındaki rekabet, savaşa yol açabilecek gerilimin çoğunu giderir. Konrad Lorenz de ülkelerin birbirlerine saldırmalarına

yol açabilecek rekabetçi güce bir karşı hareket olarak sporda bu tür rekabetten çok anlam çıkarır. Bu tür iddialarda, uluslararası saldırganlığa bakış açısı aşırı basit olsa da, yine de rekabetçi gücün pozitif bir formunu sergilerler. Birinin size *karşı* olması ille de kötü bir şey değildir; en azından sizin *üzerinizde* veya *altınızda* değildir ve o kişinin rekabetini kabul etmek içinizdeki etkin olmayan yetenekleri ortaya çıkarabilir.

D. *Besleyici:* Bu, başkaları *için* güçtür. En iyi örneği belki de anne babanın çocuklarına bakması olabilir. Sadece çocuğun küçük yaşlarda bizim çaba ve dikkatimize ihtiyacı olmasından dolayı değil, hayatımız boyunca zaman zaman başkalarının iyiliği için çaba harcamaktan zevk aldığımız için de bir güç formudur. Açıkçası bu tür güç daha çok arkadaş ve sevdiklerimizle olan ilişkilerimizde gerekli ve değerlidir. Kişinin başka birine bakmasıyla verilen bir güçtür; o kişinin iyi olmasını dileriz. Öğretmek, en iyi şekline verilebilecek iyi bir örnektir.

Devlet adamlığı da yine en iyi şekliyle besleyici gücün bir öğesini gösterir. Bu durum politik lidere ana baba imgesinin yansıtılmasında ifade edilir (çara "Küçük Baba" denmesi; Amerikan başkanları için yapılan "baba imgesi" gibi). Besleyici güç, devlet adamının sorumluluk taşıdığı grubun esenliği için kaygı duymasından kaynaklanır. Politik ve diplomatik gücün yapıcı yönüdür.

E. *Bütünleyici:* Beşinci güç türü başka bir kişi *ile*dir. Bu durumda benim gücüm, komşumun gücüne *katılır*. Avrupalı bir arkadaşım Amerika'da bulunduğu sırada, üzerinde çalıştığı

güçlü fikirlerden bir kitap yazma aşamasındaydı, bizden eleştiride bulunmamızı istedi; ancak fikirler doğma aşamasındayken ne kadar kırılgan olabildiklerini bildiğimiz için, herhangi olumsuz bir tepki vermemek adına kibarca geri durduk. Gel gör ki arkadaşımız sürekli sabırsızlıkla tepki verip, bize karşı çıktı: "Beni eleştirmenizi *istiyorum*." Bu sözleriyle kastettiği şey, onun *tezine* karşı bir *antitez* öne sürecek olursak, düşünce biçimini yeni ve daha iyi bir *senteze* dönüştürmek zorunda kalacağıydı. John Stuart Mill'in, *Essay on Liberty* kitabında dediği gibi: "Eğer önemli hakikatlere karşı çıkanlar olmasa, bunları hayal etmek ve şeytanın en becerikli avukatının icat edebileceği savlarla birlikte tedarik etmek kaçınılmaz olurdu." Bir izleyici bir konferanstan sonra konuşmacıya yönelttiği soruların ne kadar değerli olduğunun nadiren farkındadır, bu şekilde konuşmacının yeni bir içgörüyle savını değiştirmesini veya savunmasını teşvik eder ve zorlar.

Bu tür güce içimden "işbirlikçi" demek geliyordu, fakat bu kelimenin çoğu kez işbirliğine zorlanan "kurbandan" önce kullanıldığını fark ettim. Narsisliğimiz gücünün yettiğince, bizi eleştirenlerin veya zayıflıklarımıza dikkat çekenlerin yaralanmasını talep eder. Eleştirinin bize hayli yararı dokunabileceğini unuturuz. Kuşkusuz eleştiriler genelde acı verir ama kişi kendini bunlara karşı hazırlamalıdır. Manipülatif güce (eleştireni güç kullanarak susturarak) veya rekabetçi güce (eleştireni aptal gibi göstererek) kayabiliriz. Yahut alınganlığımızı besleyici güç vasıtasıyla da koruyabiliriz (eleştiri yapana kafasının karışmış olduğu ve bizim bakımımıza ihtiyaç duyduğu imasıyla üstünlük taslayarak). Ne var ki bu şekillerde gerileyecek olursak, ister düşmanca ister dostça olsun,

sorgulayan kişinin bize sunuyor olabileceği hakikat fırsatını kaçırırız. Psikanalizdeki kendi tecrübemi hatırlıyorum. Analistim karakter yapım hakkında bir şeye dikkat çektiğinde, bunun acı verdiğini gördüğümde hemen inkâr ediyordum. Ancak daha sonra içgörünün hakikatini fark ettiğimde, bu yeni hakikate göre karakter yapımı değiştirmenin acısını yaşamak zorunda kalıyordum. Bu itiraf göründüğü kadar çarpıcı değildir, çünkü karşılaştığım herkes benzer durumlarda aynı şekilde tepki vermiştir.

Bütünleyici güç, belirtmiş olduğum gibi, Hegel'in tez, antitez ve sentez diyalektik süreciyle gelişmeye yol açabilir. Bütün gelişmeler, moleküler yapılarınki bile, bu şekilde ilerler: Bir özdek ve onun karşıt özdeği vardır, gelişme de bu ikisinin yeni bir özdeğe itilmesi veya çekilmesiyle meydana gelir.

Martin Luther King, Jr., muhaliflerine karşı şiddet uygulamamanın etkisini tanımlarken bütünleyici gücü örnek verir. Yöntemini şöyle tanımlamıştır: "Muhalifini zararsız hale getirir. Manevi savunmalarını ortaya çıkarır. Kişinin moralini bozar ancak aynı zamanda vicdanı üzerinde de etkilidir. Kişi bunu nasıl idare edeceğini bilemez."[13]

Kimse King'in bir güç türünü tanımladığını yadsıyamaz. Bu gücün başarılı olması yalnızca şiddet uygulamayanların cesaretine değil, şiddet dışı güce maruz kalanların da manevi gelişim ve farkındalığına bağlıdır. Aynı şey Gandi'nin azimli pasif direnişi için de geçerlidir. Gandhi ve takipçileri şiddete hiçbir şekilde başvurmama hususunda kendilerine disiplin uygulasalar da İngiliz yöneticilere dayanabilmek için büyük psikolojik ve ruhsal güç geliştirdikleri inkâr edilemez. Koskoca bir imparatorluğa kafa tutan Gandi oruç tutarak, askeri

güçle asla başaramayacağı bir şekilde saygın bir başarı elde etti.

King'in dediği gibi: "Bu, vicdan üzerinde etkilidir." Şiddet dışı güç hafızaya dayalıdır ki hafıza da bu tür gücün yönlendirildiği kişilerin manevi gelişimine bağlıdır. Muhalif kendisiyle baş başa kalmak zorundadır; Gandi ve King, muhalifi, onları incittiğini hatırlamak zorunda olduğu bir pozisyona sokarlar. Sacco-Vanzetti davasından birkaç yıl sonra yazmasına rağmen, Maxwell Anderson'ın bu davaya dayanarak yazdığı *Winterset* adlı oyunu iki adamı ölüme mahkûm eden artık yaşlanmış bir yargıç hakkındadır. Bu yargıç yaşlılık yıllarını, insanlara durmaksızın edimini açıklayıp haklı çıkarmaya çalışarak geçirir. Yaptığı işi unutamaz, bunu kendi imajıyla bağdaştıramaz. Bunun yol açtığı çelişki onu yiyip bitirir ve yaşlılık psikozuna sebep olmasa da katkıda bulunur. İnsan hafızadan mustarip meraklı bir varlıktır. Eğer anılarını kendi imajıyla bütünleyemezse, başarısızlığını nevroz veya psikozla ödemelidir ve genellikle boş yere ıstıraplı anılardan kendini kurtarmaya çalışır.

Şiddete başvurmayan kişinin hakiki *masumiyeti* gücünün kaynağıdır. Masumiyetin sahte olmayan hakiki niteliği, en azından benim verdiğim örneklerde, ilk olarak masumiyetin farkındalığa engel olması gerekmediği olgularıyla doğrulanır. İkincisi, sorumluluktan feragat edilmesini gerektirmez. Üçüncüsü, amacı kişinin kendisi değil topluluğu için bir şeyler kazanmasıdır, bu ister Hindistan isterse siyahlar için olsun.

Şiddete başvurmayan güç hâkim sınıfın etiğinin üvendiresi gibi iş görür, onların sistemine verilen bir ders gibidir.

Yönetici sınıf şiddet dışı gücü görmezden gelemez, çünkü kişi besbelli acı çekiyor ve bununla meseleyi dramatize ediyordur. Gandi, İngilizlerin tezine karşı ileri sürülmüş canlı bir antitezdi; onları kendi etiklerinde yeni bir senteze doğru zorladı. Ahlaki açıdan hassas insan açısından bu sentez –veya bütünleşme– ne acı çeken kişiyi görmezden gelerek ne de öylece yaklaşımını kabul edip takipçilerine katılarak yapılamaz. Koskoca İngiliz imparatorluğu, acısını yapıcı kullanımlara dönüştürmeyi bilen bu ufak tefek esmer adamla başa çıkmakla uğraşırken çatırdadı.

Şiddet dışı eylem özgün olduğunda dini bir boyutu vardır, çünkü tam da bu doğasıyla, gücün insana ait formlarını aşar. Bununla birlikte, şiddet dışı gücün her özgün formuna karşılık, rol talep edebilecek onlarca özgün olmayan girişim var gibidir.

Bu beş tür gücün hepsi aynı kişide farklı zamanlarda belli ki mevcuttur. İşte manipülatif veya rekabetçi güç uygulayan birçok işadamı eve geldiğinde besleyici gücü benimser. Soru –ve bu ahlaki bir sorudur– kişiliğin toplam tayfında her güç türünün oranının ne olduğudur. Hiç kimse arzu ve eylemde bu beş güç türünün hepsini de deneyimlemekten kaçamaz ve ancak bilgiç bir katılık, kişinin bunların herhangi birinden muaf olduğunu iddia etmesine yol açabilir. İnsanın gelişiminin amacı, belirli duruma uygun şekillerde bu farklı güç türlerini kullanmayı öğrenmektir.

4. GÜÇ VE SEVGİ

Güç ve sevgi geleneksel olarak birbirlerinin zıddı olarak kabul edilir. Genel görüş şöyledir: Kişi ne kadar çok güç sergi-

lerse o kadar az sevgi sergiler veya tam tersi. Sevgide güç, güçte de sevgi olmadığı kabul edilir. Kişi sevme kapasitesini geliştirdikçe, manipülasyon ve gücün diğer yönleriyle daha az ilgilenir. Güç, hükmetme ve şiddete, sevgi ise eşitlik ve insanların esenliğine götürür. Viktorya döneminden miras aldığımız bu sav, her zaman olmasa da sık sık barışçı tutumun temeli olarak görülür. Hatta zaman zaman "ahlak yasası"nın temeli olarak geçer.

Bu görüşün yüzeysel akıl yürütmeye dayandığına ve bizi büyük hatalar ile sonu gelmez sıkıntılara sürüklediğine inanıyorum. Yanlışımız sevgiyi, aynı zamanda ontolojik, bir var olma hali değil de, saf bir duygu olarak görmekten kaynaklanıyor.

Örneğin çocuk yetiştirmede miras alınan görüş, ebeveyn çocuğunu ne kadar çok severse, o kadar az kendini ortaya koyduğu veya diğer yollardan gücünü gösterdiğidir. Bu, geçtiğimiz yıllarda ebeveyn çocuk ilişkilerinin birçoğunu belirleyen yapısız "serbestliğin" bir unsuruydu. Serbestliği tümden mahkûm etmek istemiyorum. Bunun çoğu kısmı genelde Viktorya "otoritarizm"ine bir tepkiydi ve bunun sonucunda akla yatkın bir özgürlük ve gençlerin sorumluluk almasında bir artış ortaya çıktı. Ancak bu çoğunlukla ebeveynin gücünü bastırmadığı, fakat çocuğun, kendisinin esas aldığı yapıyı açık açık görmesine izin verdiği durumlarda oluyordu. Ancak öte yandan, sevgi göstermeye, sevginin güçten feragat etme olduğu varsayımıyla devam etmeye çalışan ebeveyn çocuk tarafından yönlendirilir. Bu durumda köşeye sıkışan ebeveyn çocuğa karşı kırgın tutumundan dolayı daha çok çaba gösterecek ve kendini suçlu hissedecek ve nihayet bu kısır dön-

güde, hiddet ve bir ihtimal şiddetle patlayabilecektir. Sözüm ona güç-süz sevgiyle işlev gören bu yapısız aileler, daha sonra ebeveynlerine, kendilerine hiçbir zaman "hayır" demedikleri için sitem eden köksüz çocukların gelişmesine yol açar.

Güçten feragat ederek sevme çabası sahte masumiyete olan eğilimin bir ürünüdür. Bu, sevmenin zorluğunu hafife alır, sevgi ne kadar derin ve kalıcı olursa olsun, dürüst olmamaktan etkilendiği gerçeğini görmezden gelir. Böyle bir sevgi, Arthur Miller'den alıntılayacak olursak, insan yaşamının kaçınılmaz duygu tezatlığı içinde suç ortaklığımızın farkında olmaya dayanır.

Güç ve sevginin ilişkili olması, kişinin ilk başta kendi içinde sevebilecek gücü olması gerektiği olgusuyla kanıtlanır. Bu nedenle Priscilla onu cinsel açıdan sömürmeye çalışanlara "hayır" diyebilecek güce sahip olana kadar tatminkâr bir ilişki kuramadı. Mercedes "dişçi koltuğunda ölüm" gibi deneyimlerle öz saygısını geliştirene dek bir sevgi ilişkisine derinden giremedi. Kişinin, tümüyle egemen alınmamak veya bir hiç olarak işgal edilmemek için verecek bir şeyleri olmalıdır.

Güç ve sevginin yan yana olduğu safsatası, sevgiyi sadece bir duygu, gücü de yalnızca zorlama kuvveti olarak görmekten kaynaklanır. Her ikisini de ontolojik olarak, olma veya süreç halleri olarak anlamamız gerekir.

Güçle sevgi arasındaki ilişki mitlerde gösterilir. Bildiğiniz gibi, aşk tanrısı Eros, Afrodit ile savaş yani anlaşmazlık tanrısı Ares'in çocuğudur. Antik Yunanlılar içinde saldırganlık olmayan sevginin olamayacağını bize daha iyi nasıl anlatabilirlerdi ki? Ancak daha da şaşırtıcı olan, bu birliği kutsayan başka bir çocuğun ismidir (Harmoni). Bu kelime uygun,

orantılı, uyumlu anlamlarına gelir, aşırı boyutta paradoksal görünür. Oysa armoninin anlaşmazlık ve güzellik arasında dinamik bir orantı olması gerekmez mi?

Güç ve sevginin deneysel ilişkisi, gücün zıddı olan şiddet sorununda bu ikisinin yakın olmasında örneklenir. Şiddet en çok, duygusal olarak birbirine çok yakın, dolayısıyla birbirine karşı savunmasız olan kişiler arasında oluşmaya yatkındır. Philadelphia'da yapılan istatiksel bir cinayet çalışmasına göre, cinayetlerin çoğunda kurban ailenin bir üyesidir. En tehlikeli oda, yine cinayet olasılığı yönünden değerlendirildiğinde, yatak odasıdır. Bu çalışmada M. E. Wolfgang, "Eğer 16 yaşından büyük bir kadınsanız," diye yazmış, "katiliniz büyük ihtimalle kocanız, âşığınız veya bir akrabanızdır ... Bir erkek öldürüldüğünde katili büyük olasılıkla karısıdır ... Yatak odası evdeki en ölümcül odadır."[14]

Çiftler arasındaki evlilik ve ilişkilerde, sevgi ve güç arasında benzer bir ilişki görüyoruz. Başka bir yazımda, cinsellik eyleminde, kendini ortaya koymayı (güç) sevecenlikle (sevgi) birleştirmenin gerekliliğinden bahsetmiştim.[15] Sevecenlik olmazsa, diğer kişinin duyguları ve zevk alması önemsenmez, hassasiyet gösterilmez ve kendini ortaya koyma olmazsa da kişinin kendini eyleme tümüyle verme yeteneği eksik kalır. Sevgi ve güç birbirine zıt olarak görüldüğünde, "sevgi" partnerlerden birinin kendini küçük düşürecek biçimde teslim olmasına ve diğerinin de üstü kapalı (veya o kadar da üstü kapalı olmayan) bir biçimde hükmetmesine meyleder. Bunlar genellikle sadomazoşist evliliklerdir. Amacın yalnızca sevgi tarafından yönlendirildiği durumlarda, kendini ortaya koyma ve saldırganlık, güçle aşırı bozulmuş olduğu gerekçesiyle

açıkça göz ardı edilirler. Bunun sonucunda diğerine dört elle sarılma, birbirini özümseme meydana gelir. Eksik olan, kendini ortaya koyma kararlılığı, partnerlerin her birinin haklarını gözeten saygınlık hissi ve yapıdır.

Böyle ilişkiler, sevginin bir şekli olan teslim olmadan, gücün bir şekli olan şiddete dek gidip gelebilir. Herkes, özverili bir kadın veya erkeğin, otuz yıllık evlilikten sonra nasıl birden baltayı kapıp eşini öldürdüğü haberlerine aşinadır. Bu aşırı örnek, içinde gerçekçi bir güç sergilenmesi olmayan bir "sevgi"deki sorunu açığa çıkarır. Fazla kontrol edilmeyen –yani zaman zaman patlayan– biriyle yapılan evliliğin çalkantılı olduğu ve sık sık kavgaya yöneldiği ama cinayete yönelmediği genel söyleminin istatiksel dayanakları vardır. Sürekli nazik görünen, uysal, aşırı kontrol edilen bir birey saldırganlığını büyük bir patlamada açığa çıkarabilir. Bu da şiddetin, kişi güç ihtiyaçlarını normal yollardan karşılayamadığında ortaya çıktığı tezimizle uyumludur.

Güç ve sevgi teması hakkındaki ilginç bir varyasyon da *The Last Picture Show* filminde görülebilir. Texas'taki küçük bir kasabada, kadınların aleni hiçbir gücü –ne ekonomik ne de politik– yoktur. Sahip oldukları yegâne güç, cinsellikleriyle bağlantılı olan üstü kapalı bir güçtür. "Masumiyete mahkûmdurlar". Naz ve sahte alçakgönüllülük şeklini alan masumiyet oyununu kabullenir ve bundan yararlanırlar. Bu onların "ahlaki" duruşlarıdır ve bunun tamamen ahlak dışı olduğu ortaya çıkar. Daha çok arzulanmak amacıyla bekâretini kaybetmek isteyen bir kız, erkek arkadaşını bir motele götürür ve ona cinsel ilişkiye girmesini emreder. Erkek durumdan dolayı haklı olarak isteneni yapamayınca onu iyice aşağılar.

Ancak kız dışarıda bekleyen diğer kızlara şöyle der: "Çok harikaydı, kelimelerle anlatamam." Her yerde kadınların erkekler üzerinde gücü olduğu görülür; erkeklerin yapabildiği tek şey, kadınların talep ve beklentilerini sonuna kadar karşılayabilmek için ellerinden geleni yapmaktır. Bütün bu haller için gerekli tahrik, güçsüz kılınmış ve kalkan olarak sadece masumiyet numaraları olan kadınlardan çıkar.

Güç ve sevgi sorununun başka ilginç bir yönü de kıskançlık fenomenidir. Karşımızdaki kişiye önem ve değer vermenin bir işlevi olarak, kıskançlığın bazı öğelerinin normal ve sağlıklı olup olmadığı meselesine girmeyeceğim, ayrıca muhtemelen olduğuna inanıyorum. Ancak genelde "kıskançlık" olarak adlandırılan şey kuşkusuz normal önemsemenin çok ötesine geçer. Bireyin güçsüzlüğüyle direkt orantılı olarak ortaya çıkan bir sahip olma isteğidir. Yani, kişinin diğer kişinin kaybıyla yaşadığı tehdit derecesi hissettiği kıskançlık derecesidir. Elinden bir şey gelmez; sevdiği kişiyi geri kazanacak gücü yoktur ve kendini dışlanmış olarak görür. Böyle durumlarda kıskançlık bir şiddet şeklini alabilir.

Psikanaliz tedavisine başlamasına yakın genç bir adam, Londra'daki sevgilisine telefonla ulaşamıyordu ve kıskançlık krizine girmişti. Biraz da sevgilisini başka bir adamla yatakta yakalama "umuduyla" hemen Londra uçağına atladı. Bu genç adam kendini çok tehdit altında hissediyordu çünkü güçsüzlük hissi çok büyüktü. "Umuduyla" sözünü tırnak içine aldım çünkü kıskançlık çoğu kez ilişkideki özel bir duygu ikileminden kaynaklanır: kişi sever ama aynı zamanda nefret eder; yani sevgilisi başka biriyle sevişerek onu ilişkiyi bozmaya zorlamış olsaydı, neredeyse bu durumu tercih edecekti.

Kıskançlık, kişinin sevgiden çok güç peşinde olduğu ilişkiyi tanımlar. Kişi yeterli öz saygıyı, yeterli güç hissini, Mercedes'in ifadesini kullanacak olursam "yaşama hakkını" oluşturamadığında meydana gelir. Ne gariptir ki nevrotik kıskançlık en çok, sevgi çok yoğun olmadığında veya temeli sağlam olmadığında oluşur. Kişinin, diğer kişiyi geri "kazanamaması" hissinin bir yansımasıdır. Yolunu şaşırmış güçtür ve çok zamana mal olup yıkıcı olabilir. Kıskanç kişi, biraz da her halükârda çok sorunlu olduğunu alttan alta hissettiği bir sevgiyi "kanıtlamak" için, bütün enerjisini kıskançlık krizine harcamaya ihtiyacı varmış gibidir.

Güç ve sevginin sınırları birbirini yok sayar. Sevgi, seven kişinin etkilenmek ve sevilen kişinin isteklerini yapmak istemesine yol açar. Sevgi ve gücün iç içe geçmesi, diğer kişinin saygınlığı, bağımsız benliğinin korunmasına ilgi gösterilmesiyle, âşıklar ile karı koca arasında görülür. Çocuk yetiştirmede anlayışlı yetişkinin çocuğa verdiği sağlam yapıda görülür. Kendini ortaya koyma, olumlama ve hatta zaman zaman saldırganlık, gelişmekte olan sevgi ilişkisinde yalnızca kaçınılmaz değil aynı zamanda sağlıklıdır da.

Bazı okurlar besleyici sevgiyi ve bütünleyici gücü, sevginin asıl formları olarak adlandırmak isteyebilirler. Bunların anlamlarına katılıyorum fakat en iyisinin, güç ve sevginin birbirleri içinde yutulmalarına karşı korunmaları olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle anlamlarını ayrı tutmayı tercih ediyorum. Ancak gücün aşağı formlarının –istismarcı, manipülatif– içinde çok az, yüksek formlarının –besleyici, bütünleyici– ise daha çok sevgi vardır. Başka bir deyişle, ölçekte yükseldikçe daha çok sevgi buluruz.

Dini alanda dahi "Tanrı'nın dünyayı yalnızca sevgiyle hareket ettirdiği" inancı bir duygusallıktır. Oysa bu görüşte olan kişiler günah çıkarmanın ilk kelimesinin "Her şeye kadir" olduğunu ve İsa'nın öğrettiği duanın "çünkü senin için sonsuza dek *güç* ve zafer var"la bittiğini unuturlar. Çoğu kez Sonsuz Mutluluk da benzer şekilde yanlış yorumlanır: "Dünyayı miras alacakları için kutsanmışlar yumuşak başlıdırlar". Dünya üzerinde tüm güç teklif edildiğinde İsa'nın dediği gibi: "Arkama geç, şeytan." Ne var ki Hıristiyanlığın, Roma ordusunun bilinen bütün dünyayı işgal ettiği bir devirde doğduğunu ve herhangi bir politik gücün veya uysal olmamanın kişinin çabucak idam edilebileceği anlamına geleceğini de göz önünde bulundurmak lazım. Şimdiki sorunumuz farklı: Dev bir teknolojinin hükmettiği bir dünyadayız ve insanlar yaşamak istiyorlarsa bilinçlerinin gücünü ortaya koyabilmeliler.

Güç ve sevginin birleşimi olmadan sosyal eylem –ırksal adalet, uluslararası barış, yoksullara yardım için çalışmak vs.– mümkün olamaz.

Nietzsche'nin, kendi devrinde Hıristiyanlığın zayıf kişilerin bir dini olduğunu ve gücün ve ruhun soyluluğunun yeniden talep edilmesinin zamanı geldiğini iddia etmesine şaşmamak lazım. Nietzsche tüm değerleri yeniden ele aldığı yazısında, neşenin boyun eğme ve feragatten değil, kendini ortaya koymadan geldiğini öne sürer. "Neşe yalnızca elde edilmiş güç hissinin bir belirtisidir," diye iddia eder. "Neşenin özü, fazladan güç hissidir."[16]

VI

OLMA GÜCÜ

> ... Çünkü en gizli benliğini kontrol etmeyi bilmeyen herkes, komşusunun iradesini kendi düşüncesine göre kontrol etme iddiasında bulunacaktır.
>
> Johann Wolfgang von Goethe,
> *Faust*, II

Yaşayan kişi için güç, bir teori değil, her gün yüzlerce kez karşılaşmak, kullanmak, yararlanmak, mücadele etmek zorunda kaldığı, daima mevcut bir realitedir. Herkes birçok gizilgüçle doğar. Doğumda bunların çok azı fiili güçlere dönüşür, çünkü bebek henüz yürüyemez, konuşamaz veya uçak yapamaz. Ancak Harry Stack Sullivan'ın da dikkat çektiği gibi, bebek ağlayabilir ve bu ağlama, daha sonra dilde karmaşık iletişim sistemi haline gelen gizilgüçtür.

Normal bir bebeğin konuşur, emekler, yürür ve koşarken, bu gizilgüçleri güçlere dönüştürmekten aldığı zevki kimse yadsıyamaz. Çocukları parkta koşar, atlar ve zıplarken izlediğimizde, hepimiz saf hareket zevkini, kullanılmayı talep eden kasların çalıştırılmasını görebiliriz. Keşfetme, yaşının

gereği olarak dünyayı görme potansiyeli, çocuğun kas sinir yapısı geliştikçe gitgide daha çok bir fiili güç haline gelecektir. Kendi gelişimini merakla gözlemiş herkes gizilgüçlerini gerçekleştirmesinin her adımında, hem insan doğası hem de yetiştirme koşullarının olduğunu görecektir.

Ancak bu gizilgüçler aynı zamanda kaygıya da yol açar. *Concept of Dread* adlı kitabında Kierkegaard buna dikkat çekmiştir: Gizilgüç, eylemsellik haline gelir ama "araya kaygı değişkeni girer." İleride ergenlik çağında kararlı bir sıçrama haline gelen cinsel ilişki potansiyeli heyecan ve zevk verir, fakat diğer yandan yeni ilişkiler ve sorumluluklarla ilişkili kaygıya da yol açar.

Güç, kendisinin yerine getirilmesi için zorlar. Etik açıdan ele alacak olursak, bu iyi ya da kötü değildir, yalnızca *öyledir*. Güç, bir şekilde ifade edilmesini gerektirir, bu ifade formları ise büyük ölçüde değişebilir. Bir insanın bireysel güçleri ile ait olduğu kültür arasında kaçınılmaz bir çatışma vardır ve bireyi sınırları içinde tutmaya çalışan kültürle bu güçler mücadele etmeye mahkûmdur.

Bu biteviye mücadelenin diyalektik bir yapısı vardır; kutuplardan biri değişirse diğeri de değişir. Cinsellik örneğimizi tekrar ele alalım: Kültürümüz böyle eylemleri kabullenmeye hazır olmadan çok uzun zaman önce, ergenlik çağında cinsel organ potansiyelleri olgunlaşıp ilişki için ve birkaç yıl sonra da bebek yapma için fiili güçler halini alırlar. Bu durum muazzam zorluklara yol açar. Bu durumda bazı insanların eğilimi cinsel dürtüye kötü deyip geçmektir. Ne var ki böyle hatalı bir mantık, asıl meseleyi görmelerini ve birey ile kültür arasındaki bu çatışmanın zorlukları hafifletilebilse de bunları

çözmenin dört dörtlük bir yöntemi olmadığını kabul etmelerini engeller. Bu ikilem, varoluşumuza daima eşlik etmiştir. Açıkça ele alındığında, sanat, müzik, dans ve diğer yapıcı çalışmalar gibi yaratıcı katılımlara yol açar.

1. ÇOCUKLUKTA GÜCÜN KÖKENLERİ

Gücün kökenleri saldırganlığın da kökenleridir. Çünkü saldırganlık gücün kullanımlarından –veya yanlış kullanımlarından– biridir. Clara Thompson, bunu saldırganlıkla ilgili yazısında çok iyi ifade eder: "Saldırganlık bütün canlıların belirleyici özelliği gibi görünen, içteki bir büyüme ve yaşamla başa çıkma eğiliminden çıkar. Şu var ki bu yaşam kuvvetinin gelişmesi engellenirse, bununla bağlantılı öfke, hiddet veya nefretin içeriğini meydana getirir.[1]

Birinci bölümde *güç* (power) kelimesinin "yapabilme" kök anlamından geldiğini gördük. Bu anlamda, Harry Stack Sullivan'ın genellikle "yetenek ve güç" terimlerini birlikte kullanması ve insan doğası ve yetiştirme koşullarından da birlikte söz etmesi ilginçtir. "Görünüşe göre içimizde bu güç motivasyonuyla doğuyor gibiyiz," der. Sullivan, bu güç motivasyonunun güvenlik, statü ve prestij yönünden oluştuğunu söylediği için, bu durum Sullivan'ın gözünde benimkinden daha fazla ikiliğin "insan doğası" tarafı lehine değildir. Bu özellikler kesinlikle sosyaldir ve gelişmekte olan bebek bunları kültüründen ve kültürü içinde öğrenir.

Bir çocuğu; tahta bloklarla yapıyı kurup, sonra dağıtıp, yeniden yaparken izlediğinizde, güç ve saldırganlığın olumlu değerleri olduğunu fark edersiniz. Buradan hareketle çocuk, elinden geldiğince ve gelişim seviyesinin izin verdiğince,

dünyasını araştırmaya, deney yapmaya ve yönetmeye devam eder. "Başlangıçta," der Dr. D. W. Winnicott, "saldırganlık neredeyse eylemle eş anlamlıdır."[2] Dr. Anthony Storr da Winnicott'ın sözlerine istinaden, şöyle der:

> Eğer Freud ana amacımızın mutluluk dolu bir doyum olduğunda haklı olsaydı, araştırmacı davranışı açıklamak zor olurdu, fakat uyarım arayan hayvanların iştah davranışına eşdeğer bir şeyi veya Adler'in "Üstünlük için Mücadele"sini kabul edersek zorluk da yok olur.[3]

Psikoterapiden öğrendiklerimiz büyümekte olan çocuğa uyarlanabilir: İster terapist ister ebeveyn olsun, mevcut olan otorite, çocuk beceri ve güçte ilk başarısını elde etmeden önce eylemini ayıplarsa, çocuk daha sonra bunu oluşturmada zorluk çekecektir ve bunu muhtemelen biraz düşmanca saldırganlıkla öğrenecektir. Bundan böyle, otoritenin ayıplamasını telafi etmek için söz konusu bu davranışı biraz öfke ve isyanla yapmaya meyledecektir.

Başlangıçta çocuk gücünü ve saldırganlığını daima zıddıyla bağlantılı olarak –yani bağımlı olma ve beslenme ihtiyacıyla birlikte– gösterir. Bütün büyüme sürecinin, anneyle olan biyolojik bağın kesilmesiyle (her şeyin onun için otomatik yapıldığı ana rahminden doğduğunda) başladığı görülebilir. Göbek bağının kesilmesinden sonra, psikolojik bir temele dayalı ilişkiler kurmayı öğrenmek zorundadır. Göze aldığı her girişim bireysel güç ve yeteneğinin kullanılmasını yansıtır ve çocuk sonra annesine geri gelir.[4] Bu gelişimin besleyici yanı, bakılma ve sevilme ihtiyacında ve saldırgan yanı da, kendini ortaya koyma ve gerekirse itiraz etme ihtiyacında kendini

gösterir. İlki "evet", sonraki "hayır"dır. Genelde banliyöde yetişen orta sınıf çocuklarında olduğu gibi, saldırganlığı engellenirse, sürekli bağımlı kalma eğiliminde olacaktır. Veya sevilme ve bakılma ihtiyacı karşılanmazsa, –bazen, kenar mahallelerde yetişen çocuklarda olduğu gibi– yıkıcı bir şekilde saldırganlaşıp, ömrünü dünyadan intikam almakla geçirebilir. Veya hiç sınırı, kuvvetini sınayabileceği bir şey yoksa, ebeveynlerinin katılığına karşı gelemiyorsa, saldırganlığını kendisine döndürerek tırnak yemeye ve kendini suçlamaya başlayabilir veya karşısına çıkan herhangi birine mantıksız öfke gösterebilir.

Çocuğun hareket kabiliyeti, annesinden uzaklaşabileceği mesafeyi artırmanın bir yolu olarak görülebilir. Bu, annesinden bağımsız olma alıştırmasıdır; gerçek annesi nerede olursa olsun veya ister hayatta ister artık yaşamıyor olsun, mesafe yaşamı boyunca artar.

Kötü yetiştirme koşulları bireyin güçlerini yıkıcı sonuçlara dönüştürebilir ve de dönüştürür. Bir kadın hasta, belirli aralıklarla kocasına ve çocuklarına karşı kontrol edemediği bir öfke duyuyor, sonu gelmez hakaretler savuruyor ve kocasını öfkeyle yumrukluyordu. Kadının, bir fahişenin kızı olduğu ve küçük bir çocukken annesi tarafından kafelerde farklı erkeklerle temas kurmak için bir "konuşma malzemesi" olarak kullanıldığı ortaya çıktı. Anne adamı odasına çıkarır, kız yaklaşık bir saat masada tek başına otururdu. Okul yıllarında büyükanne ve babasıyla kalmış ve yetişme koşulları nedeniyle genellikle köydeki insanlar tarafından dışlanmıştı. Onun hakkında dedikodu eden kadınların evlerine gittiğini ve daha sonra intikam almak için, kapı eşiklerine dışkısını yaptığını

hatırladı. Diğer çocuklar partiler verip de onu davet etmediklerinde, çoğu kez grubun yanına gider, biraz dondurma ve kek isterdi. Evde tavşanları ve diğer hayvanları besleyerek bir bakma hissi geliştirmişti ama bu şefkat yalnız bir şefkatti ve akranlarıyla samimi bir konumdayken asabiyetinin hiç üstesinden gelememişti. Böyle bir yetişme şeklinin, ilerdeki insani durumlarda yıkıcı öfke ve saldırganlığa yol açması tamamen anlaşılabilir bir şeydir.

Bir çocuğun normal gelişimi, günden güne hâkimiyet duygusunu keşfetme ve artırma yeteneğiyle birlikte, ebeveynin sevme ve bakmasını da gerektirir. Storr şöyle demiştir: "'Bırak da yapayım,' küçük çocukların sürekli yinelediği bir yakarmadır ve akıllı anneler çocuklarını kendi başlarına mümkün olduğu kadar çok şey yapmaları için cesaretlendirirler; yetişkinin birkaç saniye içinde yapabileceği bir düğümü, çocuk dakikalarca yapmak için uğraşırken sabırla beklemek ne kadar yorucu olsa da."[5] Storr, *Grimm Masalları*'nı okumanın ve polis-soyguncu ve savaş oyunları oynamanın çocuklar için zararlı olduğuna inanmıyor. Çocuk hayal dünyasını gerçek dünyadan ayırmakta zorluk çekmez ve eğer saldırgan eğilimlerini gerçek dünyada dışa vuramıyorsa, hayal dünyasında bunları uygulaması gerekir. Yine Winnicott'tan alıntılayacak olursak: "Eğer toplum tehlikedeyse bunun nedeni insanın saldırganlığı değil, bireylerdeki saldırganlığın bastırılmasıdır," der. Storr, çocuklarının savaş çığırtkanlarına dönüşecekleri endişesiyle, ebeveynlerin savaş oyunu ve benzerlerini yasaklamasının tam tersine yol açabileceğini öne sürüyor. Onların "tam da kaçınmaya çalıştıkları kişilik tipini yaratıyor olma olasılıkları daha fazla."[6] Çünkü çocuk gelişen bireyselli-

ğini korumak ve ortaya koymak için saldırgan potansiyelinin tümüne ihtiyaç duyar.

2. OLIVER'IN HAYATI

Genç bir adamın psikanalizinin bir bölümü, bir bireyin gücü bilinçli bir biçimde ve açıkça kabul edilmediğinde neler olduğunu gösterecek. Güç silinmez, sayısız farklı şekilde ortaya çıkar. Bunlar kamufle edilmiş güç veya sahte güç olabilir.

Oliver, yakışıklı, uzun boylu, yirmi altı yaşında olmasına rağmen olduğundan küçük görünen bir doktora öğrencisiydi. Üç çocuklu zengin bir Yahudi ailesinin en küçük çocuğuydu. Oliver'dan dokuz yaş büyük olan ağabeyi hem sosyal alanda hem de sporda daima başarılı olmuştu. Oliver'dan yedi yaş büyük olan ablası, yaşamının çoğunda çeşitli terapiler görmüş ve geçirdiği bir şizofreni krizinden sonra hastaneye yatırılmıştı. İki yıldır bulunduğu akıl hastanesinde o zamandan bu yana hiç konuşmamıştı. Büyük bir mağazalar zincirinin mali işler müdürü olan babası mesafeli biriydi, işinde başarılı ve evde de hastalık hastasıydı; zaman zaman iyiydi, fakat davranışlarını kestirmek mümkün değildi, çocukların kendisine karşı "nazik" olmalarını istiyor, aile kavgalarına tepkisi ise hastalanıp kendini geri çekmek oluyordu.

Hâlâ güzel olan annesi ise aileye hükmediyordu. Delişmen, kurnaz, tutarsız ve zekiydi; tartışmalarda karşısındaki kişiyi savunmaya geçirmek için her cümlede bakış açısını değiştirirdi. Oliver'ı; sevdiği yemekleri hazırlayarak, okula diğer çocuklar gibi metroyla gitmek zorunda kalmasın diye arabayla götürerek "şımartmıştı" ve okulu hiç mi hiç sevmeyen Oliver, annesiyle birlikte evde kalmak için hasta numarası yaptığında

çok memnun olmuştu. Oğluna karşı baştan çıkarıcıydı, daha sonra Oliver'ın kızlarla çıkmak için gösterdiği beceriksiz çabalara bilfiil karşı çıkmıştı. Yemek masası sürekli bir didişme yeriydi, ailenin bir üyesi diğeriyle haftalarca konuşmazdı. Bu "küsülen kişiyi kesip atma" tekniği, özellikle, ailenin en zayıf üyeleri olan Oliver ve ablasının başvurduğu bir teknikti ("Babam orada yokmuş gibi yanından geçip giderdim," demişti Oliver). Oliver'ın ablası nihayet bu kalıbı hastanede bütün dünyayı kapsayacak şekilde genişletmişti.

Başlangıç sorumuz şudur: Oliver böyle bir aile ve dünyada gücünü nasıl gösterecekti? İki arada bir derede kalmıştı; ağzından çıkan her lafla duruşunu değiştiren bir anne, ailenin içten içe yanan gizli savaş hali patladığında kalp krizi tehdidiyle geri çekilen bir baba ve ruhen hasarlı bir abla ile kendisini okulda koruyan ama evde acımasızca sataşan "başarılı" bir ağabey arasında bir piyon... Oliver bu durumda ne yapabilirdi? Şimdi 1,80 cm boyunda yakışıklı bir delikanlı olduğuna göre, kendisini sosyal yaşamda mı göstermeliydi? Ancak lisedeki kızlar ona hep "bücür" demişlerdi (o zamanlar öyleydi) ve bu hâlâ onu rahatsız ediyordu. Sporda mı? O alanda berbattı ve bunun yanında ağabeyi bu alanı tamamıyla gasp etmişti. Entelektüel alanda mı? Tüm hayatı boyunca, yüksekokula girene kadar okuldan nefret etmişti. Esasen hayal gücü son derece gelişmişti ve daha sonra ortaya çıkmış olduğu gibi, zengin bir zihni, parlak bir zekâsı vardı.

Çocukluğunda, başkalarına karşı "tatlı" olmayı erkenden öğrenmiş, hiçbir zaman patlamayan ve on sekizinci yüzyıldaki küçük Avrupa ülkeleri gibi, ailenin farklı farklı önemli üyeleriyle ittifak yaparak biraz koruma elde etmiş "küçük

ahbap"tır. Bu kendini küçümseme kalıbı o kadar ileri gitmişti ki en sonunda lisede *sevilmemeyi* tercih ettiğini itiraf etti (diğer çocuklar ona aşağılayıcı bir ad takmışlardı: "Sappo") çünkü en azından bu ona biraz önem hissi veriyordu.

Oliver'ın gücü bu durumda nereye gider? On altı yaşındayken iki epilepsi krizi geçirmişti ve o zamandan bu yana her gün *Dilantin* alıyordu. Bu krizler, Oliver'ın içindeki kaynayan duygu kazanının bir belirtisi olması açısından enteresandır. Bu krizler fiziksel olarak ne gösterirse göstersin, psikolojik boyutu genellikle muazzam bir öfkedir. Bu öfke birikir ve en sonunda periyodik krizlerle patlar. Patlama bilincin dışında gizlenir, böylece birey asla yaptıklarının bilincinde veya yaptıklarından sorumlu olmak zorunda değildir. Ancak bunun daha çok *kendisine* karşı yönelmiş bir şiddet olduğu ortaya çıkıyor – kişi kriz anında düştüğü için az çok fiziksel olarak yaralanır. Dahası, Oliver gibi, Demokles'in kılıcı daima başının üzerinde sallandığından kronik olarak felce uğramıştır, kılıcın ne zaman düşeceğini bilemez. Bütün bu süre boyunca Oliver bunu yadsıyarak şöyle dedi: "Hiç duygusallaşmam veya üzülmem. Ablamın başına neler geldiğini gördüm, bu yüzden asla o yola sapmamaya yemin ettim."

Terapinin başında Oliver rüyalarında sık sık eve giren hırsızları görüyordu ki ev onun için bir çeşit kaleydi. Elinden gelen tek şey, acizlik ve masumiyetin nihai sembolü olan ölü taklidi yapmaktı:

> Evde hırsızlar var. Biri merdivenlerden aşağı iniyor. Ölü taklidi yapıp kıvrılıyorum. Bana uzun süre bakıyor. Bir süre sonra dışarı çıkıyorum. Hırsızlar... beni ele geçiriyor. Sonra evin dışında bir kalabalık oluyor, orada bir kadın beni satırla

kovalamaya başlıyor, daha sonra ise bir adam satırı eline alıp beni kovalamaya başlıyor.

"Mutsuz olduğumuzu hatırlıyorum," dedi Oliver, "hiç mutlu değildik. Aile kavgalarında sineye çekmeyi, idare etmeyi, asla hiçbir şey beklememeyi öğrendim; aksi takdirde inciniyorsunuz. Neden uğraşayım ki? Acı veriyor ve ben küçük yaşta hiçbir acıya inanmamayı öğrendim ... Kimse benim duygularıma önem vermedi. Her zaman beni küçümsediler." Terapinin ileri aşamalarında, kendi gizli gücüne dair imgesini ele veren bir sembol ortaya çıktı: "Cüceler tarafından bağlanmış Gulliver gibiydim."

Sadece İsrail'e gittiği yıl mutlu olmuştu. İsrail-Arap savaşı başlamak üzereydi ve Oliver bu olayı bir Amerikan gazetesi için izliyordu. Bu dönemi düşündüğünde aklına sevgi dolu anılar geliyordu; heyecanı, ölmüş askerlerin cesetleri arasında Gazze şeridi boyunca yürürken ölümle kurulan zorunlu ilişkiyi sevmişti. Kısa bir süre için kendisini biraz önemli hissetmişti.

O sırada yirmi dört yaşındaydı ve bir kıza âşık olmuştu. İlk kez bir kıza âşık oluyordu. Psikanalize gelme nedeni, sorunundan ayrı olarak, bu kızla evlenip evlenmemeye karar verme konusunda yaşadığı karmaşaydı. Oliver'ın ailesi kıza karşı birlik olmuştu, ancak kızla tanıştığımda bana sempatik geldi, her ne kadar biraz nevrotik ve iyi yetiştirilmemiş biri olsa da Oliver'ın konuşabileceği ve ona biraz değer veren bir kızdı.

Oliver psikanalize başladıktan yaklaşık üç ay sonra, uzaktaki nesneleri değiştirebildiğine inandığını söyledi. Bana bunu

söylemeye çekiniyor ve tereddüt ediyordu, saçma geldiğini bildiğini söyledi ve söylediklerine inanmazsam bana anlatamayacağını da ilave etti. Ona cevaben benim işimin, böyle fikirlerin doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak olmadığını, ancak bu gibi şeylerin ona ne gibi bir etkisi olduğunu keşfetmek olduğunu ve besbelli bu fikirlerin onun için önemli olduğunu söyledim. Sözlerim görünüşe göre onu memnun etti, çünkü daha sonra Tanrı'nın elinden "cezalandırmaya" ve yaptıkları yanlışlar için ceza olarak zararın *diğer insanlara* verildiğine olan inancını açığa vurmaya başladı.

Sabah uyandığında ailesini düşünmelidir, yoksa zarar görebilirler. Çarşafları yarım metre kaldırıp, duvarda belli bir yere bakmalı, yere tam olarak aynı şekilde basmalı, banyoya gidip tuvaletini yapmalı, hepsini de birisiyle tek bir kelime konuşmadan önce yapmalıdır. Kıyafetlerini çıkartmalı, atletini giymeli, yatağına oturmalı, önce sol ayağını koymalı, sonra pantolonu geçirmelidir. Eğer bu ritüelde bir hata yaparsa, yatağa geri dönüp, her şeye en baştan başlamalıdır. Bundan sonra Mary'ye (hizmetçi) veya ağabeyine "günaydın" demelidir. Kahvaltıda aynı sıkı düzeni takip etmeli; portakal suyunu içtikten sonra yumurtasını yemeli, sonra da sütü içmelidir. Bu böylece devam edip gidiyordu.

Bu sistemde bir şeyi yanlış yaparsa, babası kalp krizi geçirecek veya annesine bir şey olacaktı. Cezalandırma ve mutluluğun Tanrı tarafından bölüştürüldüğüne inanıyordu. Birkaç yıl önce gazetecilik okuluna kaydını yaptırdığında nispeten mutlu olmuştu. Bunun "sonucunda" büyükannesi ölmüştü. Başka bir defa da, büyükannesinin ölüm nedeninin, *Huckleberry Finn* adlı kitabı masasının üstüne belli bir pozisyonda

yerleştirmesi veya bozuk paralarını çekmecesine yerleştirme şekli olduğunu söylemişti. Sisteminin kesinliğini sınarken, büyükannen yine de ölmeyebilir miydi, diye sorduğumda, bana, o sırada değil veya başka bir şekilde, diye cevap verdi. Doğru yaparsa başkalarının yararına oluyordu, yanlış yaparsa, başkaları, özellikle ailesindekiler hastalanıyor veya kaza geçiriyordu. Tam anlamıyla cinsel ilişki kuramazdı veya çok fazla zevk almamalıydı. Kesintili cinsel birleşme "doğru" yöntemdi. O sıralarda tam bir cinsel ilişki kurduğunda birkaç gün boyunca cezanın gelmesini beklemişti. Beklediği gibi, iki gün sonra annesi civardaki bir şehirdeki tren istasyonunda saldırıya uğrayıp soyulmuştu.

Bu karmaşık sistemde hemen dikkatimizi çeken, bu sistemin ona verdiği *muazzam güçtür*. Herhangi bir eylemi, birinin yaşamasına veya ölmesine karar verebiliyordu. Hatta hava durumu üstünde bile gücü vardı: "Tanrı yağmuru beni cezalandırmak için gönderiyor." Evreni bilfiil böyle *kontrol ediyordu*. "Yaşamımla ilgili her şeyi kontrol etmek zorundayım. Geleceği kontrol etmezsem eğer yaşayamam." "Kontrol" kelimesinin Oliver'ın en sevdiği kelimelerden biri olduğunu, bu kelimeyi sık sık kullandığını belirtmek isterim.[7]

İlk başta azla yetindim ve tüm bu sıkı zorunluluklar nedeniyle, herhalde deli gömleği giymiş gibi hissettiğini ve üzerinde büyük bir ağırlık olup olmadığını sordum. Zor olduğunu kabul etti ama başka seçeneği yoktu. Üstelik oradan oraya koşuşturan tüm o "şeytanlar" yüzünden lisede *Faust*'u okuyamadığını söyledi ve hatta iblislerle dolunca *Mary Poppins*'i bile kendine yasaklamıştı. Çağdaş bir oyunun isminde, *Yankees*'ten önce geçen kelimeyi de söyleyemiyordu. *Lanet*

kelimesini söyledikten sonra, böyle kelimeleri söylemenin, modern bir kurgu yazarının (Oliver'ın mesleki hedefiydi) ana zorunluluğu olduğunu ve bu yasağın onu çok zor durumda bırakıyor olması gerektiğini belirttim.

Ben onun dikkatini bu konuya çektikten sonra, bu sistemin ona verdiği muazzam gücü gördü. Çocukken büyük bir duygusal karmaşa içinde olduğundan güvenilir bir şeye sahip olması gerektiğini biliyordu. Böylelikle tümüyle güçsüz olan çocukluğunu telafi ediyordu. "İnsanların kendilerini güçlendirmeleri için beni kullanmalarına izin verirdim," dedi. Oliver'ın intikam almak zorunda olduğundan emin olabilirsiniz. Nevrotik güç (veya sihir) küçük yaştaki güçsüzlükle direkt orantılıdır. Böyle bir kişi gerçek dünyada gerçek bir güç deneyimleyinceye kadar "sisteminden" vazgeçmeyecektir ve *vazgeçemez*. Oliver'ın kendisini koruması gereken tehditlerin çok fazla olduğu, cezalandırma sistemini bana anlattığı dönem sırasında gördüğü rüyalarından belliydi. Rüyalarından biri şöyleydi: "Evde yalnız kalmışım. Annem ve babam kılığına girmiş maskeli bir adamla kadın bana saldırmak için evimize dalıyorlar." Ayrıca sık sık rüyasında Mafya'yı görüyordu ve bir gün aniden şu soruyu sordu: "Düşmanım Mafya, annem mi?"

> Bazen acı cezadır veya teskin edici bir faktördür. Sonra bu zorunluluklardan vazgeçebilirim. Genelde zorunluluklar hayatımı etkilemiyor ama beni çok korkutuyor. Bazı bakımlardan voodoo büyüsü gibi. Belki yapmamam gereken bir şeyi yaptığımı düşünüp duruyorum. Tüm bu şeylerin gerçekleşmesinden sorumlu olmak istemiyorum.

Bu son cümle bize ne söylüyor? Oliver'ın, bu kontrol sisteminin devam etmesini istemediğini değil –bunlar hayatına muazzam bir anlam hissi veriyor– ancak gücün *sorumluluğunu* kabul etmek istemediğini söylüyor. Bu gizli tutulmalı, açıkça kabul edilmemeli; o kendisiyle ilişkili sayısız insanın yaşam ve ölümünü kontrol ediyor ve onun dışında bunu kimse bilmiyor. Bu şekilde masumiyetinin aldatıcı görünümünü koruyabilir. Bu hipotez, Yahudilerdeki yetişkinliğe kabul töreninden (gencin çocukluktan, yetişkinlerin sorumlu toplumuna geçişinin geleneksel töreni) hemen önce zorunlulukların iyice arttığını söylemesine uyuyor.

İlişkimiz iyi olmasına rağmen –onunla çalışmaktan hoşlanıyordum, onun da benimle çalışmaktan hoşlandığını ve buna değer verdiğini biliyordum– beni çok çeşitli tekniklerle küçümsemeye ve küçük düşürmeye çalışıyordu. "Gözlerin yaşlarla doldu," dedi bir rüyasını anlatırken. "Sana sataşmak istiyorum ama seni kırmak istemiyorum." Başka insanları kırabildiği ama kendisinin tümüyle masum kaldığı bir sistem için bu mükemmel bir paradigmadır. Bu "üstünlük sağlama" teknikleri tam da bütün hayatı boyunca maruz kaldığı teknikler olmalıydı. Bunları ustalarından öğrenmişti. En azından teknikler işine yaramış olmalı, ablası gibi şizofren olmamıştı.

Ancak kendini ihtiyaç duyma ve yardım isteme pozisyonuna sokmak zorunda kalması ne kadar aşağılayıcı olmuştu kim bilir; bu yüzden bunu yaparken benim üzerimde gizli bir kontrol sistemini tasarlamak zorundaydı. Daha sonra bana söylediğine göre, gerçekte veya hayal dünyasında, beni, kız arkadaşını, profesörlerini ve etrafındaki herkesi yöneten bir kuklacı, perde arkasından oynatıcıydı. Bana çok büyük ihti-

yaç duyan, terapinin sorumluluğunu almam için beni yönlendirmeye çalışan, aynı zamanda ikimizi de gizli bir pozisyondan yönetmeye çalışan bir "zayıftı". Ne pahasına olursa olsun gücünün açığa çıkmasına veya kendisinin güçlü olarak *görülmesine* izin vermemeli, daima küçük masum çocuk olarak kalmalıydı. Beni *sorumlu* ama *güçsüz* kılmak; beni sokmaya çalıştığı zor durum buydu. Bu bağ aynı zamanda tüm yaşamı boyunca içinde bulunduğu zor durum olmalıydı.

Tanrı ve cezalandırmalar kalıbı, bence yukarıdaki kalıbın çevrilmesinin etkisi olmalıydı: *Sorumluluk sahibi olmadan güçlü* olabildiği bir yol olmalıydı. Bu genç adam değişebileceği olasılığına hiç inanmıyordu; değişim dışarıdan gelmeliydi. Bu inanç cezalandırma sisteminin tümünü ayakta tutmak için gerekliydi. Oliver gücünü Tanrı'yla gizlice kurduğu ittifaktan alıyordu. Bütün güç Tanrı'da kalıyordu; Tanrı, Oliver'ın kendini ortaya koyması için özerk gücü olmamasını *şart koşuyordu*. Bir kere kendi başına çok önemli bir karar verecek olsa, Tanrı'ya meydan okunmuş olacak, bütün sistem de sabah güneşi altındaki sis gibi dağılacaktı. Sorumluluk alması ve kendi özerkliğini ortaya koyması, Tanrı'ya meydan okumak ve kibir günahını işlemek demekti.

Bu açık masumiyet ve gizli güç kalıbı, Oliver'ın, tavşan postuna bürünmüş kurt rüyasında görülebilir (İkinci Bölüm'de sözü geçmişti), ki bu tamı tamına oynadığı oyun gibiydi, gücünü –aslında gaddarlığını– bir tavşan postu altında saklıyordu.

Analizin ortasında, öldürme hakkında epeyce konuşmaya başladık. Babasını öldürmek, metrodaki herkesi makineli tüfekle taramak istiyordu; rüyalarında adamları muayenehane-

me gelip beni vuruyorlardı. Çocukken çekirge ve karıncaları yakıp, acıdan kıvranmalarını izlerken duyduğu sadistçe zevki keyifle anlattı. Babası ve ağabeyinden bahsederken modern bir Hannibal gibi konuşuyordu, zalimliklerini asla unutmayacağını söylüyor ve intikam almaya yeminler ediyordu. Bir saat boyunca şöyle konuştu durdu: "Penisim küçük... Ben hep başkalarından kısa boyluyum [sonra artık bunun doğru olmadığının farkına vardı] ... şiddet ... boğulma ... artık sıska değilim ... bir şehri ele geçirmek ... *yaşam birden önem kazandı.*"

Kamboçya'nın işgali ve Kent State'teki olayların ardından, Mayıs 1970'de ülke çapındaki öğrenci protestoları sırasında, Oliver New York'ta özellikle Wall Street'te kendiliğinden ortaya çıkan protesto ve yürüyüşlerde yer aldı. O sırada psikanaliz tedavisi gördüğü için, kendi bilinçdışı fenomenlerine yakınlığından kaynaklanan sözleri bazı şeyleri özel bir biçimde açığa vuruyordu. O sırada geçirdiğimiz bir saatten alıntılıyorum:

> İçimde, başarılması insan arzularının ötesinde olan bir şeye kapılmışım gibi bir his vardı...
>
> İşler her zaman olduğu gibi bir yana atılmıştı...
>
> Bedensel ihtiyaç ve bakımlarını unutuyorsun... Her şeyi grup vasıtasıyla yönlendiriyorsun.
>
> Grubu görmek ve ona ait olmak şahane bir şeydi ve ben o gruba aittim.

Bir esrimeye veya bir sonraki bölümde "coşku" dediğim şeye kapıldığı bellidir. Keza grubunda benimsenmiş ve bunun onu bireysel ahlaki sorumluluktan kurtarmasını da tecrübe ediyor. Bu durum –sorumluluk onun açısından çok zor

olduğu için tuhaf bir şey– grup için güçlü bir sorumluluk hissetmesini engellemez. Kendisi arbededen birkaç blok ötedeyken, miğferliler protestocu öğrencilere saldırdığında şöyle demiş:

> Kahretsin! Bunun olacağını biliyordum. Miğferlilerin caddenin aşağısında beklediklerini görmüştüm, oradakilere şöyle bağırabilirdim: "Başka caddeye gidin!" Fakat aklım başımda değildi. Lanet olsun!

Bu protestoların başlangıcında Oliver'da bir neşe hali hâkimdi. Onu tanıdığımdan bu yana, psikolojik açıdan "en sağlıklı" halindeymiş gibi geldi bana; yani, endirekt, bütünleşmiş, her şeyi bütün benliğiyle hisseden ve hissettiklerini söyleyebilen. Bütün ömründe benzer şekilde bütünleşmiş ve özgün hissettiği yegâne zaman, İsrail-Arap savaşının haberini yaptığı ve savaş alanlarında cesetlerin arasından geçtiği gazetecilik günleriydi. Bu coşkuda öz aşkınlığın bir parçası olan, ölüm anında, yaşamın kıyısında bulunmanın bir niteliği vardır.

Ancak aynı zamanda Oliver'da umutsuzluğun şiddete ne kadar yakın olduğunu da görürüz. Oliver iki hafta sonra büyük bir öğrenci yürüyüşüne katılmak için Washington'a gitti. Döndüğünde cesareti kırılmıştı. Günün olaylarını "ilginç ama boş" olarak tanımladı. Konuştukça daha da morali bozuldu. En sonunda düşünceli bir halde şöyle dedi: "Sabah buraya gelirken, ellerinde küçük poşetlerle süpermarketlere giren yaşlı hanımlar gördüm. Hepsini vurmak istedim."[8] Şiddete yönelik dürtüsünü sözlere dökmüştü çünkü bu genç adam psikanaliz sürecindeydi ve bilinçdışı kışkırtmalarıyla her za-

mankinden daha açık bir ilişkisi vardı. Ancak birçok insanda (herkeste olmasa da), çaresiz olduklarında, ifade edilmezse, aynı türde şiddet dürtülerinin mevcut olduğunu farz etmemizde bir sakınca yoktur.

Daha sonra Oliver salt protestonun yetersiz olduğunu gördü. Protestolar negatif, her zaman bir şeylere *karşı* yapılan, dolayısıyla saldırdıkları şeyin doğasını benimseyen şeylerdi. "Neredeyse bütün kararlarım olumsuz. Öfkemi anne babama, Magda'ya ve sana yöneltiyorum. Her zaman güçlü, enerjiğim; sonra çok aktifleşiyorum. Suçluluk duygusu yok, o halde kaygı da yok. Daima birilerine *karşı* veya birilerinin yaptıklarına *karşı*." Bu sayede Oliver, bir kişinin geleceğin değerlerini sorumluluk alarak tasarlama gibi daha zor bir işten kaçabildiği gördü.

Tüm bu dönem içinde Oliver yaşamında sürekli gelişme kaydediyordu. Anne babasının dairesinden taşınmış, doktora sınavını vermiş ve "cezalandırma" sistemine dair inancı büyük ölçüde azalmıştı (şimdi artık neredeyse her zaman buna "batıl inanç" diyordu). Gerçekten hoşuna giden bir öğretmenlik işi teklifi almış ve kabul etmiş, gelişmekte olan bir edebiyat dergisinde yazmaya başlamış ve kadınlarla olan genel ilişkileri çok daha az endişe verici ve daha tatmin edici hale gelmişti. O andaki sorunları Magda'yla ilişkisinde yoğunlaşıyor gibiydi.

Magda kendisiyle evlenmesi için sürekli ona baskı yapıyordu. Oliver sorunu gündeme getirdiğinde, evlenmek istemediğine göre neden şimdi evlenmesi gerektiğini sordum. Aralarında gerçek bir bağ olsa da hâlâ çözülmemiş birçok so-

runları vardı, bunlar da sağlıklı bir evliliği engellerdi. Bunları söylerken, Oliver'ın karar verme sorumluluğunu biraz kendi üstüme aldığımın farkındaydım. Ancak terapide ilerledikçe, onun yerine bu kararları vermesi için "iyi" ebeveyn olarak sürekli bana bel bağlayamayacağına, er ya da geç bu kararları kendi başına vermesi gerektiğine dikkat çektim.

Ben bir haftalığına şehir dışındayken, Oliver aniden Magda'yla evlendi. Evlenmesiyle birlikte, bunun bir hata olduğu inancı da onu altüst etti. Bu eylemin güdüleri çok fazlaydı: Hayatındaki diğer her şey çok iyi gidiyordu; bir erkek olduğunu ve evlenebileceğini ispatlamak istemişti; uzaklaşıp onu terk ettiğim için benden intikam almak istemişti vs. Magda ve Oliver hemen birbirlerine yaptıkları eziyeti ve cezayı şiddetlendirdiler. İlişkileri çokça nefret barındırıyor gibiydi ve birbirlerini mahvetmeye yönelmişe benziyorlardı. Oliver kısa sürede, Magda'nın üniversitedeki sınav zamanına kadar bekledikten sonra boşanmaya karar verdi. Zorluklara rağmen bunu başardı.

Ne var ki önemli olan, bu "deneme evliliğinin", bize Oliver'ın yaşamında şu ana kadar pek dokunulmamış çok önemli bir sorun üzerinde çalışma fırsatı vermiş olmasıydı. Bu sorun, o sıralarda sanatoryumda yatan ablasıydı. Magda ve Oliver'ın şizofren ablası birbirlerini seviyorlar ve birçok yönden benziyorlardı; Oliver çoğunlukla kafasında onları özdeşleştiriyordu. Magda'dan hem alıp hem de verdiği cezalandırma ve eziyet, ablasıyla olan sadomazoşist ilişkisine benzerlik gösteriyordu. Bunların hepsi de şimdi birden açığa çıkmıştı.

> Ablamdan nefret etsem de yine de onu severdim... Bana çok düşkündü; gardiyanım, en yakın arkadaşımdı. Yaşam tarzımı ... şiir, edebiyat ve hayal gücüne olan ilgimi ondan öğrendim. Ancak nasıl bir ruh hali içinde olduğunu hiç çözemedim. Bana eziyet eder, kolumu bükerdi... Gece ona çok şiddetli bir nefret duyarak yatağa giderdim. Annemle kavga etmesi için kışkırtırdım... Sanatoryuma gittiğinde sevindim; bu onu sonuçta yendiğimi gösteriyordu. Eğer delirdiyse, onun yaşına geldiğimde aynı şeyin benim de başıma geleceğini düşündüm.

Oliver'ın asıl duygusu, ablasının şizofrenisinde oynadığı rol yüzünden duyduğu suçluluktu. Ablasının çektiği zorluklar yüzünden kendini zafer kazanmış hissediyordu; onun mahvolmasına katkıda bulunduğunu seziyordu (ki aynı şeyi şimdi de Magda'ya yapıyordu). Ayrıca suçluluk hissini giderecek bir cezalandırma ihtiyacı da duyuyordu. Ablası kadar o da acı çekmeliydi. Tüm bu kalıplar Magda'yla olan ilişkisine direkt taşınmıştı. Ablasıyla ilk baştaki durumunu önemli ölçüde tekrarlayan bir ilişki kurmuşlardı. Magda'nın elinden cezalandırma ve acı çekmeyi yaşayarak ve karşılığında ona sadistçe davranarak, yaşama uyum sağlamış, bir dayanak noktası bulmuştu. Ablasıyla olan bu bağın aydınlanması, gözle görülür derecede onu rahatlatmış ve Magda'yla olan büyük bağından kurtarmıştı.

Oliver'ın hayatı, eğer tüm yapıcı yollar kapanırsa, sadizm bir alternatif olmak üzere, gücün nasıl ortaya çıkacağını gösteriyor. Bunun ötesinde, gene öfkenin negatif yönlerinin yanında pozitif yönlerini de gösteriyor. "Depresyon," demişti, "büyük bir orman yangınını söndürmek için küçük bir ateş

yakmak gibi. Ablama karşı olan öfkemin önüne geçmek için depresyona girdim. Onu öldürmek, ona, "Hayatımı sen mahvettin. Sanatoryumda kal!" diye bağırmak istedim. Ancak sonra öfkenin yapıcı kullanımını gördü. "Öfke beni özerk, ailemden bağımsız kılan dinamik. Eğer öfkelenmezsem, bunları yapacak gücü bulamam."

Madde bağımlılarının iyileşmesinin "öfke enerjilerine" bağlı olduğunu biliriz. Ve yine, öfkenin bir ifadesi olan Mercedes'in şiddetinin de, yaşamı yadsıyıcı yönleri olduğu kadar yaşam verici yönleri de vardı. Oliver burada kendi deneyim ve içgörülerinde aynı keşifleri yapıyor.

3. ÖZ OLUMLAMA

Olma gücünün doğasında var olan şey, kişinin kendi varlığını olumlama ihtiyacıdır.[9] Tayfımızdaki ikinci seviyede olan bu güç, kendine inancın sessiz, dramatik olmayan formudur. Bebeğe ilk aylarda bir ebeveynin veya ebeveynlerin sevgisi vasıtasıyla verilen ilk değer duygusundan gelir ve daha sonra yaşamda kendisini saygınlık hissi olarak gösterir. Saygınlık (*dignity*) Latince "değerli" anlamına gelen *dignus* kelimesinden gelir, akıl sağlığı yerinde her insan için bir zorunluluk olan "hakiki değer duygusu" anlamına gelir.

Bu ilk güçlü isteğe değer verilmesi için birçok şey meydana gelebilir. Priscilla vakasında, onun şöyle söylediğini kafamızda canlandırabiliriz: "Benim bir değerim var, ancak bu dünyada *kimse* bunu bilmiyor." Mercedes'in de şöyle söylediğini hayal edebiliriz: "Benim hiçbir değerim yok ve diğer insanların beni cinsel olarak kullanmaları dışında da bir değerim olması gerekmiyor." Oliver şu kurala göre yaşadı:

"Benim hiçbir değerim yok ama Tanrı'yla ittifak ettiğimde bu dünyada her şeye değerim."

Oliver'da görüldüğü gibi, birçok insanın yaptığı hata, öz olumlamayı atlayarak güçsüzlükten direkt saldırganlık ve şiddete geçmektir. Kişi daha önceden hep güçsüz olduğunda, gücü olduğunu ilk anladığında hissettiği çarpıcı duygu baş döndürücüdür. Sanki "olma gücüne" sahip olduğu gerçeğini tecrübe etmek için adrenalin toplamak zorunda gibidir ve adrenalin ortaya çıktığında, onun gücünü saldırgan davranışa aktarır. Bu nedenle terapi gören insanlar, kendi olma güçlerinin farkına vardıktan hemen sonra, çoğu kez arkadaşları ve ailelerinin "aşırı saldırgan" dedikleri dönemlerden geçerler. Bu saldırganlık veya şiddet şenlik ateşi gibi yanabilir ama genellikle geçici bir tecrübeden başka bir şey değildir. Kişinin gelişimindeki bir adım olarak öz olumlama hariç bırakılırsa veya yok sayılırsa, çok önemli bir şey kaybedilmiş olur. Kişinin olma gücüne kapasite ve derinlik katan öz olumlamadır.

Kültürümüzdeki birçok kişi ahlaki nedenlere dayanarak öz olumlamayı yadsıma eğilimindedirler. Onlara bu dürtünün, aşağılayıcı anlamda, "bencil" veya "benmerkezci" olduğu ve diğer insanları "sevmenin" yolunun kendinden "nefret etmek"ten geçtiği öğretilmiştir. Bu, kötüleşmiş püritenliğimizin, içinde bulunduğumuz zamana en uymayan yönlerinden biridir: Sullivan'ın, başkalarına karşı tutumumuzun kendimize karşı tutumumuza benzer olduğu ve diğer insanları seveceksek temelde kendimize duyduğumuz sevginin gerekli olduğu tezi, şüpheye yer bırakmaksızın artık kanıtlanmıştır. İncil'deki öğreti, dediği şeyi kast ediyor: Komşunu, kendinden nefret ettiğin gibi değil, kendini sevdiğin gibi sev. Terapi

açısından, hastaya, "Kendine kötü davrandığın kadar başkasına davranmazsın" sözlerini hatırlatmak, hastanın davranışını perspektife sokmasına yardımcı olur.

Kişinin değerine olan inancı, ilk olarak normalde anne veya annenin yerine geçen kişinin bebeğe karşı davranışlarından kaynaklanır ve daha sonra ailede bebeğe karşı duyulan sadakatle gelişir. Çocuk büyüdükçe bu ilk duygu, ailenin dışındaki kişilerin onu ve gizilgüçlerini takdiri ile güçlenir. Daha sonra, olgunlaşan kişi, zor zamanlarında hatırlamak üzere, ona inanmış bu kişilerin imgelerini anılarında tutar gibidir. Üniversitedeyken yetişkin birinin bana inanmasının son derece önemli olduğunu ve daha sonra hayatımda zaman zaman zor kararlarla karşı karşıya kaldığımda, bu kişilerden birine tutunmak için aranıp durduğumu fark ettim. Belleğimdeki o kişi bana ne yapacağımı söyleyecek değildi. Daha çok, öyle bir zamanda, bana inanan birini bulmak benim psikolojik güvenliğim açısından önemliydi. Bu "inanç", o kişinin benden hoşlanmasını ve bunun yanında benim yeteneklerime ve diğer niteliklerime olan güvencini de içeriyordu ki okuyucu benim liste yapma çabam yerine, belleğinde biriktirdiği böyle kişileri hatırlayarak bunu daha iyi anlayabilir.

Psikoterapinin amaçlarından biri, bireye kendi öz olumlamasının sürekli, çoğu kez uzun dönemli olarak oluşturulmasında yardım etmektir. Oliver'ın durumunda bu her gün kendisini olumlamak şeklinde oldu, her seansta daha az dramatik bir şekilde (böylece nadiren notlarımıza ve sonra da vaka tarihlerine girerler) ve çoğunlukla tereddütle yapardı. Rüyaları kendi gücünün farkına vardığını biraz biraz göstermeye başlamıştı: "Basamakları zayıf bir merdivene tırma-

nıyorum ama kenarlarını tutarak dağılmasını önlüyorum." Yine: "Bazı atları ehlileştiriyorum." Veya: "Keşke şunları şunları yapabilsem." Veya: "Sanırım başarabilirim." Bir şekilde tepki vererek bu gibi ifadeleri duyduğumdan emin olmasını sağlardım. Belki o sırada istediği şeyi yapabileceğine inanmıyordum (eğer numara yapsaydım, bir şekilde anlardı) ama şöyle söyleyerek onu olumlardım: "Ben de bir gün senin bunu yapabileceğini ümit ediyorum" veya "Eninde sonunda neden yapamayasın ki?"

Bu daha az dramatik ama gerekli adımdan kaçınmanın yolu, Oliver'ın rüyalarından birine olan yaklaşımında görülür. O sabah üç kere, üç cümlede şunu söyleyerek gelmişti: "Bu zor." Zayıf bir sesle aşağıdakileri aktardı:

> Hudson Nehri üzerinde ağabeyimle birlikte sandaldayım. Sonra biz, veya daha doğrusu ben kürekleri kaybediyorum. Sonra akıntıya karşı yüzüyoruz. Ağabeyime şöyle diyorum: "Omzumda dinlensene." Ağabeyim ellerini omzuma koyduğunda batmaya başlıyorum. Boğulacağımı düşünerek bağırıyorum, o da beni bırakıyor. Karaya çıkıyoruz. Sonra o yüzmeye devam etmek istiyor. Ben: "Hayır, nehir kirli," diyorum. Sanki bu önemli değilmiş gibi davranıyor, George Washington Köprüsü'nden aşağı yüzüyor. Nehirdeki pisliği sorduğumda o: "Hayır, fazla yoktu, sadece birazcık kıyıda vardı," diyor. Babam onu bekliyormuş.

Oliver rüyasından bahsettiğinde, suyun anne figürünü ve vajinayı temsil ettiğinden söz etti; kirlenmekten korkuyordu; korkunç bir hastalığa yakalanacaktı, Tanrı'yı ve cezalandırmayı gündeme getirdi. Ona, tüm bu kozmik ve debdebeli şeyler arasındaki belirtilerin neler olduğunu sordum sürekli.

Rüya Oliver'ın sorunlarının gerçekçi bir betimlemesine benziyordu. Kuşkusuz, akıntıya *karşı* yüzüyor ve yüzleşmesi gereken bazı ciddi sorunları *var* ancak neden her seferinde ezoterik referansları var? Muayenehaneme inleyerek gelmesinin, bu trajik tavrın da özel bir nedeni var mı? Bu noktada Oliver gözle görülür ölçüde rahatladı. Şeyleri hiçbir zaman gerçekte olduğu gibi görmemenin yaşamı ilginç, her şeyi gelişigüzel kıldığını ileri sürdü. "Öyle debdebeli ki ben sadece burnumu sokuyorum. Hiç sorun değil... Bu, Tanrı'nın kozmik eylemi."

Rüyanın ezoterik anlamı ne olursa olsun, rüyasının amacı fazlasıyla pratik görünüyordu. Ailenin en ayakları yere basan üyesi olan, en azından annesiyle geçici bir anlaşma yapmış olan ağabeyini rüyasına yerleştirmişti. Neden ağabeyinin göze aldıklarını alamıyordu? Rüyasında bunu görmesi bu fikri göz önüne aldığını gösteriyordu. Kuşkusuz meseleyi kozmik, debdebeli seviyelere çıkararak masumiyetini koruması daha kolaydı fakat en başta somut, gerçekçi düşüncelere bağlı kalması gerektiğine inanıyorum.

Gerçek şu ki öz bilince sahip olabilen bir insan öz olumlama ihtiyacını büyük ölçüde artırır. Kendimizi olumladığımızı bilebiliriz veya öz olumlama eksikliğini yaşayıp, utanç duyabiliriz. İnsanda, insanın doğası ve varlık özdeş değildir. Fakat odada oynayıp sıçrayan kedi yavrusu için kendi doğası ve varlık *özdeştir*; ne yaparsa yapsın, o büyüyüp kedi olur. Bir kedi, kendinin farkında olma veya bildiğini *bilme* yükünü taşımaz ve bu deneyimin suçluluk duygusundan da paçayı kurtardığı için mutluluğundan da yoksundur. Meşe ağacında da kendi doğası ve varlık özdeştir: Eğer fiziksel şartlar uy-

gunsa palamut meşe olur ve bunun hakkında düşünme veya hatta bilme sıkıntısı dahi yoktur.

Bilinç, doğa ve varlık arasındaki müdahil değişkendir. İnsanın boyutlarını genişletir ve insanda bir farkındalık, sorumluluk hissi ve bu sorumlulukla orantılı bir özgürlük sınırını mümkün kılar. İnsan bilincinin yansıtıcı doğası, hayvan davranışları üzerindeki çalışmaların insanlardaki saldırganlık üzerine yalnızca sınırda bir ışık tutabileceğini gösterir. İnsanlar sınırsız derecede daha zalim olabilir ve bunun verdiği sadistik zevk yüzünden yok edebilir. Bu, hayvanların yoksun olduğu bir "ayrıcalık"tır. Bütün bunlar, insanda doğası ve varlığının özdeş olmaması sonucunda ortaya çıkar.

Dolayısıyla insan, kendi gelişimine katıldığında ve şu ya da bu eğilimi olanca gücüyle desteklediğinde bir kişi haline gelir, bu seçimin ne kadar sınırlı olduğu önemli değildir. Benlik asla otomatik olarak gelişmez; insan yalnızca bilebileceği, olumlayabileceği, ortaya koyabileceği kapsama kadar bir kişi olur. İşte bu nedenle Nietzsche sürekli olarak bağlılık ve kendini adama ihtiyacına değinir. Ve yine bu nedenle insan hayvanlardan ve doğanın geri kalanından çok daha eğitilebilirdir ve içgüdüleriyle daha az yönlendirilir, farkındalığı sayesinde kendi evrimini bir dereceye kadar etkileyebilir. İşte burada, insan olmanın kolektif utancı ve şaşkınlığı ve yine bir olmanın büyüklüğü de yatar.

4. KENDİNİ ORTAYA KOYMA

Mercedes'in hayatında meydana gelen bir olay, öz olumlamadan, tayfımızdaki bir sonraki seviye olan kendini ortaya koymaya geçişi gösterecek.

Mercedes'in markette çekini bozdurması gerekmişti:

> Çeki onaylaması için müdürün ofisine gittim. Bir kadın onu arayınca müdür kapıyı kapattı. Birkaç dakika kapıda bekledikten sonra kapıyı çaldım. Müdür kapıyı açtı ve şöyle dedi: "Bugün paramız yok... Şu anda zamanım yok, sonra yaparım." Sonra markette dolaşıp alışveriş yapmaya başladım. İki beyaz hanımın müdürün yanına gittiğini ve müdürün de onların çeklerini onayladığını gördüm. Tekrar yanına gittim fakat o şöyle dedi: "Hayır, hayır, şu anda yapamam". Beni başka bir adamın yanına gönderdi ki onun da benim çeklerimi onaylayacak yetkisinin olmadığı ortaya çıktı.
>
> Bütün gece gözüme uyku girmedi. Ertesi gün geri gittim ve müdüre şöyle dedim: "Dün beni kırdınız." Adam özür diledi ve çekimi onayladı.

Seanstan sonra bu olay hakkında düşündüğümde, her nasılsa tamam olmadığı hissine kapıldım. Sonraki seansta ona tekrar o olayı sordum. Bana döndü, utanmış görünüyordu; yarım yamalak gülümseyerek devam etti:

> Dün size hepsini anlatmadım. Müdürün yanına ilk gittiğimde kafamda bigudi vardı ve soğuk görünüyordum. Ertesi gün güzel giyinip makyaj yaptım. Emzirdiğim için şimdi göğüslerim daha büyük, ceketimin önünü biraz açtım. Yanına gittiğimde şöyle dedi: "Sizin için ne yapabilirim?" Ben de dünkü olanları anlattım, para istemediğimi, sadece aldığım şeylerin parasını ödemek istediğimi söyledim. Beni reddetmesinin nedeninin iki beyaz hanımın nakit istemesi olduğunu söyledi. Elini omzuma koyarak, bana, "canım," dedi ve beni kırdığı için özür diledi.

Ben anlattıklarına gülerken, Mercedes bunu bana anlatmadığını çünkü bu olaydan utandığını söyledi.

Mercedes'in kendini ortaya koymak için cinselliğini bir araç olarak kullanmasına karşı çıkanlara tamamen katılıyorum. Bununla birlikte, bu davranışının daha önce vücudunu satmasının yalnızca bir uzantısı olduğunu söyleyenlere ise katılmıyorum. Bu artık bilinçli kullanılan bir strateji, durumu dolayısıyla kabul etmeye zorlandığı bir şey değil. Burada aracı değil, kendini ortaya koyma *olgusunu* ele alıyoruz.

Öz olumlama artık işe yaramadığında –ki bu olayda Mercedes bunu gece uyuyamadığında fark etti– birey muhalefet edilmesine karşı çıkmak için güçlerini toparlar.

Kendini ortaya koymanın ilginç bir yönü de, insanların ortaya koymayı uygulamak için genellikle karşı çıkılmayı *arayıp bulmalarıdır*. Bu yine kendini ortaya koymanın, olma gücünün patolojik değil yapıcı bir ifadesi olduğunu gösterir. Kişi bunu çocuklarda nispeten erken yaşta, iki ila dört yaş arasında gözleyebilir. Anne babalarının itiraz etmesi için ne kadar ileri gitmeleri, anne babalarına karşı çıkmak adına ne kadar karşı çıkmaları, "hayır" demek adına ne kadar "hayır" demeleri gerektiğini görmek için "sınırları sınarlar".

Dr. Charlotte Buhler, çevre ahlak meselesini ortaya attığında –örneğin dört yaşındaki bir çocuğun kendini ortaya koyması kötüdür çünkü annesinin taleplerine karşı çıkmaktadır– çocuğun, annenin beklediği şekillerden çok farklı olarak "iyi" ve "kötü" meselesini yorumlayabildiğine dikkat çekmiştir. Dört yaşındaki Peter'e kulak kabartıldığında, onun kendi kendine yüksek sesle, "O iyi bir çocuk mu? Yoksa kötü bir

çocuk mu?" dediği görülür. Bu soruların ardından neşeyle ve inatla şöyle der: "Hayır, kötü çocuk o."[10]

Çocuk karşı çıkılmasını ararken, çoğu kez kendisine söylenen bir şeyi yapmayı reddeder; sanki her nasılsa bunun zaten bir oyun olduğunu bilirmiş gibi yüzünde belli belirsiz bir gülümsemeyle odanın ortasında dikilebilir. Aklı başında bir ebeveyn, bu davranışı, ne çocuğun suçluluk hissini artırmak için bir neden ne de teslim olmak için bir bahane olarak görür ki bu yalnızca çocuğun içten bir karşı koymayla karşılaşmak amacıyla başka bir mesele bulmak için daha çok uğraşması gerektiği anlamına gelir. Çünkü onun istediği "psikolojik kaslarını" deneyden geçirmektir. Bu, büyümenin normal ve gerekli bir yönüdür – kendini ortaya koyma iradesi çocuk tarafından "uygulanır". Alman tekerlemesinin dediği gibi, folklor çocuğun dışarı çıkarak, "titreyip silkelendiği" referanslarla doludur.

Paul Tillich'in meydana çıkardığı gibi, fiili bir karşılaşma veya fiili karşılaşmanın bir potansiyeli olmadığı müddetçe, bir bireyin olma gücü saklı kalır. Tillich'in deyişiyle, olma gücü, olmanın olmamaya karşı sürekli mücadele vermesinde belli olur. Tillich, olmamayı tüm yönlerden olmayı yadsıyan ve yok eden bir şey olarak görür. Bunların içinde, eşsizlik ve özgünlüğü yok eden konformizm; cesaret, cömertlik ve başkasını anlama yeteneğini azaltan düşmanlık; yıkıcılık ve en sonunda bizzat ölüm vardır. Olmamayı kendi benliklerimize özümseyebileceğimiz noktaya kadar varlığımız vardır. "Bir yaşam süreci, daha çok olmamayı öz olumlamasına, olmama tarafından yok edilmeden katabildiğinde daha güçlüdür."[11]

Amaç, olmamanın ifadelerini görmezden gelmek veya baskılamak değil, onlarla direkt olarak yüzleşmek, gereklilik olarak kabul etmek, özümsemeye çalışmaktır; bunların hepsi onların yıkıcı gücünü azaltır. Bu mücadele sonucunda yaratıcılık ortaya çıkar.

Olmak yalnızca gücünü gerçekleştirme sürecinde kendini gösterir, aksi takdirde bırakın sonuçlarını, varlığının bile nasıl farkında olabilirdik ki? Güç, karşı çıkmanın üstesinden gelindiği durumlarda hayata geçirilir.

Nietzsche, iradenin bu yönünü görerek, bize onu ölçmenin bir yöntemini verdi: "İrade gücüne, ne kadar direnç, acı ve eziyete katlandığı ve bunları kendi yararına nasıl dönüştüreceğini bilmesine göre paha biçiyorum."[12] Özgür düşüncede ve kişisel olarak oluşturulmuş yaşamdaki en küçük bir adım bile, manevi ve fiziksel işkenceler pahasına, uğurlarına savaşılmışlardır... Hiçbir şey, şimdiki gururumuzun temeli olan, akıl ve özgürlüğün en ufak bir parçasından bile daha pahalıya elde edilmemiştir."[13] Nietzsche bunun *zorunlu olarak* böyle olduğuna inanıyordu: rahatlık ve servet düşmandır ve özgün benliğin gelişmesini yıpratır ve baltalar. Yaşam, benliğin zorluklara karşı yarışmasıdır, Nietzsche'nin defalarca şunu söylediğini duyarız: "Yaşam benliği aşmaktan ibarettir." Darwin'in varoluş mücadelesi kavramını küçümsedi, bunun yerine, "bütün canlıların mevcudiyetlerini koruma eğilimi şöyle dursun, kendilerini geliştirmek, büyümek ve daha çok yaşam üretmek için mücadele ettiklerini" iddia etti. Böyle yaparak mevcudiyetlerini *riske atarlar*. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te şöyle dedi: "Bu gizemli hayat bana sırrını verdi: Gördün mü,

dedi, *ben sürekli kendisini aşması gerekenim*. Aslında buna, daha yüksek, uzak, farklı şeylere doğru, bir amaç dürtüsü veya meydana getirme iradesi diyebilirsiniz: Ancak hepsi birdir."

İşte bu nedenle güç, net ifade etmek gerekirse, başkasına verilemez çünkü bu durumda alan kişi bunu verene borçlu kalır. Bir anlamda benimsenmeli, alınmalı, ortaya konmalıdır. Çünkü karşı çıkılmasına *karşı* kullanılamadığı müddetçe, güç değildir ve alan kişi tarafından asla gerçek olarak tecrübe edilemez.

VII

SALDIRGANLIK

Haber: *New York Times*

> Brooklyn'de bir adam gece saat 9.00'da bir tütün dükkânına girdi. Dükkân sahipleri, Almanya'daki bir toplama kampından Amerika'ya kaçmış yaşlıca bir çiftti. Adam para istediğinde, yaşlı çift dükkânda çok az para olduğunu söyledi. Adam onları acımasızca vurduktan sonra çıkıp gitti.

Haber: Piet Mondrian'ın, Solomon R. Guggenheim Müzesi'nden James Johnson Sweeney'e, yazdığı mektup:

> Benim resim tarzım şöyle: Önce formu, çizgi, renk ve dairelere indirgeyerek, formu ortadan kaldırmalıyım... Sonra rengi yok etmeliyim... Sonra sadece düzlem ve çizgileri bırakacak şekilde daireleri koparmalıyım... Benim sanatım, olabilecek en saf çizgi ve orantıdan ibarettir.
>
> Saygılarımla,
> Mondrian

Yukarıdaki ilk örneğin, ahlak dışı bir saldırganlık ve şiddet örneği olduğuna hepimiz katılır ve psikopatoloji hakkında konuşmaya başlarız. Gel gör ki bundan farklı bir bağlamda ikinci haberin de bir saldırganlık örneği olup olmadığı sorulacak olsa, birçok insan şaşırır ve kesinlikle öyle olmadığını söyler. Ancak "ortadan kaldırmak", "yok etmek", "koparmak" kelimelerine baktığınızda, bunlar kesinlikle saldırganlık belirten sözlerdir. Dışarıdan bakıldığında sessiz, mütevazı bir adam olan Piet Mondrian sanatında geleneksel formlara karşı çok güçlü bir saldırganlık sergiliyordu. Eski akademik geleneklerimizde, ilk eğitimimizde ve sanat okulu ve galerilerinde yansıtılan hatırı sayılır derecede güç vardır. Mondrian aktif bir biçimde kendini bunları bozma ve yeniden yapılandırmaya adamıştı.

Birinci haberin kişilere karşı, ikincinin de cansız plastik formlara karşı yapılan eylemleri tanımladığı doğrudur. Ancak saldırganlığı, katıksız bir kişisel temelde tanımlayamayız. Sözde kişisel olmayan düşmanlar –kanser veya totalitarizm gibi– hiç de güçsüz değildir. Saldırganlık ölçütümüzü, saldırgan gücün ne kadar etkisi olduğuna göre mi belirleyelim? Eğer öyleyse, Mondrian'ın uğruna veya karşısında mücadele ettiği sanat formlarının, ruhsal yaşamımızın tam da merkezinde olduğunu ve daha yüzyıllar boyunca insanları derin seviyelerde etkileyeceğini keşfederiz.

Saldırganlığın geleneksel olarak bilinenden çok daha fazla yüzü vardır.

1. SALDIRGANLIĞIN ANLAMI

Sağlam bir biçimde iddia etme olabilen kendini ortaya koymaya –"Ben işte buradayım; sen bu kadar gelebilirsin ve daha

ileri gidemezsin"– karşı, saldırganlık, dışarı hareket etme, düşman olarak görülen kişi veya nesneye doğru yapılan bir hamledir. Amacı, kişinin kendisinin yararına veya kişinin kendisini adadığı şey için, güçte bir değişikliğe yol açmaktır. Saldırganlık, gücün yeniden yapılandırılmasını sağlamak için başka birinin alanına giren eylemdir. Tayfımızdaki bu dördüncü seviyenin meydana gelmesinin nedeni, bireyin veya grubun, yeniden yapılandırmanın öz olumlama veya kendini ortaya koymayla oluşamayacağına inanmasıdır.

Belki saldıran taraf, ülkelerin savaşta diğer ülkeleri topraklarına kattıklarında olduğu gibi, toprak ve kaynak istiyordur. Veya belki de Mondrian'ın yeni sanat formlarında olduğu gibi, değişimde entelektüel bir çıkarı vardır. Veya belki de saldırganlık, Frantz Fanon'ın Afrika siyahlarını isyan etmeye çağırdığında olduğu gibi, adaletsizliğe duyulan nefretten kaynaklanır veya kölelik karşıtlarınınki gibi ruhani bir amacı vardır. Saldırganlık, amaç ve güdü ne olursa olsun ve o anda doğrulanıp doğrulanmadığına bakmaksızın, kişinin kendisi için veya kişinin kendini adadığı fikirler için diğerinin güç, itibar veya statüsünden elde etme girişiminden ibarettir.

Saldırganlık, tayfta aleni *çatışmanın* da ortaya çıktığı noktada belirir. Çatışma öz olumlamada hafifçe tespit edilebilse de ve hatta kendini ortaya koymada biraz daha fark edilebilir olsa da, bu seviyelerde genellikle *içe* yönlendirilmiştir. Bir örnek de, Mercedes'in, market müdürünün kendini reddetmesinden dolayı acı çektiği için gece uyuyamamasıdır. Bir örnek de kendimden verecek olursam, büyük bir seyirci topluluğu önünde, konuşmacıya soru sormadan önce kendimi ortaya koymak için cesaretimi toplarken kendi *içimde* yaşadığım ça-

tışmadır; çatışma o sırada dış dünya tarafından fark edilmeyebilir. Ancak saldırganlıkta *aleni* çatışma hakkında bir soru işareti yoktur. Çıkara karşı çıkar söz konusudur ve saldırgan davranış da bu çatışmada bir çözüm elde etme çabasıdır.

Amerika'daki alışkanlık nedeniyle, saldırganlık başını gösterir göstermez onu kötü olarak mahkûm ettiğimizde, ahlaki illetlerin Pandora kutusu açılır. Bu tür düşünce biçimine göre, tıpkı isyanın otomatik olarak kötü olarak görülmesi gibi, ister Attica'ya katliam yapmaya giren eyalet polisi olsun, ister Meksika kökenli Amerikalıların isyanını bastıran polis olsun, statükonun gücü de otomatik olarak lütufkâr ve çok doğaldır. Bu nedenle, bir eylem gücün *dışındakiler* tarafından yapıldığında eylemi saldırgan olarak etiketleme ve dolayısıyla yapılanları kınama ve tam olarak aynı eylem güç *sahipleri* tarafından yapıldığında ise iyi olarak etiketleme eğiliminde oluruz (veya tam tersi).

Saldırganlığın insanları bu kadar dehşete düşürmesinin nedeni bir kuvvet potansiyeli barındırmasıdır. Saldırganlıktaki kuvvet, fiziksel, entelektüel veya manevi anlamda yaşamlarımızı alabilir. Fiziksel kuvvetin anlaşılmasında bir sorun yoktur. Entelektüel saldırganlıkta da yıpratıcı tartışmada olduğu gibi, özellikle hasmı bizzat kendi sözleri ve fiilleri ile susturma yönteminde, aynı zorlayıcı nitelik olabilir. Veya toplum dışına itme ya da aforoz etmede olduğu gibi zorlama manevi olabilir. Bu sonuncusu, "voodoo ölümü" olarak bilinen fenomenle gösterilen büyük bir tehdit olabilir. İlkel toplumlarda, diyelim bir tabuyu yıktığı için ceza olarak "yok sayılan" bir kişi yere düşer, nabzı zayıflar, soluk soluğa kalır ve güçlükle nefes alır, birkaç saat içinde de ölür.[1] Gelişmiş

toplumlarda dahi, "birini yok saymak" hem psikolojik hem de manevi olarak saldırgan bir eylemdir ve güçlü sonuçlar doğurur.

Saldırganlığın (aggression) ikiyüzlü doğası, bu kelimenin, "ileri gitmek, yaklaşmak" anlamına gelen Latince kökü *aggredi*'de görülebilir. Öncelikle, bu kelime, "birisine danışmak veya tavsiye istemek için yaklaşmak" anlamına gelir. İkinci olarak, "karşı harekette bulunmak" veya "zarar verme niyetiyle hareket etmek" anlamına gelir. Başka bir deyişle, özünde saldırganlık saf bir konjonktürdür; dışarı uzanma, kendinizin veya bir başkasının dostça bir olumlaması için temas kurma veya sıkı sarılmanın boksörün bir tekniği olması gibi düşmanca amaçlar içindir. Saldırganlığın zıddı müşfik bir arkadaşlık, barış veya saygı değil, tecrit, yani hiç temas kurmama halidir. Bu durum aslında –bir akıl hastanesinde gözlem yapmaya gerek yok, kişinin kendi içine bakmasıyla anlaşılabilir– yaptıklarının veya düşündüklerinin kınanmasına katlanamayan, bir süre sonra haddinin bildirilmesini kabul edemeyen ve nihayetinde yoruma dahi dayanamayan kişinin durumudur. Bu kişi diğer insanlardan tümüyle tecrit olur.

Psikoterapide sıklıkla olduğu gibi, hasta bir olumsuzluk ifade ettiğinde –"Bana saldırdığını hissediyorum. Dayanamıyorum..."– veya terapist, "Sözlerin beni sinirlendiriyor; neden böyle olduğuna bir bakalım," dediğinde ikisi birlikte hangi hassas noktaya vurulduğunu keşfedebilirler. Saldırganlığın bu yönleri üzerinde çalışıldığında şüpheler giderilmekle kalmaz, her ikisi de karşısındakini daha iyi anlayabilir ve genellikle –insanları erdemleri kadar hatalarıyla da birlik-

te sevdiğimiz için– karşımızdaki kişiye daha büyük bir sevgi besleriz.

Saldırganlığın yapıcı formları arasında, bir ilişki başlatmak için engelleri aşmak, karşımızdakine zarar verme değil bilincine nüfuz etme niyetiyle karşısına çıkmak, kişinin bütünlüğünü tehdit eden güçlerin etkisini azaltmak, kendi benliğini ve fikirlerini düşman çevrelerde gerçekleştirmek, iyileşmenin önündeki engelleri aşmak vardır.

Nörofizyolojik açıdan sevişmek ve dövüşmek insanlarda çok benzerdir. Anthony Storr, âşıkların kavgalarının çoğu kez cinsel ilişkiyle sonuçlandığına dikkat çekiyor.[2] Dövüşçü ile âşık arasında tuhaf bir ilişki vardır: Şövalyenin kızı ejderhadan kurtarması ile kızla sevişmesi aynı masalda yer alır. Dövüşte canlı bir mahremiyet vardır, hem nefret hem de sevgiyi andıran bir yakınlık; bu nefretin uzakta tuttuğu bir yakınlık olsa da sonuçta bir yakınlıktır, sevgi ve şefkate dönüşebilir.

Saldırganlığın olumsuz yönü, normalde toplumumuzda atıfta bulunulan yönüdür ve burada çok fazla tanımlamamız gerekmez. Esasen zarar veya acı verme niyetiyle bir başkasıyla temas kurma, kişinin kendini koruması veya sadece kendi gücünü artırması için diğerinden güç almadan oluşur.

Peki, saldırganlığın olumlu yönü neden sürekli olarak bastırılmış ve olumsuz yönü de bu kadar vurgulanmıştır? Bunun belirgin bir nedeni de saldırganlık karşısında çok dehşete kapılmış olmamızdır; bu bir yanılsama olsa da. Sanki saldırganlık sadece bundan ibaretmiş gibi, dikkatimizi yalnızca yıkıcı yönlerine odaklarsak daha iyi kontrol edebileceğimizi farz ederiz. Bir kelimeyi sadece olumsuz anlamıyla özdeşleştirmek, şeytani'nin en eski yanlış kullanımlarından biridir.

Böyle yaptığımızda, bütün alanı "sınır dışı" diye etiketleriz ki böylece "şeytan" hakkında konuşan zaten onun gücü altında anlamına gelir.

Saldırganlığın yalnızca olumsuz yönünü vurgulamaya eğilimli olmamızın bir nedeni de saldırganlığın beraberinde kaygı ve suçluluk duygusu da taşımasıdır. Prometheus'u hayal ürünü bir efsane olarak kabul edersek ve "ikinci Âdem" olan İsa tarafından, kaygı ve suçluluk duygusundan kurtarıldığımızı farz edersek bunlardan kaçabileceğimizi düşünürüz. Birçok aşırı muhafazakârın yaptığı gibi bu dogmatik bir biçimde yapıldığında, bireye belli bir kontrol duygusu verir. Ancak kontrol sistemi en iyi ihtimalle dayanıksızdır. Bilinci budayarak, hassasiyeti ve diğer insanları anlamaya engel olarak verdiği zarar, değerinden çok daha fazladır.

Gerçek şu ki yaptığımız neredeyse her şey saldırganlığın olumlu ve olumsuz yönlerinin bir karışımıdır. Konferans vermeye başlamadan önce girdiğim ruh halinde kendi kendime şöyle diyorum: "Biri uyuyacak olursa, sesim ve fikirlerim öyle baskın olacak ki onu uyandıracak" (ki bu olumlu saldırganlıktır). Bazen de muhalif bir biçimde şöyle derim: "Eğer birisi sözümü keserek bana müdahale etmeye kalkarsa, onu aptal durumuna düşürerek susturacağım" (ki bu da olumsuz saldırganlıktır).

2. SALDIRGANLIĞIN ÇEŞİTLERİ

Saldırganlık kelimesi günlük konuşmamızda, sonsuz çeşitlilikte, beklenmedik bir anda ortaya çıkar. İltifat anlamında, "saldırgan bir iş anlaşması" deriz ki bu da çok para kazanmak için çok şeyi riske atan anlaşma demektir. Borsada ge-

nellikle sonuç getirenler, saldırgan borsacı ve hisse senetlerini saldırgan bir biçimde yönetmektir. "Saldırgan bir politika izliyoruz" sözü, bu kişilerin tetikte olduklarının ve bir yerlere varmayı planladıklarının bir göstergesi olarak, iş hayatında genellikle hoş karşılanır. Davanıza bakan avukatın saldırgan olması iyidir, çünkü böyle bir avukat karşı tarafı dezavantajlı bir duruma nasıl koyacağını iyi bilir. İş hayatında saldırganlığın olumlu kullanımı geniş ölçüde kabul görür.

Saldırganlıkların çoğu, dolaylı, maskelidir ve diğer kişinin incelikli bir şekilde bastırılması formlarını alır. Psikoterapide bu durum kendini nazik, arkadaşça işbirliği kisvesi altında gösterir. Bir hasta "dürüst" olması gerektiğini söyleyip, sonra da terapistin çalışma biçiminden, aile ve muayenehanesine kadar her şeyde durup dinlenmeksizin kusur bulabilir. Terapist, hastanın aklına yatmayan bir şey söylediğinde, hasta sadece bir reddi yeterli bulmaz ve sanki birinin bu kadar aptalca bir şey söylemesine çok şaşırmış gibi kendini, "Hayır, hayır, hayır, hayır," demek zorunda hisseder. Bu üstünlük kurma teknikleri günlük konuşmalarda her türden insan, özellikle evli çiftler arasında çok geçer. Genellikle "kurban"ın anlamadığı fakat diğer herkesin çok açık seçik gördüğü bir biçimde, sonu gelmez bir üstünlük-aşağılık mücadelesine dönüşürler. Bu tür dolaylı saldırganlık neredeyse her zaman yıkıcıdır ve ben bunda herhangi bir yarar göremiyorum.

Başka bir tür saldırganlık daha vardır. Bu, kişinin kendi *içinde* veya kişi tarafından genellikle tecrübe edildiği gibi kendine *karşı*dır. Sabahleyin erkenden bu kitap üstünde çalışmak için başına geçtim. Şu ana kadar gevşemiş, nispeten mutlu, hatta biraz durgundum. Ancak saldırganlık konusu

hakkında düşünürken, başıboş düşüncelerimi toparlıyor, gelebilecek içgörülere zihnimi açıyor, konu üzerinde düşünüp taşınıyorum. Benliğimin isyankâr parçalarını çağırıyorum, böyle bir mücadeleden yaratıcı güç ve vizyonun çıkacağının bilincinde olarak, içimde bir "kavga" arıyorum. Şeytani olanı çağırıyorum; çağrılabileceği kadar. Mitolojik açıdan betimliyor olsaydım, bir yığın cüce, peri ve devin zihnime girip, benim emirlerimi yapmayı reddettiklerini söylerdim. Bazı net fikirler ve içgörüler ortaya çıkıncaya kadar devam eden bu arbede, aslında, insan yaşamını ve sorunlarını yeni bir biçimde kavramak için görmenin şekillerini ve geleneksel fikirlerini alaşağı eden benim kendi benliğim. Bu tam gücünde olan şeytanidir.

Bir anlamda bütün sanatlar saldırgan olmalıdır. Sanatçılar, bir grup olarak ele aldığımızda, ille de kavgacı değildirler; genellikle en önemli savaşlarını, kendi içlerinde ve kanvas, daktilo veya sanatın başka bir aracı üzerinde verirler. Hans Hofman'ın resimlerini ele alalım: Hiç kimse gözünün önündeki bu tamamen şeytani, bu esnek saldırganlığı hareket halinde gördüğünün farkındalığı olmadan, uyuşmayan parlak renklerin ve kenarların yarısında serbest kalıp kendi sınırlarını oluşturduğu veya diğer renklerle karıştığı resimlerine bakamaz. İçinde bulunduğumuz zamanın gerilim ve huzursuzluğunu resimleye çalışan Robert Motherwell ve Franz Kline, kanvas üstüne siyah boya sıçratıp, sanki büyük bir nesne tam kanvasın o noktasında yırtılmış da öylece havada sallanırmış gibi bırakıyorlar. Bu resimlerdeki zıt formlardaki güç, kırılma noktasına kadar geriliyor. Ancak günümüzde böyle bir gerilme ve aslında böyle bir saldırganlık olmadan, herhan-

gi bir özgün anlamda nasıl yaratabiliriz? Norman Mailer'ın tutkusu bokstur ve Ernest Hemingway de her fırsatta ringe çıkmasının yanında, roman yazmaya hazırlanmanın, dövüş için forma girmeye hazırlanmakla benzer olduğunu da söyledi. Bu iki yazar da güçlerini ortaya koyma ihtiyacı içindeydi ve bu ihtiyaçtan da en azından kısmen, yazarlık yetenekleri doğmuştur.

3. SALDIRGANLIĞIN PSİKOLOJİSİ

Freud, ilk başlarda yazılarında saldırganlık sorununu görmezden geldi. 1900'de yayımlanan, *The Interpretation of Dreams* adlı çığır açıcı eserinin dizininde ne bu terim ne de *sadizm* terimi görülür. Saldırganlık, ilk olarak 1905'te, Freud'un libido teorisinin bir türevi olarak geçer; bireyin cinsel gelişiminin bir unsurudur ve oral saldırganlık, anal saldırganlık ve oedipal saldırganlık biçimlerini alır. O sıralarda, Viyana'da "o çevre"nin bir üyesi olan Adler, saldırganlığı insanın kişiliğinde asıl dürtü olarak vurgulamaya başladı. Bu, Freud'un bu kavramı insan yaşamında bağımsız bir dürtü olarak kabullenmekte gösterdiği dirence kısmen açıklık getirebilir.

Her halükârda, yirminci yılın ortasında beliren, Freud'un ikinci teorisi bir ego teorisidir. "Ego, acının kaynağı olan tüm nesnelerden nefret eder, tiksinir ve onları yok etme gayreti içinde peşlerine düşer."[3] Birinci Dünya Savaşı, Freud'u yıkıcılıkla daha derinden yüzleşmeye zorladı: Milyonlarca insan hemcinslerini öldürüyor, ülkeler intihar ediyordu. Bu konu üzerinde kafa yorduktan sonra, 1920'de altmış dört yaşındayken oluşturduğu ve yayımladığı, insanın kendisine ve diğer insanlara karşı muazzam zalimliğini doğrudan ele aldığı, tu-

haf psikofelsefi teorisi *ölüm içgüdüsü* geldi. Çoğu psikanalist bu teoriyi kabul edilemez bulsa da, saldırganlık temasını en temel seviyede ele almak gibi bir özelliği vardır. Ayrıca saldırganlığın, öncelikle kişinin kendisine karşı olduğu olgusunu vurgular –eninde sonunda ölen benim– ve bu öz yıkımdan kaçmak için saldırganlık diğer insanlara ve dış nesnelere karşı çevrilmelidir. Ölüm içgüdüsü, hiçbir şekilde hakikatin tümü olmayan bir metafordur ancak hakikatin göz ardı edilemeyecek önemli bir unsurudur. Freud teorisindeki bir çıkarım da, depresyonun çoğu kez "bastırılanın dönüşü" olduğudur, yani yüzleşilmemiş saldırgan eğilimlerin dolaylı bir ifadesidir. Biz bunu, Oliver'ın, "Ablama duyduğum öfkenin önüne geçmek için depresyona giriyorum" cümlesinde görürüz.

Freud'un saldırganlık teorileri bizi tatmin etmez. Anna Freud'un, eğer Freud yaşamış olsaydı, saldırganlık kavramını kökten değiştirirdi, diye belirtmesi inandırıcı görünür.[4]

Yale Üniversitesi'nde lisansüstü öğrencisi bir grup yetenekli genç adam, Freud'un ikinci teorisinden hareket ederek, 1937'de *Frustration and Aggression* hakkında ünlü bir monografi yayımladılar. Hem lehte hem aleyhte birçok büyük araştırma başlamasına yol açan teorilerinde, saldırganlığın daima engellenme sonucu ortaya çıktığını, nerede engelleme varsa saldırganlığın da olacağını öne sürüyorlardı. Hemen hemen bütün Amerikan teorilerinde olduğu gibi, teorik kusuru ise, bütün saldırganlıkların olumsuz olduğu ve bir gün içinde engellemenin olmadığı bir toplum kurduğumuzda, saldırganlığın da artık olmayacağının üstü kapalı olarak farz edilmesidir. Ancak en önemlisi, teorinin, zenci gettoları veya kölelikte olduğu gibi, yaşamın zalim gerçeklerini ciddiye almakta ba-

şarısız olmasıdır. İnsanların insan gibi yaşamak için mücadele ettiği hapishanelerdeki saldırganlık nasıl olur da *engelleme* terimi içine dahil edilebilir?

İlk başta, "güç istenci" adını verdiği saldırganlığın, insan yaşamının temeli olduğu konusunda direten Alfred Adler olmuştur. Ufak tefek bir adam olan Adler, yarı şaka yarı ciddi, Napolyon gibi bütün ufak tefek insanların zorunlu bir güç mücadelesine giriştiklerini söylerdi. Adler bizzat medeniyetin, insanın doğa karşısında gücünü artırma ihtiyacından doğduğuna inanıyordu. Viyana'nın yoksul kesiminde doğmuştu ve tüm yaşamı boyunca sıkı bir sosyalist oldu. Bu durumun, özellikle "güç istenci" ibaresini önce "üstünlük mücadelesi"ne sonra da "mükemmellik mücadelesi"ne değiştirmesinde belli olan, sonraki yazılarını bozan aşırı basitleştirilmiş mükemmeliyetçilikle çok ilgisi olabilir. Adler, zannımca, güç teorisiyle ayrılmaz biçimde ilişkili olan hayata karşı trajik bakış açısını hariç bıraktı.

Konrad Lonrenz'in saldırganlık çalışması esasen biyolojik bir çalışmadır ve birçok biyolojik yaklaşımın hem mükemmelliğine hem de hatalarına sahiptir.[5] Birçok kişi tarafından, Lonrenz'in aslında bunu kastedip kastetmediğine bakmaksızın, savaşın ve tüm saldırgan eylemlerin mantığı olarak okunur. Kritik mesele, insanların hayvanlardan farklı olmasıdır. İnsan semboller yaratır ve kültürünü de bunların üzerinde temellendirir; statü, din ve dil gibi bayrak ve vatanseverlik de bunun örnekleridir. Aslında muhteşem bir başarı olan, semboller yaratma ve bunlarla bir şeyler yapma becerisi, aynı zamanda gezegendeki en zalim tür olmamızın da nedenidir. Zorunluluktan değil de, bayrak ve memleket gibi sembollere

bağlılığımızdan ötürü öldürürüz; ilkeler için öldürürüz. Bu nedenle saldırganlığımız hayvanlarınkinden farklı bir seviyede meydana gelir ve saldırganlığın bu insani formunu, hayvanlardan öğrenmemiz pek mümkün değildir.

4. YIKICI SALDIRGANLIK

Saldırganlığı genellikle yıkıcı olarak düşündüğümüz için, kısa bir kişisel örnek dışında başka bir örnek vermeyeceğim. Amerikan Telefon ve Telgraf Kurumunun kıdemsiz yöneticilerinin bir konferansında konuşma yapmam istenmişti. Bu konferans, New England Üniversitesi'nin bir kampüsünde verilen altı haftalık eğitim programında yer alıyordu. Bu konferansı, AT&T'nin, çalışanlarının yararına düzenlediğini düşünmüştüm. Daha önce böyle konferanslarda konuşup, memnun kalmıştım.

Gel gör ki konuşmamın, tuhaf, görünmez engellerle karşılaştığını şaşkınlık ve hayretle fark ettim. Her zaman Walt Whitman'ın, "konuşmayı yapan seyircidir," sözüne inanmışımdır. Bu seyirci uyanık ve zinde görünüyordu, fakat gayret gösterdiğim halde, asıl fikirlerimi aktaramıyordum. Verilen arada keşfettim ki, bu genç yöneticiler eğitimlerinin bu bölümünde (kurumdaki birkaç üst makama terfi almak için değerlendiriliyorlardı) "saldırgan" olmak için eğitiliyorlardı ve AT&T de üniversiteden birkaç profesörü, sunulan tezlerdeki "açıkları ne kadar etkili yakalayabildikleri" konusunda yöneticileri değerlendirmeleri için tutmuştu. Karşı karşıya olduğum kişiler, öğrenmek isteyen veya hatta entelektüel uyarımın zevki için bile orada olan bir grup değildi. Amaçları tamamen farklıydı; izleyiciler söylediklerimi değil, tezdeki

hataları ve zayıflıkları dinliyorlardı. Bu, uzun lafın kısası, konuşmacıyı, "eleştirmeye" hazır dinlemenin sofistike bir şekliydi. Saldırganlığın, çok itibarlı bir ödülü vardı, yani yüksek makama terfi etme söz konusuydu.

Bu bir iletişimsizlik örneğidir. Böyle bir yaklaşım herhangi bir konuşmacıya başarıyla ket vuracaktır, en azından *işitileceğini* hissetmediğiniz müddetçe fikirlerinizi öne süremezsiniz. Bu, bu fikirlerim kabul edileceği anlamına gelmez, ancak esas yararları uğruna dinlenecekleri anlamına gelir. Eğer bu seyircilerin amacını ilk başta bilseydim, konuşmamın konusunu saldırganlık, saldırganlığın amaçları ve sonuçları olarak değiştirebilirdim; bu takdirde en azından bir iletişim kuruyor olurduk.

5. YAPICI SALDIRGANLIK

Aşağıdaki yapıcı saldırganlık örneği, günümüzdeki durumla da çarpıcı paralellikler gösteren, Amerikan tarihindeki soylu ve ilham verici bir bölümden alınmıştır: Sivil Savaş'tan hemen önceki yıllarda ortaya çıkan kölelik karşıtı hareket. Bu harekette öne çıkan dört adamı ele alacağım: Wendell Philips, William Lloyd Garrison, James Gillespie Birney ve Theodore D. Weld.[6] Kölelik karşıtı hareketin nihai sonucunun yapıcı olduğundan aklı başında hiçbir insan şüphe edemez. Hatta daha başarılı olsaydı, akıl almaz acılara yol açan Sivil Savaş'ın engellenebilmesi bile mümkün olabilirdi.

Bu adamlar, bizim saldırganlık tanımımıza çok iyi uyarlar. Gücün yeniden yapılandırılması için aktif bir biçimde başkalarının alanına (köleler kişisel mülktü ve dolayısıyla kutsanmışlardı) giriyorlardı. Faaliyetleri hem içe hem dışa doğru

büyük çatışma içeriyordu, dışa doğru olanda yaşam ve bedenlerine yönelik sürekli tehdit söz konusuydu.

Bu dördü, yaşamlarının ilk dönemlerinde, kölelik karşıtı davada saldırganlık göstermek konusunda pek olası adaylar değilmiş gibi görünüyorlardı. Wendell Phillips o sıralar tipik bir Boston eliti gibi yaşıyor, Harvard'da hukuk öğrenimi görüyordu; William Lloyd Garrison ilk başta yazarlık ve politikaya ilgi duymuştu; Theodore D. Weld adını ilk kez üniversitede verdiği hafıza geliştirme sanatı dersiyle duyurmuştu; James Birney içki yüzünden iki kez Princeton'dan uzaklaştırılmış, her ne kadar yeniden kabul edilip şeref derecesiyle mezun olmuşsa da, en sonunda ziraatçı olup, güneyli genç bir aristokrat gibi aşırı içki içip, kumar oynayarak yaşamıştı. Peki, bu adamların hangi özellikleri, saldırganlıklarının yıkıcı (örneğin, John Brown'ınki) değil de yapıcı olmasını belirledi?

Çocukluklarına baktığımızda, hepsinin de anne babaları tarafından sürekli *sevildiklerini* görürüz. Bunun, saldırganlığın yapıcı doğasını anlamamızda hayati bir faktör olduğuna inanıyorum. Kişi sevilmediğinde veya tutarsız bir şekilde sevildiğinde ya da kendine hiç güveni olmayan bir anne veya baba tarafından sevildiğinde, daha sonraki saldırganlığında dünyadan bir intikam alma eğilimi, kendisine yaramayan bu dünyayı başkaları için de yok etme ihtiyacı gelişir.

Dördü de –ve bunun bebeklikte başladığını farz etmemiz gerekir– daha sonraları özellikle kölelere ve zulüm görenlere olmak üzere, diğer insanlara karşı derin bir *şefkat* besliyordu. Garrison ve Weld siyahlara empati duydukları için bu harekete ilgi duymuşlardı. Birney şöyle yazmıştı: "Bu zavallılar için ne yapabileceğimi bilmiyorum, ancak bir konuda kararımı ver-

dim, hiçbirine zalimce davranılmasına izin vermeyeceğim."[7] Philips ilk başta, kölelik karşıtı arkadaşı Elijah P. Lovejoy'un bir çete tarafından öldürülmesi yüzünden bu harekete yakınlık duymuştu, daha sonra bu çetenin Garrison'ın hayatını tehdit ettiğini görünce harekete katıldı. Sonrasında motivasyonu diğerlerininkinden biraz farklıydı, sevgili Boston'unda insan haklarının böylesine hiçe sayılmasından dolayı sürekli öfke doluydu.

Sürekli çete şiddeti tehdidi altında olmalarının zorunlu kıldığı *fiziksel cesaretlerinin* daha derin bir şekilde incelenmesi gerekir. İçinde bulundukları saldırganlığın türü yüzünden, ölüm anında var olmak için, *risk alma* yetenekleri olmalıydı. Çocukken bol miktarda enerjileri vardı; akranlarıyla coşkulu oyunlar oynamış, dövüşmüşlerdi. Ne var ki cesaretleri, doğduklarında sahip oldukları bir şeyden çok, kaygı karşısında kazanılan bir zafer gibi görünüyordu (son tahlilde, cesaretin daima olabileceği gibi). Garrison bir arkadaşına yazdığı mektupta, Boston'daki bir cemiyette konferans vermesi gerektiği için "dizlerinin titrediğini" yazmıştı ve gazetede de, sesi çok az çıktığı için, seyircilerin onu güç bela duyabildikleri yazılmıştı. Ancak kendini toparladı ve kölelerin özgürlüğüne kavuşması için güçlü bir iddiada bulundu. "Bu dört kişi arasında, her ne kadar en az acı çeken ve gerçekte mücadeleden zevk alıyor gibi görünen Garrison olsa da, kızgın çete yüzünden hayatının tehlikede olduğu çeşitli olaylarda yaşadığı korkuyu dikkate almamak hata olur."[8]

Burada gereken *sosyal cesaret* daha da etkileyicidir. Birney: "Tanrı'nın evine sebt günleri yürüdüğümüz zamanlardaki – birçok yakınımızla... İlişkimiz bozuldu ve sizi barışları-

na yönelik bir düşman gibi gören bütün toplum az bir sınav değildir."[9] 1834'te Weld'e şöyle yazdı: "Bana hiç kimse yardım etmiyor; bu konuda bana anlayış gösterebilecek bir kişi bile yok!" Tekrar tekrar, çetenin kınaması ve şiddet tehditleriyle karşılaştı ki o esnada o şuna inanıyordu:

> Ama eğer bir zaman varsa, o da evrensel bir özgürlük davası olan cumhuriyetimizin zorda olduğu şu andır, vatanseverler tarafından tehlikeye atılması gereken her şeyin, kurtuluş için riske atılması gereken ülkemizde... [İnsanlar] köle değil, azat edilmiş olarak ölmeliler yoksa ülkemiz, umudu ne kadar muhteşem olursa olsun sonsuza dek yok olur.[10]

Karşılaştıkları muhalefet onların bu davaya bağlılığının güçlenmesine katkıda bulundu. Garrison bu muhalefete, gitgide artan bir saldırganlıkla ve siyahlarla daha yakından özdeşleşerek tepki verdi. Etkili bir dille şöyle yazmıştı:

> Birçok kişinin, dilimin sertliğine karşı çıktıklarının farkındayım, fakat bu sertliğin bir nedeni yok mu? Hakikat kadar sert, adalet kadar tavizsiz olacağım. Bu konuda, ılımlı düşünmeyi, konuşmayı ve yazmayı istemiyorum. Hayır, hayır! Evi yanan bir adama ılımlı bir tehlike işareti vermesini, karısını zorbanın elinden ılımlı bir şekilde kurtarmasını, yavrusu ateşe düşmüş bir anneye yavrusunu yavaş yavaş kurtarmasını söyleyin bakalım, ama beni şu andaki gibi bir davada ılımlı olmam için zorlamayın! Varımı yoğumu ortaya koydum. Lafı dolandırmayacağım! Göz yummayacağım! Bir milim bile geri adım atmayacağım! VE BENİ DUYACAKLAR. İnsanların bu umursamazlığı, heykelleri kaidelerinden fırlatıp, ölüleri bile diriltebilir.[11]

Hiçbir duyarlı insan, zaman zaman duruşunun doğruluğu hakkında ciddi şüphelere kapılmadan böylesine uzun bir saldırgan faaliyeti sürdüremez. Birney'nin şüphe ve kararsızlığa düştüğü dönem, çağımızdaki tipik bir endişeye dayandığı için bizi özellikle etkiler. Sürekli olarak kararlarının duygularından etkilenmesinden korkuyor, diğer insanlar kadar kendini de ikna etmeye çalışıyordu: "Zihnimin bu konuyla [yani kölelik] ilgili olarak bir hakikatten diğerine, sonra daha yüksek bir hakikate nasıl sakin sakin ve serinkanlılıkla geçtiğini hatırladığımda, yargılarımın, coşkunun ürünleri olmadığı hususunda tatmin oluyorum."[12] Daha sonraları, Güney'in mantıkla herhangi bir şekilde ikna edilebileceğinden umudunu kesti. Sağlığı iyi durumda olmamasına rağmen, Amerikan Kölelik Karşıtı Birliği'nin sekreteri olarak çalışmak için New York'a geldi. Ne ilginçtir ki mantığa inanan Birney, 1857'deki ölümünden önce, değişimi yavaş yavaş gerçekleştirmekten umudunu kesmişti: "[Köleliğin] ne zaman veya nasıl sona ereceğini, itiraf etmeliyim ki bilmiyorum."[13]

Yapıcı saldırganlık, kendi içinde çelişkiye düşmenin yanı sıra acı çekmeye de neden olur. Kendini böyle bir davaya adamanın neden olduğu acı, çok daha fazla insanın buna kendini adamasına yol açıyordu. Boston'ın önde gelenleri, çete Garrison'ı öldürmekle tehdit ettiğinde çok öfkelenmişti. Saygın bir doktor olan Dr. Henry Ingersoll Bowditch şöyle yazmıştı: "O zaman demek ki bir kişi Faneuil Sarayı'nın görüş alanı içindeyken kölelik hakkında konuşamaz." Bowditch, yakınında duran kent hükümetinin üyesi Samuel Eliot'a isyancıları bastırması için yardım etmeye gönüllü olduğunda, Eliot: "Yetkililerin, çeteyi istemese de, kölelik karşıtlarını güç

kullanarak bastırması açısından amaçlarına sempati duyduklarını ima etti. Bu durum beni iyice iğrendirmişti ve büyük bir tiksinti içinde oradan ayrılırken, tüm kalbimle, 'Şu andan itibaren ben de kölelik karşıtıyım,' diye yemin ettim."[14]

Kanun ve düzen kuvvetlerinin rolü, kendi dönemimizde olduğu gibi, iç karartıcı bir tasvir sunar. Bildiğimiz fakat kendi gönül rahatlığımız için unutmaya çalıştığımız bir hakikati gün yüzüne çıkarır. Hükümet üyeleri, yukarıdaki olayda belirtildiği gibi, şiddete anlayış göstererek şiddeti üstü kapalı olarak teşvik etmekle kalmadılar, eski bir köle tekrar köle yapılmak üzere gemiye bindirilmek için cebren alındığında, *kendi milisleri esiri gözetim altında tutarken*, Boston'ın iyi insanları utanmış ve çaresiz bir halde seyrettiler. Aslında, kölelik karşıtlarına delifişek ve fanatik destekçilerin sözcüleri olarak saygı duyan birçok kişi, böyle olayları gördüklerinde bir kez daha düşünüyorlardı.

Kölelik karşıtlarının saldırganlığı ana amacında başarıya ulaştı; kaygı ve suçluluk duygusu zamanında daima ortaya çıkan duyarsızlıkla mücadele etti. Kaygının nedeni, o tarihi dönemdeki sosyal çalkantıydı; suçluluk duygusu da köleleri tuttukları için bizzat Güneylilerin dahi hissettikleri bir şeydi. Ancak kölelik karşıtları duyarsızlığa sığınılmasına izin vermediler. Halkı sarsmaya devam ettiler ve hiç kimsenin vicdanının uyumasına müsaade etmediler.

Bu dört adamın sıkıntılarının güçlü bir nedeni vardı: köleliğin insanlık dışı olması. Ayrıca güçlü bir amaçları da vardı: adaletsizliği giderme. Yıkıcı saldırganlık bazen yalnızca birinciyi içerse de, yapıcı saldırganlıkta her ikisi de olmalıdır. Olumlama ve ortaya koymaya karşı, saldırganlık meydana

geldi çünkü muhalefet öylesine kemikleşmiş, duyarsızlık ve atalet öylesine güçlüydü ki etkili faaliyetleri teşvik etmek için daha büyük bir kuvvet gerekiyordu. Herhangi bir toplumun doğasında statükoyu korumak vardır ve saldırganlık zaman zaman şiddete dönüşür, bunun nedeni yalnızca ayaktakımının gözü dönmüş öfkesi değil, "kanun ve düzen"in tarafındaki polis ve milis kuvvetlerinin de eylemleridir.

Bu adamların her birinin, başlangıçta olmayan kuvvetlerini nasıl toparladıklarını, kendi çabalarıyla, belagat güçlerini ortaya çıkarma hususunda ve muhalefeti etkilemeye örnek olmalarıyla kendilerini aşmalarını izlemek ilham vericidir. Bu kendini aşmada çoğu kez, bir sonraki bölümde ele alacağımız, coşku deneyimi de olmalıdır.

VIII

COŞKU VE ŞİDDET

> İster eylemde ister duyguda olsun, şiddetimizin merkezinde, kendimizi iradesi olan kişiler olarak gösterme isteği yatar. [Ancak] toplumumuzun karmaşıklığı, insanın cesaretinin kırılmasına yol açar. Birilerinin daima manşetten düşmediği bir dünyada, insanın yaptığı hiçbir şey artık gurur duyulacak bir beceri değil gibidir. Umudunu kesip, bir üniformanın çelişik duygular uyandıran kimliğini sunan özel bir orduya neşeyle katılan adamlar için bu akla yatkın bir tanımlamadır: Selamlama ve selamlanma hakkı.
>
> Jacob Bronowski,
> *The Face of Violence*

Şiddeti azaltma hususunda bu kadar az gelişme kaydetmemizin nedenlerinden biri, içindeki çekici, cezp edici ve büyüleyici öğeleri azimle göz ardı etmemizdir. Zihinlerimiz, konuyu, tam da anlama edimindeyken hadım etme eğilimindedir. Bir kongre üyesi şiddet aleyhinde nutuk attığında, çocukken *kendisinin* de itfaiye arabalarının peşinden koştuğunu, boğa güreşi resimlerinden büyülendiğini ve yine, insanların kaza-

ların etrafında toplanmasına yol açan albeni ve dehşetin tuhaf birleşiminden de payını aldığını tümüyle unutmuş gibidir.

Bir yandan bedenlerimizle şiddet eylemleri yaparken, bir yandan da zihinlerimizle, bir şekilde hepimizde mevcut olan, "şiddete duyduğumuz gizli sevgiyi" yadsıyoruz. Şiddet *olgusunun* farkındalığını bastırarak, kendimizi gizlice bunun zevkine bırakabiliriz. Bu durum, bu "gizli sevginin" gerçekliğini kabul etmiş olsaydık yüzleşmek zorunda kalacağımız daha derin duygusal çıkarımlara karşı gerekli bir insani savunma gibidir. Örneğin her savaşın başlangıcında, düşmanımızı alelacele şeytani bir imgeye dönüştürürüz ve sonra savaştığımız şeytan olduğu için, kendimize savaşın ortaya çıkardığı bütün meşakkatli psikolojik ve manevi soruları sormadan, savaş haline girebiliriz. Kendimiz gibi insanları öldürmekte olduğumuzun farkındalığıyla artık yüzleşmek zorunda kalmayız.

Bu cezp edici ve büyüleyici öğeleri "coşku" terimi altında birleştireceğim. Bu kelime tuhaf görünebilir, çünkü genel bir tabir olarak yüksek yoğunluk seviyesindedir; muhteşem bir tablo karşısında coşkuya kapılırız veya piyangoda bir milyon dolar kazandığımız için coşarız. Ancak tarihi anlamı, duygu yoğunluğu meselesini tümüyle seçenek dışı bırakır. Yunanca, "εκστασις" kelimesinden gelen coşku, etimolojik olarak, "kişinin kendi dışında durması", "kişinin kendi yanında olması" veya "kişinin kendi dışında" olması anlamlarına gelir. Kişiyi "kendi benliğinin", geleneksel ego sınırlarının ötesine götüren ve benliğinin yeni ve genişlemiş bir farkındalığını sunan deneyime –Hindu veya Budist meditasyonu gibi– yoğunluğu niceliksel açıdan büyük olmasa bile, coşku verici denir. Este-

tik deneyimler veya aşkta yaşanan anlar da genellikle coşku verici olarak isimlendirilir. Değerli olma, diğer insanların sizin etkiniz nedeniyle değiştiğini bilme deneyimi de, "kendinizden ötede" olma hissini –başka bir deyişle, bir tür düşük yoğunluklu coşku– verir. Bu nedenle daha az yoğunluklu bu deneyimler için "önem hissi" ibaresini kullandım.

Şiddetin çoğu kez coşku deneyimleriyle ilişkilendirilmesi, her ikisi için de aynı ibareleri kullanmamızda görülür. Kişinin öfkeyle "kendini kaybettiğini", gücün onu "ele geçirdiğini" söyleriz. Coşku deneyimlerinde olduğu gibi, şiddette de bir öz aşkınlık vardır. Üstelik şiddette mevcut olan tümden kendini verme coşkuda da mevcuttur. İçinde yaşadığımız, "cansız düşünce tarzıyla marazlanmış" her şeye karşı bir tepkinin olduğu anti entelektüalizm çağında, benliğin şiddetin içine özümsenmesi özellikle çekicidir.

Hangi şekillerde şiddet, bize bu coşku deneyimini, önem hissini sağlar? İlk örneğimizi bize Jerry Rubin verir. Tipik ateşli tarzıyla, bize Oakland'da bir askeri trenin durdurulmasını anlatır:

> Polisler [trenin] üstüne atlayanları tutuklamaya çalıştılar. Onlar insanları yakalamak için davrandıkça, biz de her yöne dağıldık. Yalnızca üç, dört kişi yakalandı.
>
> Bir pislik çetesi gibi, bağrışarak koşturup, raylardan sokaklara dağıldık.
>
> Zafer kazanmış savaşçılardık.
>
> Coşku doluyduk.
>
> Askeri treni durdurmuştuk.
>
> RAYLARDA GİDEN SAVAŞ MAKİNESİNİ BİRDENBİRE DURDURMUŞTUK.[1]

Jerry Rubin hakkındaki izleniminiz ne olursa olsun, anlattığı kuşkusuz bir şiddet coşkusu deneyimidir.

Daha az dramatik olan, ancak başlangıç formundaki coşku bileşenlerinin bazılarını içeren bir tanesi de, benim lisansüstü öğrencisiyken yaşadığım bir deneyimdi. California'da birkaç siyahi genç tecavüzle suçlanmış ve mahkemeye çıkarılmadan bir çete tarafından linç edilmişlerdi. New York'taki bir rahip de vaaz verirken bu linç olayını övmüştü. Sonuç olarak, bizden bir grubun ertesi pazar sabahı kilisede gözcülük yapmasına karar verdik. Eğer bu vesile dolayısıyla duyduğumuz kaygının yanında heyecan, hatta neşe duygusu olmasaydı olayı anlatmaya değmeyecekti. Bir gece önce dövizleri boyamak, yürüyüşü organize etmek, diğerleriyle –haklılığından hiçbir şüphemiz olmayan bu davamızda benim yanımda yürüyecek olan yoldaşlar– olan dayanışmayı hissetmek: Bütün bu faaliyetlerde bir coşku öğesi vardı. Bu hazırlıklardan sonra gece geç vakit eve yürüdüğümü ve yalnız kaldığımda, izlediğimiz yolun etkililiğine dair kafama sorular ve şüpheler üşüştüğünü hatırlıyorum. Fakat hayır! Ben ve yoldaşlarım bir karar vermiştik, onları hayal kırıklığına uğratmamalıydım. Atlı polisler gibi bazı engellerin çıkacağını bekliyorduk (gerçekten de öyle oldu); çok şiddet yüklü olmayacağını, fakat medyada yer alacak kadar büyük olacağını umuyorduk. Ayrıca gizliden gizliye bir direnişle karşılaşacağımızı da ümit ediyorduk; çünkü bu durum, grubumuza ilave bir bağlılık kazandıracak ve hatta coşkumuza katkıda bulunacaktı.

Bireysel sorumluluğa aşırı vurgu yapmak, diğer insanların benmerkezci bir şekilde yönlendirilmelerine, hakiki maneviyatı alt eden ve sahte bir önem hissine yol açan bir

zorlama halini alabilir. Çoğu Amerikalı, yalnızca genel insani nedenlerden değil (Dostoyevski'nin tanımladığı gibi) sadece bizim milletimize özgü nedenlerden ötürü de bireysel sorumluluk hissi altında eziliyor. Amerikalıların, geçmişin yükünden kurtulmalarına yardım edecek, kefaret gibi bir âdetleri veya günah çıkarma gibi dini törenleri yok (çok az kişi için psikanalizde hariç). Bütün ağırlık bireyin sırtına yüklenmiş durumda ve görmüş olduğumuz gibi, birey kendini güçsüz hisseder. Belki de bu durum, sorumluluğun almaya eğilimli olduğu ahlaki ve önemsiz formları açıklar: Geçmişte bu, sigara ve içki içmemeye yoğunlaşıyordu ve günümüzde de böceklerin üzerine basmamaya ve plastikten yapılma şeyleri çöpe atmamaya yoğunlaşıyor. Her halükârda, kişi ahlaki kurtuluşuna karşılık gelen, kendisini şekillendirecek bir kültür derinliği olmadan, kendi ahlaki kurtuluşunun sorumluluk yükünü taşıyamaz. Aksi takdirde kendini yalnız, diğer insanlardan yalıtılmış ve ayrı hissedecektir.

Başarılı bir isyanda ortaya çıkan bu coşku hissi, isyanın karakterinde meydana gelen bazı önemli değişikliklerin de sebebidir. Karakteristik bir isyan normalde yüksek ahlaki hedeflerle başlar. Örneğin Berkeley'deki öğrenciler, modern fabrika-üniversitenin insanlık dışı kimliksizliğine karşı çıktıklarını iddia ettiler. Ancak ilk başarıya eşlik eden coşku haliyle birlikte, isyanın psikolojik karakteri ve anlamı da değişir. Yeni bir canlılık katılır. Birçok kişi için, artık isyanın amacı ilk baştaki şartlardan çok coşkunun kendisi haline gelir. İsyan, birçok asinin hayatında doruk haline gelmiştir ve bir daha bu kadar yoğun bir önem hissine asla sahip olamayacaklarının belli belirsiz farkında gibidirler.

Bu durum çoğu kez, ister üniversite ister cezaevi olsun, yönetimin karşılaması istenen orijinal şartların detaylanmasına ve çoğalmasına yol açar. Bu eylemde asiler, ilk baştaki koşulların artık isyanın asıl nedeni olmadığını söylüyorlar. Bu nedenle, Brandeis'te rektör asilerle müzakere etmek için, siyahların oturma eylemi yaptığı haftada ofisinde kaldı ve siyahlar her gün farklı koşullar öne süren farklı bir pazarlık komitesi gönderdiler. Sanki bu eylemleriyle şöyle söylüyor gibiydiler: "Bu isyanın, bizim için belli koşullardan çok daha fazlasını ifade ettiğini göremiyor musunuz?"

Bu, ayrıca ilginç genel af koşulunun istenmesinin de sebebidir ki bunun besbelli yönetim açısından, tam bir teslimiyet olmadan yerine getirilmesi mümkün değildir. Bununla şöyle dediklerini düşünüyorum: "Başından beri istediğimiz şey bu coşku deneyimi, kendimizi önemli hissetmekti." Coşku, Malcolm X'in "devrim intiharı" kavramına yaklaşan bir yüksekliğe erişebilir.

Bireyden farklı olan grubun değerinden de bahsedilmelidir. Grup üyelerine göre grup, ölüm kalım meselelerinin etrafında oluşturulur. Herhangi bir grup hakkındaki soru şudur: Bu gurubun ruhani merkezi nedir, neye adanmıştır?

1. EDEBİYATTA ŞİDDET

Televizyondaki kovboy filmleri, gerilim romanları ve filmlerindeki şiddetten bahsetmek işimizi fazla kolaylaştırırdı.[2] Bunun yerine şu zor soruyu sormalıyız: Çağlar boyunca, insanın psikolojik ve ruhsal gelişimine rehberlik eden klasiklerde, edebiyatta şiddetin işlevi ne olmuştur?

İlk olarak, Melville'in *Billy Budd* adlı kitabının bir bölümünü ele alalım. Billy, bir isyan planladığına dair Gemi Polisi Claggart'ın suçlamasına cevap vermesi için Kaptan Vere ve Claggart'ın önüne getirildiğinde, suçlamaların adaletsizliği karşısında o kadar şaşkına döner ki dili tutulur. Bu acizliği içinde ani bir öfkeye kapılan Billy, Claggart'a gergin, sessiz bir an boyunca dik dik bakar. Sonra bütün öfkesi sağ koluna geçer, gemi polisine vurur ve adam yere düşüp ölür.

Bu saf şiddet eylemi sahnede veya ekranda meydana geldiğinde, *seyirciler rahat bir nefes alırlar*. Şiddetin duruma uyduğunu hissederiz. Estetik açıdan beklenen bir şeydir; daha azı kâfi gelmez. Şiddet, bütün olmayan estetik Gestalt'ı bütün yapar. Bu noktada, seyirci için estetik ifadelerde şiddet coşkusu deneyimi vardır.

Peki, "şiddet kötü" ise edebiyatın diğer birçok klasiğinin yanı sıra bu küçük romanda da neden bu kadar gereklidir? Şiddette, insanoğlunda bir ihtiyacı karşılayan, büsbütün "kötü" olamayacak bir şey olmalıdır. Bu bir şey, *Grimm Masalları*'nda, Shakespeare'in oyunlarında ve Eshilos ile Sofokles'in eserlerinde mevcut olmalıdır. Bu, bilinçdışı deneyim seviyesinde fark edilmeyi talep eden, yaşamdaki bir gerçeklik olmalıdır. Bu nedir?

Ölüm hepimiz için şiddet yüklü bir eylemdir; zorla bu yaşamdan koparılırız. Bu olguyu, günümüzde modern ilaçlar olsa da veya morfinle zombiye dönüşmüş bir adam hastane yatağında ölse de hiçbir şekilde reddetmek mümkün değildir. Ölüm, bizim için bir olasılık olarak her zaman mevcuttur. Yaşama ve sevgiye anlam veren işte bu olasılıktır.[3] Kendi yolumuzu ve ölüm zamanımızı belirleyebileceğimizi ne kadar

safça umut etsek de, ölümün dehşetli korkusu imgelememizde mevcuttur. Çünkü önemli olan, olgunun kendisi değil anlamıdır.

Ölüm, hepimizin çekmesi gereken tek şiddet –veya ihlal– değildir. Yaşam başka şiddet yüklü eylemlerle de doludur. Bizzat doğumumuz, anne baba ve çocuk arasındaki zorunlu mücadeleler, sevdiğimiz birinden ayrılmanın yürek burkan acısı, tüm bu deneyimlerin içinde kaçınılmaz olarak fiziksel ve psikolojik şiddet vuku bulur. Hiçbir yaşam, yoluna devam ettiği müddetçe şiddet yüklü olaylardan muaf değildir.

Şiddetin büyük edebiyat eserlerindeki estetik coşkusu, *insanı kendi ölümlülüğüyle yüz yüze getirir*. Bu eserlerin faydalarından biri budur. Sahnede bir trajedi gördüğümüzde veya bir kitapta okuduğumuzda, genellikle kendi başımıza yürümek ve bunun hakkında düşünmek isteriz. Aristo'nun acıma ve dehşetin boşalması dediği şeyi yaşarız ve bunun tadını çıkarmayı arzularız. Bu bizi kendi merkezimize yaklaştırmakla kalmaz, paradoksal bir biçimde insanları daha çok anlamamızı da sağlar. Bizim, yani bütün fani canlıların, doğup, mücadele edip, bir süreliğine yaşadığımızı ve sonra bitkiler gibi solup gittiğimizi görmemizi sağlar. "Işığın geçip gitmesine öfkelenmemizin" pratik bir yararı olmasa da, en azından daha çok anlamı olacaktır.

İşte bu nedenle trajedide –örneğin Shakespeare veya Eugene O'Neill'de– komediye göre, deneyimin daha derin bir seviyesi ortaya çıkar. Yunanlılar bu sorunu, –Oedipus, Medea ve diğer trajedilerde bol bol bulunan– şiddetin sahne dışında yer almasıyla çözdüler. Gelgelelim Shakespeare ve Melville'de şiddet sahnede meydana gelir, fakat orada dra-

mın estetik anlamı bunu gerektirir. Dram ve melodram arasındaki fark budur (bunun gibi şiddetten yararlanan çağdaş televizyon programlarında da olduğu gibi).

Sormamız gereken soru şudur: Bir film veya dramatik bir eserdeki şiddet, şok değeri, dehşet ve duyguları uyarmak için mi yerleştirilmiş yoksa trajedinin ayrılmaz bir parçası mıdır? *Macbeth, Hamlet* ve *Antigone*'da şiddet, dramın estetik bütünlüğü açısından *gereklidir*. Trajedide kendi ölümlülüğümüzü tecrübe etmekle kalmaz, onu aşarız da; önemli olan değerler daha net kendilerini gösterirler. Televizyonda doğu Pakistanlıların süngülenip öldürüldüğünü gördüğümüzde oluşan katıksız kötücül yıkıcılığı tecrübe etmeyiz ki bu, engel olabilmek için her şeyi verebileceğimiz dehşetli bir kötülüktür.

Her ne kadar ölüm, yaşamda olduğu gibi, edebiyatta da deneysel açıdan daima kazansa da, insan deneyim oluşturma edimlerini, sanat, bilim ve din gibi alanlara dönüştürmesi sayesinde manevi açıdan kazanır.

2. SAVAŞTA COŞKU

Melville'in romanının sinema versiyonunda, Billy Budd'ın asılmasından hemen sonra, İngiliz savaş gemisindeki bu denizciler, aniden birkaç mil ilerideki burnun etrafından dönen bir Fransız savaş gemisi görürler. Hepsi de sevinç çığlıkları atar.

Peki, neden *sevinç çığlıkları atarlar*? Bu adamlar, savaşın getirdiği çatışma, pislik, zulüm ve ölümün içine girdiklerini biliyorlardır, buna rağmen sevinirler. Bunun çok az bir kısmının, denizciler en sevdikleri arkadaşlarını astıklarında, sessiz sakin ve kasvetli bir şekilde ortaya çıkan bastırılmış duygu-

larının bir çıkışı olarak görülebileceği doğrudur. Ancak daha temel bir neden vardır. Bu durumda, başka bir alana, uzlaşmanın en zor olduğu yere döneriz: savaştaki şiddet.

Mantıklı seviyede hemen hemen herkes savaşı istemez ve savaştan nefret eder. İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce, ben üniversitede okurken, bir İngiliz edebiyatı profesörü daha başka savaşlar olacağından oldukça emin olduğunu söylediğinde ne kadar şaşırdığımı çok iyi hatırlıyorum. Bu öğretmen tatlı dilli, hassas, barışçı biriydi; ancak ben ona, sanki o paryaymış gibi sesimi çıkarmadan bakmıştım. Bir insan nasıl olur da böyle bir şey üzerinde düşünüp taşınabilirdi? Eğer barışı sağlayacaksak, savaşı düşünmekten veya savaşa inanmaktan –şüphesiz öngörmekten de– kaçınmamız gerektiği çok açık değil miydi? Barış yanlısı olan birkaç yüz bin üniversiteli ve ben, barışa ne kadar güçlü bir biçimde inanırsak uluslararası barışı da o kadar iyi sağlayabileceğimiz yanılsaması içindeydik. Yaklaşımımızın batıl inanca ne kadar yaklaştığının farkında bile değildik.[4]

Savaşı herkesin kafasından silmekle o kadar meşguldük ki William James'in "Savaşın Ahlaki Eşdeğeri" adlı kışkırtıcı makalesindeki önemli noktaları tümden göz ardı ettik. William James, "İspanya'yla girdiğimiz iğrenç savaştan" duyduğu nefret nedeniyle yazdığı bu yazıyı 1907'de bir konferansta sundu. Makalenin verdiği yanıtlar artık inandırıcı olmasa da, ana sorunu halen etkili bir biçimde gösteriyor. "Kendi tanımıma göre barış yanlısı olmama rağmen," der James, "savaş rejiminin vahşi yönünden bahsetmeyeceğim (birçok yazar zaten bunu hakkını vererek yapmıştır)..." Daha sonra, sava-

şın dehşetlerini betimlemenin caydırıcı olacağı inancına karşı uyarıda bulunur:

> Savaşın akıldışılığını ve dehşetini göstermenin hiçbir yararı yoktur... *Dehşet büyülenmeye yol açar*... İnsan doğasından en uçları ve aşırıları çıkarmak söz konusu olduğunda, bedelden bahsetmek alçakça gelir... Barış yanlıları, muhaliflerinin görüşlerinin estetik ve etik yönüne daha derinlemesine girmelidirler.[5]

Savaşa tüm karşı çıkmalarımıza rağmen, herkesin bildiği, çok bariz olan, savaşı engelleme çabalarımızda başarısız olduğumuz gerçeğinden kaçamayız.[6] Başarısızlığımızın en azından kısmen, asıl fenomeni göz ardı etmemizden kaynaklandığına inanıyorum: "*Dehşet büyülenmeye yol açar.*" Mağrurca "barış yüzyılı" olarak ilan ettiğimiz içinde bulunduğumuz yüzyılda, görece huzur halinden, devrimler ve şiddete doğru devamlı bir değişim olduğunu gördük. Şu anda en rezili Vietnam'da olmak üzere, dünyada yaklaşık altı savaş devam ediyor; Amerika'nın, gönüllü ordudan barış zamanı askerliğine ve beyan edilmiş savaşlardan beyan edilmemiş savaşlara geçtiğine tanık olduk. Neden savaşa karşı olan bizler bu kadar etkisiz kaldık? Saldırganlık ve şiddetin bu nihai formuna olan yaklaşımımızda yanlış bir şey olup olmadığını sorgulamamızın zamanı gelmedi mi? Doğrudan şunu sormamızı öneriyorum: Savaşın cezbesi, büyüsü, çekiciliği nereden geliyor?[7]

Ana veri kaynağım olarak, J. Glenn Gray'in, İkinci Dünya Savaşı'nda dört yıl boyunca savaşırken tuttuğu günlüğü *The Warriors*'ı[8] seçiyorum. Yazar savaştaki üç yılını Avrupa'da bir zırhlı bölükte, bir yılını da Avrupa hareket alanının ajanı ola-

rak geçirmiş. Mütarekeden on yıl sonra Gray, savaş ve savaşta tanıdığı insanların kişisel motivasyonları hakkında kapsamlı bir çalışma yapmak amacıyla öğrenim bursuyla Avrupa'ya dönmüş.

Şimdi en ufak bir şüphe yok ki Gray –şu anda bir batı üniversitesinde felsefe profesörü– uluslararası anlaşmazlıkları çözümlemenin bir yöntemi olarak savaşa herkes kadar şiddetle karşı ve kimse, savaşın dehşetleri hakkında ona onun zaten bildiğinden daha fazlasını öğretemez. Ancak aynı zamanda bence daha önemli bir şey yapmaya çalışıyor ki bu da *şiddetin bu nihai formunun insanoğlunun bilinçaltını büyülemesini keşfetmek ve betimlemek.*

"Hiç şüphesiz, savaşın her anından nefret ederek savaşa katlanan çok insan var," diye yazmış Gray "ve çok az insan savaştan zevk aldığını kabul eder. Buna rağmen birçok erkek kavgadan hem nefret eder hem sever. Neden nefret ettiklerini bilirler; neden sevdiğini bilmek ve açıkça ifade etmek ise daha zordur."[9]

Yaşanan dehşet, tarifsiz bezginlik, pislik ve nefrete rağmen, birçok asker savaşın yaşamlarındaki en lirik an olduğunu düşünür.

> Kendi içlerinde dürüst olan birçok eski muharip, şuna inanıyorum ki modern savaşların farklı koşulları altında bile, muharebedeki ortak çaba deneyiminin, yaşamlarında bir zirve nokta olduğunu kabul edecektir ... ki bunu yaşamamış olmayı istemezler... Kendisi tecrübe etmemiş birinin bu duyguyu anlaması, yaşamış birinin de başka birine anlatması çok zordur.[10]

Devam ediyoruz:

> Günümüzde milyonlarca adam –bizden önceki milyonlar gibi– savaşın tuhaf cevherinde yaşamayı öğrenmiş ve içinde büyük bir sihir olduğu keşfetmişlerdir... Savaşın duygusal ortamı her zaman zorlayıcı olmuş, büyüsüyle birçok erkeği çekmiştir... Derinlemesine düşünme ve soğukkanlı bir biçimde akıl yürütme ona yabancıdır.[11]
>
> Barış işaretleri görünmeye başladığında, [bu günlüğe] biraz kederle şöyle yazdım: "İnsanları daha kaba, fakat belki de daha insan yapan tehlikenin temizleyici gücü yakında kaybolacak ve barışın ilk ayları, bazılarımızın eski çatışma günlerini özlemesine yol açacak.[12]

Savaşın cazibesinin kaynakları nelerdir? Bir tanesi *aşırılığın* çekiciliğidir; yani muharebede *her şeyi riske atmak*.[13] Bu, biraz farklı bir derecede olsa da, Oliver'ın, protesto yürüyüşünün kendisini, "insan arzularının ötesinde" etkilediğini söylediğinde kastettiği şeydir. İkincisi, kişiyi bireysel sorumluluk ve suçluluk duygusundan kurtaran, çok büyük bir örgütün üyesi olmanın güçlendirici etkisidir. Bu nedenle savaş ilanı, ahlaki bir bildiri, ahlaki bir doğrulama olarak önemlidir ve askerin, ahlaki sorumluluğunu birliğine devretmesini sağlar. Bu noktaya genellikle silahlı kuvvetlerin eleştirisinde değinilir ve hiç kimsenin, savaşın, bireysel sorumluluğu ve vicdan özerkliğini yıprattığından en ufak bir şüphesi bile olamaz. Mylai ve Calley vakası bunu korkunç bir şekilde kanıtlar. Genellikle gözden kaçırılan nokta ise insanın özgürlüğü arama kadar özgürlükten kaçma arzusunun da olduğu ve özgürlük ve seçim hakkının aynı zamanda bir yük olduğudur. Dostoyevski ve birçok kişi tarih boyunca bunun bilincinde olmuş-

lardır ve kişinin, savaş zamanında olduğu gibi, vicdanını gruba devretmesi de büyük bir rahatlama sağlar. İşte bu nedenle tarihteki büyük belirlenimcilik akımları –Kalvenizm ve Marksizm gibi– insanları yalnızca saflara ayırmak için değil, diğer akımların uygun bulmayabileceği etkin bir adama hissi uyandırabilmek için de büyük güç sergilemişlerdir.

Buna çok yakın olan bir şey, askerlikteki yoldaşlık hissidir. Bireysel yararım nedeniyle değil, orduda bir yoldaş olduğum için kabul edilirim. Bana verilen rol nedeniyle, silah arkadaşımın benim geri çekilmemi veya saldırmamı kollayacağına güvenebilirim. Yararım bana verilen roldür ve bana verilen rolün sınırları bana bir tür özgürlük verir.

Sanki kişi daha büyük bütünün parçasıymış gibi hissetme yeteneğinin kaybolması, askerlerdeki korkaklığın açıklamasıdır. Aslında hangi alanda olursa olsun fiziksel cesaret –psikoterapideki deneyimlerime göre– bireyin, silah arkadaşlarıyla arasında bir bağ olduğunu farz ederek, kendisi kadar diğerleri için de savaştığını hissedip hissedemediğine bağlı gibidir ki bu, diğerlerinin onun yardımına geldiği gibi kendisinin de onların yardımına koşacağı anlamına gelir. Bu fiziksel cesaretin kaynağı, ilk baştaki bebek ve anne arasındaki ilişkide, özellikle annesiyle ve sonuç olarak da dünyayla dayanışmasına duyduğu güvende yatar gibidir. Öte yandan, çocuklukta fiziksel kavgalardan kaçınmada dahi görülen fiziksel korkaklık, erken dönemdeki bir reddetmeden, annenin çocuğunu desteklemeyeceği ve hatta çocuğunun kavgasında onun aleyhine döneceği hissinden geliyor gibidir; böylece bundan böyle genç ne yaparsa kendi başına yapacaktır. Böyle bir kişinin, başkalarının kendisini destekleyebileceğini ve aynı zamanda

onlar için de savaştığını aklı almaz ve onların payını da kabul etmesi için bilinçli bir karar vermesi gerekir. Böyle kişilerin, yalnız bir kişi olarak geliştirdikleri büyük bir *manevi* cesaretleri olabilir ama kendisinde eksik olan fiziksel cesaret veya grup içinde cesarettir.

Dahası şiddet coşkusunda yıkım arzusu da vardır. Hatırlarsanız, Oliver'ın sözleri şöyleydi: "Hayatım boyunca bir bilgisayar parçalamak istedim." İnsandaki yıkımda bir haz, atalardan kalan, bir şeyleri parçalama ve öldürme dürtüsü var gibidir. Bu hal, nevrotiklerde ve diğer insanlarda da çaresizlik durumunda artar, fakat bu her halükârda var olan bir özelliğin artışıdır ve yüzlerce yıllık uygarlığın yaldızı bunu gizleyemez.

> Savaş alanında ağır silahları kullanan adamları izleyen, katliam yapmış eski muhariplerin gözlerinin içine bakan, bombardımancıların hedeflerini parçalarken duydukları hislerini tanımlamalarını incelemiş biri ister istemez, yıkımda bir haz olduğu sonucuna ulaşacaktır... bu kötülük, görünüşe göre salt insan kötülüğünü aşar ve kozmolojik ve dini açıdan bir açıklama gerektirir gibidir. Bu anlamda, insanlar hayvanların asla olamayacağı bir biçimde şeytani olabilirler.[14]

Bu yıkım şehvetinde, askerin egosu geçici olarak onu terk eder ve asker deneyimlediği şeyin içine çekilir. Bu "o ana dek yabancı olan nesnelerle bir birlik oluşturmak için kendinden vazgeçmedir." Bu, coşkunun mistik deneyiminde atıfta bulunulan şeyin teknik dilidir: Ego "çözülür" ve mistik, buna ister ışık ister hakikat isterse Tanrı densin, "bütünle" bir birlik deneyimler. Şiddet sayesinde benmerkezciliği aşarız.

Bunların hepsi de şiddet coşkusundaki unsurlardır. Şiddette, bireyi kendinden geçiren ve daha önce yaşadıklarından daha derin ve daha güçlü bir şeye doğru iten bir keyif vardır. Bireysel "ben" bilinçsizce bir "biz"e geçer; "benim", "bizim" olur. Eski benliğim kayıp giderken, kendimi ona veririm, kendimi bırakırım; böylece yeni bir bilinç, yüksek bir farkındalık derecesi, öncekinden daha kapsamlı olan yeni bir benlik var olur.

Şimdi çağdaş insanı göz önüne aldığımızda –önemsiz, yalnız, kitle iletişim araçları yaygınlaştıkça daha da yalıtılan, her daim mevcut transistorlu radyoyla kulakları ve duyarlılığı körelmiş, televizyon ve gazetelerden üstüne binlerce kelime yağan, yalnızca kaybettiği dereceye kadar kimliğinin farkında olan, insan topluluğunun özlemini çeken ama bulunca da kendini uyumsuz ve çaresiz hisseden– şiddetin ve savaşın getirebileceği türde bile olsa coşkunun özlemini çekmesine kim hayret edebilir ki?

Bu kişiyi toplum içinde farz edin; yıllarca bir şeylerin "olabileceği" endişesiyle yaşayan, hayalinde yok edebileceği "düşman" ülkelerin farkında, günlük yaşamdan doyduğunda başvurabileceği bir hayaldir bu; bir şekilde eyleme dönüştürülmesi gerektiğini hissettiği ama sürüncemede kalan bir varoluşla, coşku ve şiddetin "gizli" vaatleriyle ayartılmış, belli belirsiz dehşeti sürdürmenin hareketin cazibe, büyü ve çekimine teslim olmaktan daha kötü olduğunu hisseden... Bu insanın, görünürdeki koyun gibi yaşam tarzını sürdürürken bir savaş ilanına razı olması bir sürpriz sayılabilir mi?

Örneğin ben hayatımda ilk kez Amerikan Lejyonunu anlıyorum. Bu örgüte karşı olumsuz bir inanç besliyordum; her neyi savunuyorsa ben karşıydım ve ben neyi savunuyorsam,

o da ona karşıydı. Adaletin hangi tarafta olduğunu çözecek zamanım olmadığı durumlarda, bu geçici bir araç olarak epeyce işe yaradı. Ne var ki, hiçbir zaman, savaş tehditleri yapan ve her-yatağın-altında-komünist-arama işlerini abes boyutlara taşıyan lejyonerlerin veya diğer eski askerlerin örgütlerinin güdülerini anlayamadım. Şimdi ise, gelgelelim, bu grupların, ilk başta savaşa çağrıldıkları sırada, çoğunlukla, Buick, Ford ve Chevrolet'lere benzin doldurma gibi önemsiz işlerde çalışan gençler olduklarını görüyorum. Fransa'da bu adamlar kadınların gurur kaynağı ve kahraman oldular; yollarına çiçekler serpildi, her tür onura sahip oldular. Muhtemelen hayatlarında ilk kez *önemli* oldular. Bizim ülkemize dönenlerden bazıları ise yalnızca Buick, Chevrolet ve Ford'lara benzin doldurma gibi aynı işleri buldular ve daha iyi işler bulanlar da barış zamanındaki boş yaşamlarına benzer bir umutsuzluğa kapılmış olabilirler. Can sıkıntısı içinde, "bul ve yok et" komünist karşıtı işler gibi, *savaşa en yakın deneyimi yeniden oluşturmak* için bir araya gelmelerine şaşmamak lazım. Yaşamlarında aslen eksik olan önem hissini verecek bir şey bulmak arzusuyla geçmişe dönüyorlar.

3. FARK EDİLMEYİ İSTEMEK

1955'te Glenn Gray, on beş sene önceki silah ve direniş arkadaşlarıyla mülakat yapmak için Avrupa'ya geri döndüğünde, kocası ve oğluyla rahat burjuva evinde yaşayan bir Fransız kadın ona içtenlikle bir itirafta bulundu: "Hayatım anlatamayacağım kadar sıkıcı bugünlerde!... Ne olursa olsun, her gün hiçbir şey olmamasından daha iyidir. Savaşı sevmediğimi veya yeniden savaş çıkmasını istemediğimi bilirsiniz. Ancak

en azından savaş o zamana kadar hiç olmadığım kadar canlı hissetmemi sağlıyordu."[15] Gray, bir Alman silah arkadaşının deneyimini şöyle aktarıyor:

> Aşırı kilolu, ağzında pahalı bir puro olan bu arkadaşım, savaşın yakınında, karısını ve çocuklarını o büyük yokluktan korumaya dair endişelerinden bezmiş bir halde, aç biilaç titrerken geçirdiğimiz eski günlerden bahsetti. "Bazen düşünüyorum da o günlerde daha mutluyduk."... Gözlerinde umutsuzluğa benzer bir şey vardı... Bu insanların hiçbiri, eski günleri duygusal bir nostalji içinde özlemiyor, steril bir şimdiden duydukları hayal kırıklığını itiraf ediyorlardı. *Barış, savaşın heyecanının, üstünü örtmelerine imkân verdiği bir boşluğu açığa çıkarmıştı.*[16]

Bu boşluk, şiddetin coşkusunun bir kaçış olduğu boşluktur. Sterilliğin bir kısmı, yaşamdan risk ve mücadelenin çoğunu alan uygar varoluşun kaçınılmaz koşullarından kaynaklanır – risk ve mücadele, çoğunluk için olmasa da, birçok insan için ayartılmaya çalışıldığımız zenginlikten daha önemli gibidir. Şiddetin yıkıcılığı hakkında ne düşünürsek düşünelim, şiddet risk ve mücadeleyi yerine geri koyar ve hayat artık boş olmaz.

Önem hissi deneyimleri insanlar tarafından yadsındığı müddetçe şiddet çalkantılarını yaşayacağız. Herkesin biraz önem hissine ihtiyacı vardır ve toplumumuzda bunu olası, hatta olabilir kılmazsak, bu yıkıcı yollardan sağlanacaktır. Önümüzdeki zorluk, insanların önem hissi ve fark edilmeyi, yıkıcı şiddetin gerekli olmayacağı şekillerde gerçekleştirmelerini sağlamaktır.

IX

ŞİDDETİN ANATOMİSİ

> Şiddet ve acı çekme, demokratik değerlerin ihlaline duyulan antipatiyi ve böyle ihlallerin kurbanlarına duyulan sempatiyi artırmak açısından, demokratik bir toplumda kritik bir öneme sahiptir.
>
> – Silvan Tomkins
> *"The Constructive Role of Violence and Suffering"*den

Şiddet, nispeten durgun bir dönemin ardından, su kaynadığında meydana gelen ani kimyasal değişim gibidir. Eğer altta suyu ısıtan ocağı görmezsek, şiddeti beklenmedik münferit bir olay sanabiliriz. Şiddetin, onlara yardımcı olmayan baskılayıcı bir kültürde, zorluklarla mücadele eden insanların tümüyle anlaşılabilir bir akıbeti olduğunu göremeyebiliriz. Şiddet genellikle, 50'lerin öğrencilerinin "sessiz nesli" gibi, sessiz dönemlerin ardından gelir. Ancak daha sonra kederle, bu duyarsızlığın altındaki kuvvetlerin ne kadar patlayıcı olduklarını görebiliriz.

1. ŞİDDETİN PSİKONÖROLOJİK YÖNLERİ

Şiddet, normal ve basit formunda, bastırılmış tutkunun patlamasıdır. Kişi (veya bir grup insan) meşru hakları olduğunu hissettiği şeylerden bir süredir mahrum bırakılmışsa, kalan öz saygısını yıpratan acizlik hisleri sürekli olarak sıkıntı veriyorsa, şiddet tahmin edilebilir nihai bir sonuçtur. Şiddet, kişinin öz saygı, eylem ve gelişmesinin önündeki engel olarak yorumlanan şeyi yok etme güdüsünün patlamasıdır. Bu yok etme arzusu kişiyi öylesine ele geçirebilir ki yola çıkan herhangi bir nesne yok edilir. Bu nedenle kişi, bu süreçte genellikle sevdiklerine, hatta kendisine bile zarar vererek gözü kapalı sağa sola saldırır.

Şiddet büyük ölçüde fiziksel bir olaydır. Ne var ki bu fiziksel olay psikolojik bir bağlamda meydana gelir. Ya görünmeyen birikim dönemi ya da uyaranın aniliği nedeniyle, sağa sola saldırma dürtüsü o kadar hızlı gelir ki düşünme yetimizi kaybederiz ve ancak çaba göstererek kontrol edebiliriz. Biri metroda bana sert bir şekilde omuz atacak olsa, "gözüm kararır" ve ona yumruk atmak için ani bir dürtü hissederim. Ancak sakinleştiğimde bilirim ki adamları metroda yumruklamayı âdet edinecek olursam, başımın belaya girmesi yakındır. Bir futbol oyuncusu, gücünü bir sonraki maçta gösterme fırsatını bulacağını kendisine hatırlatarak, şiddete başvurma dürtülerini kontrol edebilir, fakat geri kalan, uygar yaşamımızdaki çoğu faaliyette izleyici olan bizlere ise kas gücüyle ifade etmek yasaklanmıştır, şiddet güdülerimizin kontrol ve yönlendirilmesi çok daha zordur.

Saldırganlık ve şiddet, halkın zihninde doğru bir şekilde birbirine bağlanır; kişi saldırganlık *ve* şiddetten bahseder.

Gerald Chrzanowski, saldırganlığın şiddete, kaygının paniğe doğru meylettiğini söyler. Saldırganlık içimizde biriktiğinde, belli bir noktada, sanki bir şalter atmış gibi olur ve biz şiddete yöneliriz. Saldırganlık nesneyle ilintilidir; yani kime ve neye kızgın olduğumuzu biliriz.[1] Ancak şiddette, nesne ilintisi çözülür ve erim içinde kim olursa olsun çılgın gibi saldırırız. Kişinin zihni bulanır, düşman algısı netliğini yitirir, ortamla ilgili farkındalığını kaybeder ve sonucu ne olursa olsun, içindeki bu şiddet uygulama dürtüsünü dışa vurmak ister. Kurt Goldstein, bize, insanın soyut düşünebilen ve somut durumun ötesine geçebilen bir canlı olduğunu hatırlatır. Şiddet uygulayan insanın soyutlama yeteneği bozulmuştur, çılgınca davranmasının nedeni budur.

Çoğu şiddet vakasının aniden patlaması bazı soruları öne çıkarır. Şiddette, iç uyaran ile dış kaslar (yani aniden karşılık vermeye eğilimli kaslar) arasında doğrudan bir bağlantı var mıdır? Bu bağlantı korteks altıyla mı ilgilidir, yani böylece çok hızlı meydana gelip de olay geçip gidene kadar kişinin düşünememesine bağlanabilsin? Uyarımın gittiği yollarla ilgili bu tartışmalar deneyimin kendisinin yalnızca analojileridir, ancak bu analojiler süreci anlamamızda yararlı olabilirler. Özellikle, kişinin *şiddete sahip olmak* yerine, neden *şiddetin kişiye sahip olduğunu* anlamamızda yardımcı olabilirler.

Walter B. Cannon'ın, Harvard fizyoloji laboratuvarındaki klasik çalışmasından bu yana,[2] organizmanın tehdide karşı üç çeşit tepki verdiği genellikle kabul görmüştür: *savaşmak, kaçmak* ve *ertelenmiş tepki*. Örneğin, Cannon, birisi metroda bana sertçe omuz attığında, adrenalinin kan dolaşımıma boşaldığını, kan basıncımın yükselerek kaslarıma daha fazla kuvvet

verdiğini, kalp atışlarımın hızlandığını deneylerle göstermiştir. Bunların hepsi de beni, canımı sıkan kişiyle savaşmaya veya erim dışına kaçmaya hazırlar.[3] Kaygı ve korku halinde "kaçma", saldırganlık ve şiddet halinde ise "savaşma" olur. Bu fizyolojik değişimlerle birlikte, şiddet deneyimi kişiye büyük bir enerji verir. Kişi sahip olduğunu bilmediği bir çeşit aşkın güç hisseder ve Mercedes gibi, bu ruh hali içinde daha etkin dövüşebilir. Bu olgu, bir ilaç gibi etkili olup, kişiyi kendini tekrar tekrar şiddete vermeye ayartabilir.

Üçüncü olasılık, tepkimi ertelememdir. Çoğu insanın aslında yaptığı da budur. Kişinin eğitim düzeyi ve statüsü ne kadar düşükse o kadar doğrudan tepki vermeye meyilli olur; eğitim düzeyi ve statüsü ne kadar yüksekse, kaçma veya savaşma olasılıklarını düşünmek ve değerlendirmek için bir fırsatı oluncaya kadar tepkisini ertelemeye o kadar meyilli olur. Tepkiyi erteleme yeteneği uygarlığın bir armağanı veya yüküdür: Olayı bilincimize özümsemek için bekleriz ve sonra en iyi tepkinin ne olacağına karar veririz. Bu bize kültür verir, fakat aynı zamanda nevroz da verir. Tipik nevrotik kişi, çocukluğunda hiç çözümlenmemiş eski savaşları yeni insanlarla yapmaya çalışarak bütün ömrünü geçirebilir.

Peki, kalabalık metroda benim düşmanca tepki vermeye "hazır" olduğum doğru değil midir? Bu durumda, diyelim bir dans salonunda birisi beni ittiğinde olduğundan daha şiddetli bir tepki verme dürtüsüne daha eğilimliyimdir. Öyleyse sembolik bir tarama süreci olmalıdır. Durumu nasıl *yorumladığım, savaş nedeni* sayarak, düşmanca karşılık vermeye hazır olmamı veya özür dilenirse, sadece gülümseyip özrü kabul etmemi belirleyecektir. Yorum, bilinçli olduğu kadar bilinçdı-

şı etkenleri de içine alır: Buna belli bir anlam veririm; dünyayı dost veya düşman *görürüm*. Burada devreye *sembol* girer: Bilinçli ile bilinçdışını, tarihi ile şimdikini ve birey ile grubu birleştirdiğimiz araç. İşte bu nedenle Sullivan ve diğerleri, *organik süreçlerin sembolik süreç altında toplandığını* söylemişlerdir.[4] Bu, bireyin niyetliliğini belirleyen sembolik bir süreçtir.

Dolayısıyla kişinin etrafındaki dünyayı nasıl gördüğü ve yorumladığı kişinin şiddet duygusunda çok önemlidir. Arabasında sessiz sakin oturan bir siyahi adam, polis kimliğini sorduğu vakit öfkelendiğinde savaşmaya hazır olmasını sağlayan bu bakış açısıdır. Bu aynı zamanda, bir siyahı aşağılamaya duyduğu güç ihtiyacıyla güdülenen polisin "maçoluğunun" da altında yatan nedendir. Yorumun patolojik veya tamamen hayali, asılsız veya tümden yanlış olması durumu değiştirmez: Nasıl tepki vereceğinde belirleyici olacak olan *kişinin kendi* yorumudur. Paranoyak birinin diğer insanları vurmasının nedeni onların sihirli bir güçleri olduğuna ve kendisini öldüreceklerine inanması, kendini savunmak için vuruyor olmasıdır. En azından geçici olarak, katilin gördüğü gibi dünyayı görüp sembolik anlamın ardına ulaşamadığımız müddetçe, o kişiye "paranoyak" deyip geçmemizin bir yararı olmaz.

Uluslararası ilişkilerde dahi, diğer ülkelerin hareketlerinin sembolik yorumu, şiddet ve savaşı anlamada çok önemlidir. Şiddetin köklerinin zayıflıkta olduğunu söylemiştik. Bu, bireyler ve etnik gruplar açısından doğrudur. Ancak ülkeler söz konusu olduğunda, şiddet zayıflık *tehdidinden* kaynaklanır. Görünüşe göre ülkeler kendilerini sınırın ötesinde korumayı gerekli buluyorlar; silahlanma ikileminde tehlikeli bir

dengede bulunurken, başka bir ülkenin onlar üzerinde avantaj kazanmak için güç biriktirip biriktirmediklerini bilmeleri gerekiyor. Eğer bir ülke gerçekten zayıf hale gelirse, o artık bir ülke değildir.

Senatör J. William Fulbright, diğer ülkelerin davranışlarını yorumlamamızın ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir.[5] Yalta'dan bu yana, Amerikan hükümetleri, Rusya'nın eylemlerini –Küba füzesi olayı ve SSCB'nin U-2 uçuşuna tepkisi– Rusya saldırganlığının Birleşik Devletler'e yönelik güdülenmesi olarak yorumlamışlardır. Fulbright, bu olayların Rusya açısından, korkuyla güdülendikleri şeklinde de yorumlanabileceğini gösteriyor. Daha doğrusu, bu olayların savaşçı duruşlarının, eğer Kruşçev Birleşik Devletler'le daha dostane ilişkiler kurma umudunu gerçekleştirebilmiş olsaydı, taviz vererek yatıştırması gereken Rus generallerine verilmiş rüşvetler olduğunu öne sürüyor. Rusya'nın hareketlerini saldırgan olarak yorumlayıp, Rusya'daki diğer taraf, yani ordunun Kruşçev'i azledip, daha az dostane bir yönetimi oluşturmasına katkıda bulunan bir sertlikle karşı koyduk. Diğer ülkelerin güdülerini yanlış okuyan ülkeler paranoyak hastanın yaptıklarını yapabilir: Düşmanlık ve saldırganlığı yansıtmaları nedeniyle kendi çıkarlarına karşı faaliyetlerde bulunabilirler.

2. ŞİDDETİN ÇEŞİTLERİ

Şiddetin tanınabilir en az beş çeşidi vardır. İlki *basit şiddettir*. Mercedes'in, bıçak ve silahları savuşturduğu şiddet rüyaları bu türe girer. Bu, birçok öğrenci isyanının özelliğidir; beraberinde kas gücü özgürlüğü, bastırılmış enerjinin şiddetle

yükselmesi ve bahsetmiş olduğumuz, bireysel vicdan ve sorumluluk kısıtlamalarından kurtulma vardır. Sürekli zayıf bir duruma yerleştirilmeye karşı genel bir protestodur ve genellikle yüksek ahlaki talepleri vardır.

Ne var ki çok az şiddet bu birinci seviyede kalır. İkincisi *hesaplanmış şiddettir*. Öğrenci isyanlarının çoğunluğu olmasa da çoğu hesaplanmış şiddetle kuşatılmıştır. Paris'teki öğrencilerin isyanı, ikinci veya üçüncü gününde, profesyonel devrimcilerce devralındı ve ahlaki taleplerle başlayan liderlik, öğrencilerin derin hüsranını ve enerjisini sömüren liderlere dönüştü.

Üçüncü türe ben *kışkırtılan şiddet* diyorum. Bu bir Himmler'in veya herhangi bir ülkedeki aşırı sağ veya soldan ortalığı karıştıranların işidir. Konuşmacının amaçları doğrultusunda insanların hissettiği bir zayıflık uyarımı ve hayal kırıklığıdır. Modern tarih, insanlara hayvan gibi davranmanın, onları süreç içinde nasıl hayvana dönüştüreceğinin örnekleriyle doludur.

Dördüncüsü, *saklı şiddet* (yani araçsal şiddettir). Açıkçası toplum içinde yer alan hepimiz o toplumdaki şiddete bir noktaya kadar katılırız, her ne kadar çoğumuz bunu ahlaki yüceltme avantaj noktamızdan yapıp, zombi benzeri bir vicdan gafleti arkasına saklansak da. Vergilerimiz finanse etmese Vietnam'daki savaş devam edemezdi; bu anlamda ister bizzat savaşı savunalım ister karşı olalım, hepimiz savaş gayretinin içindeyiz.

Yukarıda saydıklarımızdan farklı olarak, şiddetin beşinci bir kategorisi de vardır; iktidardaki taraf, iktidarına yönelik saldırı tehdidi altında olduğunda, bu tehditleri bertaraf etmek için saldırdığında meydana gelir. Buna *yukarıdan gelen*

şiddet diyebiliriz. Güdüsü genellikle statükoyu korumak veya yeniden kurmaktır. Polis, doğru olan tevkif edici rolünden cezalandırıcı rolüne geçer. Hans Toch gibi bu alanda araştırma yapan bazı kişiler, bu şiddet türünün, diğer şiddet türlerinden mütemadiyen daha yıkıcı olduğunu söylerler; bunun bir nedeni polisin cop ve silahları olması, bir nedeni de öfkelerini içine çekebilecekleri büyük bir içerleme birikimlerinin olmasıdır. Özellikle Amerikan rüyasında bulunan çok eski varsayım, devletin, güçlü ve zenginlere karşı olduğu kadar, sömürüye karşı da zayıf ve yoksulları korumak için kurulmuş olduğudur. Kanuna düşkün şerifin Batı'ya düzen getirmesi gibi, herkesin dostu ve kaybolduğunuzda size yolu tarif edecek olan köşedeki polis, ideal bir modeldir. Ancak bu beşinci şiddet türünde, bunların hepsi bir yana atılır. Şiddetin daha da yıkıcı hale gelmesinin nedeni, tam da önceki koruyuculuğun yoldan çıkmış olmasıdır. Bu durumda devletin kendisi savaşçılar seviyesinde muharebe etmeye indirgenir.

3. YIKICI ŞİDDET

Şiddet benliğin harekette birleştirilmesidir. Jean-Paul Sartre şiddetin benliği yaratma olduğunu yazmıştır. Kişinin gücünü kanıtlamak, kendi değerini oluşturmak için güçlerini organize etmesidir. Her şeyi riske atmak, her şeyi taahhüt etmek, her şeyi ortaya koymaktır. Ne var ki akılcılığı *dışarıda tutarak*, farklı unsurları içinde birleştirir. Bu nedenle daha önce, benliği birleştirmenin mantığı devre dışı bırakan bir seviyede yapıldığından söz ettim. Güdüsü veya şiddet uygulayan kişinin içindeki etkileri ne olursa olsun, sonucu genellikle o durum içindeki diğerleri için yıkıcıdır.

Şiddette bu kadar büyük yer kaplayan fiziksel unsur, kişinin *tümüyle dahil olmasının* bir sembolüdür. Şiddet patladığında artık hiçbir şeye karışmadan öyle boş boş bir kenarda oturamam. Hareket vücudumu ele geçirir, topyekûn taahhüdümün bir ifadesi olarak riske atılmam istenir. Şiddet patladığında düşünmeye ne zaman ne istek kalır; akıldışı bir dünyadayızdır. Genellikle gettolardaki isyanlarda olduğu gibi mantık altı veya Jeanne d'Arc'ta olduğu farz edildiği gibi mantık üstü olabilir. Akıl artık bir buyruk iddiasında bile değildir.

If filminde, İngiliz çocuklarının okuduğu bir yatılı okuldaki yaşamın geleneksel donukluğu sert bir gerçeklikle betimlenir. Rutinin, yalnızlığın, yapay ahlaki kuralların yükü, kısa sürede sadizm ve eşcinselliğe yol açar. Yedikleri şiddetli dayaklar karşısında çocuklar bir dostluk bağı kurmaya başlarlar. Sonra lider olanları, katedralin altında bir makineli tüfek ve cephane zulası keşfederler. Film gerçeküstü bir sahneyle biter; çocuklar ellerinde silahlarıyla kilisenin üstünde pusuya yatarak, mezuniyet törenine gelen konukları kurşun yağmuruna tutarlar. Film, şiddetin, ayrılıktan yalnızlığa, sonra dostluk, sadizm ve nihayetinde şiddete giden adımlarının sunumudur.

Silahların ele geçirilebilirliğinin, şiddetle ilginç ve korkunç bir ilintisi vardır. Teknolojinin bu formu, şiddetin kapsamını ve etkililiğini muazzam ölçüde artırmakla kalmaz, bunları kullananların bilinci üzerinde de güçlü bir etkisi –genellikle duygusuzlaştırma olarak– vardır. Bir gün New Hampshire'ın oldukça uzak bir bölgesindeki bir çiftlikteyken, bir elma ağacının altında, öldürülmüş gibi görünen başıboş bir köpek gör-

düm. Bir süredir yalnız olduğumdan, ki yalnızken insanın aklına garip fikirler gelebilir, köpeğin kuduz olduğuna hükmettim. Dallar dolaşmış olduğundan köpeğe ulaşamasam da, bütün ailemizin çok sevdiği kendi köpeğimiz ona ulaştı. "Kuduz" köpeğin etrafında koklayarak dolandı, o kadar çağırmama rağmen köpeğimiz bana geri gelmedi. Eve girdim ve oğlumun çiftlikte atış pratiği yapmak için kullandığı *Luger* marka tabancayı alarak, içine bir şarjör koydum ve kuduz köpeği vurmak için dışarı çıktım. Şimdi bu öykünün ana fikri, benim elime bir canlıyı vurmak için silah almamın, beni psikolojik açıdan tamamen farklı biri yapmasıdır. Bu ölüm aletine sahip olduğum için herhangi birine ölümü verebilirdim; mantık dışı düşman bir adam olup çıkmıştım. Benim silaha sahip olmamdan çok silah bana sahipti: Ben *onun* aracı olmuştum.

Dönüştüğüm bu kişiden nefret ettiğim için, silahı eve geri götürüp, göz önünden kaldırdım ve olay da tümüyle farklı bir yoldan çözüldü.

Teknolojinin kişinin bilinci üzerindeki etkisini yalnızca belli belirsiz anlayabiliriz, ama silahlara sahip olmanın kişiliği kökten değiştirebileceği açıktır. Glenn Gray, orduda subayken, kemerine tabancasını takmadan dışarı çıktığında kendini çıplak gibi hissettiğinden bahseder; ben orduda bulunmadım ama öldürme niyetiyle parmağımı tetiğe koyduğumda kendimi, hareketleri üzerinde bilinçli bir kontrolü olmayan yanlış yönlendirilmiş bir robot gibi hissettim.

Kişilik üzerindeki böyle bir etkinin aşırı şekli, Nebraska'da katliam yapan ve yakalanmadan önce on bir kişiyi öldüren Charles Fairweather adı gençte görülebilir. Çocukken, "Silah-

ları seviyorum," demiş. "Bana başka hiçbir şeyin vermediği bir güç hissi veriyorlar." Öyküsü sıradandır: Çocukluğunda okula ilk gittiğinde, çarpık bacakları ve şişe dibi gözlükleriyle tuhaf görünen Charles'la sürekli alay ederler. Küçük yaşında, dünyanın sembolik yorumu, onun için alay edildiği yerdi ve fark edilme ihtiyacı, bir yanıt alamadıkça daha da güçlendi. Daha sonraları, okuldaki kavgalarda öfkesini salıverip kabadayıları sürekli pataklayarak fark edilebileceğini keşfetti ki bu kavgaları içindeki şiddetin katıksız sertliğiyle kazanıyordu. Babası onu, "her zaman sessiz olan çocuklardan biri," diye tanımlıyordu ki bu örnek yine uysal görünümlü kişinin tam olarak şiddete eğilimli biri olabileceğini gösteriyor. Gözleri iyi görmemesine rağmen, olağanüstü bir keskin nişancı olup çıkmıştı.

Liseden kurtulduktan sonra, bir kız arkadaş bulmayı ve çöp kamyonunda yardımcı olarak bir işe girmeyi başardı. Bunların sağladığı sınırlı fark edilme de elinden kayıp gidince –işini kaybetti ve kız arkadaşının annesi onu kovdu– üç silah ele geçirdi ve kız arkadaşının annesi ile üvey babasını vurdu. Cesetlerini kâğıda sarıp avluda saklayarak, evlerinde birkaç gün geçirdi. Kızı kendisiyle gelmeye zorlayarak, Dillinger ile Bonnie ve Clyde'ın tanıttığı şiddet yolundan gitti.

Kanlı öyküsünde önemli olan unsur, küçük yaşlarda dünyayı kendisiyle alay eden bir yer olarak görmesiydi. Nihai şiddeti çifte tepki almayı başardı: Fark edilme ihtiyacını yanıtladı ve dünyayla alay ederek intikamını aldı. (Gene, böyle şiddet feveranlarındaki o korkunç mantığı görüyoruz.) Daha sonra öldürdüğü insanlar hakkında sergilediği duygusuzluktan, her zaman böyle duygusuz, böyle şizoid olduğu sonucu-

na varamayız. Aşırı şiddet içindeki kişinin duygusuz ve mesafeli *hale gelmesi* gerektiği aşikârdır, tıpkı düşmanı makineli tüfekle tarayan bir asker gibi; aksi takdirde yapması gerektiğini hissettiği şeyi asla yapamaz.

Her şeyden önce, bu gencin çocukken söylediği sözler aklımızdan çıkmaz: "Silahları seviyorum. Bana bir güç hissi veriyorlar." Erkeklik organı olarak silah sembolü ve bunun cinsellikle bağlantısı iyi bilinir. İkisi de uzun ve incedir; ikisi de bir madde çıkarıp, yönlendiği kişiyi kökten değiştirebilir. Bundan dolayı silah, özellikle basit insanlarda, erkeklik gücünün mükemmelliğine eşit bir sembol olabilir. Mae West'in erkek arkadaşını selamlayan dizeleri, bunun klasik bir ifadesi olarak kalır: "Cebindeki silah mı, yoksa sadece beni gördüğüne mi sevindin?"

Ancak Stanley Kunitz'in dikkat çektiği gibi, silahların kültürel yönü de inandırıcıdır. Yiyecek elde etmek için silahlarla avlandık; evlerimizin toprağımızda güvende olabilmesi için silahlarla avlandık; Amerika'daki öncü dönemimizde yaşamak için silahlarla avlandık ki bu devrin üzerinden bir yüzyıldan biraz fazla zaman geçti. Kullandığımız tüm bu yerlerde silah değerliydi, gücün övgüye değer bir sembolüydü ve silaha sahip olmak da övgüye değerdi. Birçok insan bir silaha sahip olduğunda, daha önce kendisinden adaletsizce alınmış bir güce sahip olduğunu hisseder. Ve bu nasıl bir güçtür böyle! Artık o büyük patlamayı yapabilir ve kendisinden çok daha büyük şeyleri öldürmek için mermi atabilir. Bilinç kendi isteğiyle teslim olmuştur. *Patton* filminde, generalin dışarı koşup, kendisine ait Cezayir üssünü bombalayan Alman uçaklarına doğru tabancasını boşaltması çocukça bir davranış, silahlarıy-

la oynayan bir çocuktan kalma, içinde bulunulan zamana ait olmayan bir kalıntıdır, ancak buna rağmen şiddetin inandırıcı bir ifadesidir.

4. YAPICI ŞİDDET

Psikolojik açıdan ele alacak olursak, insanların insanca olmayan seviyelerde yaşadığı sonsuz sayıda durum vardır ve insanlar bazı şiddet türlerinin yaşam verici olduğunu keşfederler. Aşırı utangaç kişi, ilişki kuracak şekilde kendini bırakamayan şüpheci kişi, derinden sevemeyen veya karşısındaki insana verici olamayan kişi, kendisini zenginleştirecek deneyimlerden kendini yalıtan korkak kişi; liste sonsuza dek uzayıp gider. Bunlar, içlerinde bir miktar şiddet karışımının bir eksikliği gidermeye yardımcı olabileceği kişilerdir. Ancak kişinin bir başarma hissi elde etmesi, akılcılığın ötesine giden bir gayret patlamasını, kişinin benliğini riske atmasını, tümden kendini vermesini gerektirir. Tüm yaşamı boyunca boyun eğmiş bir kadın öfkelenip ağzına geleni söylediğinde gülümser ve içten içe seviniriz; en azından kadın artık duyarsız değildir. Geçenlerde bir arkadaşım iki oğlunun üniversiteden eve geldikleri sırada, iki akrabanın hasta olması nedeniyle evde tansiyonun yüksek olduğunu anlattı. Birkaç gün sonra oğullarından biri şapkasını öfkeyle parçalamış, diğeri de iki kül tablasını duvara atıp parçalamış. Arkadaşım şöyle dedi: "Bu iyi bir şiddetti." Öfke patlaması psikolojik ilişkiyi temizleyip daha fazla dürüstlük yaratır gibidir. Bu yüzden çoğu insan öfkelendikten sonra kendini iyi hisseder.

Şiddetin, insanın altında bir seviyede benliği birleştirdiğinden bahsetmiştik. Artık öyle ki birçok insan (aslında çoğu

insan) bu şekilde yaşıyor; bilinçleri ve kişisel saygınlıkları olmadan. Frantz Fanon Afrika'da böyle insanlar olduğundan bahseder. Milyonlarca insanın Orta Amerika, Güney Amerika, Hindistan, Çin ve bu refah ülkemizde standardın altında yaşayan milyonlarcası gibi yaşamlarını yalnızca kısmen insan olarak geçiriyorlar. Bu insanlar için şiddet psikolojik ve ruhsal varoluşun seviyesini yükseltebilir. Tıpkı insan olmanın *aşağısındaki* bir seviyede bilinç edinmiş benliğin birleştirdiği gibi, gelişmemiş kişileri insan seviyesine çıkarabilir. Bu, grupların duyarsızlıklarından çıkmalarını ve iktidardaki partiden sosyal reformlar koparmalarını sağlayan politik isyanlar şeklinde olabilir. İktidardaki bir grubun gücünü isteyerek ve rahatça verdiği çok az örnek vardır; güç, kalmak için gizlenir.

Burada Fanon'dan bahsetmemin nedeni, onun siyahi bir psikiyatrist ve Cezayir isyanına katılmış bir kişi olarak, yapıcı şiddetin ilk örneğini tanımlamasıdır. Martinique'te doğan ve Paris'te okula giden Fanon isyan sırasında Cezayir'e gitti; daha sonra otuzlu yaşlarının sonunda kanserden öldü. *The Wretched of the Earth* adlı kitabı onun yalnızca Cezayir isyanının değil, Afrika'daki tüm siyahların teorisyeni olmasını sağladı. Onun tezine göre, sömürge güçleri insanlar arasında, beyaz adamı yarı hayvan olan siyah adamın üstüne koyarak bir ayırım yaratıyor. Böylece devlet statükoyu koruyan bir kurum haline gelir, çünkü yerli halkın sürekli olarak baş eğdirilmesinin sağlanması gerekir. Fanon'ın kitabı, yerli halkın saygınlığının, potansiyel bilinçliliklerinin ve gelecekteki özgürlüklerinin tutkulu bir olumlamasıdır. Fanon bunların şiddet olmadan meydana gelemeyeceğine inanır. Bunlar yüzyıllardır sömürünün acısını çekmiş ve bunun yol açtığı du-

yarsızlığa katlanmış insanlardır ve psikolojik ve ruhsal açıdan canlı olabilmeleri için biraz şiddet gereklidir.

Genellikle bu şekilde gösterilse de aslında şiddet yerli halkın seçimi değildir. Sömürge güçleri yerlileri birbirine düşürmede aktif bir rol oynamış, bunun sonucunda kendi çıkarlarını pekiştirmişlerdir. Bu çoğu kez, "beyaz adamın yükü" gibi basmakalıp laflarla ifade edilmiştir, ancak asıl önemlisi, devletin, ister siyah ister kumral isterse sarı olsun, yerli halktan çok yabancı ülkenin çıkarına hizmet etmesidir.

Şiddet siyahlar için, yalnızca sömürge güçlerinin boyunduruğundan kurtulmalarının değil, aynı zamanda kendi aralarında bir birlik sağlamalarının da tek yoludur. Fanon, geri kalmış ülkelerin uzun süre sömürüldükten sonra sömürge güçlerinden farklı bir seviyede olduklarına, şiddetin siyahların milliyetçiliğe doğru ilerlemesinde bir aşama olduğuna inanıyor. Şiddet; bütünlük, özsaygı ve kendi güçlerinin farkına varmalarının bir yoludur. Fanon'ın kitaplarını barış yanlısı bir mezhep üyesi incelediğinde, Fanon'ın şiddet kelimesini kullandığı her yerde, pasif direniş kelimesinin kullanılabileceğini ve anlamın değişmeyeceğini belirtti. Başka bir deyişle, Fanon insanın saygınlığı, bilincin doğumu ve gelişmesi ve ilişkilerin dürüstlüğünden söz ediyor.

Fanon, Cezayirli siyahları bir psikiyatrist olarak tedavi ettiğinden söz eder. Bunlardan biri geceleri direnişte yer alır, gündüzleri de taksicilik yapar. Karısını Fransız askerleri alıp götürür, art arda tecavüz eder ve ardından kocası hakkında bilgi vermesi için döverler. Böyle bir adamın depresyona (Fanon bu yüzden tedavi ediyordu) girmesi ve bir öz saygıya sahip olması için de asi olması *kaçınılmazdır*.

Fanon, beyaz adamın bildiği *akılcılığın* ötesine geçmeyi savunur. Siyahların saygınlığı, salt beyinlerinden değil, toplam organizmalarından ve organizmalarının bir ifadesi olan kolektif bilinçaltından da ortaya çıkacaktır. Siyahlar yeni bir düzene, yeni yapılara doğru tırmanıyorlar ve bunlar yeni bir akılcılığın unsurlarıdır. Eski düzen ve eski yapılar süreç içinde yok edilecektir, fakat aklı başında hiçbir insan, bütün o "evet, efendim"leri ve el pençe divan durulmalarıyla, siyahların insanlık dışı bir biçimde cinsel, sosyal ve ekonomik sömürüsüne dayalı sömürge toplumu çeşitlerini savunamaz. Bunun ardından gelecek olanın daha az adil olması neredeyse mümkün değildir; umut edelim ki daha adil olsun. Sartre, *The Wretched of the Earth* kitabına yazdığı giriş bölümünde, "... acizlik dönemleri içinde, çılgın öldürme güdüleri kolektif bilinçdışının bir ifadesidir... Şiddet bastırılmış öfkedir," demiştir ki, değinmiş olduğumuz gibi, çoğu kez şiddet insanın kendisine karşı döner. Şiddetin, kendi nedenlerine, sömürge güçlerinin temsilcilerine döneceğini savunan Sartre ve Fanon kötümser görünürler. Ne var ki duruma uzun dönemli adalet perspektifinden baktığımızda, refah içindeki ülkeler açısından rahatsız edici olsa da, insan onların görüşlerinin gerçekçi olduğuna ikna oluyor.

Fanon şöyle yazmış:

> İnsanları canlandırmalıyız; beyinlerini geliştirmeli, fikirlerle doldurmalı, onları değiştirmeli ve adam etmeliyiz ...
>
> ... Ulusun yaşayan ifadesi, insanların tümünün hareket halindeki bilinci, insanların tutarlı, aydınlanmış davranışları-

dır ... [Biz] ilk olarak bütün vatandaşlara saygınlıklarını geri vermeliyiz ...[6]

Fanon'ın tavsiye ettiği şiddet, oyuncak bebeklere iğne batırmayı veya yastıkları yumruklamayı içermez, sosyal baskının gerçek kötülüklerini hedefler. Siyah adam öfkesiyle yalnızca siyah kardeşi için fedakârlıkta bulunmakla kalmaz, bu süreçte kendi hayatını feda etse bile kendini de olumlar.

3. KISIM

X

MASUMİYET VE CİNAYET

> Cinayet, nadiren saf, çaresiz, edilgen kurbanı; soğukkanlı, kurnaz bir katilin sinsice izlediği klişeye uyar. Çoğu cinayetin öncesinde, kurbanın kendi ölümünün gerçekleşmesinde aktif bir rol oynadığı şiddetli kavgalar yer alır.
>
> – Elton B. McNeil,
> "Violence Today"

Masumiyet bir kez davranışa dahil olduğunda, cinayetten kaçabilir mi? Bu zorlu soru, geçmiş yılların olaylarını, özellikle de Kent State, Jacksonville ve Augusta'daki silahlı olayları göz önüne aldığımızda, yeni bir keskinlikle karşımıza dikilir. Ancak bu soru bilincin doğuşundan ve atalarımızın zihninde Cennet Bahçesi mitinin oluşmasından bu yana, insanı rahatsız eden bir soru olmuştur. Albert Camus bu sorun üzerinde kafa yormuş ve düşüncelerini *Başkaldıran İnsan*'da açıklamıştır. Melville meseleyi saplantı haline getirmiş ve son eseri *Billy Budd*'ı, bu çetrefilli sorunu çözme amacıyla yazmıştır.

Örneğin kurbanın kendisinin, kendini kurban *haline getirmekle* bir ilgisi olabilir mi? Bu soru bizi masumiyetin anlamının tam da özüne götürür. Bakire, flört etmenin ötesinde, bekâretine son vermesi için erkeğe meydan okuyor olabilir mi? Neredeyse tüm kültürlerde kurban töreninde masumiyet, ilginç bir biçimde cinayetle ilişkili değil midir? Tarihin müphem başlangıçlarından günümüze kadar gelen, *bakireleri* ve *delikanlıları* Giritli Minotor'a veya modern savaşların Molek'ine kurban etme fenomeninin anlamı nedir?

Masumiyet ve cinayet meselesini insan bilincinin en uzak köşelerine ittiğimizde, bunun yalnızca akıl yoluyla tatmin edici bir biçimde cevaplayamayacağımız ebedi sorunlardan biri olduğunu keşfedebiliriz, fakat Rilke'nin genç şaire verdiği cevapta olduğu gibi: "Sorunları şimdi *yaşa*. Belki sonra... ileride bir gün cevabı yaşarsın"[1] sözünü keşfetmeliyiz. Fakat usa vurmaya çabalarken, şiddetin esas nedenlerinin üzerine yeni bir ışık tutulmasını umut edebiliriz. En önemlisi, masumiyet ve cinayet sorununun analizi, yaklaşan çağın yeni etiğinin ortaya çıkışının habercisidir.

Billy Budd'ın betimlemelerinden birinde, Melville "cömert genç kalbin bakir" deneyiminden bahseder. Masumiyet, özellikle, sinizme yol açan ihaneti henüz deneyimlemedikleri için halen inanıp güvenebilen çocuklarda cömertlik şeklindedir. Masumiyetin, yaşamı bir hesap kitaptan çok bir hissetme hali olarak algılama yönünden "kalple" ilişkisi vardır. Yaşamın şehvet, incinme, sömürme ve ihanetinin devasa olasılıklarına uyanmadan *önce* kalbin içindeki "bakirdir". Cinsel deneyimin olmaması, tarihi açıdan masumiyet sembolü olarak addedil-

miştir ki bunun bir sembol olduğu, içerik olmadığı unutulmamalıdır.

Masumiyet ayrıca bir güçsüzlük halidir. Masumiyeti tartışırken, sorunlarımızdan biri, bu güçsüzlükten masum kişinin hangi dereceye kadar yararlandığını tespit etmek olacaktır. Soru şudur: Masumiyet, ne ölçüde bir yaşam stratejisi olarak *kullanılır*?

1. KENT STATE'TEKİ TRAJİK GÜN

1970'de Kent State'de öğrencilerin vurulması olayını tartışmaya başlarken, hemen tezimizin bir bölümünün ispat edildiğini görürüz. Öldürülen dört öğrenciden ikisi protesto gösterisine katılmamıştır. Bir tanesi RTOC üniforması giymiş, savaş taktikleriyle ilgili bir sınava girmek için yerleşkeden geçiyordu, diğeri de müzik dersine gidiyordu. Bundan alınacak ders açıktır: *Artık bir olayın izleyicileri yoktur.* Bu, insanların dayanışması hakkında bir şeyler ima eder: Hepimiz trajik olayların parçasıyız. Günümüzde hiç kimse kendi bilincinden vazgeçmeden ahlaki açıdan bu olayların etrafından dolanamaz ve bunlardan bağışık olduğunu iddia edemez. Televizyon ve kitle iletişim araçları, insan ırkının önem arz eden olaylarına temel katılımın yalnızca göstergeleridir. Camus, "Nefes almak yargılamaktır," sözleriyle bize bunu hatırlatır.[2] Kendi katılımımızın farkında olmamızın, mazoşistik bağır dövme veya mücadelelerden sessiz sedasız el etek çekmenin mazereti olmadığını keşfedeceğimizden emin olabiliriz. Bu daha çok, yalnızca kısmen de olsa, kendi etik duyarlılığımızın keskinleşmesini ve ırksal bütünleşmenin kalıcı ve etkili mücade-

lesinin ve savaş halinin zorlayıcı durumundan kurtulmanın dayandırılabileceği bir temeli keşfetmemizi sağlayabilir.

Bu dört öğrencinin ve masumiyetlerinin temsilcisi olarak içlerinden birini seçeceğim: Allison Krause. Allison Krause'nin, vurulmasından bir gün önce, muhafızlardan birinin tüfeğinin namlusuna bir çiçek koyarak, "Çiçekler kurşunlardan iyidir," dediği yazıldı. Allison, Rus şair Yevgeni Yevtuşenko'nun, duygusallığa eğilimine rağmen bazı önemli noktaları gün yüzüne çıkaran şiirinde betimlenir:

On dokuzundaki Allison Krause,
Seni öldürdüler çünkü
Sen çiçekleri seviyordun...
Kurşunlar,
Çiçekleri itip çıktı...
Dünyanın bütün elma ağaçları,
Beyaza değil –
Yasa bürünsün.

Şu ana kadar olayı yalnızca o günkü haliyle gördük: dört cinayet kurbanı, bütün olay başıboş kurşunların ironik ve zalimce atılmasında özetlenir. Ne var ki Yevtuşenko, bu basit masumiyetin yalnızca yüzeyine dokunduğunu bilir. Sonraki dizelerde masumiyet ve kötülüğün karmaşıklığını görürüz:

Gel gör ki Vietnamlı bir kız –Allison'la aynı yaşta–
Eline silah alıp,
Silahlı bir çiçek
İnsanların gazabı mıdır...[3]

"Silahlı çiçek" ve şiirde daha sonra görülen "protestonun dikenli çiçeği" ifadesini de, masumiyetin ilk baştaki saflığına ilave edilen deneyim boyutuna atıfta bulunma olarak alıyorum. Şimdi elimizde temel motivasyon olarak gazap vardır.

Yevtuşenko artık farklı bir masumiyet türünden, artık çocuksu acizliğin değil gazabın gücünün bir ürünü olan "silahlı bir çiçek"ten bahsediyor. Vietnamlı kız çiçeğin dikenli çalılıkta büyüdüğünü ve itinayla tutulması gerektiğini bilir. Kızın kötülükten kaçınmayan, kötülükle yüzleşen bir masumiyeti vardır; bu masumiyet ki insanoğlunun tarihinin iyilik ve kötülük arasındaki sonsuz bir diyalektik olduğu ve tarih kadar insanoğlunun ruhunun derinliklerinde de, saf iyilik veya saf kötülük gibi bir şeyin olmadığı varsayımına dayanır. Yevtuşenko'nun, "çiçek" ve "silahlı" kelimelerini yan yana kullanması, Aziz Mark'ın aktardığına göre, İsa'nın havarilerini dış dünyaya gönderirken istediği şeyi hatırlatır: "Yılan kadar akıllı, güvercin kadar masum olun." Bu yine masumiyet ve deneyimin, ilginç bir biçimde yan yana kullanılmasıdır ve bunun havarilerin çalışmalarında etkili olacak sosyal davranışlarının temeli olması umulmuştu.

2. MUHAFIZLAR

Şimdi de "düşmanlardan" birinin, aşağı yukarı Allison'la aynı yaşlarda olan, Ohio Ulusal Muhafızlarının genç bir üyesinin masumiyetini ele alalım. Erkek kardeşi ulusal muhafız olan üniversiteli bir kızdan aldığım bir mektup bana bu konuda çok yardımcı oldu. Bu mektuptan alıntılıyorum:

> Erkek kardeşim Michael o günlerde, Ulusal Muhafız Merkezi'nin, kendisini yakınlardaki yerleşkelerden birinde çıkan isyan için çağırmalarından endişelendiğinden telefonu açmaya korkuyordu. Orduya çağrılıp Vietnam'a gönderilmekten korktuğu için Ulusal Muhafızlara katılmıştı. Michael grubundaki diğer arkadaşlarının da kendisi gibi, o sıralarda telefon gelmesinden korktuğunu söylüyor. Protestocu öğrencilerin haksız olduklarından o kadar emin değildi; öyle olsalar bile Ulusal Muhafızların orada olması çözüm değildi.
>
> Eğer kardeşim isyanı bastırma işine çağrılmış, sorumsuz bir subay ona dolu bir silah vermiş, ortam gerilimli bir hal almış olsa, o da bir öğrenciyi vurmuş olabilirdi... Bence hem Allison Krause hem de onu vuran muhafızlar kendilerine ait olmayan rolleri oynuyorlardı.

Bana yazan bu üniversiteli kızla birlikte, Michael'ın Kent State yerleşkesine gönderildiğini varsayalım. Michael, Kent State'teki öğrencilerin ne yazık ki şehir halkıyla gerçek bir iletişim kurup kurmamayı umursamadığını –hatta onları kızdırdıklarını– fark eder. *New York Times*'daki bir yazıya göre, cumartesi geceleri öğrenciler şehir merkezinde kaldırımların üstüne oturduklarında, şehir halkı onların açık saçık laflarını dinleyip etraflarından dolanmak zorunda kalıyordu ve her ne kadar inanması zor olsa da, öğrenciler bu yüzden Kent şehrinin halkında yol açtıkları nefretin kesinlikle farkında değillerdi. Michael iki gün önce bir binanın yakılıp kül olduğunu görmüş, bir gece önce de yalnızca üç saat uyumuştur; alay eden kalabalıkların arasından taburuyla birlikte yürürken, öğrenciler ona müstehcen laflar söyler ve taş yağmuruna tutarlar.

Bu durumda genç muhafızımız Michael'ı katil olduğu için kınayabilir miyiz? Eğer bunu yapar –çünkü tetiği çeken odur– ve çantalarımızı alıp eve gidersek, gerçeğin daha büyük bir bölümünü anlamamızı engelliyor ve tam en baskılı olmamız gereken noktada teslim oluyoruz demektir. Michael'ın ablası, mektubunun devamında sanık olduğunu düşündüğü noktaya dikkat çekiyor:

> Ülkenin bir çeşit muazzam bir gerçek dışılığa ve korkuya evrildiğini düşünüyorum... İnsanları, hayatta kalma dışında, birçok seçeneğinden mahrum bırakan bir çeşit irtibatsızlık bu.

Bu muazzam "gerçek dışılık ve korkunun" var olduğunu yadsımanın imkânı yok. Günümüzde, Camus'nun erken dönem romanı *Yabancı*'da, anti kahramanı Meursault'un genel bir yarı bilinç hali içinde var olduğu ruh halini sonuna kadar yaşama eğilimindeyiz. Meursault, bir kızla sanki ikisinin de uyur uyanık gibi olduğu bir durumda sevişir ve en sonunda bizi bir yarı farkındalık haline sokan çöldeki güneşin altında bir Arap'ı vurur; güneşin onu o yarı farkındalık haline soktuğuna ise hiç kuşku yoktur, çünkü Arap'ı gerçekten vurup vurmadığını bilemez. Cinayetten yargılanır. Suçu aslında *kendini öldürmektir.*

Bana yazan bu üniversiteli kızın işaret ettiği "muazzam gerçek dışılık" ve "irtibatsızlık", her insanı, kendine olduğu kadar diğerlerine de yabancı kılar. Duyularına yapılan sürekli saldırının karşısında bilincinden vazgeçen çağdaş insanın hastalığı, daima dalgalı bir okyanusta sörf yapmak gibi, problemimizi hiç de kolaylaştırmıyor.

Ancak "muazzam gerçek dışılık ve korkuyla" dolup taşmış bu ülkede siz ve ben de varız. "Ülkeyi" veya "toplumu" hatalı olarak düşündüğümüzde, ülkeyi, bize, içindeki insanlara bir şeyler yapan isimsiz bir "o" durumuna yerleştirme eğiliminde oluruz. Bu durumda o kısmen, yansıtmalarımızı asabileceğimiz uygun bir kazık olur. Dolayısıyla meselenin daha derin seviyelerini geçiştiririz. Sosyal psikolojinin, grupların rol üstlenme ve çeşitli güvenlik amaçları için kullanma yöntemleri üzerinde yapılan çalışmaların önemini yadsıyor değilim. Ayrıca bireyin üzerindeki elektrotekniğin etkisinin, teknolojinin muazzam gayri şahsiliğinin ve "asla yaratmadığımız bir dünyada" bizim üzerimizde etkili olan sayısız baskının bir göstergesi olarak her birimizin yaşadığı deneyimin de farkındayım.

Fakat toplumumuzun, ülkemizin bu güce sahip olmasının nedeni, daha önce dikkat çekmeye çalıştığım gibi, bizim bireyler olarak buna teslim olmamız, kendi gücümüzü devretmemizdir ve daha sonra da güçsüz olduğumuz için inciniriz. Bu noktaya kadar kendimizi kurbanlaştırırız. Hayatta kalmamız, insan bilincinin yeterli kuvvetle, teknolojik gelişmenin yavaş yavaş yok eden baskılarına karşı durmak için ortaya konup konamamasına dayanır. Eğer ülke "muazzam bir gerçek dışılık ve korku" haline evrilmişse, bu gerçek dışılığı ve korkuyu yaşayanlar siz ve ben olmalıyız.

Böylece masumiyet ve cinayetin psikolojik kullanımlarını anlamak için çabalarımızı artırmalıyız.

3. BILLY BUDD'IN TRAJİK KUSURU

Melville'in Billy Budd'ı, Allison Krause ve arkadaşları gibi, masumiyetin canlı bir örneği olarak betimlenir. "Yakışıklı

Denizci" denen bu adam, Fransa'yla yapılan savaş sırasında, *Rights of Man* adlı gemisinden alınıp, *Indomitable* adlı savaş gemisinde çalışmaya zorlanmış pırıl pırıl bir gençtir. Neşeli bir mizacı vardır, çok güçlüdür ve gemideki her grubun daima merkezi gibidir. Görünen o ki herkes onu sevmektedir. Melville ona "el değmemiş" der ve onu sık sık "meleklerle" kıyaslar. Gemideki yaşlı bir Danimarkalı denizci ona "Bebek Budd" der. Çiçek çocuklar gibi, Billy de gerçek olamayacak kadar iyi olmanın kıyılarında salınır.

Melville, Billy'de, bir çocuğun, normalde yeni bir şeye özümsenmesi gerekirken yetişkinliğe taşınmış masumiyetini (ki birazdan bizim sorunumuz haline gelecek) besbelli muhafaza etmeye çalışıyordur. Şöyle der Melville: "Yine de bir çocuğun su katılmadık masumiyeti onun yalnızca kör cehaletidir ve zekâ arttıkça masumiyet de az çok azalır. Oysaki Billy Budd'ın zekâsı ilerlemiş olduğu halde, saflığı pek bozulmamıştı." Böyle bir karakter, günümüzün çiçek çocukları gibi, büyük bir trajediye gebedir.

Billy'nin, hiçbirimizin trajik değil, yalnızca insani diyebileceğimiz tek bir kusuru vardır: Duyguları kuvvetli bir şekilde uyarıldığında kekelemeye başlar.

Herkesin onu sevdiğini mi söylemiştim? Pek sayılmaz. Geminin polisi Claggart, Billy'yle ilgili çelişik duygular içindedir. Bir yandan Billy'nin güzelliği ve doğuştan gelen nezaketi onu çekerken, diğer yandan da onun temsil ettiği saflık ve masumiyetten nefret eder. Melville'e göre Claggart, "Billy Budd'da kendini gösteren ahlaki fenomeni, entelektüel açıdan yeterli biçimde takdir edebilecek gemideki yegâne adamdır." Ancak aynı zamanda Claggart, bunu paylaşmaktan umudu-

nu kesmiştir ve kuşkucu bir hor görüyle doludur: "Masum olmasının dışında bir özelliği yok!"[4]

Masumiyete karşı bu yaklaşımın, çoğumuzun yaklaşımından sadece derece farkı olduğunu görmek önemlidir. Masumiyet bizden bir şeyler bekler, bir şeyler talep eder, destek ve ihtimam gösterme eğilimlerimizi ortaya çıkarır. Birçok insan kendindeki bu eğilimlerden nefret eder ve bunların kendileri üzerinde etkili olmalarına yol açan şeyden daha da nefret ederler. Hakiki çocuk masumiyetiyle karşı karşıya kaldığımızda bundan etkilenir ve çocuğu korumak isteriz, fakat kendisini koruyabileceği bir yaşa ereceğini de umut ederiz. Oysa bu masumiyet yetişkinlerde –bazı şiddete başvurmayan, barış yanlısı kişilerde, çiçek çocuklarda veya komünlerde yaşayanlarda– olduğunda bu bizi çeker, vicdanımız rahatsız olur, ancak aynı zamanda kendimize rağmen iyi niyetimizin ortaya çıkarılmasından da rahatsız olur ve belli belirsiz sömürüldüğümüzü hissederiz. Bu masum insanlar dünyanın etinde bir dikendir; "kanun ve düzen"i, polis ve devletin otoritesini ortadan kaldırmakla tehdit ederler. Öldürülmeden bir gün önce Allison Krause'nin sembolik davranışı, yani muhafızın silahının namlusunun içine çiçek atması, silahların gücü hakkındaki kabul edilen bütün inançlara kafa tutar. Dolayısıyla masumiyet bildiğimiz dünyayı altüst etmekle tehdit eder.

Hakiki masumiyet bir tür iyiliktir ve bu da birçok insanı bir ikilem haline sokar. Hatırlarsanız, eski Atina'nın vatandaşları, "İyi Aristides" diye bilinen bir adaya karşı oy kullanarak görevden almışlardı, çünkü kendisinden sürekli olarak "iyi" diye bahsedilmesinden bıkmışlardı. İyilik bizden talepte bulunur ve insanların iyileri sevdiği naif inancı da en eski

yanılsamalarımızdan biridir, bu yanlış kavramı uygun bir şekilde düzeltmek Dostoyevski'ye kalmış olsa da.

Claggart kendi dünyasında böyle saf bir masumiyete katlanamaz. Duygu ikileminin gelişimi, kendi kendinden beslenen kıskançlık ve hoşlanmamayla betimlenir. Billy'ye gülümser gibidir, ancak bu gülümseme gerçekte yüzünü buruşturma mıdır acaba? Melville, Claggart'taki "kötücül mizacın, kötü eğitim, yozlaştırıcı kitaplar veya ahlaksız bir yaşam biçiminden değil", "doğuştan gelen, kısaca 'mizaçtan dolayı ahlak bozukluğu'" olduğunu yazar.[5] Yine Claggart için, "iyiliği anlayan ama iyi olmaya gücü yetmeyen; Claggart'ınki gibi bir mizaç, böyle mizaçların neredeyse hep olduğu gibi fazla enerjiyle yüklüdür, tek çaresi de geri teper..." der. Melville burada şeytani olanı tanımlar: İnsanları, hayatta kalma ihtiyaçlarının bile ötesinde kavrayan bir kuvvet ki onları, Goethe'nin tanımladığı gibi, tüm evrene meydan okumaya iter ve böylece kendi kendinden beslenerek, er geç, bizzat doğayı yenmeye çalıştığı için trajik bir sona gelir.

Melville'in öyküsü, en basit seviyede, hayret verici bir açıklıkla ilerler. Karanlık, sıcak bir gecede, Billy güvertede uyurken, mürettebattan bir kişi yanına gelir ve bir isyan düzenlemesinde yardım etmesini ister. Billy öfkeyle bu fikre karşı çıkar. Ancak başkalarının duygularını incitmekten hoşlanmayan bütün iyi huylu insanlar gibi, kesin bir "hayır" demez ve gemideki arkadaşlarından birine bilgi vermek de aklına gelmez.

Daha sonra Billy, kaptanın önünde, Claggart tarafından isyan planlamakla suçlanır ve kendini savunması istenir. Claggart suçlamalarını tekrarladıkça, Billy bu adaletsizlik karşı-

sında o kadar şaşkına döner ki kekelemeye başlar ve derdini anlatamaz. Kaptan, "Kendini savun be adam," diye bağırır ve sonra denizcinin kekelediğini görünce şöyle der: "Acele etme, oğlum." Ancak bu babacan tavır Billy'nin kekelemesini daha da beter eder. Bu etkisiz hiddet içindeki Billy'nin bütün tutkusu Claggart'a indirdiği yumruğa gider ve onu öldürür.

Kaptan Vere, savaş zamanı bir savaş gemisinde geçerli olan kanunlara göre, Billy'yi asmaktan başka bir seçeneği olmadığının farkındadır. Asılmadan önce Billy'yi görmeye gelen papaz, Billy'nin ölümünü "bir çocuk gibi kabullendiğini" görür ve onu yanağından öperek, "masumiyetin, kıyamete giderken dinden bile daha iyi olduğu" sonucuna varır. Billy ertesi sabah şafak vakti mayistra sereninde asılır. Ancak asılmadan hemen önce, asılmasını seyretmesi için çağrılmış asık suratlı mürettebatın önünde şöyle bağırır: "Tanrı Kaptan Vere'i kutsasın!" Billy'nin ruh halini biraz yakalayan mürettebat tezahüratı tekrar eder. Bu, Billy'nin kalbinin temizliğinin ve kin veya intikam duygusundan yoksun olmasının göstergesidir.

Billy Budd ile dört Kent State öğrencisinin benzerlikleri nelerdir? En büyük fark, Billy'nin Claggart'ı öldüren yumruğu atması, Kent State'deki öğrencilerin de öldürülmeleridir. Ancak yargılamamızı veya etiğimizi adale gücünün anlık kullanımına dayandıramayız, çünkü bu bizi tümüyle bireyin kendini kontrol etmesine bağımlı kılacaktır. Bu durumda etik içeriği olmayan bir kanunculuk doğar. Bu, ister dini ister bilgisayar talimatlı olsun, bütün sert dogmatizmlerin hatasıdır ve bizim öncelikli amacımız böyle sertliklerden kaçınmaktır.

Billy Budd ve öğrencilerin birkaç tane önemli ortak özelliği var. Hem Billy Budd hem de öğrenciler *gerçek masumiyetin can-*

lı örnekleridir. Ne Billy ne de öğrenciler dünyadaki kötülüğün farkındalar, dünyadaki insanların zalimliğini ve gaddarlığını görmüyorlar veya görmek istemiyorlar. Her ikisi de İsa'nın çarmıha gerilmesinin "temsili acı çekme" kalıbına uyuyorlar – Billy Budd, Melville'in niyetiyle ve öğrenciler de sayısız insan için sembol haline gelmeleri sayesinde. Melville'in kahramanı hakkındaki özet cümlesi kesinlikle öğrencilere de uyar: Billy Budd'ın "ıstırabı, cömert genç bir kalbin, bazı insanlarda cisim bulmuş ve etkin olan şeytaninin saf deneyiminden doğmuştur."

Öykü anlayışımızı daha derin seviyelere çektikçe, masumiyet hakkında son derece önemli şeyler keşfederiz. Billy, Claggart'ın ona olan düşmanlığını neden *hissetmedi*? Üstelik uyarılmıştı da. Oedipus'taki Tiresias gibi, (modern kültürde de psikanalist) kitapta kâhin rolünü oynayan yaşlı denizci Dansker defalarca Claggart'ın "kancayı ona taktığını" söyler. Ancak Billy, "Ama ne zaman yanımdan geçse bana hoş bir söz söylüyor," diye cevap verir. Dansker bunun da Claggart'ın kötücül entrikalarının bir göstergesi olduğuna dikkat çeker. Billy'nin hiç "şüphe" veya "güvensizlik" duygusu yoktur. Çağdaş dünyamızı anlamakta olduğu kadar, şeytaninin iç dünyasını anlamakta da zorunlu olan bu niteliklerin yokluğunu, Billy'nin karakterindeki trajik kusurlar olarak görmeliyiz ki kekelemesi bunun yalnızca fiziksel bir dış belirtisidir.

Melville birçok kez, "*Masumiyet onun at gözlüğüydü*," der. Bu, özellikle de öncesinde, eğer Billy "subayın kötü niyetini kışkırtacak bir şey söylediğinin veya yaptığının bilincinde olsaydı, o zaman farklı olurdu ve *bakış açısı keskinleşmese bile arınabilirdi*," cümlesinden sonra geldiği için dikkate değer bir

cümledir. Billy'nin *görmemesi* için onda bir ihtiyaç olmalıdır. Doğrusu Billy sevilmekten yararlanır: Claggart'ın ona söylediği şu gibi sözleri hatırlar: "Yakışıklı mı yakışıklı". Sorgulanmak için kaptanın odasına götürülürken şöyle düşünür: "Kaptan benim hakkımda iyi düşünüyor" ve "gemide daha iyi, yeni bir göreve atanabilirim". Kısaca, masumiyetinin muhafazası –tümüyle bilinçdışı olsa da– Billy için yararlı bir strateji olmuştur.

Ancak şuna da dikkat edin ki subayın kötü niyetini kışkırtacak bir şey söylemiş veya yapmış olduğunun bilincinde olsaydı, o zaman farklı olurdu ve *bakış açısı keskinleşmese bile arınabilirdi*. Aslında at gözlüğü nedeniyle *göremiyor* veya *bilemiyor*. Bu Melville'in ilginç düşüncesi, "Tinsellik masumiyete karşıdır"ın bir parçasıdır. Aynı şey *olmamalarının* yanında, birbirlerine *karşı* çalışırlar. Billy'nin baştan sona çok az ruhani niteliği olduğu betimlenir ("Billy'nin düşüncesine göre ruhani dünya büsbütün anlaşılmazdır"). Billy'nin "gerçek masumiyeti", "bastırılması güç, inanışa ters düşen bir düşüncenin patlaması" olarak betimlenir. Daha sonra öldüğünde masumiyeti papaz tarafından "dinden daha iyi bir şey" olarak tanımlanır (ve Melville bunu kendi ölümünden hemen önce yazar). Billy Budd "şimdi artık çok derin geç deneyimler sayesinde ruhanidir."

Bütün bunların hepsi, Billy'nin masum fakat ruhani olmadığı anlamına gelir. Çünkü ruhanilik deneyim gerektirir ve deneyime dayalıdır –Melville'in dediğine göre, benliğe güç kazandırır, bilinci ve farkındalığı derinleştirir, bakış açımızı arındırır ve keskinleştirir– ki masumiyet bir at gözlüğü gibi

işlev görür ve bizi büyümekten, yeni farkındalıklardan, insanoğlunun sevinçleri kadar acılarıyla da (her ikisi de masum insana yabancıdır) özdeşleşmekten uzak tutmaya da eğilimlidir.

Bunlar deneyimin iki potansiyel kutbudur: Cennet Bahçesi halini muhafaza etmek için uğraşarak, size hitap etmeyen şeyleri bloke ederek masum kalmak veya ruhsallığa doğru mücadele etmek ve Wordsworth'ün ifadesindeki "insanlığın derin müziğine" doğru yol almak.

Kurbanın kendini kurban *haline getirmekle* bir ilgisi var mıdır? İnsanoğlunun birbirine bağlı olması ne demektir; yani nihayetinde bütün insanlık okyanuslarını kapsayacak şekilde, bir dalgadan çıkan halkalar gibi, kendimizden, anne babamızdan, çocuklarımızdan yayılan, bilinçli etkenler kadar bilinçdışı etkenleri de kapsayan bir ağda hepimizin bağlı olduğu gerçeği? Billy Budd, Claggart dahil, davranışlarının başkalarının üzerindeki etkisini –aslında güzelliğinin ve masumiyetinin etkisini– algılama sorumluluğundan muaf tutulabilir mi? Ya birinden diğerlerine ulaşan dalgaların farkında olmadan, kişinin yalnızca kendi inançları ve bütünlüğüne dayanan gamsız varoluş? Birbirine bağlı dünyamızda, bu artık doğru olmak adına övgüyle söz edilmek şöyle dursun, kabul edilemeyecek gerçek dışı bir saflık türü –sanki kişi ölümlü değilmiş gibi biçimlendirilmiş ölümlü bir hayat– değil midir? Bu tür masumiyetin bir şeyleri örtbas etme amacı olabileceği için, bu, kişi artık çocuk olmadığı halde yaşanan bir çocuk masumiyetidir. Dünyayı deneyimleme kapasitesi olan kişinin aynı zamanda bu deneyime olan hassasiyetlerini kapatmama sorumluluğu da vardır.

4. BAKİRELER VE EJDERHALAR

Tarih boyunca ve tarih öncesinde, *bakirelerin* ve *delikanlıların* kurban edilmesine büyük vurgu yapılmasının nedeni nedir? Neden her zaman masumları kurban ederiz? Sfenks ve ejderhalar, kendi saldırganlık ve şiddetimizin yansımaları değil midir?[6] Eski şehir devletlerinin vatandaşları, tıpkı modern insan gibi, saldırganlık ve şiddet duygularına olan eğilimlerini kontrol etmede zorluk çekiyorlardı. Bunu ancak, içteki ejderhalarını *dışa*, şehrin dışındaki mağarada yaşayan efsanevi hayvan üzerine yansıtarak yapabiliyorlardı. Bu, atalarımızın, "hayvani", "karanlık", "vahşi", "gizli" eğilimlerini dışarı, şehirlerini kuşatan ormana atma konusundaki enteresan çabalarıdır.

Yıllar boyunca, Teb kentinin kapılarının dışında gezinen Sfenks, kefaret olarak insan eti alıyordu. Bronowski, "Sfenksin eyleminde bir sembol vardır, her ne kadar tek bir eylemi –cinayet– olsa da," diye yazmıştır.[7] Büyü ancak bir bilmecenin cevabını bulursanız –akılcılığı ve içgüdüsüyle gayet insani bir eylem– bozulabilir ki cevabın "insan" olduğu ortaya çıkar. Birazcık farklı ifade edilmesi gerekse de, bu bizim için her daim bir bilmece olmuştur: Neden "insan", insan etinin kurban edilmesini ister, bu hemcinslerine eziyet etme, yok etme, yeme ihtiyacı nedir? *Threepenny Opera*'sındaki şarkıda, "İnsan başkalarından beslenir" diye geçer; toplumumuzun bölünüp, insanın varoluşunun temellerinin ortaya döküldüğü her seferinde yüzleşilmesi gereken bir hakikattir bu. Bizim içimizde, insanlığımızın yararına bu yamyamlığı gerektiren bir unsur mu vardır? Bu, üzerinde düşünmemiz çok zor olan zalimce bir düşüncedir ama bunu yapmalıyız.

Ancak daha da aydınlatıcı olan, Sfenks'in bilmecesinin cevabını bulan insanın (Oedipus), *Sfenks'i kendi içindeki doğru yere geri koyan kişi olmasıdır*. Oedipus, insanın, annesiyle yatıp babasını öldürdüğü gerçeğinin –en azından hayal dünyasında ki davranışın anlamı burada önemlidir– *bilincine* varmaya cesaret eden, kendisini doğru perspektifte gören, kendi içinde *hem* iyiliğin *hem de* kötülüğün olduğunu, içindeki Sfenks'i anlayan kişidir. Oedipus, kendi kimliğiyle ilgili soruların peşine kararlılık ve öfkeyle düşen ama asla pes etmeyen kişidir: "Kim olduğumu ve nereden geldiğimi bilmeliyim." Oedipus, kendini her şeyi *görmeye* zorlayan ve daha sonra içindeki çatışmayı dramatize eden bir davranışıyla, görme organı, bilincine varma, insan yaşamını ve dünyayı anlama sembolleri olan *gözlerini* çıkaran kişidir. Oedipus, daha sonra Colonnus'ta suçluluk duygusu ve sorumluluk problemlerine kafa yormak zorunda olan kişidir. Çünkü onun yaşamının dramı, Sfenks'le başa çıkmanın yegâne yolunun, Sfenks'i kendi ruhu içindeki asıl yuvasına geri götürmek ve onunla orada yüzleşmek olduğunu söyler ki bu, suçluluk duygusu ve sorumlulukla yüzleşmektir. Seçim açıktır: Ya şehir kapıları dışındaki Sfenks'e kurbanlık insanlar vermeli ya da suçluluk ve sorumluluk duygularını kendi içimizdeki gerçeklikler olarak kabul etmeliyiz. Suçluluk duygusunu sorumlulukla kabul edemeyen kişi, suçluluk duygusunu şehrin dışındaki Sfenks'e yansıttığını görecektir.

Ejderha da benzer bir semboldür; toplum kendi içindeki kötülüğü, ormanın içindeki ejderha figürüne yansıtarak ondan kurtulmaya çalışır. Ve toplum bunu, ejderhaya olan yıllık haracı bakire ve delikanlıları teslim ederek halleder. Ejderha

yabancı bir tür değildir; bizzat şehrin içinde ve aslında bireylerin kendi içlerinde müttefikleri vardır. "Eğer Aziz Yorgi gerçekten bir Hıristiyan aziziyse, öyleyse savaştığı ejderha, daha kadim bir insan kurban etme töreniydi ve kendisi de insan yapımıydı."[8] Yorgi daha çok, ormanların sık, netameli olduğu ve zevkli ve korkutucu fantezileri kışkırttığı kuzey Avrupa bölgelerinde yaşamış gibi görünmektedir. Ormanlarda yürümenin verdiği esrime, bize kendi şairane ve erotik hayallerimizi sonuna kadar yaşamamızı ilham eder. Bir şövalyenin çaresiz bir bakireyi bir ejderhadan kurtarma öykülerinin ve resimlerinin ormanda betimlenmesi tesadüf değildir. İlk başta genç kızın orada ne yaptığını merak ederiz, fakat daha sonra onun oraya güçlü bir yansıtmanın sevimli düşlemi nedeniyle gittiğini hatırlarız. Bu hem genç kızın hem de şövalyenin paylaştığı büyük ölçüde erotik bir yansıtmadır.

Bu bölümün başında sorduğumuz soruya dönelim: Neden insanların haraç verilmesi gerektiğinde, genellikle bakire ve delikanlılar veriliyor? Her yıl, Girit'teki Minotor'u memnun etmek için, Atina'dan yedi tane bakire ve delikanlının gönderilmesi çok sayıdaki örnekten yalnızca bir tanesidir. Neden her zaman *masumları* kurban ederiz? Belli ki insan etiyle beslenen yaratık için masumlar özellikle çekicidir; yaratık tecrübelileri değil, narin, çaresiz ve acizleri seviyor. Bunun hepimizin hayallerinde geçerli olduğunu biliyoruz; masum ve acizlerin, deneyimsizlerin özel bir çekiciliği vardır. Bunun nedeni onlara tecrübe *sunmak* ve böylece kendi öz saygımızı artırmak olabilir mi? Ejderhanın, hiç seksen yaşındaki bir adamı veya kadını parçalayıp yediğini duymayız. Ejderhanın damak zevkini tatmin etmesi beklenenler delikanlı ve bakirelerdir.

Bu soruya en iyi, çağımızdaki durumdan bakarak cevap bulmayı deneyebiliriz. Bir an için hiç kimse, yere göre sığdırılamayan modern uygarlığımızda, "ilkel insan kurban etmeyi" aştığımızı düşünmesin. Bunu biz de yapıyoruz, yalnız artık yedi değil, on binler kurban ediyoruz. Onları kurban ettiğimiz tanrının adı da Molek'tir. Elli binden fazla gencimiz Vietnam'da kurban edildi, Vietnamlıları da ilave edecek olursak ki kesinlikle etmeliyiz, kurban sayısı milyonlara ulaşır. Asırlık ejderhanın modern biçiminin, Vietnam gibi bir olayda, yeniden canlandırılması olağanüstüdür: arazi yakma politikası, alev püskürten tanklar, ülkenin çok büyük bir bölümünü yakıp yıkan ateş ve duman, ağaçların yapraklarının kimyasallarla döktürülmesi ve aslında, Vietnamlıların kitlesel katliamı. Modern Molek'imiz açgözlü. Ki bu da yansıtacak çok daha fazla saldırganlık ve şiddetimiz olduğu anlamına gelir. Biz bunu karşı çıkarak, içimizdeki çelişkilerle boyun eğerek ve duyarsızlıkla yaparız, ama sonuçta yapmaya devam ederiz.

Neden özellikle bakire ve delikanlıları bu Molek'e kurban ettiğimizi açık ve kesin bir biçimde ifade etmek zordur, belki de düşünce biçimimiz, sorunumuzla alakasız olan sözde bir askeri gereklilikle çok karışmış olduğu içindir; yani, gençleri askere alırız çünkü onlara uçak uçurmayı veya silah kullanmayı öğretmek çok daha kolaydır. Ancak bu akla uygun hale getirmeye benziyor. Eski kurban törenine olan benzerlik göz ardı edilemeyecek kadar fazla.

Egemen çevrelerin, yaşamları kendilerininkinden önde olan gençliği, masumları *kıskandığı* aşikârdır. Bu, özellikle Amerika'da, gençliğe tapınmayla şiddet kazanır; genç olmak

her zaman daha iyidir. Uzun zaman önce masumiyetlerini yitirmiş yaşlılar, bu el değmemiş gençlerin savaşmasını gerektiren savaşlar ilan ederler ve biz, büyük ölçüde, Japonlara veya Kuzey Vietnamlılara yönelik saldırganlık ve şiddet duygumuzun bir yansıması olan muazzam miktarda propaganda yayarak, üniforma, bando ve şarkılardan ibaret karmaşık bir törenden geçeriz.

Kurulu düzeni temsil eden egemen çevreler aynı zamanda gençlerden *korkarlar*. Bu durum günümüzde ve toplumumuzda özellikle belirgindir. *Kıskançlık* ve *korku*... Bunlar kurban etmenin iki güdüsüdür ve çok derine inmeseler de bize şu an için yardımcı olabilirler.

İlginç fakat anlaşılabilir bir biçimde, insan yaşamının doğasında *bir masumiyeti aşmak güdüsü* var gibidir. Bu, ilginç bir biçimde, kolayca kurban edilebileceğimiz yaşı geçme dürtüsüyle mi ilişkilidir? Normal bir çocuk büyümek, etrafındakileri tecrübe etmek, bu dünyanın bir insanı olmak ister ve aşırı hızlı tecrübelere karşı doğal muhafızlara sahip olsa da bu muhafızları atlatacak kadar kendine güvendiği bir yaşa gelmeyi dört gözle bekler. Normal masumiyetin kaybolması yönünde bir eğilim vardır. Aynı şekilde kızların ergenlik çağına girerken gösterdikleri çoğu tamamen bilinçdışı olan flört etme davranışları da, asırlık masumiyeti aşma dürtüsündeki dramın bir parçasıdır. Âdem ile Havva'nın, elmayı yiyerek "iyilik ve kötülük bilgisini" kazanmalarıyla sembolize edilen baştan çıkmaları, tecrübe etmek ve tecrübe edilmenin, masumiyeti geride bırakmanın, masumiyeti geçmişe ait kılmanın aceleci bir itkisiydi.

Cinsel deneyimin; masumiyetin kaybının, "deneyim" kazanmanın sembolü olarak görülmesi tesadüf değildir. Erken yaşta bekâretten kurtulmak için acele etmek, geri teperek deneyim kazancından çok deneyim *kaybına* da yol açabilir. Deneyimin kendisi çok önemli değildir (bazı kadın hastalarım, bekâretlerini bozan erkeğe, "Bu kadar mıydı?" dediklerini aktarıyorlar). Kız/kadın ve oğlan/erkek yepyeni bir deneyim boyutuna girebilir ki masumiyetlerini geride bırakmaya hazırlarsa, bu boyut onlara yaşamın daha önce sunmuş olduğundan çok daha fazla farkındalık ve şefkat olanakları sunabilir.

Yerleşkelerdeki isyanlarda, çoğu kez öğrencinin yakalanıp bu şekilde masumiyetini aşma gibi –genellikle bilinçdışı– ilginç bir ihtiyacı olduğu gözlenebilir. Doğu üniversitelerinden birinde okuyan bir arkadaşım üçüncü sınıftayken, ilk başlarda oldukça amaçsız görünen protesto gösterilerinde yer aldı. Daha sonra öğrenciler tesadüfen ROTC'yi (Yedek Subay Eğitim Birliği) bulunca, kısa zamanda protestolarındaki hedeflerini elde etmiş oldular. Sonra bir akademi binasını ele geçirmişler. Polis geldiğinde, görünüşe göre protesto ihtiyacı kendini koruma ihtiyacıyla çelişen arkadaşım arka pencereden atlayıp kaçmış. Daha sonra, üniversite bina ve kafeteryalarında, şehirdeki siyah sayısı kadar siyahın işe alınmasını savunan bir gruba katılmış. Öğrenciler bunun derhal yapılmasında ısrar etmiş ve bu iş yapılıncaya kadar dekanı ofisinde "esir almışlar". Sonuç tahmin edildiği gibi oldu: Arkadaşım ve yanındakiler polis tarafından tutuklandı ve derhal o yıl için üniversiteden uzaklaştırıldılar. Üniversitedeki en iyi

öğrencilerden biri olan arkadaşım bir baktı ki okuldan atılmış ve bol bol boş zamanı var.

Peki, o ne yaptı dersiniz? New England'a gidip, birkaç hafta meditasyon yaptı. İnsan ister istemez amacının yakalanmak olduğunu düşünüyor. Kendisine bir düzen vermesi için düzensiz bir dünyaya çağrıda bulunuyordu; arkasında düzenli bir başarı silsilesi olan genç bir adam, ünlü bir babanın oğlu, gücünü sınayabileceği hiçbir zorlukla karşılaşmamış, henüz yoluna bir şey çıkıp da onun azmini zorlamamış. Böyle öğrencilerde bu durum, önceki masumiyetlerine eşdeğer bir deneyim yaşama arzusudur. Gençler zaten bir anlamda masumiyetlerini kaybetmişlerdir: Toplama kampları ve atom bombaları, dünyalarındaki düzeni aldı, ancak buna uyabilecek eşdeğer bir deneyimleri yok. Vakitsiz kaybettikleri masumiyetlerine uygun düşecek bir deneyim arayışı içindeler.

"Ejderha ve Sfenks sizin içinizdedir." Eğer ejderha ve Sfenks gerçekten oradalarsa, ilk olarak bunların farkına varmalıyız. Hatamız efsaneler yaratmak değildir; bu, imgelemin sağlıklı, akıl sağlığına yardımcı, gerekli bir fonksiyonudur; akılcı doktrinlere dayanarak bunu yadsımamız, içimizdeki ve dünyamızdaki kötülüğe erişmeyi zorlaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Hayır, ejderha ve Sfenks kendi başlarına sorun değillerdir. Sorun onları, yansıtıp yansıtmamanız veya yüzleşerek, bütünleştirip bütünleştirmemenizdir. Onları kendi içlerinde kabul etmek demek, iyilik ve kötülüğün aynı insan içinde bulunduğunu ve kötülük gizilgüçlerinin iyilik kapasitemiz oranında arttığını kabul etmek demektir. Aradığımız iyilik, artmış bir duyarlılık, keskinleşmiş bir farkındalık, hem iyilik hem de kötülüğün yükselmiş bir bilincidir.

Bronowski'nin, *The Face of Violence* adlı oyunundaki karakterlerden biri olan Pollux, oyunun sonuna doğru şöyle der: "Şiddette düşmüş meleklerin yüzü vardır." Peki, düşmüş melekler insanoğlu değil midir ve insanoğlu da düşmüş melekler değil midir? Beklendiği gibi, tam oyunun sonundaki konuşmasında Castara bunun cevabını verir: "Şiddeti yüzünden insanı bağışla... Çünkü şiddette insan yüzü var."[9]

XI

İSYANKÂRIN İNSANİ TARAFI

> Şiddet sevgisi, bence, toplumun kısıtlamalarına karşı insanın kadim ve sembolik eylemidir. Kötü niyetli insanlar bu dürtüyü istismar edebilirler, ancak dürtüyü kötü olarak değerlendirmek bir felakettir. Çünkü hiçbir toplum, karşı çıkan insanları kabullenmiyorsa güçlü değildir ve kuvvetini hayvandan almayan hiçbir insan da insan değildir. Şiddet, ateş başındaki sfenkstir ve insani bir yüzü vardır.
>
> – Jacob Bronowski
> *The Face of Violence*'tan

Truffaut'un filmi *The Wild Child*'da, on sekizinci yüzyılda meydana gelmiş ve bizim için burada özel bir önem taşıyan gerçek bir olayın canlandırılmasını görürüz. Bir doktor, ormanda hayvan gibi yaşarken bulunan vahşi bir çocuğun insani koşullara geri döndürülüp döndürülemeyeceğini görmek için onu eğitmeye çalışır. Truffaut'un Victor adını verdiği bu sevgi dolu çocuk konuşmayı ve basit bir şekilde saymayı öğrenir. Ancak bu küçük başarı ve başarısızlıklar belirsizliğe yol

açmaktan başka bir işe yaramazlar. Cesaretinin kırıldığı bir anda, doktor yerindeki Truffaut, Victor'ın insan olup olmadığını keşfetmek için belirsizliğe mahal vermeyecek bir sınavda her şeyi riske atmaya karar verir. Acaba Victor haksız yere cezalandırıldığında karşı koyacak mıdır?

Victor'ın bir hata yaptığında odaya kapatılma cezasını kabullendiğini bilen Truffaut, kendisine verilen görevi doğru yaptığında da çocuğu odaya kapatmaya çalışır. Victor büyük bir mücadele verir. Doktor, bir memnuniyet ifadesiyle, insanoğlunu oluşturan ana unsurun çocukta mevcut olduğunu söyler.

Bu unsur nedir? Bu, adaletsizliği anlama ve "boyun eğmektense yok olurum" şeklinde bir duruş almaktır. Bu ilkel bir öfke, kişinin hakkaniyetsizlik olarak tecrübe ettiği bir şeye karşı bütün gücünü toplama ve ortaya koyma yeteneğidir.[1] Esas olan adaletsizliğe karşı mücadele etme yeteneği engellenip, örtbas edilip, taklit edilebilse de insanoğlunun belirleyici özelliği olarak kalır. Kısaca bu isyan etme yeteneğidir.

Günümüzde, halk yığınları endişeye ve çaresizliğe kapıldığında, psikolojik olarak donup kalmaya ve sahte barışlarını tehdit edeni şehir duvarları dışına atmaya eğilimlidir. İronik bir biçimde, isyankârın onlara verebileceği takviyeye en çok ihtiyaç duydukları bu geçiş dönemleri sırasında insanlar ona hiç kulak vermezler.

Ne var ki isyankârı kovarak kendi cankurtaran halatlarımızı keseriz. Çünkü isyankârın işlevi kültürün yaşam damarları kadar, uygarlığın kökleri kadar gereklidir.

İlk olarak isyankâr ile devrimci arasında önemli bir ayrım olduğunu belirtmeliyim. Biri diğerine kökten karşıdır. Dev-

rimci harici bir politik değişiklik peşindedir: "Bir hükümet veya yöneticinin alaşağı edilmesi veya feragat etmesi ve yerine bir başkasının gelmesi." Devrimci (*revolutionary*) kelimesi, tekerleğin dönüşü anlamındaki devir demek olan *revolve* (dönmek) kelimesinden gelir. Belli bir yönetimin şartları artık dayanılmaz olduğunda, bazı gruplar yeni bir biçimin en azından daha iyi olacağı inancı içinde, o yönetimi devirmek isteyebilirler. Bununla birlikte birçok devrim, sadece bir yönetim biçiminin yerine diğerinin geçmesidir, ikinci birinciden daha iyi değildir ki bu durum ikisi arasındaki kaçınılmaz anarşiye katlanmak zorunda olan sıradan vatandaşı öncekinden de kötü bir duruma sokar. Devrim faydadan çok zarara yol açabilir.

Öte yandan isyankâr, "otoriteye veya baskıya karşı çıkan kişidir: Yerleşik âdet ve gelenekle ilişiğini kesen kişidir."[2] Ayırıcı özelliği, ebedi huzursuzluğudur. Her şeyden önemlisi içte bir değişiklik, kendini adadığı insanların tavır ve duygularında, bakış açılarında bir değişiklik olması peşindedir. Çoğu kez, yaradılışı gereği başarıyı ve başarının getirdiği rahatlığı kabullenemez gibidir; otoriteye karşı çıkar ve bir sınırı aştığında, kısa sürede huzursuz olur, yeni bir sınırı zorlamaya başlar. Huzursuz zekâlara ve ruhlara çekilir, çünkü kendisi de onlar gibi hiçbir zaman boğucu kontrolü kabul edemez.[3] Kendisini, Sokrates'in yaptığı gibi, yönetimin at sineği –devleti, gerilemenin birinci adımı olan halinden memnun olma durumuna yerleşmekten alıkoyan kişi– olarak görebilir. İsyankâr ne kadar benmerkezci veya "ego tatmini" yapan görüntüsü verse de, özgün isyankâr, içten içe küstahtan başka bir şey değildir.

İsyankârın asıl anlamı, otoriteden feragat eden, öncelikle bir politik sistemin yerine başkasını getirme peşinde olmayan kişidir. Böyle bir politik değişikliği savunabilir ama bu ana amacı değildir. Kendisi ve hemcinsleri için son derece önemli olduğuna inandığı bir yaşam ve toplum vizyonu için isyan eder. İsyanın her edimi üstü kapalı olarak bir değere dayanır. Devrimci kendi etrafında güç toplama eğiliminde olduğu halde, isyankâr bir amaç olarak güç peşinde değildir ve güç kullanma becerisi çok azdır; gücünü paylaşma eğilimindedir. Son dünya savaşı sırasında, Fransa'daki direnişçiler gibi, isyankâr yalnızca hemcinslerinin kurtuluşu için değil, kişisel bütünlüğü için de savaşır. Onun için bunlar aynı paranın iki yüzü gibidir.

Efendisini öldüren köle, devrimciye bir örnektir. Ancak o takdirde efendisinin yerini alabilir ve daha sonraki devrimciler tarafından öldürülebilir. Oysa isyankâr, acı çekmese de efendinin de kölelik kurumunun mahkûmu olduğunu idrak eder; kölelere ve efendilere olanak sağlayan sisteme isyan eder. İsyanı başarılı olursa, efendiyi de kölelere sahip olma onursuzluğundan kurtarır.[4]

1. UYGARLIĞIN İSYANKÂRLARA İHTİYACI VAR

İsyankârların insani yönü, uygarlığın onun eylemleri üzerinde yükselmesinde yatar. İsyankârların işlevi, uygarlığın sabit âdetlerini ve sıkı düzenini sarsmaktır ve bu sarsma acı verici olsa da toplumun sıkıntı ve duyarsızlıktan kurtulması için gereklidir. Kuşkusuz kendine isyankâr diyen herkesi değil, özgün isyankârı kastediyorum. Uygarlık ilk çiçeğini isyankârlardan alır.

Uygarlık bir isyanla başlar. Titanlardan biri olan Prometheus, Olympos Dağı'ndaki tanrılardan ateşi çalarak insana hediye eder ve insanların kültürünün doğuşunu işaret eder. Zeus onu Kafkaslarda zincirlenmeye mahkûm eder; burada akbabalar gündüz ciğerini yiyip bitirir, gece ciğeri yeniden büyür, ertesi gün yine yiyip bitirirler. Bu, yaratıcı bireyin ıstırabının masalıdır, gece dinlenmesi ancak ertesi gün ıstıraplarına katlanabilmesi için onu yaşama döndürür.

Ancak Prometheus'un acılarından, ancak bir ölümsüz, Prometheus için ölümsüzlüğünden feragat ettiğinde kurtulduğuna da dikkat edin. Bunu yapan Chiron'dur. Yaşamın zorunlu özelliklerinden biri olan hepimizin bir gün öleceği gerçeği insan yaşamının ne kadar canlı bir olumlamasıdır! Şöyle demektedir: "İnsanlığı olumlamak için isteyerek ölümsüzlükten vazgeçiyorum; uygarlığı olumlamak amacıyla ölmek istiyorum." Heidegger'in sürekli belirttiği gibi, bizi insan yapan ölümdür. Ve öleceğimiz gerçeği, isyanımız ve uygarlık yaratmamızla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu tam anlamıyla ancak isyankârların bilebileceği bir hakikattir.

Benzer bir isyan ve ölümlülüğün benzer bir kabulü, uygarlığın başlangıcındaki başka bir öyküde, Âdem ile Havva'nın öyküsünde esastır. Edimlerinin esası –doğadaki şeytani unsur olan yılanın kışkırtmasıyla– isyandır.

Prometheus ve Âdem'in öykülerindeki dikkate değer benzerlik, tanrıların insanın düşmanı olarak betimlenmesidir; tanrılar insanı sürekli olarak kendilerine tabi tutmaya çalışırlar. Yahweh, iyilik ve kötülük ağacının meyvesinden yiyen Âdem ile Havva'nın, sonsuz yaşam ağacının meyvesinden de yiyeceklerinden endişelenir. Yine, insanın ölümlü olduğu gerçeği

yaratıcılık ve uygarlık için gerekli bir ön koşul olarak verilir. Ölümsüzlük için yanıp tutuştuğumuz, ölümsüzlüğün sembollerini oluşturmak için mücadele ettiğimiz ve ölme zorunluluğu karşısında sızlandığımız doğrudur. Dylan Thomas'ın şiiri şöyle der: "O güzel geceye öylece girme,", "Öfke, ışığın ölüşüne duyulan öfke."[5] Ancak öleceğimizi bilmeseydik, Olympos Dağı'nda tembel tembel oturan, sıkıcı geçen günlerini ölümlülerle ara sıra girdikleri cinsel ilişkilerle renklendiren tanrılar gibi biz de bir şey yaratmazdık.

Bizzat, kaygı, suçluluk ve sorumluluk duygusunu barındıran bilinç, Âdem ile Havva cennetten kovulduğunda doğmuştur. Ve bunların hepsi de bir isyan ediminde meydana gelir. Bu, psikolojiye yabancı değildir: Bireyin "hayır" diyemediği bir koşulda anlamlı bir "evet" de yoktur. Bilinç bireyin karşı iradesinin uygulamasını gerektirir; bireyi sahip olduğunu bilmediği gücü merak etmeye ve başvurmaya zorlayan, her bireyin içinde meydana gelen çelişkilerle ortaya çıkar, ilham bulur ve gelişir.

Orestes öyküsünü ele alalım. Bu, uygarlığın ön koşulu olduğu gibi, kendi yaşamının sorumluluğunu alan insanın da bir betimlemesidir. Prometheus ve Âdem ile Havva'nın öyküsüne, insanın insan haline gelmesine doğru dev bir adım atmayı betimlemesi anlamında benzerdir; Orestes'in babasıyla özdeşleştiği olgusunun, efsanenin, bireyin varoluşunun doğumda göbek bağıyla bağlandığı annesine karşı bir isyan başlatması gerektiğini daha da derinden vurguladığı olgusunu örtbas etmesine göz yumulmamalıdır. Orestes annesini öldürüp kendini Miken'den ayırdıktan sonra Erinyelerden işkence görmeye devam eder ve bu onu delirtir. Psikoterapi

gören birçok insan gibi, psikozun eşiğinden özerkliğe doğru mücadele eder. Oyunun sahneleri Orestes'in edimi, suçluluk duygusu ve kefaret, eylemlerinin sorumluluğunu kabul etmesi ve Eshilos'un üçlemesinin son oyununda, tanrılar değil insanlardan oluşan bir mahkeme tarafından *Eumenides*'te en sonunda affedilmesidir. Bu, insanın kendi ve hemcinslerinin yaşamları için sorumluluk alabilmesi açısından isyanın öneminin betimlenmesidir.

Aynı zamanda, tarih boyunca toplumun, ürkütücü bir düzende, isyankârları bir nesilde şehit ederken bir sonraki nesilde ilahlaştırdığını da görürüz. Sokrates, İsa, William Blake, Buda, Krishna... Liste zengin olduğu kadar sonsuzdur da. İlk iki isme bakarsak, isyankârın genellikle vizyonuyla tüm vatandaşlara nasıl meydan okuduğunu görürüz. İsa'nın görüşü şöyleydi: "Eskiden bu size söylenmişti... ama *ben* size söylüyorum..." Sokrates kanundan kaçmayı reddetmiş olmasına rağmen, kanuna meydan okudu: "Atina vatandaşları, size değil Tanrı'ya itaat edeceğim ve yaşadığım müddetçe felsefe öğretmekten vazgeçmeyeceğim." İki söz de isyankâr öğretilerin açıkça savunulmasına giriş niteliğindedir; bunlar toplumun yapı ve istikrarına meydan okunmasıdır. Toplum kendi âdet, kanun ve yerleşik sistemlerine karşı yalnızca belli miktarda tehdidi hoş görebilir. Ancak uygarlığın yalnızca kendi töresi varsa ve gelişmesini besleyecek girdisi yoksa –yani *yalnızca* yerleşik sistemleri varsa– pasiflik ve duyarsızlık içinde hiç gelişemez. İşe yarayan uyarlama, yaşadığı sürede isyankârı şehit etmek ve sonra ölüp de mesajını değiştirme şansı kalmadığında (artık mesaj *yerleşmiştir*) onu ilahlaştırmak ve en sonunda ona tapmaktır.

Eğer tanrılar insana boyun eğdirmeye uğraşıyorlarsa, neden biz de, "Gidin başımızdan!" deyip geçmiyoruz. O zaman biz de rasyonalistlerin çağlardır yapmaya çalıştığı gibi, İsa ve Sokrates'i duyarlı insanlar olarak kabul eder geçeriz. Ancak bu tanrıların işlevini yanlış anlamak olur. Kültürel açıdan ele alacak olursak, tanrılar bizim ideal arzularımızın ve vizyonlarımızın sembolleridir. (*Sembol* gerçekliğin muhtelif kıyılarını kuşatır ve bizzat gerçekliğe iştirak eder.) Tanrı, insanoğlunun özlemini çektiği fakat sahip olmadığı güçlerin sembolüdür. Sürekli olarak içgörülerimizi ve vizyonlarımızı geliştiriyoruz. İnsan yaşamındaki tanrı işlevini yadsımak, yaşamlarımızı, özellikle ideal ve vizyonlarımızı fakirleştirmek olur. Ancak biz içgörülerimizi (örneğin adalet hakkında) ve vizyonlarımızı (daha iyi bir dünyaya dair) geliştirip saflaştırdıkça, tanrı sembollerimizi de geliştiririz. İşte bu nedenle, Eski Ahit'teki ilginç fenomende İbrahim, Sodom ve Gomora'yı yok etmemesi için Tanrı'yla tartışırken şöyle der: "Senden uzak olsun! Bütün dünyanın yargıcı doğruyu yapmayacak mı?" (Yaradılış 18:25). *Tanrı'yı kendi ilkelerine uymamakla eleştirir.* Yine Eski Ahit'te bir figür, Tanrı'nın ne olması *gerektiği* ve neyin savunucusu olması *gerektiğine* dair vizyonu dolayısıyla Tanrı'ya *isyan edecektir.*

Tanrı'yı tümüyle mükemmel, kelimelerle ifade edilmez olarak tanımladığımızda, bu tuhaf fenomen –teologlar arasındaki karmaşık entelektüel alıştırmaların kaynağı– bir anlam ifade etmez. Ancak Tanrı'yı, bütün büyük dinlerin her zaman O'nu gördüğü gibi olduğuna inandığım şekilde, var olma nedeninin kesişme noktası (yaşamın *belirli* yönü) ve insanın kendi ruhsal içgörü yeteneği (birey olarak insanın *özerk* yönü) ola-

rak gördüğümüzde çok anlam ifade eder. İsyanın en yüksek işlevi, "Tanrı'nın üzerindeki Tanrı" adına isyan etmektir. Paul Tillich'in *Courage to Be* (Olma Cesareti) kitabının son bölümünün başlığı anlatmak istediğimin mükemmel bir örneğidir.

2. İSYANKÂR VE TOPLUM: BİR DİYALEKTİK

İsyankâr, kimliğine saygı duyulmasında ısrar eder; toplumunun baskıcı taleplerine karşı entelektüel ve ruhsal bütünlüğünü korumak için mücadele eder. Onun gözünde konformizm, uyum ve kendi özgünlük ve sesinin ölümünü temsil eden gruba karşı kendini konumlamalıdır. Tarih boyunca ve her birimizin yaşamı boyunca sürekli olarak, birey ve toplum, kişi ve grup, insan ve topluluk arasındaki bu diyalektik süreç devam eder gider. Diyalektiğin kutuplarından biri göz ardı edildiğinde, kişilik zayıflamaya başlar. Her insanın, zaman zaman içinde bulunduğu toplumu şok etme dürtüsü, komşularını öfkelendirme hayalleri vardır. Çelişkili bir biçimde, kendi zihinsel canlılığının devam etmesi de buna bağlıdır. Yine çelişkili bir biçimde, toplum yasa dışı hareketi kınasa da, sağlık, canlılık ve gelişmesini bu *hareketten* kazanır. Bu da bir kez daha insanların tek boyutlu bir şekilde, "gitgide daha iyi" bir şeye doğru gelişmediğini, daha çok dinamik bir süreçle, tez ve antitezle, "yukarı doğru gelişirken" aynı zamanda "aşağı doğru" da geliştiklerini, yükselirken derinleştiklerini de gösterir.

Cennet Bahçesi miti, isyanı Tanrı'ya karşı olarak betimler. Ve gerçekten de isyan; otoriteye, statükoya ve geleceğe bakmaktan çok geçmişin değerlerine yapışanlara karşıdır. Bu

isyanda retoriğe dahil edilmeyen şey ise sonucun ikisinden biri/veya biri olmadığı, diyalektik bir etkileşim olduğudur: Otoriteye *isyan ederken* otoriteye ihtiyacımız vardır. Tam da kültürden öğrendiğimiz dille ve bilgiyle kültüre isyan ederiz; anne babamızı severken aynı zamanda onlara karşı çıkarız.

İsyankârın da topluma ihtiyacı vardır. Dili, kavramları, başkalarıyla ilişki kurma biçimi, şimdi karşı çıktığı kültürden gelir. İsyankâr toplumdan doğar, toplumu eleştirir ve toplumunda reform yapmaya çalışanlarla birlik olur ve tüm bu süre boyunca, tam da karşı çıktığı o kültürün bir üyesidir. Eğer uygarlığın peygamberlerinin kıymetini bilmeyip öldürdüğünü düşünürseniz, isyankârın davranışındaki minnettarlık veya kıymet bilmezlik meselesinin de ne kadar saçma olduğunu görebilirsiniz. İşte bu nedenle bu ilişkiye *diyalektik* diyorum. Bu, her kutbun diğerinin sayesinde var olduğu dinamik bir karşılıklı ilişkidir; biri değiştiğinde, diğeri de benzer bir şekilde değişir.

Jacob Bronowski, bunu gayet iyi bir biçimde açıklar:

> Bu nedenle insanlar, toplumun onları insanlıktan çıkarabileceğinden korkmakta haklıdırlar. Gene de hiçbir insan, Yunan ve İtalyan şehir devletlerinde olduğu gibi, yardım eden bir toplum olmadan yeteneklerini en iyi biçimde ortaya koyamamıştır. Her zaman benliğin hayvanca dürtüsü, doğanın cengeli onun şehrini yıkmak için bekler. Bu kuvvet anti sosyal olsa da tümden yabancı veya tümden kötü değildir. Bunu güdüleyen zihin insani isteklerle doludur. Yunanlılar, kötü olduğu kadar iyi de olan her dimağın kuvvetini hayvani vücudumuzdan aldığını hatırlamışlardı.[6]

Bireyi baskı altına almak toplumun doğasında vardır. Buna dikkat çeken Hannah Arendt, insanların çoğu kez grubun farklı davranması *gerekirmiş* gibi konuşmalarına şaşırdığını belirtiyor. Reich'tan Fromm'a çağdaş yazarlar toplumdan öfkeyle söz ederek, bu durumda olmamız toplumun hatasıymış gibi ima ederek, kızgınlıklarını, "bürokratik", "ezici güç" ve "süper teknokrat" gibi kelimelerle açığa vururlar. Bir yandan bu görüş ütopyacılıktan –bizi doğru eğiten bir toplum geliştirdiğimizde, hepimizin iyi durumda olacağımız beklentisi– doğar. Öte yandan, bu bir çocuğun, anne babası daha uzun değil veya olduklarından bir şekilde daha farklı değil, diye sızlanması gibidir. Toplumun bunlardan hiçbiri olması beklenemez. Çünkü öte yandan toplum *bizizdir*. İsyankâr, toplumun, kendisinin gizilgüçlerini geliştirmesi için ona baktığını, ihtiyaçlarını karşıladığını, güvenliğini sağladığını idrak eden, yine de kısıtlamaları altında sızlanan ve toplumu boğucu bulan bölünmüş bir kişiliktir.

İsyankâr sürekli olarak toplumu bir topluluk yapmak için mücadele eder. Camus'nun dediği gibi, "İsyan ediyorum – öyleyse *varız*."[7] Özellikle günümüzde isyankârın, makineleştiren bürokratik akımlarla mücadele etmesinin nedeni, bunların kendi içlerinde kötü olmaları değil, insanı insanlıktan çıkaran, insanın bütünlüğünü yavaş yavaş yok eden, onur kırıcı durumunun başlıca modern kanalları olmalarıdır. İsyankâr servetle de benzer bir nedenden ötürü mücadele eder, çünkü bilir ki, "çok fazla servet gücü yıpratabilir ve zenginler, cumhuriyetlerin iyi durumda olmaları nedeniyle özellikle tehlikelidirler."[8]

Keza isyankâr, topluma ters düşen kişinin bazen hırpani de olsa renkli giysilerinde de görülebilir. Genç, haklı bir biçimde, Vietnam Savaşı'nda değerlerine ve yaşamına yönelik tehdidi, bozulmayı ve muazzam teknolojik gelişmemize eşlik eder görünen insanlıktan çıkmayı hissederek, bir süre için toplum dışına çıkar. Eylemi, toplumun katılığına karşı bir protestodur ama bu aynı zamanda kendini bulabileceği bir zamandır da. Bu durum, misyonlarına başlamadan önce, içsel bütünlüklerini bulmak için, Buda'nın dağa, İsa'nın da yaban hayatına çekilmesine benzer. Bu aynı zamanda ortaçağda öğrencilerin eğitimlerinde yer alan gezinme dönemlerine de benziyor.

Toplum dışında olan kişinin asla tümüyle kültürünü yadsıyamayacağı, göbek bağını hepten kesemeyeceği doğrudur. Bunu dağa veya çöle giderken, dilinde, düşünce tarzında, hatta karşı çıkacağı nesne olarak beraberinde götürür. Ancak bu geri çekilişte, daha sonra çok işine yarayabilecek, kendine dair yeni bir perspektif, yeni bir farkındalık edinebilir. Hippilerle konuştuktan sonra, bazılarının birkaç yıl "toplum dışında kalmasının" onları psikozdan koruduğu izlenimini edindim. Bu onlara, kreş, ilkokul, lise, üniversite, lisansüstü eğitimin külfetli sırasında biraz nefes alma olanağı vermişti ki birçoğu bu sırada kendilerini gerçek bir boğulma tehlikesi içinde bulurlar. Toplum dışına çıkmak çoğu defa psikanalizin amacına benzer bir amaca hizmet eder. Hiç kimse toplum dışına çıkan kimsenin, akıl hastanesinde bir süre yatmak yerine, işleri çözmenin daha tatmin edici, hem de işin içindeki herkes için daha ucuz bir yolunu bulduğunu yadsıyamaz. Görünüşe göre kişinin gamsız gezinmelerinden, kendisiyle ve toplumla

ilişkilerinde yeni bir ciddiyet edinerek geri dönmesi büsbütün mümkündür.

Psikoloji ders kitaplarında, deneğin, yan odadaki camdan acılar içinde kıvrandığını gördüğü "kurbanı" incitme, hatta "öldürmeye" dek kendisine söylenen talimatlara "itaat ettiği" çok sayıda deney yer alır. Bunlar apaçık hileli deneylerdir.[9] Kişi insanların Nazi benzeri bir itaatkârlığa veya karıncalarınkine benzer koloni örgütlerine şartlandırılabileceği sonucuna varabilir. Ancak aynı anda, zaman zaman kendilerini bu yığından çeken bireylerin, riskleri kendi üzerine alan ve gerekirse hapse girmeyi bile göze alarak gruba karşı çıkan isyankârların da olduğunu unutmamalıyız. Aklıma ilk gelenler, Berrigan biraderler ve Bonhoffer. Daniel Ellsberg, Pentagon raporlarını herkese açma kararını aldığında, bunun Vietnam'daki anlamsız savaşı sona erdirmek için atılabilecek somut bir adım olduğunu düşünmüştü.

Bireyin, şartlanmış çoğunluktan bir isyankâr olarak ileri adım atmasını sağlayan nedir? Ellsberg'in vakasında birçok kısmi cevap verilmiştir: Vietnamlıların, özellikle Vietnam'a yaptığı yolculuk sırasında gördüğü biçare çocukların acı çekmesi karşısında gösterdiği duyarlılık; savaşı durdurmak için adım atabilecek bir konumda olan McNamara ve diğerlerinin dikkatini çekememenin verdiği öfke; aslında, kendi tarzı, ihtişamı ve de psikolojik bütünlük adına verdiği uzun mücadelesi. Kişi bu davranışa hangi güdüleri yüklerse yüklesin, bu Ellsberg'in *adım attığı* hakikatini değiştirmez. O "kanun ve düzen" kuvvetlerine karşı eylemini gerçekleştirdi. Hakikati yayarken, Prometheus'un ilk örneği olduğu bir konumdaydı. Ellsberg, süper teknoloji, konformizm ve duyarsızlık çağında

tipik bir modern kahramandır, kitle iletişim araçlarını ve modern teknolojiyi isyanının hizmetinde kullanarak öne çıkar.

Birey ve toplum arasındaki bu diyalektik çelişkiden kaçış yoktur. Yapılabilecek tek seçim, kişinin bununla yapıcı bir biçimde, keyifle ve saygınlıkla yaşayıp yaşamayacağı veya zevkine göre düzenlenmemiş bir evreni protesto etmek için elindekileri ve enerjisini heba edip etmeyeceğidir. Toplum ne kadar değişirse değişsin –ve toplumun çoğunluğu bir değişiklik için feryat etse de– birey olmanın, toplumun konformist, eşitleme eğilimlerine karşı köklü diyalektik durumu değişmeyecektir.

Bazı toplumlar, vatandaşların yıkma, protesto etme ve anarşi ihtiyaçlarını tanımış ve buna anlayış göstermişlerdir. Dionysos âlemleri, karnavallar, kargaşaya yol açan her türden eğlence bu çözümlerden bazılarıdır. Eski Yunanlılarda bunlardan çok vardı: Eleusis Gizemlerinden tutun da dağ tepelerinde yapılan coşkun danslara (bunlardan bazıları yalnızca kadınlar içindi), *Sempozyum*'da Sokrates ve Platon'un dostlarının içkili şöleninde fikirlerin akmasına yardımcı olması için tanrı Dionysos'un meyvesinin daha basit bir biçimde kullanımına kadar. Dionysos'un savunduğu şey buydu: dans, neşe, anarşik oyunlar, kısıtlamalardan kurtulma, bütün otoritelerle alay edildiği ve şeytani eğilimlerin tam hüküm sürdüğü zamanlar. Eğer şekil ve düzene canlılık vermesi için aksi yöndeki Dionysos serbestliğiniz olmazsa, toplumunuzun başka türlü nasıl sağlıklı bir Apollo yönü olabilir ki? New Orleans'taki Mardi Gras gibi, yalnızca zayıf örneklerinin varlığını sürdürdüğü eski karnaval festivallerinin mevcut olduğu Amerika'da, bu karnaval dönemlerinin yalnızca ka-

dim ülkeler için değil, modern ülkeler için de ne kadar sağlıklı olduğunu anlamamız zordur. Kişisel sorumluluğun bir geceliğine paranteze alındığı maskeli balo, kişisel altı olabileceği gibi kişisel ötesi de olabilecek bir anonimliğe sahiptir. Avrupa'nın çoğu, özellikle Katolik ülkeler, Paskalya perhizinin meşakkatli dönemine girmeden önce kutlama ve eğlencelerle coşar.

Otoriteyle alay etmede kendi yöntemlerimize ihtiyacımız var. Bizde Cadılar Bayramı ve Bir Nisan var. Ancak bizim, komşularımızı kızdırmaya dair kendi gizli hayallerimizi kanalize edebileceğimiz ve rezalet çıkarıp şehir otoritelerini utandırabileceğimiz yöntemlere –kısacası, bizi köstekleyen ve sınırlandıran bir toplumdan intikam alma hayallerimizi sembolik olarak dile getirebileceğimiz yöntemlere– ihtiyacımız var. Bunun ilginç bir örneği, bütün otoritelerle alay edilen isyankâr bir eğlencede öldürüleceğini bildiği halde asayı kabul eden günah keçisi kraldır. Ve Tanrı'nın oğlu İsa'nın çarmıha gerilmesinde, en üst dini otoriteyle alay edilmesini düşünün bir de. Handel'in *Messiah*'inde, insanlar tarafından küfredilip, hor görülen ve tükürülen olarak ona atıfta bulunduğumuzda, insanoğlunun asırlık aşağılamasını ifade ettiği arketipik bir töreni canlandırıyoruz ki haçın üstündeki figür bunu vekâleten kabul etmiştir. Hor görü ve alayın –aslında sözde olumsuz ve yıkıcı bütün duyguların– ifade edilmesi, dini inancın olumlu yönünü daha açık bir şekilde görmemizi ve tecrübe etmemizi sağlar. İnsan doğasının bu olumlu ve olumsuz yönlerinin *formlarını* değiştirebiliriz, fakat insanların

deneyimlerinin bölümlerini budamadan ve kendimizi zayıflatmadan onların *olgularını* değiştiremeyiz.

Amerikan yaşamındaki aşırılıklar –bunlardan biri de şiddettir– Dionysos törenlerine benzer törenlerin olmayışıyla ilişkili değil midir? Dedektif öyküleri, gangster filmlerindeki kahramanla özdeşleşme, 1930'lardaki içki yasağı sonrası dönemde olduğu gibi suçluları ilahlaştırma, hepsi de, "bizi köstekleyen ve kısıtlayan toplumdan intikam almanın gizli hayallerini" salıverecek sağlıklı fırsatların yokluğunun belirtileridir.

> Aslına bakarsanız, bizimki gibi mekanik bir dünyada bu derin protesto duygularınızı bastırıp, heyecanlı roman ve filmlere ve düzenin kuvvetlerinin küçük kaçamaklarına gelişigüzel boşaltabileceğinizi düşünmeyin ... bizimki gibi hiyerarşik bir toplumda anti sosyal duygular ilk başta bir güçtür, daha sonra ahlaksız bir liderin ünü yakalayıp, bütün mazlumların şiddet hayalinin sözcüsü olabileceği bir meta haline gelir.[10]

İsyankârın değerinin kabul edilmesi, böyle şeytani kuvvetleri yapıcı yönlere yöneltmede çok yararlı olacaktır.

Çünkü isyankâr bizim yapmak isteyip de yapmaya cesaret edemediğimiz şeyi yapar. İsa'nın insanın günah ve aşağılamalarını *isteyerek* üzerine aldığına dikkat edin; bizim adımıza vekâleten hareket eder, yaşar ve ölür. Onu isyankâr yapan budur. Böylece isyankâr ve kurtarıcı aynı şahıs olur. İsyankâr isyanı sayesinde bizi kurtarır. Burada önceki tezimin –uygarlığın isyankâra ihtiyacı olduğu tezi– başka bir ispatını daha görürüz.

3. İSYANKÂR OLARAK SANATÇI

Paris'teki Notre Dame'ın çatılarının hemen altındaki tünekle-rinden yan gözle bakan hilkat garibelerini gördüğünde, kim şaşkınlık ve merakla çarpılmaz ki? Aşağıdaki şehir meydanın-daki insan güruhuna dillerini çıkarmış, yüzlerine aşağılama ifadeleri oyulmuş, Paris'in tepesinde güpegündüz oturmuş seyreden bu şeytani figürler, bu canlı canlı hayvan yiyen yarı hayvan yarı insan yaratıklar, bunlar bir şekilde şeytanın tut-sakları mıdır? Buna verilebilecek kaçamak bir cevap yoktur. Bunlar hepimizde var olan bir gerilimin, ışık ile karanlık, iyi-lik ile kötülüğün arasındaki diyalektiğin ifadeleridir. Şeytani olanın bu ifadeleri, Fransızların böyle bir güzellik yayan ka-tedralleri inşa edebileceği olgusu nedeniyle son derece önem-lidir. Çünkü bu heykeltıraşların yaptığı gibi, dünyamızı ay-dınlatan sanatçı şeytani olanla birlikte yaşar ve nefes alır. Bu cehennemle olan bağlantımızı kesersek bir zamanlar güzellik (Auden bunun günümüzde çok sık kullanmamamız gereken bir kelime olduğunu hatırlatır) dediğimiz şey imkânsız olur.

Sanatçı, On Emrin ikincisinde kadim ve güçlü bir yasakla karşı karşıya kalır: "Hiçbir imge kazımayacak veya yukarı-daki cennettekine, aşağıdaki dünyaya veya toprağın altında-ki suya benzer bir şey yapmayacaksın." Bu puta tapmanın yasaklanmasıdır. Bu aynı zamanda bir hayvan veya insanın suretini kuma çizerek onun üzerinde güç elde etmenin ilkel yöntemi olan ve eski Yahudilere yapılan büyünün de yasak-lanmasıdır. Akdeniz'in etrafındaki köylüler günümüzde bile fotoğraflarının çekilmesi konusunda rahat değillerdir; eğer imgelerini fotoğraf makinesi, boya kalemi veya yağlıboya va-sıtasıyla alırsanız, ruhlarının bir parçasını ele geçireceğinize

dair eski duygunun günümüze yansımasıdır. "Kazınan imge" kişinin *biçimiyle*, özerkliği açısından hayati olarak deneyimlediği bir şeyle ilgili olmalıdır. Ben bundan "ilkel" fikir olarak bahsettim, fakat bu aynı zamanda karmaşık bir içgörüdür de. Çünkü işinin ehli bir sanatçının elinden çıkma bir portre, nesnenin görünüşüyle çok alakalı değildir, daha çok sanatçının o nesnede ne *gördüğüyle* ilgilidir ki bu nesnenin temelinde yatan formla ilgili bir şey olacaktır. Bununla birlikte kişi sorunu ifade eder, bu kişinin ilk başta sanatçı olmaya kendini adamasıyla gösterdiği cesaretin belirtisidir. Arketipik yasağa karşı koyması için kayda değer bir isyankârlığı olmalıdır.

Sanat şiddetin yerine geçer. Bazı kişileri şiddete iten dürtüler –anlam açlığı, kendinden geçme ihtiyacı, her şeyi riske atma dürtüsü– sanatçıyı yaratması için güdüler. Doğası itibariyle sanatçı baş isyankârımızdır. Sanattan bir sosyal protesto olarak bahsetmiyorum: Delacroix'da olduğu gibi sosyal protesto da olabilir ve sanatçılar neredeyse her zaman sosyal davaların ön safındadır. Daha çok, çalışmasının bütününün toplumun statükosuna –ki bu toplumu bayağı, konformist ve ruhsuz kılar– karşı bir isyan olduğunu kastediyorum. Bu durum genellikle sanatın kendi içindeki akademik geleneğe karşı bir isyan şeklini alır (bakınız, van Gogh, Cézanne, Picasso). Ancak isyanın özü, doğayı ve yaşamı yeni bir şekilde görmekte yatar. Sanat, bu yeni görme şeklinin keşif ve ifadesini içerir ki bu da sonuçta sanatçının özgünlüğüyle, yenilik ve tazelik hissiyle, gelecekteki olasılıklar ışığında geçmiş ve şimdiyi eleştirmesiyle ilişkilidir.

Alfred Adler, sanatçının insanoğluna görmeyi öğrettiğini söylerdi. Ancak sanatçı aynı zamanda bize yeni form olası-

lıklarını da öğretir. Sanatçı, kendisi görüp dikkat çekmeden önce var olmayan, dünyayı ve birbirimizi algılama ve tepki vermenin yeni seçeneklerini gösterir. Düşünürün yaptığı gibi kaotik bir dünyaya form *dayatmaz*; o *bu form içinde var olur*. Dolayısıyla, Clive Bell'in Cézanne hakkında denemelerinde kullandığı ifadeyi kullanacak olursak, "anlamlı form" halini alır.

Sanatçı yaratabildiği müddetçe, şiddete başvurmak zorunda kalmaz. Her ne kadar ateşli tartışmalarda inatçı olabilse de ve başka birinin şiddet duygusuyla ifade edebileceği tutkunun zirvelerine ulaşsa da sanatçı kişi olarak genellikle kavgacı ve saldırgan değildir, yaşa-ve-yaşat düsturuyla var olur.

Dolayısıyla sanatçının içinde bulunduğumuz devir gibi geçiş devirlerinde –diyelim, sosyal çalkantı dönemlerinde bile nesnesi (insan vücudu) nispeten sabit kalan doktora göre– daha çok zorlanır.[11] Çağdaş sanatçılar konuşmalarında açığa vurdukları gibi, bu zorluğu daha şiddetli hissedebilirler. Birkaç yıl önce Robert Motherwell bunun, sanatçının kendi topluluğunu yaratması gereken ilk çağ olduğunu söyledi. Oysa şimdi bazı sanatçılar uyum sağlayabilecekleri anlamlı bir toplumun *olmadığını* söylüyorlar. Sanatçıların bir toplulukları yok. Toplum sanatçıya tapar *görünüyor*, ama bu doğru değil, aslında çağdaş toplum sanatçıyı alıp satıyor. Parası olan herhangi biri isterse bir sanatçının bütün tablolarını satın alıp bir tarladaki büyük bir çukura atabilir.

Bronowski'nin değinmiş olduğu günah keçisi kral vakasında yaptıklarına çok benzer şekilde toplum sanatçıyı tahta çıkarabilir. Bu Jackson Pollock'ın başına geldi. Pollock, "Pollock En Büyük Amerikan Ressamı mı?" başlığı altında *Life*

dergisinin kapağına –kitle iletişim araçlarının kullanılmaya başladığı günlerde en yüksek "taht"– çıktı. Büyük bir başarı kazandığı tasdik edilmişti ki böyle bir tasdik almak çok zordur. Bu olaydan kısa bir süre sonra Pollock arabasını yolun dışına sürerek yaşamına son verdi. Mark Rothko çok para kazandı ve sonra intihar etti. Bu sanatçıların ve diğerlerinin intiharları birçok anlama gelebilir. Ancak bunlar aynı zamanda sanatçı arkadaşlarımın, toplumun sanatçıya yalnızca değer veriyormuş gibi göründüğü iddiasını destekliyor gibidir. Sanatçı aslında ikinci sınıf bir vatandaştır; hayatın ekmeği değil, "şekerlemesi" olarak kabul edilir. Çağımız finansal bir yatırım aracı olarak sanata hayranlık duyar, sonra teknolojik ıvır zıvırlarla neşeyle yoluna devam eder. Bunu görmek için, çok uzağa bakmamıza gerek yok. Bir zamanlar modern dünyanın harikalarından biri olan New York'un silueti, genel görünüş veya vizyonla hiçbir bağlantısı olmayan gökdelenlerin yığın halinde gelişigüzel dikilmesiyle gitgide daha çok bozuluyor. Evet, bunlar cam, pırıl pırıl alüminyum ve diğer her türden ilginç malzemeyle inşa ediliyor. Ancak insan ilginç malzemelerden çöplük de yapabilir.

Çağdaş sanatçı kendinin tuhaf bir bağ içinde olduğunu görüyor ve umutsuzluğa düşme eğiliminde. Bazı kişiler örneğin Mondrian'ın bir insanın isyanda olabileceği kadar başarılı olduğunu ve onun isyanının herhangi bir kişi üzerinde çok az değerli etkisinin olduğunu söylerler. Ayrıca köylerin bombalandığı, ağaçların kimyasallarla yapraklarının döktürüldüğü Vietnam'daki savaşın –ki bunların hepsi de vatandaşlar tarafından kayıtsızca kabul edilir– aşırı şiddetli olduğuna da dikkat çekerler. Böyle bir rekabetle insanları bir şeyler görmeye

nasıl zorlayabilirsiniz; ki bu sanatçının işlevidir? Bununla birlikte birçok kimse de Charles Manson'ın, hapishanede geçirdiği on üç yıl boyunca aldığı suç "doktora eğitimiyle" sonraki şiddet olaylarına nasıl hazırlandığından, satanist mezhebinin de, bir sanat deneyimi olarak, gerçek cinayetin katillerce nasıl film ve müzik olarak kaydedilebileceğini gösterdiğinden söz edebilirler.

Bunlar dikkate alınabilir ve alınmalıdır. Benim isyankâr olarak sanatçı kavramımın patoloji derecesine kadar abartılabileceği doğrudur, özellikle herhangi bir gün herhangi bir şehirde, yollardaki ve gerçek arabalardaki yerleşik şiddet ve şiddet dolu hayali TV programlarıyla simgelenen bir teknolojik uygarlıkta meydana geldiğinde. Ancak bir şeyin patolojik uca gidebiliyor olmasını ne norm sağlar, ne de norma karşı bir sav. Cinsellikle ilgili suçlar, sağlıklı cinsel aşk deneyimine karşı bir sav değildir.

Bu rahatsız edici olgular isyankâr olarak sanatçı tezini daha ciddi ve hakiki kılar. İsyankâr olarak sanatçı kültür için bir at sineğidir. Sanatçının işi halen bizim de etrafımızdaki dünyayı görüp tecrübe edebileceğimiz yeni formları algılama ve bize gösterme yeteneğini izlemektir. Yeni dünyamızın ruhsal içeriğinin ne olacağını öğrenmek istiyorsak, sanatçıya kulak vermeliyiz.

4. İSYANKÂRIN SINIRLARI

Birçok insan, isyankârın yerleşik kısıtlamaları kullandığını öğrendiğinde şaşırır. Aslında bu özelliği, politik değişimle ilgilendiği için, yalnızca dış kısıtlamaları tecrübe eden devrimciden en büyük farkıdır. Oysa insanların eğilim ve güdü-

leriyle ilgilenen isyankârın içinde sınırlar vardır. Öne sürdüğü düzenin içinde bulunan sınırlarca kısıtlanır. Bu sınırları tanımlarken, demek istediğimi açık bir şekilde anlatabilmek için ideal terimleri kullanacağım.

İlki, isyankârın vizyonunun evrenselliğidir. İlk baştaki isyanını doğuran yaşam ideali sadece kendisi değil başkaları için de geçerlidir ve bu başka insanlar düşmanlarını da içermelidir. Daha önce kullandığım metaforu izleyecek olursak, köle efendisini öldürüp tahtını ele geçirdiğinde öldürülmekten başka seçeneği yoktur. Saraylardaki padişah cinayetleri gibi, birbiri ardına anlamsız katliamlar yapılır. Ego tatmininin verdiği heyecan isyankâr için ikinci plandadır; o daha çok vizyonuyla ilgilenir. Bu dünya vizyonunda eylemlerine dayanan kısıtlamalar mevcuttur. Sokrates'in Spartalılarla gizli bir anlaşma yapmamasının nedeni kendisini ölüme mahkûm eden Atinalılar değil, kendi ahlaki seçimiydi. İsa'nın kendi dünya görüşüne ihanet etmeden kılıcı eline alması mümkün değildi.

İsyankâr, kişisel intikam hissini bir güdü olarak küçümser (aslında reddedilme hisleriyle, kendi incinmiş gururuyla ilgilenmek yeterince özgün ama gerçek bir isyanın temeli değildir). İntikam istemeye hakkı yoktur; bunun için zamanı da yoktur. İsyankârın olmazsa olmaz özelliği, insanlarıyla ve evrensel idealiyle özdeşleşmesinde incinmiş gururunu aşabilmesidir.

Başka bir sınır da isyankârın *şefkatidir*. Daniel Ellsberg vakasında değindiğimiz gibi, isyankârın şefkati onu isyankâr yapan şeylerden biridir. Acı çeken insanlarla kendini özdeşleştirir ve bu acı konusunda bir şeyler yapabilmek için bü-

yük bir arzu duyar. Bu onun vizyonunu canlandıran, diğer insanlar için hissettiği empati ve hassasiyetinden kaynaklanır. İsyankârın bazen idealinin evrensel uygulamasına kendini çok kaptırıp kendi ailesini ihmal ettiği doğrudur. Hepimiz gibi o da iyi ve kötü özellikleriyle bir insandır. Empati duyma yeteneği diğer insanlara –her zaman kendi aile üyelerine olmasa da– şefkat beslemesini ve bu da vizyonunu oluşturmasını mümkün kılar.

Sınırlar, *isyankârın dimağının diğer dimağlarla karşılaşmasından* da doğar. Başkalarının gerçeklik görüşleri onunkini kısıtlar ve keskinleştirir ve bunların karşılaşması sonucu her iki taraf için de daha büyük değeri olan bir şeyler ortaya çıkar. Diyalogun isyankâr için bu kadar önemli olmasının nedeni budur. Diyalog, gerçek bir değiştokuşta meydana gelen bütün duygu, mizaç karmaşalarını ve çeşitli amaçları içerir. Gerçek isyankâr bütün hasımlarının susturulmasının dünyada istediği son şey olduğunu bilir: Onların ortadan kalkması, kendisini ve geriye kalan tüm insanları, eşsizlik, özgünlük ve bu düşmanların da –insan olarak– sahip olduğu ve onunla paylaşabileceği içgörü yeteneğinden yoksun bırakacaktır. Düşmanlarımızın ölmesini dilersek insanlığın birliğinden bahsedemeyiz. Düşmanlarımızla diyalog şansımızı kaybettiğimizde zayıflarız. Düşmanlarımın yalnızca iyi fikirlerini değil bize verdikleri sınırlamaları da kaybederiz.

İsyankâr kendini dünyaya bir şekil ve kalıp vermeye adamıştır. Bu insan aklının yılmaz dürtüsünden doğmuş bir kalıptır ki bu akıl dünyadaki anlamsız verilerden bir düzen ve şekil çıkarır. "Kaostan doğduğumuz halde," der Polonyalı romancı Witold Gombrowicz, "neden asla kaosla irtibat ku-

ramıyoruz? Düzen yerine kaosa bakar bakmaz, kalıp ve şekil gözümüzün önünde belirecek."[12] Bu yalnızca romancı değil, ressam, mühendis ve entelektüel için de geçerlidir; aslında hepimiz için geçerlidir. Dünyanın şekillenmesi, bizim için anlamı olan bir gestaltta şeyleri düzenleyen basit bir algı eylemiyle başlar. Düzeni *biz* kurarız. Bizim aklımız dışında anlamın var olmadığı bir dünyada düzen, insan aklının sürekli anlam arayışının bir ürünüdür. Doğada gece ve gündüzde ritim; denge ve uyum, yaz ve kış olduğu doğrudur. "Yaz ve kış" dediğimde insan zihninin özelliğini açığa vuruyorum; kalıplarımız olmadan işlevler kördür ve anlamsız bir biçimde tekrarlanırlar. Ancak insan aklı bu kaosa bakar bakmaz düzen ortaya çıkar. İnsanın aklıyla doğanın kaosunun karşılaşmasından kendimizi yönlendirebileceğimiz bir anlam oluşur.

İsyankâr, insan kalabalıklarının açılığının ötesine geçen bir açıklıkla bu anlamı kavrayabilen kişidir. "Bir isyan eylemi, [isyancı açısından] açıklık ve birlik talebi gibidir," diye yazar Camus. "İsyanın en basit şekli, çelişkili bir biçimde, düzen için bir ilham ifade eder."[13] Politik gücü elinde bulunduranlar isyankârın vizyonuna güvenemeyebilir ve buna karşı çıkmak için güçlerine tutunabilirler. Ancak bu yeni vizyon, bu kalıp ve düzende, kısıtlayıcı etmenler isyankârın kendisinde mevcuttur. Bir sanatçı bir sone veya başka türde bir şiir yazdığında, kıyıların ırmağı sınırlaması gibi, seçilen şekil şaire bir kısıtlama getirir. Aksi takdirde yaratıcılık anlamsız bir biçimde her yönden akar ve ırmak kumların içinde kaybolur gider.

Kendini gerçekleştirme gibi kişisel bir hedefte bile sınırlar vardır. İnsan potansiyeli hareketi Amerika'da yaygın olan

masumiyet biçiminin mirasçısıdır, yani gitgide daha çok ahlaki mükemmelliğe doğru gelişiyoruz. Sürekli iyi olmaya çalışmak kişiyi ahlaki bir deve değil, ahlaken kendi üstün gören kuralcı birine dönüştürür.[14] Bunun yerine, *hem* iyilik *hem de* kötülükte daha büyük bir hassasiyete doğru büyüyüp gelişmeliyiz. Ahlaki yaşam iyilik ve kötülük arasında bir diyalektiktir.

Özellikle şiddetin anlaşılmasında hepimizin içinde var olan iyilik ve kötülüğün farkında olmak gereklidir. Gene Camus'nun dediği gibi:

> Ne yaparsak yapalım, yalnızlığın bulunduğu insan kalbinde aşırılık daima yerini koruyacaktır. Hepimiz içimizde kendi sürgün yerlerimizi, suç ve yıkımlarımızı taşıyoruz. Ancak bizim görevimiz bunları dünyaya salmak değil, bunlarla kendi içimizde ve diğer insanların içinde savaşmaktır. Dünyevi insanların teslim olmayacağı isyan ... günümüzde halen mücadelenin temelindedir. Formun kökeni, gerçek yaşamın kaynağı olan isyan bizi daima tarihin vahşi, şekilsiz hareketinde ayakta tutar.[15]

İyilik ve kötülüğün hepimizde olduğu gerçeği insanları ahlaki kibirden uzak tutar. Kimse kendisinin ahlak konusunda üstün olduğunda diretemez. Affetme olasılığı da işte bu kısıtlama hissinden doğar.

XII

YENİ BİR TOPLUMA DOĞRU

Kaçınamayız
Güç kullanmaktan,
Kaçamayız
Dünyanın başına bela olan baskıdan,
Öyleyse sözümüzde ihtiyatlı
Aykırılığımızda güçlü olalım,
Güçlü sevelim.

– Martin Buber,
"Power of Love" dan

1. MASUMİYETE VEDA

Şiddeti azaltmayı umut ediyorsak, sorunu sorunla oranlı bir seviyede ele almamız gerekiyor. Neden şiddeti azaltmakla ilgili çoğu teklif sorunun kendisiyle kıyaslandığında bize yüzeysel görünüyor?

Örneğin, bundan televizyonun suçlu olduğuna dair genel şikâyeti ele alalım. Bu savın en hararetli temsilcisi, şiddetin "sosyal olarak şartlandırıldığına ve önlenebileceğine" inanan psikiyatrist Frederic Wertham'dır.[1] Wertham, kitle iletişim

araçlarını, çocukların şiddet içerikli düşünmelerini kışkırttıkları, insanları şiddete alıştırdıkları ve rekabetçi, duyarsız ve şiddeti bir yaşam biçimi olarak kabul eden "sert" bir Amerikan nesli yarattığı için, şiddeti yaymaktan büyük oranda sorumlu tutuyor.

Gel gör ki bu sav, şiddetin Amerikan sahnesine nispeten yakın zamanda girdiğini, elli yıl önce kitle iletişim araçlarıyla birlikte doğduğunu farz eder ki bu hakikatten çok uzaktır. Şiddet sorunu ta en başından beri Amerika'da var olagelmiştir: Kalan birkaç tane Kızılderili ile hakkını kendi eliyle alan ve kaba kuvvetle sınırda yaşayanlardan* istediğinize sorun. Dr. Wertham, Vietnam Savaşı'nın televizyonda artık verilmemesini mi tercih ederdi? Kötü olan kuşkusuz televizyon değil savaşın kendisidir. Kitle iletişim araçları bize bir ayna tutarlar ve Dr. Wertham'ın savını savunanlar kendi yıkıcılığımız karşısında masum kalabilelim diye aynayı mı kırıyorlar acaba?" Dr. Wertham'ın görüşünü eleştiren Hedy Bookin, "Bütün fikir 'özgün masumiyetten' çıkar," der. "Eğer medya yılanı, insanı şiddetin yasak meyvesiyle baştan çıkartmasaydı insan bu kadar kötü olmazdı."[2]

Wertham'ın savı eğer televizyonun *pasif* özelliğine karşı ileri sürülmüş olsaydı daha güçlü olabilirdi, çünkü sürekli televizyon izlemek izleyicinin katılımcı değil seyirci rolünü besler. Televizyon bu şekilde gerçek bir acizlik hissini besleyebilir ve bu acizlik de şiddete katkıda bulunabilir.

Öne sürülen diğer pratik öneriler de iyi oldukları için etkiliyorlar, fakat derine inmekte başarısızlar. Konrad Lorenz'in,

* Özellikle Amerika'da yeni bir toprağa yerleşenlerden veya sömürgecilerden biri. (Çev. n.)

uluslararası rekabetin gerilimini gidermek için daha çok uluslararası spor karşılaşması düzenlenmesi önerisi kendi içinde sağlam bir öneridir. Ancak bu da yine daha çok bir belirtiyle uğraşıyor. Birleşik Devletler ile Çin arasında yapılan pingpong maçları daha çok iki ülke arasındaki yaklaşımdaki bir değişikliğin sonucuydu; bu maçlar, Başkan Nixon Çin'e gitmeyi planladıktan sonra yapıldı. Ayrıca Anthony Storr'un, doğum kontrolü için daha çok çaba harcanması önerileri ve ötenaziyi kabul etmesi de yararlıdır, ikisi de dünyanın gelişmekte olan nüfus baskısını azaltmayı ve ötenazi de yaşlıların bu dünyadan saygınlıkla ayrılmalarına izin vermeyi hedefliyor. Ancak gene de sorun ortadan kalkmamıştır ve Batı dünyasında halihazırda mevcut olan saldırganlık ve şiddetle başa çıkma yollarını araştırmalıyız.

Şiddet bir semptomdur. Hastalık ise çeşitli biçimlerde güçsüzlük, önemsizlik, adaletsizliktir; kısacası, ben aşağıyım ve bu dünyada yurtsuzum, inancıdır. Hastalığa, uygun bir kısaltma olarak acizlik diyorum; şiddetin de tetiklenmesi için bir vaat, kişinin acı çekmesi veya ölümü dışında koşulların iyileştirilemeyeceği umuduyla birleşmiş bir çaresizlik gerektirdiğinin tümüyle farkındayım.

Hastalığın özüne inmek için acizliği ele almamız gerekir. İdeal olarak, gücü paylaştırma ve dağıtmanın öyle yollarını bulmalıyız ki herkes, bürokratik toplumumuzun hangi alanında yaşarsa yaşasın, kendisinin de önemli olduğunu, hemcinsleri için bir fark yaratabildiğini ve bir hiç olarak kayıtsızlığın çöp yığınına atılmadığını hissedebilsin.

Güç her insanın doğuştan hakkıdır. Öz saygısının kaynağı ve kişiler arası ilişkilerde önemli olduğu inancının kökü-

dür. Kişinin siyah, kadın, mahkûm, akıl hastanesinde hasta, Vietnam'da yok olmayla veya nüfus artışı ve kirlilikle karşı karşıya kalmış bir gözlemci olması fark etmez, sorun aşağı yukarı aynıdır; bireyin önemseneceğini, değerli bir fonksiyonu olduğunu, "ilgi gösterileceğini" hissetmesini sağlamak. İnsanların birey olması için gerekli dış fırsatlardan bahsetmiyorum. Son iki yüzyılın icatları insanları sürekli olarak özgürleştirmiştir. Daha çok, kişinin içindeki değer inancından, bireye kendisinin ve hemcinslerinin psikolojik ve manevi olarak değer vermesinden söz ediyorum.

Bu güç dağılımının nasıl mümkün olabileceğini ve şiddeti nasıl azaltabileceğini örneklerle açıklamak istiyorum. Çoğu üniversitede şiddetin ortalığı kasıp kavurduğu zamanlarda Oklahoma Üniversitesi isyanları önleyebiliyordu; hem de baskıcı değil de yaratıcı bir biçimde. Eylül 1967'de, yeni atanmış Rektör J. Herbert Holloman başkanlığında eğitim projesinin tümünü incelemek ve üniversiteyi yeniden yapılandırmak için bir plan yapıldı. Bu amaçla üniversitenin etkilediği bütün grupları içeren yirmi üç komite oluşturuldu. Bunların içinde öğretim üyeleri, öğrenciler, yöneticiler, sivil vatandaşlar, mezunlar ve meclis üyeleri vardı. Öğrenciler açısından bu sembolik bir temsil değildi. Öğrencilerin görüşleri çalışmada son derece önemliydi.

Oklahoma, Kent State'teki olaylar zamanında yüksekokul ve üniversitelerde isyanlar ortalığı kasıp kavururken, Oklahoma'da da hengâme vardı ama şiddet yoktu. Oklahoma'da durumu iyi bilenler, öğrencilerin şiddetten uzak durmalarının nedeninin öğrencilerin yeniden yapılanmaya olan katılımları olduğunu söylediler. *Güç dağıtılmıştı*; ataerkil değil de otantik bir biçimde.

Öğrencilerin görüşlerine değer veriliyor, isteniyor ve bunlardan yararlanılıyordu; aslında böyle bir yeniden yapılanmanın etkili olması isteniyorsa zaten böyle olmalıydı. Bu dahil olan kişilerin (yani öğrenciler) gelişim seviyesiyle uyumlu, *sorumluluk içeren* bir güçtü.[3] Sorumluluk güçle orantılıydı. Tehditler geldiğinde, şiddete dönüşmediler. Öğrenciler neden şiddete başvuracaklardı ki? Aciz değillerdi, üniversite yönetiminde söz haklarının olduğu halihazırda kanıtlanmıştı.

Bu üniversitedeki değişen atmosferi gösteren ilginç bir olay oldu. Kent State'teki vurulma olaylarının hemen akabinde, geçit töreni yapan ROTC safları arasından, Kuzey Vietnam bayrağı taşıyan bir grup radikal öğrenci motosikletlerle geçti. Daha sonra ROTC binasına gözcü diktiler. Tansiyon yükselmiş ve tehlikeli bir biçimde patlama noktasına yaklaşmıştı. Herkes gibi ROTC'deki albay da bu tansiyonu hissetmişti; ya eylem ya da şiddet patlaması gerektiren gergin bir haldi. Ne yapılabilirdi? Albayın bakışları ofisindeki büyük bir kahve makinesine takıldı. Kahve makinesini çıkardı ve birkaç yardımcısıyla birlikte gözcülere kahve ikram etti. Yakınlardaki fakülte üyelerinden biri "Hayretten donakaldım", dedi. Bu durum gözcüleri o kadar etkilemişti ki tansiyon şiddete dönüşmeden büyük ölçüde düştü. Böylece iletişim mümkün hale geldi.

Daha sonra konuştuğum bu albay öyle özellikle yaratıcı bir adam filan değildi ve şiddet içermeyen veya özgecil bir strateji niyeti, hatta bu davranışının herhangi bir etkisi olacağına dair bir umudu olduğunu da iddia etmiyordu. Sadece bir şeyler *yapması* gerektiğini hissetmişti ve kahve makinesi de elinin altındaki tek şeydi. Bu, enerjinin neredeyse kırılma noktasına

kadar birikip sonra patlamadan önce, yıkıcı yön yerine yapıcı yönde yeniden kanalize olmasının ilginç bir örneğidir.

2. "BİR DİLE GELEBİLSEYDİM"

Güç iletişim için gereklidir. Kayıtsız veya düşman bir grubun karşısına çıkmak ve fikrini bildirmek veya bir arkadaşa, inciten, derin hakikatleri dürüstçe söylemek... Bunlar öz olumlama, kendini ortaya koyma ve hatta zaman zaman saldırganlık gerektirir. Bu nokta o kadar aşikârdır ki genellikle gözden kaçırılır. Bu nedenle Buber bizden "aykırılıkta güçlü" olmamızı ister. Psikoterapideki deneyimlerime göre en çok cesaret gerektiren şey, kişinin en derin düşüncelerini, öfke veya hiddete başvurmadan karşısındaki insana dile getirdiği basit içten iletişimdir. Genellikle yalnızca güç yönünden eşitimiz olanlarla en açık biçimde iletişim kurarız.

Bizzat şiddet bir iletişim türüdür. Bu durum, Billy Budd'ın şahsında tanımlanan proleter sınıfın üyeleri açısından özellikle doğrudur: Konuşarak iletişim kuramazlar, bu yüzden şiddete başvururlar. Şiddet ne kadar kaba ve ilkel olsa da yine de bir dildir, belli şartlarda uygun ve diğer şartlarda gereklidir.

Afrika'daki siyahların şiddete başvurmalarının nedeni iletişim için gerekli öz saygıya sahip olmamalarıdır. Sömürgeciler karşısında duygularını ifade edemezler, aslında açık ve kesin bir biçimde ifade edemezler, gerçek duygularından emin değillerdir. Sömürgeci beyazlar ekonomik kazanç sağlamak amacıyla Afrikaları sömürmeye yoğunlaşmak yerine, siyahların insan olarak haklarıyla ilgilenmeye başladıklarında şiddet azalacaktır.

Frantz Fanon güçlü ülkelerin zayıf ülkelere yiyecek ve silah göndermesinden daha önemli bir nokta olduğuna dikkat çekiyor. Bu nokta *şairlerdir*. Çünkü şairler (ve genel olarak yazarlar) iletişimde beceriklidirler. Hangi renkten veya milliyetten olursa olsun bütün insanların anlayabileceği evrensel şekillerde konuşurlar. Irk veya renkten bağımsız olarak, bilinçlilik ve saygınlık dilini konuşurlar; siyahların entegre olmasını ve insan olmanın gereği olan diğer özellikleri geliştirebilirler. Çünkü iletişimin topluluğu meydana getirdiğini ve topluluğun da insanların ortak psikolojik, fiziksel ve ruhsal beslenmesi için birlikte yaşamaları imkânı olduğunu bilirler.

Billy Budd, kaptanın odasında gemi görevlileri tarafından cinayetten yargılanırken, eğer konuşabilmiş olsaydı, Claggart'ı öldürmeyeceğini söylediğinde ne demek istemişti? Budd'ın "dile getiremediği" şey neydi? Besbelli bu *salt* konuşma –ki bu anlamsız çene çalma, insanları korkudan uzak tutmak amacıyla boşluğu doldurma olabilir– değildi. Melville, Billy'nin sözleri vasıtasıyla, bu tür iletişimin, şiddet dürtüsünün üstesinden gelmeye ve kişileri birbirine bağlamaya yaradığına dikkat çekiyor olmalıdır. Bu tür konuşma uzlaştırıcı ve güçlendiricidir.

Psikoterapide bir ilişkide eşlerin yaşadığı zorlukların, birbirleriyle kurdukları iletişimde ne kadar sorun yaşadıklarıyla aşağı yukarı ölçülebileceğini görürüz. Karşıdaki kişinin ne hakkında konuştuğunu (veya konuşmadığını) anlamada zorluk yaşandığında, bir yabancılaşma olduğunu varsayabiliriz. O halde kişi, diğerinin dalga boyuna düpedüz ayarlı değildir (veya belki de ayarlanmak istemiyordur). Entelektüelleştirmek veya soyut konuşmak da aynı şeyin bir belirtisidir: Ki-

şinin gerçek duygularını aktarmama arzusu, kişinin benliğini engellemesi... Düşmanlık arttıkça yansıtma da artar, bir sürü bahane bulma ve mesafede artış eğilimi de vardır ki bunların hepsi de artan düşmanlığın bir göstergesidir. Çok geçmeden şiddet aşamasına geçeceğimizi biliriz. Psikoterapi, kişilerin aynı dalga boyunda konuşabilmeleri için bu süreci tersine çeviriyor. Çift boşanmaya karar verse dahi, en azından buna *birlikte* karar veriyorlar ve sürecin içinde de o kadar daha fazla birlik oluyor.

İletişim insanoğlunun özgün "birliğini" yeni bir seviyede geri kazandırır. Gerçek iletişim gerçek dile bağlıdır. Gerçek konuşma organiktir. Konuşmacı yalnızca kelimelerle değil, vücuduyla da konuşur; el kol hareketleri, davranışları, yüz ifadesi, sesinin tonu da sözleriyle aynı şeyleri aktarır. Vücuttan ayrılmış ses olarak değil organik bir bütünlük halinde konuşur.

Diğer insanlara değer vermediğimiz, konuşmaya değer bulmadığımız, fikirlerimizi açıklama çabasında bulunmadığımız müddetçe iletişim kuramayız. Bu, aşağılamadan, büyüklük taslamadan iletişim kurmaktır. İletişim, Alfred Adler'in "sosyal ilgi" dediği şeyin varlığına işaret eder. Karşınızdaki insanın dinlemeye değer olması için onunla ilgilenmeniz gerekir. Bu da kişinin diğeriyle, kişinin cinselliğini ifadesinin bir alıcısı, kişinin yalnızlığının giderilmesi için sömürülebilecek bir varlık veya başka bir şekilde bir nesne olarak değil de, insan olmanın içerdiği anlamda ilişki kurması anlamına gelir. İletişim topluluk olmayı –yani daha önce eksik olan anlayış, samimiyet ve karşılıklı değer vermeyi– sağlar.

Topluluk basitçe, serbest konuşmanın gerçekleşebileceği bir grup olarak tanımlanabilir. Topluluk, benim en özel düşüncelerimi paylaşabileceğim, derindeki duygularımı ortaya dökebileceğim ve bunların anlaşılacağının farkında olduğum yerdir. Bugünlerde topluluk oluşturma yönünde büyük bir arayış var, bunun bir nedeni de topluluk deneyimimizin büyük oranda kaybolmuş olması ve yalnız olmamız. *Topluluk* (*community*) sözcüğü birçok kelime doğurmuştur, bunların hepsinin de güçlü çağrışımları vardır. Pozitif bir etkisi olan nispeten yeni bir kelime *komün* ve birçoğumuz için hâlâ daha olumlu bir tınısı olan, eski fakat yeni bir anlam kazanmış *komünyon* kelimesi. Ancak daha sonra birçok insanın negatif algıladığı bir eş asıllıya geliriz: *komünizm*. Bu kelimelerin hepsinin de kökeni aynıdır.

Topluluğu ortadan kaldıran yıkıcı şiddettir. Eğer ben, Kabil gibi, cinayet işlersem, kardeşim Habil'in yaşamına son vermenin yol açtığı suçluluk duygusuyla çöle kaçmalıyım; benimle eski topluluğumun üyeleri arasında şimdi artık bir bölünme mevcuttur. Bu anlamda dünyamı küçültürüm ve benliğimin bir parçasını öldürürüm.

Düşmanıma topluluğumda ihtiyacım vardır. O beni tetikte ve canlı tutar. Onun eleştirilerine gereksinim duyarım. Tuhaf da olsa, kendimi ona karşı konumlamak için ona ihtiyaç duyarım. Lessing bir keresinde şöyle demiştir: "Bir şeyler öğrenebileceğimi bilsem, en büyük düşmanımı görmek için yirmi mil yürürdüm." Ancak düşmanlarımızdan öğrenecekleriminin ötesinde onlara duygusal olarak da ihtiyaç duyarız: Ruhsal sistemimiz onlar olmadan gelişemez. İnsanlar ne gariptir ki çoğu defa, düşmanları öldüğünde veya güçsüz düş-

tüğünde içlerinde alışılmadık bir boşluk hissettiklerini dile getirirler. Bunların hepsi de bize düşmanlarımızın bizim için dostlarımız kadar gerekli olduğunu gösterir. İkisi birlikte gerçek topluluğun bir öğesidirler.

Topluluk, yalnızlığımın üstesinden gelinebilecek kısmıyla kaçınılmaz olan kısmı arasındaki ayırımın bilincinde olarak yalnızlığımı kabul edebileceğim bir yerdir. Topluluk, üyelerinin beni destekleyeceklerine güvenebileceğim gruptur, kısmen fiziksel cesaretimin de kaynağıdır; başkalarına bel bağlayabileceğimi bildiğimde, onların da bana bel bağlayacaklarını garanti ederim. Kendi topluluğumun üyelerine karşı durmayı içeren manevi cesaretimin, benim karşı durduğum kişilerce de desteklendiği yerdir.

3. SEVGİ VE GÜÇ

Priscilla, memleketindeki bir adamın, "Eğer bir kişi bile onu tanımış olsaydı, intihar etmezdi," dediğinde ne demek istemişti? Bence bu adamın kendisini açabileceği, onu dinleyecek, ona aldırış edecek kadar onunla ilgilenen birisi olmadığını kastetmişti. Ona, öz saygısının temeli olabilecek bir şefkat duyan kimse olmadığını kastetmişti. Eğer hayatında öyle bir kişi olsaydı, kendini bir köşeye atılamayacak kadar değerli görecekti.

Ayrıca farkında olmasa da, tanımak ve sevmek arasına çizgi çekmenin imkânsız olduğunu da kastetmişti. Biri diğerine karışıp kaybolur. Eğer birini iyi tanırsam ona şefkat duymaya eğilimli olurum ve ona şefkat duyduğum için de onu daha iyi tanımaya çalışırım. İşte bu nedenle hoşlanmadığınız biri konuşurken onu dinlemek, söylediklerini sindirmek ve

zihninizde anlaşılabilir bir yapı halinde şekillenmesine izin vermek neredeyse imkânsızdır. Eğilimimiz, kulaklarımızı olmasa bile zihinlerimizi kapatmak, sevmediğimiz kişiyi dışarıda bırakmaktır.

Gücün gelişmesi, iletişim için olduğu gibi, şefkat için de bir ön şarttır. Psikoterapinin başlangıcında insanlar normalde kişiler arası ilişkilerde güçten o kadar yoksundurlar ki çok az şefkat gösterebilirler. Priscilla diğer insanlara şefkat gösterebilecek kadar uyum sağlayamıyordu. Şefkat kişinin başkasına yakınlık gösterebileceği bir güvenliğe, bir güç pozisyonuna sahip olmasını gerektirir. Özsaygı ve öz olumlamanın olmaması diğer insanlara verilebilecek bir şeylerin olmasını çok güçleştirir; bir birey diğer insanlara vermeden önce onu "teşvik edebilecek" bir şeyleri olmalıdır.

Sevgiyle hareket edenler ve güçle hareket edenler olmak üzere, iki çeşit insan olduğunu öne süren bazı meslektaşlarımla aynı fikirde değilim. Bence bu, geçmişin yanılsamasına açık kapı bırakan bir ikiliktir; yani birisi "güç içermeyen sevgiye" sahip olabilirken, diğeri (genellikle kişinin hoşlanmadığı birisi) "sevgi içermeyen güce" sahip olabilir.

Bu noktada Martin Buber'in yanında yer alacağım: "Karşı çıkmayın, 'Bırakın yalnızca sevgi hükmetsin!'" Şöyle devam ediyor:

> Bunu kanıtlayabilir misin?
> Fakat karar ver her sabah
> Sevgi eylemli evetle güç eylemli hayır arasındaki
> Sınıra yeni baştan tüm ilgini yöneltmeye
> Ve gerçeği onurlandırmak için hızla ilerleyeceğine.[4]

"Gerçeği onurlandıracaksak", güç ve sevginin diyalektik bir ilişkileri olabileceğinin, birbirlerini besleyip geliştireceklerinin bilincinde olmalıyız. Dikkatimizi, sevgi ve güç arasındaki etkileşime ve sevginin duygusallıktan başka bir şey olması gerekiyorsa güce ihtiyacı olduğuna ve gücün de manipülasyona kaymaması için sevgiye ihtiyacı olduğu olgusuna yöneltmeliyiz. İçinde merhamet barındırmayan gücün sonu zulümdür. Yıkıcı güç; Oliver'ın Washington'da katıldığı protesto gösterilerinin etkili olmamasından umutsuzluğa kapılınca, süpermarketteki bütün yaşlı kadınları vurmayı hayal ettiğinde olduğu gibi, genellikle kişilerin radikal bir yoksunluk çekmelerinden kaynaklanır. Besleyici güç ve bütünleyici güç gibi yapıcı güç türleri ancak bireyin içinde biraz özsaygı ve öz olumlama biriktiğinde ortaya çıkar.

Güç ve sevgi arasındaki ilişkiyi kurduktan sonra, sevginin gücü aştığı bir deneyimin de var olduğunu belirteyim. Bu, Goethe'nin eserinde Faust'un sonsuz bilgi ve sonsuz duyusal deneyim kazanmak için Mephisto'yla anlaşma yapmasında gösterilir. Mephisto'nun ona verebileceği yalnızca güçtür ve o da öyle de yapar. Faust, Margarete'i ve Truvalı Helen'i sevmiştir ve onları kolayca ve rahatça arkasında bırakabileceğini düşünür. Ne var ki Faust ruhunun şeytana satılması gerektiği anı deneyimlediğinde, Margarete'in ona olan aşkı kurtuluşu olur. "Anneler" oyuna tekrar girerler, her insanın doğasından gelen ve beşerle olan bağları taşırlar.

Bu gücü yenen sevgi alegorisi, hepimizle farklı biçimlerde konuşan insani deneyimin bir arketipini açığa çıkarır. Buber aynı şiirde şöyle yazdığında gene demek istediğini anlayabiliriz:

Bilmiyorum bize ne kalırdı
Sevgi gücü dönüştürmese
Ve güç de sevgiyi yoldan saptırmasa

Sevgisi sürekli olarak yoldan sapıp güce yönelen ve gücü de ara sıra sevgi tarafından dönüştürülen varlıklarız. Buber'in görüşüne yalnızca, güç gerçeğinden kaçmanın ve hepimizin toplumumuzun güç yapısına öyle ya da böyle katıldığımız olgusundan kaçınmanın bir yöntemi olarak kullanılırsa karşı çıkarım.

Şefkat, birbirimizi tanıma ve anlamaya dayalı sevgi çeşidinin ismidir. Şefkat, hepimizin aynı gemide bulunduğumuzun ve ya birlikte batacak ya da yüzecek olduğumuzun farkında olmaktır. *Şefkat topluluğun tanınmasından doğar*. Bütün insanların kardeş olduğunu idrak etmektir, her ne kadar bu inancı davranışlarımızda uygulamaya başlamamız için kendi içgüdülerimizi disipline etmemiz gerekse bile. Şefkat başka biri için hissedilen bağdır ki bunun nedeni o kişinin "potansiyelini gerçekleştirmesi" değildir (sanki birileri hiç başarmış gibi!). Şefkat başka birine, potansiyelini *gerçekleştirmediği* zaman da hissedilir; başka bir deyişle, o insandır, sizin ve benim gibi, gerçekleştirme ve gerçekleştirmeme arasındaki mücadelenin sonsuza dek içindedir. O halde insanoğlunun acısında ve kaderinde ona katılmak için kutsal olma gereksiniminden vazgeçeriz. Jacob Bronowski'nin dediği gibi: "Hepimiz yalnızız... Yalnız diye birbirimize merhamet etmeyi öğrendik. Ve şefkat hariç her şeyin keşfedilebileceğini öğrendik."[5]

Şefkat, insana özgü hiçbir şeyin bana yabancı olmadığı görüşünün kabul edilmesidir. Böylece, düşmanım öldürül-

düğünde insanlığın da o kadar azaldığını anlayabilirim. Son yirmi yüzyılda zulümler büyük ölçüde azalmasa da –çocuklar en ufak bir sorumluluklarının olmadığı şeylerden dolayı halen acı çekiyorlar– sembolik bir başarıya ihtiyaç duymuyoruz. İnsan işte bu ikilemle yüzleştiğinde –somut başarıyı dikkate almadan zulümle mücadele– kişiliğinin derinlerinde ne olduğunu keşfeder.

Şefkat hem güç hem de sevgiyi kapsayan insani duruma ulaşmamız için bize temel sunar. Şefkat şiddete zıt bir konumdadır; şiddet hasım üzerine düşmanca imgeler yansıtırken, şefkat bu şeytani dürtülerin kişinin kendi içinde olduğunu kabul eder. Bize kişiyi suçlamadan değerlendirmenin esasını verir. Kişinin düşmanlarını sevmesi erdem gerektirse de düşmanlara şefkat duymak insani bir olanaktır.

Daniel Ellsberg'te olduğu gibi, şefkatimiz Vietnam Savaşı'yla mı ateşlenecek? Birçoğumuz uygulanabilir seçeneklerle mücadele edebileceğimiz halde, bu zalim katliamı durduramamanın çaresizliğine kapıldık, etkili bir şey bulamadık. Neredeyse evrensel olarak bu savaştan nefret ediliyor ve çoğu insan da yapabilse bu savaşı unutmak istiyor. Tüm protestolarımıza rağmen, dürüstlük, saflık ve hatta dil hissimizin sürekli aşınmasıyla devam ediyor. Mümkün olduğunca en kısa zamanda savaşı sonlandırmak için tüm gayretimizi göstermeye devam etmemiz insani açıdan mümkün olsa dahi, Vietnam uzun vadede Amerika'ya hizmet edebilir; eğer küfretmeden bu şekilde konuşmak mümkünse... Bütün kötülüğüyle Vietnam, gerçekten şeytani açıdan, Amerika'nın geleceği için zorunlu olan yaşamın bir içgörüsünü elde edebileceği bir olayı temsil edebilir. Bu, bir trajedi hissi kazanmamızla, kötülükle olan

suç ortaklığımızın, otomatikleştirilmiş, insanlık dışı yıkıcılığa olan katılımımızın farkına varmamızla ortaya çıkacaktır. İki dünya savaşının yapamadığını, bizim kadar güçlü olmayan, fakat çektirdiğimiz tüm acılara rağmen kendini ortaya koymaya çok kararlı bir şekilde devam edebilen bu küçük ülke belki yapabilir. Hissettiğimiz suçluluk hissi kuşkusuz normal bir suçluluk hissi ve bu, Amerika'nın ergen duruşundan sorumlu bir ulusun olgunluğuna dönüşmesinin başlangıcı olabilir. Tam aksi yöndeki tüm derslere rağmen, şimdiye kadar masumiyetimizi koruduk. Umut edelim ki bu üzücü olay masumiyetimize bir veda olsun.

4. YENİ BİR ETİĞE DOĞRU

III. Kısım'ın savı bizi, yaklaşmakta olduğumuz yeni çağla alakalı olacak yeni bir etiğe götürür. Basitçe ifade edecek olursak, bu bir niyet etiğidir. Bu, her insanın kendi davranışlarının *sonuçlarından* sorumlu olduğu varsayımına dayanır.

Billy Budd'ın gerçek trajik kusuru artık söylenebilir: Yaşlı denizci Dansker'ın, Claggart'ın ona karşı düşmanlığının arttığına yönelik uyarılarına rağmen, Billy, Claggart üzerindeki etkisinin farkına varmayı reddetti. Billy masumiyetini korumaya çalıştı. Aslında masumiyeti tam olarak, bu çok önemli farkındalığa karşı bir savunmaydı; arkasında kendi çocukluğunu beslediği bir kalkandı. Bilinçsizliği, Claggart'ın ölümünü ve kendisinin asılmasını kaçınılmaz kıldı.

Benzer şekilde günümüzdeki en büyük kötülük, kişinin böyle bir sorumluluğu almasının önlendiği durumların doğasında mevcuttur; varsaydığımız ulusal güvenlikçide veya masum sivilleri vurmaları emredilen, Vietnam'daki tabur

üyelerinde olduğu gibi. İyiliğin kötülüğe karşı zaferi, Mylai'ye helikopter indirip Teğmen Calley'e silahını doğrultarak, eğer katliama devam ederse onu vuracağını söyleyen Amerikan askeri gibi bireylerde görülebilir.

Gelecek, insan ırkının birliği *içinde* bilinçli olan, birey olarak yaşayabilen insanların elindedir. İnsan böylece etik yaratıcılığının kaynağı olarak, bireysellik ve birlik arasındaki gerilimi kullanır. Şimdiye kadar bize ya birini ya da diğerini yapmamız öğretildi. İnançlarımızın sorumluluğunu kabul etmeyi öğrendik ama bu yeterli değil. Davranışlarımızın samimiyetinden sorumlu olmayı kabul etmeyi de öğrendik ama bu da yeterli değil. Bunların ikisi de bireycidir; ikisi de kökleri Rönesans'ta olan etiğin bir unsurudurlar. Kendimize kişinin inançlarında tümüyle samimi ve sağlam –ve tümüyle hatalı– olabileceğini hatırlatmamız gerekir. Haklı veya hatalı *olduğumuzun* sorumluluğunu kabul etmeliyiz. Umudumuz, Madison'daki binanın bombalanması sırasında ölen matematikçinin veya Vietnam'da yüz binlerce masum insanın öldürülmesinin suçluluk duygusunu taşımadan, bunu yapmayı öğrenebileceğimiz yönünde.

Bir bireycilik gösterişi içinde kendi bütünlüğümüze göre yaşayabiliriz veya bir birlik gösterişi içinde, bizim kararlarımızı bizim yerimize veren ve kendi kurallarına göre karar veren bir grupla veya zümreyle kendimizi özdeşleştirebiliriz. Eğer biri diğerini dışarıda bırakırsa iki yol da bizi hataya sevk eder. Bununla birlikte, dengede tutulduklarında, etik seçimin iki kaynağını oluştururlar. İlkinden, tüm etikler için gerekli bir öğe olan bireyin bilinci ve ikinciden de aynı zamanda tüm etikler için gerekli bir kaynak olan, kişiler arası sorumluluk alınmalıdır.

Bu etiği, psikologlar arasında çok popüler olan uyum sağlamayla –büyüme etiği– karşılaştıralım. İnsanın "sınırsız potansiyeli" sık sık duyulan bir terimdir ve mümkün olduğunca çok "gerçekleştirmemiz" istenir. Ancak çoğunlukla gözden kaçırılan nokta ise, bu potansiyelin kendi sınırları içinde deneyimlenmedikçe asla etkili olamayacağıdır. Hata, sanki yaşam sürekli olarak "öne ve yukarı doğruymuş" gibi, potansiyeli hiç sınırı yokmuş gibi görmektir. Her gün biraz daha gelişmekle "iyi" olduğumuz yanılsaması teknolojiden kaçak alınan bir doktrindir ve uygun olmadığı etikte bir dogma haline getirilmiştir. Bu teknolojideki *gidişattır*; ancak etikte, estetikte, ruhun diğer meselelerinde, *gelişme* teriminin bu anlamda bir yeri yoktur. Modern insan etik açıdan Sokrates ve Yunanlılardan üstün değildir ve binaları farklı şekilde inşa etsek de Parthenon'dan daha güzel yapmıyoruz.

Bu hatanın en çok görüldüğü karşılaşım grubu bültenleri, böyle kursları "Yaratıcı Karşılaşım", bir sonraki bültende, "İleri Yaratıcı Karşılaşım" olarak listeliyor. Veya "Mutluluk", sonraki sayıda da "Daha Çok Mutluluk". Peki, buradan nereye gidersiniz? Sanki insan yaşamı stratosfere, sonsuza dek yukarı doğru taşınabildiğiniz bir Roma mumuymuş gibi. Peki, kısa süre sonra Roma mumu patladığında, siz nerede olursunuz? Neşenin, acının eriştiği kapsama kadar arttığı tamamen unutuluyor. William Blake'in bilgeliği unutuluyor:

> İnsan neşe ve Keder için yaratılmıştır;
> Bunu hakkıyla bildiğimizde
> Dünyada emniyetle gideriz,
> Neşe ve keder ince dokunmuştur,
> Kutsal ruh için bir giysidir.[6]

İnsanın varoluşunun hem neşe hem keder olduğunun farkına varmak, kişinin niyetlerinin sonucunu kabul etmesinin ön koşuludur. Niyetim bazen kötü olacaktır –içimdeki ejderha veya Sfenks çoğu kez feryat ediyor olacak, bazen de ifade edilecektir– fakat bunu size yansıtmak yerine, kendimin bir parçası olarak kabul etmek için elimden gelenin en iyisini yapmalıyım.

İlerleme etiğin temeli olamaz, çünkü ilerleme iyi olduğu kadar kötüdür de. Her geçen gün güçsüzlük ve ölüme doğru gidiyoruz. Çoğunlukla nevrotik bir kişi bunu bizden daha iyi görür: Yaşlanarak olgunlaşmaktan korkar, çünkü her adımın onu ölüme biraz daha yaklaştırdığının, elbette nevrotik bir biçimde, farkındadır. Kanser de bir ilerlemedir. Bazı hücrelerin taşkınca büyüdüğü orantısız bir büyümedir. Güneş genelde vücut için yararlıdır ancak kişide tüberküloz varsa, güneş orantısız biçimde tüberküloz basili için daha yararlıdır ve bu nedenle etkilenen bölümlerin korunması gerekir. Ne zaman bir öğeyi diğerine karşı dengelememiz gerektiğini keşfetsek, tek boyutlu ilerleme etiğinden daha sağlam kriterlere ihtiyaç duyduğumuzu da keşfederiz.

Burada şu soru ortaya çıkacaktır: Burada öne sürülen etiğin Hıristiyanlıktaki mevcut etik sistemimizle bağlantısı nedir? Hıristiyanlık, İsa'nın ideal olarak kastettiğinden çok, ne haline geldiği yönünden, gerçekçi açıdan ele alınmalıdır. Hıristiyan etiği Eski Ahit'in başlangıcındaki mevcut adalet sistemi olan "göze göz dişe diş"ten –yani kötülüklerin dengesiyle edinilmiş adalet kavramı– evrilmiştir. Daha sonra Hıristiyan ve Yahudi etiği odak noktalarını içteki tutumlara kaydırmıştır: "Bir insan kalben nasılsa öyledir." Hatta sevgi etiği, ideal

"Düşmanını sev" emrini kapsayacak şekilde, nihayetinde kriter olur.

Ancak bu gelişmenin gidişatında, kişinin düşmanlarını sevmesinin bir erdem meselesi olduğu unutuldu. Reinbold Niebuhr'ün ifadesiyle, bir erdem edimi dışında gerçek anlamda asla gerçekleştirilemeyecek "olası bir olanaksızlık"tır. Benim Hitler'i sevmem erdem gerektirir; şu anda hiç uygulama eğilimimin olmadığı bir erdem. Erdem öğesi hariç bırakıldığında, insanın düşmanlarını sevme emri ahlaki hale gelir: Bir ahlaki çabanın sonucu, bireyin kendi karakteri üzerinde çalışarak başarabildiği bir hal olarak savunulur. O halde çok farklı bir şeye sahip oluruz: aşırı basitleştirilmiş, ikiyüzlü bir etik iddiası. Bu, kişinin gerçeklik bilincini kapatmaya dayalı ve sosyal iyileşme için kişinin yapabileceği gerçekten değerli eylemleri önleyen ahlaki jimnastiklere yol açar. Dindeki masum kişi, "yılanların bilgeliğine" sahip olmayan kişi bilmeden epeyce zarara yol açabilir.

Ayrıca Eski Ahit'ten bu yana şeytani olanın varlığını sürekli olarak unutma eğilimindeyiz. Daniel Berrigan, Jeremiah'tan söz ederken, demek istediğimi çok güzel ifade eder:

> "Cesaretini toplamak ve yıkılmak, yok etmek ve alaşağı etmek, inşa etmek ve ekmek." Bu kelimeler modern insanların kulaklarına tuhaf biçimde "yıkıcı" geliyor. Ancak Jeremiah'a söylenen sözler, iyiliğin artmasına dayalı tarihteki bütün teorilere, değişimin yavaş yavaş gerçekleşmesiyle ilgili tüm sözlere düşmandır ...
>
> Tanrı'nın değersiz fikirler taşkını olmadığı doğru olabilir mi, bu çocuksu beslenmeden payını almak için yüzlerini gösteren, ahlaken ve insani yönden tarafsız insanların üzerine

> çocuksu tesellisini boşaltan? ... "Öyleyse seninle uğraşacağım" [der Tanrı Jeremiah'a]. Bu, Tanrı'nın en büyük iltifatıdır ve yaşamın dramatik ve yıpratıcı niteliğinin teminatıdır.[7]

Kültürel evrimde meydana gelen başka bir şey de, zamanımızda Hıristiyanlık etiğinin, özellikle son beş yüzyılda, Rönesans'ta ortaya çıkan bireycilikle ittifak yapmasıdır. Bu gitgide, içe dönük bütünlüğünün ıssız halinde cesurca ayakta duran yalıtılmış bireyin etiği oldu. Vurgu, kişinin kendi inançlarında içten olmasına yapılıyordu. Bu, sınırdaki yaşamımızın beslediği bireycilikle güçlü biçimde desteklenen, tutucu Amerikan Protestanlığında özellikle doğruydu. Bu nedenle Amerika'da, kişinin kendi inançlarına göre yaşaması olarak *samimiyet* üzerine büyük vurgu yapılıyordu. Sözüm ona bunu yapan, Thoreau gibi adamları idealize ettik. Bu nedenle, Amerika'da daima ahlaki bir çağrışımı var gibi görünen, kişinin karakter gelişimine de çok vurgu yapıldı. Woodrow Wilson buna, "kişiyi diğer insanlara tahammül edilmez kılan karakter," adını verdi. Etik ve din büyük oranda pazar günlerinin meselesi haline geldi, hafta içi de para kazanmaya indirgendi; üstelik kişi karakterini daima günahsız kılan yollarla bunu yaptı. Böylece binlerce çalışanını bilinçsizce sömüren bir fabrika yöneticisinin günahsız karakteri gibi ilginç bir durum ortaya çıktı. Karakterin bireyci alışkanlıklarına en büyük vurguyu yapan Protestanlığın formu köktendinciliğin, mezheplerin en milliyetçisi ve savaş yanlısı ve Çin veya Rusya'yla herhangi bir uluslararası mutabakata karşı en bağnazı olmaya meyilli olması ilginçtir.

Bu etik gelişmeye yönelik ana eleştiri insan türünün *birliğini* herhangi bir şekilde gerçekten içermemesidir. "Kalabalık" denilen şey kişinin kendini etkilenilmeyecek bir şey olarak eğittiği, ahlaki gelişiminde yalnızca karşı durduğu bir şey olarak önemliydi. "Etik" başarımızı yalnız yaşayan varlıklar olma pahasına elde ettik, başkalarına yardım etmeyle, yalnızca kendi bolluğumuzdan vererek –aşar vergisi– ilgilendik. Ve bu "karakter gelişimi" de kapitalist sisteme ve para kazanmaya giren alışkanlıklara uyduğu için, kişi "daha az şanslı olanlarla" paylaşma görevini asla unutmadan sosyal açıdan yükseldi. Ancak bu durum nadiren daha az şanslı olanları kandırdı ve bizi hiçbir zaman bireyci kabuğumuzdan çıkarmadı.

Eksik olan, diğerleriyle özgün bir empati kurmak, güçten yoksun olanların –siyahlar, mahkûmlar, yoksullar– keder ve neşeleriyle özdeşleşmektir. Doğal olarak Marksist felsefenin, kendine odaklı orta ve üst sınıfların aksine proletaryayla dayanışmaya olan ilgisi muazzam bir taraftar kitlesi kazandı. Marksizm'in enternasyonalizm, kardeşlik ve dostluğa yaptığı vurgunun, bunlara susamış bir dünyanın hayal gücünü ve duygularını yakalamasına hiç şaşmamak lazım.

Bütünleşme ve bireye değer vermeye olan ilgimizden feragat etmemize gerek yok; aslında feragat etmemeliyiz de. Rönesans'tan bu yana edindiğimiz bireysel kazançlarımızın, yeni birliğimizle, hemcinslerimiz için duyduğumuz gönüllü sorumluluğumuzla bir dengeye oturtulmasını öneriyorum. Günümüzdeki kitle iletişim araçları döneminde, artık bu insanların ihtiyaçlarına karşı ilgisiz olamayız ve onları göz ardı etmek nefretimizi ifade etmek demektir. İdeal sevgiye karşın

anlayış –dostlarımıza olduğu kadar düşmanlarımıza da anlayış göstermek– insani bir olanaktır. Anlayışta şefkat, merhamet ve iyilikseverliğin başlangıcı vardır.

Kabul edelim ki insandaki gizilgüçler yalnızca yukarı doğru değil, aşağı doğru da olan bir artışla gerçekleştirilir. Daniel Berrigan'ın dediği gibi: "Öne doğru her adım aynı zamanda kişinin benzer şekilde gidebileceği derinlikleri de kazar." Artık erdemlerin yalnızca ahlaksızlıkları geride bırakarak kazanılabileceğini düşünmeyeceğiz; etik olarak merdivenden yukarı çıkılan mesafe geride bıraktıklarımız yönünden tanımlanmamalıdır. Aksi takdirde iyilik artık iyilik değil, kişinin kendi karakterindeki tepeden bakan gururdur. Kötülük de yine iyilik yetenekleriyle dengelenmezse, tatsız, bayağı, korkak ve duyarsız olur. Aslında her gün hem iyiliğe hem de kötülüğe daha *hassas* hale geliriz ve bu diyalektik, yaratıcılığımız için zorunludur.

Açıkça itiraf etmek gerekirse, kötülük kapasitemiz sahte masumiyetimizin üstesinden gelmemize bağlıdır. Tek boyutlu düşünce biçimimizi muhafaza ettiğimiz müddetçe masumu savunarak eylemlerimizi örtbas edebiliriz. Vicdandan bu tufandan öncesine ait kaçış artık mümkün değildir. Davranışlarımızın sonuçlarından sorumluyuz ve bu sonuçlardan olabildiğimiz kadar farkında olmaktan da sorumluyuz.

Psikoterapi gören kişi için, iyilik kapasitesiyle birlikte kötülük potansiyelinin de arttığını kabul etmek özellikle zordur. Hastalar, ister Priscilla vakasında olduğu gibi hakikaten veya Oliver vakasında olduğu gibi gerekli bir strateji olarak güçsüz olsunlar, güçsüzlüklerini kabullenmeye çok alışmışlardır. Gücün herhangi bir şekilde doğrudan farkında olma-

ları yaşama sağladıkları uyumun dengesini kaybettirir ve *eğer* kendi kötülüklerini kabul edecek olurlarsa ne yapacaklarını bilemezler. Diğer insanları ve terapisti olan beni gerçekten incitebileceği düşüncesi Priscilla'ya akıl almaz geldi; hep diğer insanların onu incitmesine alışmıştı. Mercedes de yalnızca çocukken dövüşürken veya histeri geçirirken olduğu gibi getto sokaklarında taşkınlık yaparken veya kocasına aşırı derecede kızdığında diğer insanları incitmişti. Ancak taşkınlık ve histeri tam olarak, kişinin ne yaptığının bilincinde olmamasının yollarıdır.

Kişinin, herkes gibi olumsuz yanları olduğunu, şeytani yönün potansiyelde hem iyilik hem de kötülük için etkili olduğunu ve ondan ne vazgeçebileceğinin ne de onsuz yaşayabileceğinin farkına varması azımsanmayacak bir lütuftur. Edinimlerinin çoğunun tam da bu şeytani dürtünün doğurduğu çelişkilerle ilişkili olduğunu görme noktasına gelmesi de benzer şekilde yararlıdır. Bu, yaşamın iyilik ve kötülüğün bir karışımı olduğu, *saf* iyilik diye bir şey olmadığı ve bir potansiyel olarak kötülük olmasaydı, iyiliğin de olmayacağı deneyiminin merkezidir. Yaşamda amaç, kötülükten ayrı olarak değil, kötülüğe *rağmen* iyiliği başarmaktır.

NOTLAR

I- Delilik ve Güçsüzlük

1 Harry Stack Sullivan, *Conceptions of Modern Psychiatry* (New York: W. W. Norton, 1953), s. 6: "... kişi özellikle muktedirlik hissi yani güçle karakterize edilen hâlleri göz önüne almalıdır. Bu genellikle insanlarda, açlık veya susuzluk hissinden kaynaklanan dürtülerden çok daha önemlidir... Şu var ki bu güç dürtüsüne dair bir şeyle doğmuş gibiyiz."

2 Arthur M. Schlesinder, Jr., "The Spirit of '70," *Newsweek*, 6 Temmuz 1970, s. 20-34.

3 Hans Morgenthau, *New York Times*, 29 Mayıs 1969.

4 Kenneth B. Clark, Washington'da Amerikan Psikoloji Derneği'nde yaptığı başkanlık konuşmasından, 4 Eylül 1971.

5 David McClellan, "Gücün İki Yüzü", *Journal of International Affairs*, XXIV/1 (1970), 44.

6 Edgar Z. Friedenberg, *Coming of Age in America* (New York: Random House, 1965), s. 47-48.

7 Kenneth B. Clark tarafından alıntılanmıştır, *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power* (New York: Harper & Row, 1965), s. 4.

8 Hans Toch, *Violent Men: An Inquiry into the Psychology of Violence* (Chicago: Aldine, 1969) s, vii. Cezaevindeki erkeklerle ilgili yaptığı bu çalışmasında Toch, daha doğru yanıtlar alabileceği düşüncesiyle, tutuklularla röportaj yapmaları için özel olarak eğitilmiş diğer tutukluları kullanır. Tutuklamayı yapan polislerin ve cezaevindeki adamların raporları verilir ve sonra şiddet olayını anlama ve şiddet kişiliğine nelerin sebep olduğu yönünden analiz edilirler. Toch bu kitabında hem polise hem de cezaevindekilere karşı oldukça adildir.

9 *Aynı eser* s. 125.

10 *Aynı eser* s. 220.

11 *Aynı eser* s. 240. 16 Nisan 1971'de New York'ta yapılan Doğu Psikoloji Birliği'nin toplantısında sunulan "Cezaevi Memurlarının MMPI Karakteristikleri" başlıklı, eyalet cezaevlerindeki gardiyanlık pozisyonu için başvuranlarla ilgili Alan Berman'ın yayımlanmayan çalışması da aynı şeyi doğruluyor: "Cezaevi memuru adayları tutuklular gibi duygusal sığlık, sosyal adetlerden yabancılaşma ve sosyal yaptırımlardan yarar sağlamada nispeten yetersiz görünüyorlar" (s. 4). Ayrıca Berman'ın bulguları, "hem memur adaylarının hem de tutukluların, saldırganlık, düşmanlık, hınç, şüphe ve saldırgan eğilimleri dışa vurma arzusu yönünden yaklaşık olarak eşit gibi göründüklerini" gösteriyor (s. 6).

12 Burada, uyuşturuculardan özellikle eroine değineceğiz. LSD gibi halüsinojenik ilaçlar bireyi mevcut olma halinden farklı bir şekilde de olsa çıkmaya zorlama anlamında zihne şiddet uygularlar.

13 Bu sözler bağımlılarla çalışan bir psikolog olan Dr. George De Leon'a ait. Bu bölümdeki materyalin çoğu Dr. De Leon'la yapılan konuşmalardan ve cinsel materyal de kendisi ve meslektaşı Harry K. Wexler'in "Eroin Bağımlılığı: Cinsel Davranış ve Cinsel Deneyimle olan İlişkisi" başlıklı yayımlanmamış bir çalışmalarından geliyor. Yirmi sekiz tane bağımlılıktan kurtulmuş ile New York'taki Phoenix House'da tedavi gören bağımlılarla yaptıkları bir çalışmada cinsellik ve bağımlılık arasındaki ilişkiyi incelediler. Cinsel faaliyet –mastürbasyon, gece boşalması, ilişkide boşalmaya dek geçen zaman, ilişkideki hissin derecesi vb.– bireylere ve beş kişilik gruplara sorulan çeşitli sorulara verilen cevaplar incelendi (grupların Phoenix House'da karşılaşım şeklinde olmasının avantajı vardı; yani grup psikolojik baskı yaparak bireyi tamamen dürüst davranmaya itiyordu). Ortaya çıkan cinsellik kalıbı ise şöyleydi: (1) bağımlılıktan önce, iktidarsızlık ve cinsel yetersizlik; (2) bağımlılık sırasında cinsel duygu eksikliği ki böylece bağımlının cinsel arzudan dolayı rahatı kaçmaz veya ilişkiye girerse sürgit devam edebilir. Çoğu kez orgazm olmakta sorun yaşar ve (3) bağımlılığı yendikten sonra, genel olarak bağımlılıktan öncekinden daha yeterli ve cinsel arzusu daha

fazla olur. Eroinin bütün duyguları kapatan güçlü bir uyuşturucu olduğuna dikkat çekiliyor; bu yüzden kullanılmasının nedenlerinden biri bireyin toplam boşalma hissini yaşayamamasıdır.

14 Herbert Hendin, "Bir Psikanalist Öğrenci Devrimlerine Bakıyor", *New York Times Magazine*, 14 Şubat 1971, s. 24

15 *La Dolce Vita* filminin, giriş niteliğindeki açılış sahnesinde, bir tünelin açılışında arabasında trafiğe yakalanan üst orta sınıftan bir adam yer alır. Adam deli gibi arabanın camlarını açmaya çalışır ama hareket ettiremez ve gitgide daha çok panikler. Adamın tarafındaki bir otobüs diğer yöne giderken trafikte durur, adam otobüsteki insanların onun camlarına dokunabileceği yakınlıktadır; fakat otobüsteki herkes kendi dünyasındadır ve adam gitgide daha çok panikledikçe onun orada olduğuna dair bile bir belirti göstermezler. İnsan çılgın bir dünyada yaşamanın verdiği tüyler ürpertici bir duyguya kapılır; gerçekte birçok şekilde olduğu gibi.

Zamanımızı anlatan bu filme böyle bir girişle başlamak bir deha örneğidir. Çünkü bu filmde üst orta sınıfla ilgili olan şey, *kimsenin kimseyi duymadığı veya görmediği* bir dünyada bir temas uyarımı vermek amacıyla duyusal uyarım için hissedilen sürekli bir açgözlülüktür. Filmde bir önem hissi olan kişiler, sonradan sahtekârlık olduğu meydana çıkan Kutsal Anne vizyonunu gören çocuklar, daha sonra intihar eden orgcu ve onun küçük ailesidir.

16 Richard Maxwell Brown, "Amerika'da Şiddetin Tarihi Kalıpları", *The History of Violence in America: Historical and Comparative Perspectives*, Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesi Ulusal Komisyonuna Sunulan Bir Rapor, Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr (New York: Praeger, 1969), s. 75.

17 *Aynı eser*, s. 76.

18 Burada şiddetin en basit şeklini tanımlıyorum, örneğin kişinin başkalarını kışkırtması gibi diğer şiddet türlerini Dokuzuncu Bölüm'de ele alıyorum.

19 Clark, s. 10. Başka bir siyahinin dediği gibi: "Çoğu zaman çalışırken umutsuzluktan deliye dönüyorum ve ağlayasım geliyor. Ben adam değilim, hiçbirimiz adam değiliz! Hiçbir şeyim yok benim. Bir dükkân sahibi olacak kadar adam değilim; hiçbirimiz değiliz."

II- Masumiyet ve Bir Çağın Sonu

1 Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr, *The History of Violence in America: Historical and Comparative Perspectives*, Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesi Ulusal Komisyonuna Sunulan Bir Rapor, Hugh Davis Graham ve Ted Robert Gurr (New York: Praeger, 1969), s. 792.

2 Richard Hofstadter bu sözü alıntılar ve sonra şunları ilave eder: "D. H. Lawrence'ın görüşünde bizim kabul ettiğimizden daha fazla hakikat var gibi görünmektedir" ("Spontane, Seyrek ve Düzensiz," *New York Times Magazine*, 28 Nisan 1968). Ülkeye kara bir fırçayla katran sürüyor gibi görünmek istemem, tek amacım, altındaki psikolojik nedenlere ulaşmak amacıyla olguları aydınlatmaktır.

3 John Lukacs, "Amerika'nın İlleti, Şiddet Değil Vahşettir," *Violence in America: A Historical and Contemporary Reader*, editör Thomas Rose (New York: Vintage, 1970).

4 Henry Steele Commager, *The American Mind: An Interpretation of American Thought and Character since the 1880's* (New Haven: Yale Üniversitesi Basımı, 1950).

5 Charles Reich, *The Greening of America: The Coming of a New Consciousness and the Rebirth of a Future* (New York: Random House, 1970), s. 348.

6 *Aynı eser*, s. 357.

7 Hannah Arendt, *On Violence* (New York: Harcourt Brace Javonovich, 1969), s. 14.

8 Bu, genç neslin, yaşlı neslin önyargılarını benimsemesinin ikinci yoludur; ilki, tarihin konu dışı olduğuna inanmaktır.

9 Arendt, s. 7.

10 Werner Heisenberg, "Çağdaş Fizikte Doğanın Temsili", *Symbolism in Religion and Literature*, editör Rollo May (New York: Braziller, 1960), s. 225.

III- Dil: İlk Kayıp

1 Harry Stack Sullivan, "Temel Kavramlar", *Conceptions of Modern Psychiatry* (New York: W. W. Norton, 1953), s. 15.

2 Richard Abrams, George Vickers ve Richard Weiss, Ek bölüm, *Dialogue on Violence*, editör Robert Theobald (New York: Bobbs-Merrill, 1968), s. 90.

3 "Âşık kavgası" olarak bilinen ve gerçekte saldırganlığın, tekrar bir araya gelme arzusunun bir ifadesi olduğu saldırganlık türünden bahsetmiyorum. Bu, sevginin zıddından çok sevginin tarafındadır; hâlâ konuşmak isteriz ve böyle bir durum ilham verici olabilir. Sevginin gerçek zıddından --husumet-- bahsediyorum, kişinin diğerinden mümkün olduğunca uzağa kaçmak istediği, dili, konuşma yeteneğini, iletişim kurmayı körelten bir durumdan. Bir şekilde yukarıdakinden farklı olan zor bir sorun da şiddetle sonuçlanan nefretin her zaman bir şekilde sevgiyle ilişkili olması gerektiğidir; aksi takdirde enerjisini kaybedecek ve uğruna mücadele etmeye değmeyecektir. Uğruna mücadele ettiğimiz herhangi bir şeyde sevgi nefret ikiliği vardır, sevgi tarafı bastırılır ve dolayısıyla bu da nefrete dinamik verir.

4 *Love and Will* adlı kitabımı okumanın sürekli "temas edilmek" gibi olduğunu söyleyen birçok mektup aldım; her ne kadar mektubu yazanla hiç karşılaşmamış olsam ve benden binlerce mil uzakta olsa da okuyucunun "yanında" gibiymişim. Bu sözlerin ardından genellikle *şimdide* bulunma yeteneğim nedeniyle tebrik ediliyordum. Çoğu okuyucunun fark etmediği şey ise *olma*-deneyiminin sekiz yıllık yazma ve yeniden yazmanın bir sonucu olduğuydu. Yazma ve yeniden yazma okuyucuya kendi başına "temas etme" deneyimini vermez, ne de benim mevcudiyet hissim bunu tek başına başarabilir. Her ikisi de gereklidir.

5 Alan Levy, "Ezra Pound'un Sessizlik Sesi", *New York Times Magazine*, 9 Ocak 1972.

6 Özellikle Rubin, tek başına yazının gücüyle elde edemeyeceği etkileri kitabına kazandırmak için her tür noktalama ve baskı aleti vasıtasıyla çok çaba gösterdiğinde. Jerry Rubin, *Do It: A Revolutionary Manifesto* (New York: Simon & Schuster, 1970), s. 109.

7 Fransa'da günümüzde dahi, birisi size "deneyiminiz" olup olmadığını sorduğunda cinsel anlamı ima edilir.

8 "Konrad Lorenz'le Konuşma," *New York Times Magazine*, 5 Temmuz 1970, s. 4.

9 *Aynı eser*, s. 5

IV- Siyah ve Aciz: Mercedes'in Hayatı

1 Bu fenomen sadece siyahlarla sınırlı değildir, evrenseldir. Her sınıftan insanın aciz ve umutsuz hissettiği içinde bulunduğumuz çağda, astroloji ve doğaüstüne (büyücülükten söz etmiyorum bile) olan ilgide semptomik bir artış söz konusu. Büyüye olan eğilimimiz ütopyalara sarılmamızda bellidir. Paradoksal bir biçimde, bilime bel bağlamamızda, bilimin kendi karakterinden bağımsız olarak, bir büyü öğesi mevcuttur. Çağımızda edimsel koşullamaya olan ilgide de bir büyü öğesi vardır: "Hepimiz koşullandırıcılar tarafından kontrol edildiğimizde, gül gibi geçinip gideceğiz."

V- Gücün Anlamı

1 Freud'un "libido" kavramının içinde yaşam sürecinin devam etmesine neden olan kuvvet anlamında varlıkbilimin bazı öğeleri vardır. Ancak buradaki amacımız açısından, Freud hiçbir zaman yaşamın sosyal yönünü tam anlamıyla görmedi ve dolayısıyla libido için güç yerine *kuvvet* kelimesini kullanmak daha doğru olur.

2 Güç sorununa yardımcı olması için psikolojiye başvuranlar, ilave etmeliyiz ki hayal kırıklığına uğramaya mahkûmdurlar. Psikologlar, aşağıda göreceğimiz gibi, bütün entelektüelleri betimleyen konudan genel olarak kaçınılmasında pay sahibidirler. Birkaç yıl önce Harvard kütüphanesinin kart katalogunu incelerken, güç hakkında *Dark Ghetto* haricinde bir psikolog tarafından yazılmış bir kitap bulamadım. Bu kitap, zenci bir psikolog olan Kenneth Clark'ın Harlem hakkında, sorundan kaçmasının mümkün olmadığı bir acizlik alanı hakkında yazdığı bir incemeydi. Sekreterim de aynı durumla Columbia'nın kütüphanesinde karşılaştı. Şu anda psikoloji alanında, gücün önemi hakkında benim bildiğim tek araştırma, David McClellan ve öğrencilerinin başarma ve güç motivasyonları hakkında yaptıkları çalışmalarıdır. Psikolojide gücün *irade* gibi başka terimler altında ele alındığının farkındayım, ancak akademik psikologlar bundan bile kaçınıyor.

Psikoterapistler kuşkusuz başka bir mesele. Acı çeken insanlarla çalışarak, güçsüzlüğün ve gücün etkilerinin üstüne gitmeye yardım edemezler. Örneğin Alfred Adler'in çalışması, temel olarak bireydeki güç ihtiyaçlarını esas almıştır.

3 Thomas Rose tarafından alıntılanmıştır, "Şiddet Nasıl Oluşur", *Violence in America: A Historical and Contemporary Reader*, editör Thomas Rose (New York: Vintage, 1970). s. 34.

4 Paul Tillich, *Love, Power and Justice: Ontological Analyses and Ethical Applications* [New York: Oxford Üniversitesi Basımı, 1960] benim yapabildiğimden biraz daha ileri gidiyor. Gücün " kendini kuvvet ve zorlamayla gerçekleştirdiğini" söylüyor. "Ancak güç ne kuvvettir ne de zorlama. Güç, var olmama tehdidinin üstesinden gelmek için zorlamayı kullanır ve istismar eder... Kötü olan zorlama değildir, fakat kullanıldığı ismin altında, olma gücünü ifade etmeyen zorlama kötüdür" (s. 47-48). Benim anladığım kadarıyla son ifadede, güç sahiplerinin kuvvetin uygulamasındaki dürtüleri hakkında kendileri ve diğerlerine karşı dürüst olmaları gerektiği anlatılıyor.

5 Peter Nettl, "Güç ve Entelektüeller," *Power and Consciousness*, editör Conner Cruise O'Brien ve William Dean Vanech (New York: New York Üniversitesi Basımı, 1969), s. 16.

6 *Aynı eser*, s. 15

7 *Aynı eser*, s. 17

8 Profesör Richard A. Schermerhorn, *Society and Power* adlı kitabında (New York: Random House, 1960) sekiz çeşit etki ve güç listelemiştir. Her vakada biri hariç –"karşılıklı arkadaşlık"– etki ve güç özdeştir.

9 "Amerika'daki kadar fikir ve tartışma özgürlüğünün az olduğu bir ülke daha bilmiyorum" (de Tocqueville, Schermerhorn'da alıntılanmış, s. 44)

10 Bu fikri, benimle yaptığı özel bir konuşmada Anthony Athos dile getirmişti.

11 Nettl, s. 25.

12 Bu günümüzde gençlerin radikal bir biçimde karşı çıktığı, etikteki bütün hile ve sahtekârlıklarıyla düzenbaz davranışıdır.

13 Kenneth B. Clark tarafından alıntılanmıştır, *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power* (New York: Harper & Row, 1965), s. 183.

14 M. E. Wolfgang, "Kim Kimi Öldürüyor?", *Psychology Today* (3 Ekim 1969), 55. Ayrıca Elton B. McNeil'e bakın, "Günümüzde Şiddet", *Pastoral Psychology* (Eylül 1971), 21-31.

15 Rollo May, *Love and Will* (New York: W. W. Norton, 1969), s. 147.

16 "Güç isteminin filozofunu (yani Nietzsche), Hıristiyanlıktaki sevgi fikrini kökten reddetmeye iten şey bir yorum hatasıydı. Ve Hıristiyanlık teologlarını, Hıristiyanlıktaki sevgi fikri adına, Nietzsche'nin 'güç istenci' felsefesini reddetmeye iten de aynı yorum hatasıdır." (Tillich, s. 11). Tillich, ayrıca sevgi ve gücün ayrılmasını temel alan bir Hıristiyan sosyal etiğinin olamayacağını veya sosyal adalet için etkili bir çalışma yapılamayacağını da iddia eder.

VI- Olma Gücü

1 Clara M. Thompson, *Interpersonal Psychoanalysis*, editör Maurice R. Green (New York: Basic Books, 1964) s. 179.

2 D. W. Winnicott, "Duygusal Gelişimle Bağlantılı Saldırganlık," *Collected Papers through Paediatrics to Psychoanalysis* (Londra: Tavistock, 1958), s. 204.

3 Anthony Storr, *Human Aggression* (New York: Atheneum, 1968), s. 41.

4 Anna Freud, 1971'de Viyana'da yapılan Uluslararası Psikanaliz Kongresindeki konuşmasında saldırganlığın köken olarak savunmadan önce geldiğini söyledi: Bir çocuk, diğer çocuğun oyuncaklarını alır; diğer çocuk oyuncaklarını geri almaya geldiğinde, ilk çocuk kaçıp annesinin arkasına saklanır. Bu ilginç gözlem kültür bağlamımızda görülmelidir.

5 Storr, s. 43.

6 *Aynı eser*, s. 46.

7 B. F. Skinner'ın, *Beyond Freedom and Dignity*'de *kontrol* kelimesini kullanmaya eğilimli olduğuna dikkat edin. (New York: Knopf, 1971)

8 Sözler, ilgilenenler için özel psikanalitik yorum istiyor. Bu genç adamın temel sorunu, ona daima çok fazla şey satın alan annesiyle olan ilişkisidir. Bu tip yaşlı kadınlar, eğer psikolojik özgürlük ve özerklik kazanacaksa, sembolik olarak öldürmesi gereken kişiler (Orestes gibi) ve kendi düzeninin protipleridir.

9 "Her varlık kendi varlığını olumlar," der Paul Tillich. "Yaşamı onun öz olumlamasıdır; öz olumlama, kendinden vazgeçme şeklinde olsa dahi". (*The Courage to Be* [New Haven: Yale Üniversitesi Baskısı, 1952], s. 39).

10 Charlotte Buhler, "Varoluşsal Özellikler Olarak Dört Temel Eğilim," yayımlanacak.
11 Tillich, s. 4.
12 Walter Kaufman, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist* (Princeton: Princeton Üniversitesi Baskısı, 1950), s. 183.
13 *Aynı eser*, s. 214.

VII- Saldırganlık

1 Walter B. Cannon, "Voodoo Ölümü", *American Anthropologist*, XLIV/2 (Nisan 1942), 169-181.
2 Anthony Storr, *Human Aggression* (New York: Atheneum, 1968), s. 16. *The Meaning of Anxiety* (New York: Ronald, 1950), cinsellik ve kavga etmenin endokrin salgıları arasındaki benzerliği belirttim. Alfred C. Kinsey de cinsel uyarılma ile saldırgan uyarılmada aynı olan on dört fizyolojik değişikliğe dikkat çekmiştir. (*Sexual Behavior in the Human Female* [Philadelphia: Saunders, 1953], s. 704).
3 Sigmund Freud, "İçgüdüler ve Değişiklikleri," *Dora: An Analysis of a Case of Hysteria*, *Collected Papers of Sigmund Freud* IV. Cilt (New York: Macmillan, 1963) s. 82.
4 Anna Freud, Viyana'daki Uluslararası Psikanaliz Kongresinde, (Temmuz 1971).
5 Konrad Lorenz, *On Aggression*, Çeviri Marjorie K. Wilson (New York: Harcourt Brace Javonovich, 1966)
6 Buradaki çoğu bilgi için Dr. S. S. Tomkins'e çok şey borçluyum. Bununla beraber, ben onların saldırganlıklarının anlamıyla ilgilendiğim halde, Tomkins *bağlılıklarıyla* ilgileniyordu. Silvan S. Tomkins, "Şiddetin Yapıcı Rolü ve Bireyin Kendisi ve Toplumu için Acı Çekmesi," *Affect, Cognition and Personality*, editörler S. S. Tomkins ve C. E. Izard (New York: Springer, 1965).
7 *Aynı eser*, s. 165.
8 *Aynı eser*, s. 166.
9 *Aynı eser*, s. 165.
10 *Aynı eser*, s. 163.
11 *Aynı eser*, s. 163-164.
12 *Aynı eser*, s. 165.

13 *Aynı eser*, s. 166.
14 *Aynı eser*, s. 167.

VIII- Coşku ve Şiddet

1 Jerry Rubin, *Do It: A Revolutionary Manifesto* (New York: Simon & Schuster, 1970), s. 36.
2 İnsan, çeşitli TV kanallarının programlarındaki şiddeti "temizlemek" için yaptıklarını karışık duygularla izliyor. Üzgünüm ama bu çaba esas olarak şiddetin daha çok bastırılması ve sunulmasında daha büyük incelikler ve maalesef bütün pislik ve çirkinliğini uzak tutma konusunda daha büyük bir sahtekârlık yapılması demek oluyor. Uzun vadede, bu pasif direniş tarafında olmaya değil, ikiyüzlülük ve hileye karşılık gelir.
3 Rollo May, *Love and Will* (New York: W. W. Norton, 1969), s. 99.
4 Aslında tam tersi daha doğru çıktı. Ben üniversiteden mezun olduktan birkaç yıl sonra Hitler, tam da üç maymunu oynadığı için buradaki fakültemizi kendi çıkarı için kullandı. Bazı adamların, özellikle Hitler'in, ne derece kötülük yapabilecekleriyle yüzleşmeyi istemeyen bizler de bu kötülüğün suç ortakları olduk.
5 William James, "Savaşın Ahlaki Eşdeğeri", *Pragmatism and Other Essays*, editörler J. L. Blau (New York: Washington Square Pres, 1963), s. 290-296.
6 Çağdaş tarihin bir özetine göre (Louis L. Snyder, *The World in the Twentieth Century*, revize baskı [Gloucester, Mass: Peter Smith, 1964] bu yüzyılın ilk otuz yılında Avrupa'da yetmiş dört savaş yaşadık ki bu önceki sekiz yüz yılda yaşananlardan fazladır. Nüfus sıklığının artışı ve küçük savaşların sık sık meydana gelmesi (bu arada büyük savaşlarımızı da kim yadsıyabilir ki!) gibi bütün belli noktalar için verilen toleranslarla birlikte, bu olgu, insan daha akılcı oldukça daha az savaşacağı veya silahları daha öldürücü oldukça daha az kullanacağı gibi rahatlatıcı varsayımlarda hâlen köklü bir şüphe uyandırıyor. Böyle varsayımların amacı korkuyu belli etmemektir. *Homo sapiens* üzerinde derin derin düşünen Pascal sorunumuzu şu hayranlık uyandırıcı basit cümleyle ifade etmiştir: "Akıl bir makul olabilseydi!"

7 Vietnam Savaşı'nı aşağıdaki analizden hariç tutacağım. Buradaki konumuz saldırganlık ve şiddet; Vietnam Savaşı daha çok insanlıktan çıkma sorununu temsil ediyor gibidir. Her halükârda, halen devam ettiği için, bu savaştan değil, dünya savaşlarından ve öncekilerden bahsedeceğiz.
8 J. Glenn Gray, *The Warriors* (New York: Harper & Row, 1967).
9 *Aynı eser*, s. 28.
10 *Aynı eser*, s. 44.
11 *Aynı eser*, s. 28.
12 *Aynı eser.*
13 Watts, Detroit ve Newark'ta siyahlar arasında meydana gelen isyanlarla, bunun arasında bir paralellik görüyorum. Burada ölüm anındaki her durumda büyülenme öğesini keşfetmeye çalışıyoruz. Savaşlar ve isyanlar bireyi uç bir anlamda "tehlikeye" atar. Sorunumuz şu: Eğer modern dünyamızda savaş imkânsız olursa, hangi durumlar ölüm halinde yaşamaya ihtiyaç duyanlara açık olacaktır? Bu, savaşın kaçınılmaz ve gerekli olması sorunu değildir; savaşın doğduğu ve yardım ettiği ihtiyaçları gidermekle ilgilenmemiz gerektiğinin bir bildirimidir.
14 Gray, s. 51.
15 *Aynı eser*, s. 217.
16 *Aynı eser.*

IX- Şiddetin Anatomisi

1 Bu noktaları ele aldığı için Dr. Gerald Chrzanowski'ye müteşekkirim.
2 Walter Cannon'ın *The Wisdom of the Body* adlı eserine bakın (New York: W. W. Norton, 1963).
3 Bunlar benim *The Meaning of Anxiety*'de tanımladığım, otonom sinir sisteminin sempatik bölümünün bildik çalışmalarıdır (New York: Ronald, 1950), s. 62-63.
4 Harry Stack Sullivan, *Conceptions of Modern Psychiatry* (New York: W. W. Norton, 1953), s. 4.
5 J. William Fullbright, "Korku Köleliği", *New Yorker*, 8 Ocak 1972, s. 41-62.

6 Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (New York: Grove Pres, 1965) s. 204-205.

X- Masumiyet ve Cinayet

1 Rainer Maria Rilke, *Letters to a Young Poet*, çeviri M. D. Herter Norton (New York: W. W. Norton, 1934), s. 35.
2 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan* (New York: Harcourt Brace Javonovich, 1970), s. 6-7.
3 *New York Times*, 19 Mayıs 1970.
4 Tanımlamaya belli eşcinsel öğeler giriyor fakat öncelikli değiller, bu öğeleri asal yapmak aşırı basitleştirmek olur. Bunu Claggart'ın kendi dünyasında Billy Budd'a genel olarak hoşgörü gösterememesinin bir yönü olarak ele alıyorum ki başka yönler de var.
5 Melville'in Platon'dan aldığı bir ifade. Okuyucuya, gerçekten bunun onda "doğuştan" var olup olmadığı gibi beyhude tartışmaların tuzağına düşmemesini öneriyorum ki besbelli bunlar çağdaş psikolojide öğretilenlerin çoğuna karşıdır. "Kötücül doğayı" salt çevrenin değişmesiyle yeterli bir biçimde üstesinden gelinebilecek bir şey değil de, daha çok arketipik olarak düşünelim.
6 Jacob Bronowski, *The Face of Violence: An Essay with a Play*, yeni ve genişletilmiş baskı, (Cleveland: World, 1967), s. 2, de buna değiniyor.
7 *Aynı eser*, s. 2.
8 *Aynı eser*, s. 3.
9 *Aynı eser*, s. 166.

XI- İsyankârın İnsani Tarafı

1 Bu bölümdeki görüşümün özü çeşitli psikologlarca doğrulanmıştır. Aşağıdakileri Frank X. Barron'dan aldım (*Creativity and Psychological Health: Origins of Personal Vitality and Creative Freedom* [Princeton: Van Nostrand, 1963], s. 144]:

> ... isyan –kültürel asimilasyona direnç, "düzeltmeye" ret, benliğin ve bireyselliğin önemi konusunda sert direniş– çoğu kez sağlıklı karakterin belirtisidir. Eğer kurallar sizi benliğinizin bir

parçasından mahrum bırakıyorsa o zaman kuralsız olmak daha iyidir. Bunun sosyal yönden onaylanmayan ifadesi suç işlemedir ve suçların çoğu kuşkusuz sadece kafa karışıklığı veya yanlış düşmana, gelişigüzel ve zarar verecek bir biçimde vurmaktır, ancak bazı suçların ardında olumlama vardır ve bize kötü zaman geçirten bir şeye kötü isim vermekte aceleci davranmamalıyız. İnsanlığa büyük hizmeti dokunanların genellikle ruhlarında onurlu bir inkâr vardır ve toplumun afallatıcı boyutlarda üretir göründüğü pespayelik, gayri ahlakilik ve adaletsizlik karşısında hiddetlenmişlerdir. Toplum kendi yolunda serttir ve toplumla canını dişine takarak mücadele edenler de hiç kuşku yok ki "sert adamlardır". Bence suç işlemekle bağlantılı araştırmaların ve sosyal eylemlerin çoğu, bunu kendine vazife edinen dik başlı karakterlerin potansiyel değerini tanısa daha akıllıca olurdu. Gençliğinde ne utangaç ne de asi olan bir kişinin fiziksel olgunluğa eriştiği yıllarda ne kendisi ne de başka biri için beş para etmez olması muhtemeldir.

2 Tanımlar, *Webster's Third New International Dictionary*'den (Springfield, Mass: G. & C. Merriam, 1961).

3 Thomas Jefferson'ın, "İnsanın aklı üzerindeki herhangi bir zorbalığa karşı, Tanrı'nın huzurunda ebedi düşmanlık yemini ettim," sözü isyankârlığa kabul için neredeyse şifre gibidir.

4 *The Rebel* kitabında Albert Camus bu ayrım hakkında güçlü ve içgörülü bir biçimde yazmıştır. Kölelik örneğine dair ana fikrimi ondan aldım.

5 Dylan Thomas, *Collected Poems* (New York: New Directions, 1939), s. 128.

6 Jacob Bronowski, *The Face of Violence: An Essay with a Play*, yeni ve genişletilmiş baskı (Cleveland: World, 1967), s. 4.

7 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan* (New York: Vintage, 1956) s. 295.

8 Hannah Arendt, *On Violence* (New York: Harcourt Brace Javonovich, 1970) s. 10.

9 Bu deneyler hakkında bir yazı okuduğumda, deney yapanın gözüne çarpandan çok daha fazlasının olduğu hissinden kurtulamıyorum. Peki, ya deneyi yapanla denek arasındaki ilişki – deneğin deneyi

yapana duyduğu güven ve deneğin otomatik olarak deney yapana devrettiği sorumluluk? Deneğin ilk başta böyle bir deneye girmesi sorumluluğunu başından bıraktığını hakkında bir şeyler söylüyor zaten. Üniversitede son sınıftayken bir psikoloji deneyine katıldığımı ve orada bana çeşitli şeyler yapmam söylendiğini hatırlıyorum. Kendimi geçici olarak deney yapana verdim ancak yaptığı *deney* hakkında kafamda bir yığın soru işareti vardı. İnsan, görünüşte neler olup bittiğinin aksine gerçekte neler olduğunu keşfetmek, bütün bu öznel maddeleri bilme ihtiyacı duyuyor.

10 Bronowski, s. 64, 65.

11 Kuşkusuz doktorun değerinin ve çektiği zorlukların, sanatçınınkilerle karşılaştırılmasına değinmiyorum. Ben yalnızca toplum ve toplumun formlarının –sanatçının özneleri– köklü bir çalkantıda olduğu halde, fizyolojinin nispeten sabit olduğunu söylüyorum.

12 Peter Nettl tarafından alıntılanmıştır, "Güç ve Entelektüeller," *Power and Consciousness*, editör Conner Cruise O'Brien ve William Dean Vanech (New York: New York Üniversitesi Basımı, 1969), s. 32.

13 Camus, s. 23.

14 Psikanalizin ilk günlerinde bu ahlaki cüret mevcuttu; müritler tarafından "Şanslı azınlık olan bizler doğru yolu seçtik" sözü genellikle söylenir veya ima edilirdi.

15 Camus s. 301.

XII- Yeni Bir Topluma Doğru

1 Hedy Bookin tarafından alıntılanmıştır, "Araç Aynadır," *Dialogue on Violence*, editör Robert Theobald (New York: Bobbs-Merrill, 1968), s. 58.

2 *Aynı eser.*

3 Oklahoma Üniversitesi Yönetimi Planlama Komitesi, *The Future of the University: A Report to the People*, editör Gordon A. Christenson (Norman, Okla.: Oklahoma Üniversitesi Basımı, 1969). Bu komitelerin ilginç bir planı vardı, buna göre her komite üniversitede sosyal bilimler veya hukuk gibi kendi alanını değil, başka bir alanı inceli-

yordu. Organize edenler, grupların en iyi, savunmak zorunda olmadıkları konuları ele alabileceklerine inanıyorlardı. Böylece güçten rekabetçiliği büyük oranda çıkardılar.

4 Martin Buber, "Güç ve Sevgi," *A Believing Humanism* (New York: Simon and Schuster, 1967), s. 45.

5 Jacob Bronowski, *The Face of Violence: An Essay with a Play*, yeni ve genişletilmiş baskı, (Cleveland: World, 1967) s. 161-162. Şunlar ilave etmiş: "Yıllarca umutsuz yaşadıktan sonra içinizde kendi insanlığınız dışında ot sapı kadar büyüyecek bir şey kalmaz."

6 *Complete Poetry and Selected Prose of John Done and Complete Poetry of William Blake* (New York: Modern Kütüphane, 1941), s. 598.

7 Daniel Berrigan, *No Bars to Manhood* (New York: Bantam Books, 1971), s. 97.

Dizin

A

Acizlik, 9, 17, 20, 22, 35, 37, 48, 50, 54, 67, 103, 139, 189, 202, 216, 225, 272, 273, 300
Âdem ile Havva efsanesi, 240, 249, 250
Adler, Alfred, 34, 134, 172, 174, 262, 278, 300
Agnew, Spiro, 71
Ahlak yasası, 123
Altamont, 55
Amerikan Lejyonu, 198
Anderson, Maxwell, 121
Anlam hissi, 144
Antigone (Sofokles), 191
Arendt, Hannah, 20, 34, 62, 255, 298, 307
Aristo, 190
Athos, Anthony, 12, 112, 301
Attica ayaklanması, 30, 56, 166
Auden, W. H., 17, 69, 261

B

Başkaldıran İnsan (Camus), 221, 306, 307
Bazelon, David, 12, 115
Beckett, Samuel, 72, 113
Belirlenimcilik, 196
Bell, Clive, 263
Benlik, 20, 28, 29, 39, 74, 82, 88, 128, 131, 147, 156, 159, 160, 168, 171, 184, 185, 198, 208, 213, 214, 234, 254, 278, 279, 306
Bergson, Henri, 108
Berrigan biraderler, 56, 257
Berrigan, Daniel, 289, 292, 309
Bilinç, 22, 38, 40, 47, 48, 54, 56, 64, 71, 90, 93, 94, 96, 97, 108, 111, 113, 116, 129, 137, 156, 158, 197, 198, 204, 205, 210, 212, 214, 227, 235, 250, 286
Billy Budd (Melville), 49, 50, 69, 189, 191, 221, 222, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 276, 277, 285, 306
1984 (Orwell), 72
Bireycilik, 47, 286, 290
Birney, James Gillespie, 176, 177, 178, 180
Blake, William, 251, 287, 309

Bonhoffer, Dietrich, 257
Bookin, Hedy, 272, 308
Bowditch, Henry Ingersoll, 180
Böyle Buyurdu Zerdüşt (Nietzsche), 15, 160
Brandeis Üniversitesi, 188
Bronowski, Jacob, 11, 183, 236, 243, 245, 254, 263, 283, 306, 307, 308, 309
Brown, John, 177
Brown, Richard Maxwell, 36, 38, 297
Buber, Martin, 271, 276, 281, 282, 283, 309
Buda, 251, 256
Buhler, Charlotte, 158, 303
Büyü, güçsüzlük, 198, 236, 300
Büyüme etiği, 287

C-Ç

Calley, William, 195, 286
Camus, Albert, 221, 223, 227, 255, 268, 269, 306, 307, 308
Cannon, Walter B., 203, 303, 305
Çelişki, 37, 38, 39, 53, 54, 88, 104, 113, 121, 180, 239, 250, 253, 258, 268, 293
Cennet Bahçesi miti, 53, 221, 253
Cesaret, 19, 24, 94, 99, 120, 136, 147, 159, 165, 178, 183, 196, 197, 237, 246, 260, 262, 276, 280, 289
Cézanne, Paul, 262, 263
Chrzanowski, Gerald, 203, 305
Cinayet, *bkz.* Masumiyet
Cinsellik, 90, 92, 125, 126, 132, 158, 212, 265, 278, 296, 303
Clark, Kenneth B., 18, 87, 295, 297, 300, 301
Concept of Dread (Kierkegaard), 132
Coşku, 146, 147, 178, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 200, 304

D

Darwin, Charles, 160
Davis, Angela, 56
Davranışçılık, 82
Delacroix, Ferdinand, 262
Delilik, 15, 22, 23, 24, 25, 27, 45, 47, 51, 295
Democracy in America (de Tocqueville), 59
Deneyim, 20, 22, 26, 34, 40, 49, 67, 71, 74, 75, 81, 82, 83, 88, 97, 99, 100, 101, 102, 115, 122, 124, 143, 151, 155, 182, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 194, 196, 197, 199, 200, 203, 204, 213, 222, 225, 228, 233, 234, 235, 241, 242, 260, 262, 265, 276, 279, 282, 287, 293, 296, 299
Dewey, John, 109
Dickinson, Emily, 107
Dil, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 131, 174, 179, 197, 254, 256, 276, 277, 278, 280, 284, 298, 299

Din, 51, 63, 66, 122, 129, 174, 187, 191, 197, 232, 234, 252, 259, 289, 290
Dionysos âlemleri, 258
Dirilme, 101
Doğum kontrolü, 273
Do It (Rubin), 78, 299, 304
Dostoyevski, Feodor, 115, 187, 195, 231
Düşünce, 21, 25, 55, 81, 82, 83, 119, 131, 155, 160, 166, 171, 185, 221, 234, 236, 239, 256, 276, 279, 292, 293, 295
Düşünce, kavramsal, 83
Düzen *bkz.* Kanun ve düzen

E

Easy Rider (film), 66
Edebiyat, şiddet, 188, 189, 190, 191
Edimsel koşullama, 115, 300
Ejderha sembolü, 168, 236, 237, 238, 239, 242, 288
Ekoloji, 109
Élan vital, 108
Eliot, Samuel, 180
Ellsberg, Daniel, 257, 266, 284
Endişe, 19, 22, 31, 32, 58, 97, 98, 102, 111, 116, 136, 148, 180, 198, 200, 226, 246, 249
Eshilos, 117, 189, 251
Essay on Liberty (Mill), 119
Etki, güç, 111, 301
Eumenides (Eshilos), 251
Euripides, 117

F

Fairweather, Charles, 210
Fanon, Frantz, 42, 165, 214, 215, 216, 217, 277, 306
Fark edilme, 166, 189, 199, 200, 211
Faust (Goethe), 111, 131, 142, 282
Fonda, Peter, 66
Franklin, Benjamin, 52
Freud, Anna, 173, 302, 303
Freud, Sigmund, 10, 36, 134, 172, 173, 300, 303
Friedenberg, Edgar, 20, 295
Fromm, Erich, 255
Fromm-Reichman, Frieda, 23
Frustration and Aggression, 173
Fullbright, J. William, 305

G

Gandi, Mohandas, 120, 121, 122
Garrison, William Lloyd, 176, 177, 178, 179, 180
Gelişim, 40, 48, 70, 80, 87, 120, 121, 122, 132, 133, 134, 136, 152, 156, 172, 188, 231, 275, 290, 291, 302
Gesell, Arnold L., 105
Godot'yu Beklerken (Beckett), 72, 113
Goethe, Johann Wolfgang von, 131, 231, 282
Gogh, Vincent van, 262
Goldstein, Kurt, 203

Gombrowicz, Witold, 267
Graham, Hugh Davis, 52, 297, 298
Gray, J. Glenn, 193, 194, 199, 200, 210, 305
Green, Hannah, 23, 45, 51
Güç, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 50, 53, 54, 58, 59, 61, 63, 67, 70, 71, 72, 73, 78, 80, 81, 82, 92, 94, 96, 98, 99, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 142, 143, 145, 147, 148, 151, 153, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 192, 195, 196, 198, 204, 205, 206, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 229, 234, 238, 245, 248, 252, 255, 260, 261, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 290, 291, 295, 297, 300, 301, 302, 307, 308, 309
Güç istenci, 15, 16, 108, 174, 302
Güçsüzlük, 9, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 31, 32, 33, 48, 50, 54, 55, 56, 62, 87, 102, 127, 143, 152, 223, 273, 288, 292, 295, 300
Gurr, Ted Robert, 52, 297, 298
Güven açığı, 75

H

Hamlet (Shakespeare), 191
Handel, George Frideric, 259
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 120
Heidegger, Martin, 249
Heisenberg, Werner, 65, 298
Hemingway, Ernest, 172
Herakleitos, 107
Hiddet, 24, 25, 26, 97, 124, 133, 232, 276, 307
Hitler, Adolf, 116, 289, 304
Hofman, Hans, 171
Hofstadter, Richard, 51, 298
Holloman, J. Herbert, 274

I-İ

İbrahim, 252
If (film), 209
İlaçlar, 18, 189, 204, 296
İletişim, 37, 63, 69, 72, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 131, 176, 198, 223, 226, 258, 264, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 281, 291, 299
İsa, 49, 65, 129, 169, 225, 233, 251, 252, 256, 259, 260, 266, 288
İsyankâr, 171, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 265, 266, 267, 268, 306, 307

J

James, William, 192, 304
Jeremiah, 289, 290

Johnson, Lyndon B., 60
Juvenal, Bertrand, 34

K

Kalvenizm, 196
Kanun ve düzen, 27, 59, 60, 61, 62, 181, 182, 230, 257
Karşı irade, 105, 250
Karşılaşım grupları, 33, 74
Kaygı, 58, 60, 67, 98, 114, 116, 118, 132, 148, 169, 178, 181, 186, 203, 204, 250
Kendini aşma, 182
Kendini gerçekleştirme, 16, 268
Kendini ortaya koyma, 19, 38, 39, 41, 42, 95, 101, 105, 125, 126, 128, 129, 134, 145, 156, 158, 159, 164, 165, 276, 285
Kennedy, Robert, 36
Kent State Üniversitesi, 146, 221, 223, 226, 232, 274, 275
Kierkegaard, Søren, 113, 132
King, Martin Luther, Jr., 36, 120, 121
Kıskançlık, 10, 127, 128, 231, 240
Kızılderililer, 52
Kline, Franz, 171
Kölelik, 43, 103, 114, 165, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 248, 305, 307
Kölelik Karşıtı Hareket, 176
Kolomb (Christopher Columbus), 47
Komünizm, 279
Komünler / Komün hareketi, 65, 66, 230, 279
Kopernik, 47
Krause, Allison, 224, 226, 228, 230
Kruşçev, Nikita, 206
Kültür, iletişim, 10, 37, 39, 40, 42, 56, 59, 63, 79, 83, 101, 132, 133, 152, 174, 187, 201, 204, 222, 233, 246, 249, 254, 256, 265, 302
Kunitz, Stanley, 12, 212
Kuvvet, 15, 28, 67, 88, 96, 108, 109, 110, 114, 115, 124, 133, 135, 166, 181, 182, 195, 201, 203, 228, 229, 231, 245, 254, 257, 260, 272, 300, 301

L

Laird, Melvin, 76
Lawrence, D. H., 53, 298
Lessing, Gotthold, 279
Lisan, 70, 74
Lorenz, Konrad, 83, 117, 272, 299, 303
Lovejoy, Elijah P., 178
Lukacs, John, 53, 298

M

Macbeth (Shakespeare), 191
Macellan (Magellan, Ferdinand), 47
MacLeish, Archibald, 81
Mailer, Norman, 172
Malcolm X, 188
Manson, Charles, 265
Marksizm, 196, 291

Masumiyet, 9, 10, 11, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 66, 67, 73, 81, 112, 121, 124, 126, 127, 139, 144, 145, 155, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 240, 241, 242, 269, 271, 272, 285, 292, 298, 306
McClellan, David, 19, 117, 295, 300
McNamara, Robert, 257
Melville, Herman, 49, 189, 190, 191, 221, 222, 228, 229, 231, 233, 234, 277, 306
Mercedes, vaka geçmişi, *bkz.* güçsüzlük
Messiah (Handel), 259
Millay, Edna St. Vincent, 37
Miller, Arthur, 41, 47, 49, 50, 51, 124
Mill, John Stuart, 119
Mondrian, Piet, 163, 164, 165, 264
Morgenthau, Hans, 17, 295
Motherwell, Robert, 171, 263
Mylai katliamı, 195, 286

N

Nevroz, 40, 43, 50, 121, 204
New York Times, 163, 226, 295, 297, 298, 299, 306
Niebuhr, Reinhold, 289
Nietzsche, Friedrich, 15, 16, 108, 113, 129, 156, 160, 302, 303
Nixon, Richard, 71, 273
Niyet etiği, 285

O-Ö

Oedipus miti, 33, 117, 190, 233, 237
Öfke, 21, 23, 24, 25, 27, 31, 34, 43, 44, 70, 71, 79, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 103, 133, 134, 135, 136, 139, 148, 150, 151, 173, 178, 180, 182, 185, 189, 190, 205, 208, 211, 213, 216, 217, 231, 237, 246, 250, 253, 255, 257, 276
Oklahoma Üniversitesi, 274, 308
Olma Cesareti (Tillich), 253
Ölüm, 15, 41, 93, 99, 100, 103, 121, 124, 140, 141, 144, 147, 159, 166, 173, 178, 180, 188, 189, 190, 191, 210, 221, 232, 234, 235, 249, 250, 253, 266, 273, 285, 288, 303, 305
O'Neill, Eugene, 190
Önem hissi, 16, 21, 34, 35, 36, 40, 44, 108, 139, 185, 186, 187, 199, 200, 297
Oresteia (Eshilos), 117
Orestes miti, 250, 251, 302
Orwell, George, 72
Ötenazi, 273
Öz olumlama, 19, 35, 38, 39, 40, 41, 43, 95, 105, 151, 152, 153, 155, 156, 158, 159, 165, 276, 281, 282, 302
Öz saygı, 20, 60, 124, 128, 202, 215, 238, 273, 276, 280

P

Pascal, Blaise, 96, 113, 304
Pasif direniş, 120, 215, 304
Patton (film), 212
Phaedo (Platon), 71
Phillips, Wendell, 177
Phoenix House, 33, 296
Picasso, Pablo, 262
Platon, 71, 258, 306
Pollock, Jackson, 263, 264
Pound, Ezra, 77, 299
Prometheus miti, 96, 169, 249, 250, 257
Psikanaliz, 10, 25, 34, 97, 99, 116, 120, 127, 137, 140, 146, 147, 187, 256, 302, 303, 308
Psikoloji, 12, 108, 172, 228, 250, 257, 295, 296, 300, 306, 308
Psikolojik, 16, 18, 29, 31, 40, 43, 45, 62, 78, 112, 120, 134, 139, 147, 153, 159, 167, 184, 187, 188, 190, 202, 210, 213, 214, 215, 228, 246, 257, 274, 277, 296, 298, 302
Psikoterapi, 20, 44, 87, 89, 98, 100, 101, 110, 134, 153, 167, 170, 196, 250, 276, 277, 278, 281, 292, 300
Psikoz, 20, 22, 23, 25, 27, 40, 43, 115, 121, 251, 256

R

Reich, Charles, 55, 56, 57, 58, 65, 255, 298
Rilke, Rainer Maria, 222, 306
Rönesans, 47, 286, 290, 291
Rothko, Mark, 264
Rousseau, Jean-Jacques, 83
Rubin, Jerry, 78, 185, 186, 299, 304

S-Ş

Sadizm, 150, 172, 209
Sahte masumiyet, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 112, 124, 292
Saldırganlık, 18, 19, 20, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 59, 72, 78, 87, 95, 101, 103, 104, 118, 124, 125, 126, 128, 133, 134, 135, 136, 152, 156, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 193, 202, 203, 204, 206, 236, 239, 240, 273, 276, 296, 299, 302, 303, 305
Sana Gül Bahçesi Vadetmedim (Green), 23
Sanat, 77, 133, 163, 164, 165, 171, 177, 191, 262, 264, 265
Sartre, Jean-Paul, 81, 208, 216
Satıcının Ölümü (Miller), 41
Savaş, 10, 22, 27, 29, 32, 37, 47, 49, 52, 54, 55, 58, 62, 63, 70, 72, 75, 76, 78, 79, 96, 105, 109, 112, 117, 124, 136, 138, 140, 147, 160, 165, 171, 172, 174, 176, 184, 185, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 222, 223, 224, 229, 232, 238, 240, 248, 256, 257, 264, 269, 272, 284, 285, 290, 304, 305

Savaşın Ahlaki Eşdeğeri (James), 192, 304
Savio, Mario, 65
Saygınlık hissi, 126, 151
Schlesinger, Arthur M. Jr., 17
Şefkat, 78, 136, 168, 177, 241, 266, 267, 280, 281, 283, 284, 292
Sembol, 32, 38, 71, 72, 74, 75, 79, 80, 103, 139, 140, 174, 205, 209, 212, 222, 223, 233, 236, 237, 241, 250, 252
Sempozyum (Platon), 258
Sevgi, 73, 108, 117, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 140, 151, 152, 168, 184, 189, 245, 280, 281, 282, 283, 284, 288, 291, 299, 302, 309
Şeytani, 50, 71, 168, 171, 184, 197, 231, 233, 249, 258, 260, 261, 284, 289, 293
Sfenks, 236, 237, 242, 245, 288
Shakespeare, William, 189, 190
Şiddet, 9, 10, 11, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 47, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 62, 69, 70, 72, 74, 77, 78, 79, 90, 101, 103, 104, 105, 106, 109, 114, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 139, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 164, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 221, 222, 230, 236, 239, 240, 243, 245, 260, 262, 263, 264, 265, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 284, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 303, 304, 305
Şiddete başvurma, 121, 202, 230, 263, 276
Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesi Ulusal Komisyonu, 297, 298
Silahlar, şiddet, 26, 27, 28, 29, 36, 67, 76, 79, 109, 114, 115, 195, 196, 197, 199, 200, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 221, 224, 225, 226, 230, 239, 277, 286, 304
Siyahlar, 18, 29, 32, 43, 48, 103, 121, 165, 177, 179, 188, 214, 215, 216, 276, 277, 291, 300, 305
Skinner, B. F., 115, 116, 302
Sofokles, 117, 189
Sokrates, 71, 113, 247, 251, 252, 258, 266, 287
Soledad biraderler, 56
Sorumluluk, 10, 18, 54, 58, 63, 64, 67, 102, 105, 109, 112, 118, 121, 123, 132, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 186, 187, 195, 207, 235, 237, 250, 251, 259, 275, 284, 285, 286, 291, 308
Spitz, René, 40
Storr, Anthony, 117, 134, 136, 168, 273, 302, 303
Suç, 31, 43, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 58, 60, 62, 90, 93, 123, 124, 227, 265, 269, 271, 285, 304, 307

Suçluluk duygusu, 55, 61, 63, 148, 155, 169, 181, 195, 237, 251, 279, 286
Sullivan, Harry Stack, 10, 34, 70, 131, 133, 152, 205, 295, 298, 305
Sweeney, James Johnson, 163
Synanon, 33

T

Tanınma, 283
Tanrı, 52, 56, 60, 105, 124, 129, 141, 142, 145, 152, 154, 155, 178, 197, 232, 239, 249, 250, 251, 252, 253, 258, 259, 289, 290, 307
Tarih, 11, 22, 26, 35, 36, 51, 55, 58, 59, 62, 63, 82, 95, 116, 153, 176, 181, 184, 195, 196, 205, 207, 222, 225, 236, 251, 253, 269, 289, 297, 298, 304
Teknoloji, 48, 63, 64, 65, 66, 81, 117, 129, 209, 210, 228, 256, 257, 258, 264, 265, 287
The Face of Violence (Bronowski), 11, 183, 243, 245, 306, 307, 309
The Greening of America (Reich), 55, 56, 298
The Interpretation of Dreams (Freud), 172
The Last Picture Show (film), 126
The Warriors (Gray), 193, 305
The Wild Child (film), 245
The Wretched of the Earth (Fanon), 42, 214, 216, 306
Thomas, Dylan, 250, 307
Thompson, Clara, 133, 302
Thoreau, Henry David, 290
Tillich, Paul, 81, 82, 108, 159, 253, 301, 302, 303
Toch, Hans, 27, 28, 30, 208, 295
Tocqueville, Alexis de, 59, 112, 301
Tomkins, Silvan, 201, 303
Topluluk, 71, 117, 121, 165, 198, 253, 255, 263, 277, 278, 279, 280, 283
Toplum, 11, 20, 24, 25, 38, 45, 48, 58, 60, 66, 71, 110, 113, 114, 115, 116, 136, 144, 166, 167, 168, 173, 179, 182, 183, 198, 200, 201, 207, 216, 228, 236, 237, 240, 245, 248, 251, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 271, 273, 283, 303, 307, 308
Truffaut, François, 245, 246

V

Vaftiz, 101
Varlıkbilim, 300
Varoluşçuluk, 81
Vietnam Savaşı, 256, 272, 284, 305
Violent Men (Toch), 27, 295

W

Walden Two (Skinner), 116
Weld, Theodore D., 176, 177, 179
Wells, H. G., 19
Wertham, Frederic, 271, 272
West, Mae, 212
Whitman, Walt, 175

Wilson, Woodrow, 290
Winnicott, D. W., 134, 136, 302
Winterset (Anderson), 121
Wolfgang, M. E., 125, 301
Woodstock, 55
Wordsworth, William, 235

Y

Yabancı (Camus), 227
Yaratıcılık, 15, 16, 160, 250, 268, 286, 292
Yevtuşenko, Yevgeni, 224, 225
Yıkım, 104, 109, 173, 197, 269